

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

(DOKTORA TEZİ)

**İĞDIR İLİNİN (DOĞU ANADOLU BÖLGESİ) DOĞAL
BİTKİLERİNİN HALK TARAFINDAN KULLANIMI**

ERNAZ ALTUNDAĞ

**DANIŞMAN
PROF. DR. NERİMAN ÖZHATAY**

**FARMASÖTİK BOTANİK ANA BİLİM DALI
FARMASÖTİK BOTANİK PROGRAMI**

İSTANBUL-2009

TEZ ONAYI

Aşağıda tanıtımı yapılan tez, jüri tarafından başarılı bulunarak Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

07 / 07 / 2009

Prof.Dr.Emine Kökoğlu
Enstitü Müdürü

7.

Kurum : İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
 Program Adı : Eczacılık Fakültesi Farmasötik Botanik Programı
 Programın seviyesi : Yüksek Lisans Doktora
 Anabilim Dalı : Farmasötik Botanik Anabilim Dalı
 Tez Sahibi : Ernaz Altundağ
 Tez Başlığı : Iğdır İlinin (Doğu Anadolu Bölgesi) Doğal Bitkilerinin Halk Tarafından Kullanımı
 Sınav Yeri : Eczacılık Fakültesi Seminer Salonu
 Sınav Tarihi : 02 / 07 / 2009

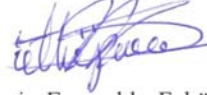
Tez Sınav Jürisi

Ünvanı Adı Soyadı Üniversitesi, Fakültesi, Anabilim Dalı

1.Prof. Dr. Neriman Özhatay (Tez Danışmanı), İstanbul Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı.

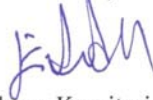
2.Prof. Dr. Nurhayat Sütülpınar (Tez İzleme Komitesi Üyesi), İstanbul Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Farmakognozi Anabilim Dalı.

3.Prof. Dr. Ertan Tuzlacı, Marmara Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı.

4.Doç Dr. Emine Akalın, İstanbul Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı.

5.Yard. Doç Dr. Şükran Kültür (Tez İzleme Komitesi Üyesi), İstanbul Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı.

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmayla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığı beyan ederim.

Ernaz Altundağ

İTHAF

“Bu çalışmayı, iyi bir bilim insanı olmam için büyük bir özveriyle her türlü desteği sağlayan babam Samet Altundağ ve ağabeyim Erdavut Altundağ’a ithaf ediyorum”

TEŞEKKÜR

Doktora tez konumu öneren ve çalışmamın her aşamasında bilgisi ve birikimiyle beni yönlendiren, daima ufkumu açan, titizliği ve sabırla çalışmama destek olan danışman hocam Prof. Dr. Neriman Özhatay'a teşekkür ederim.

Tez çalışmam süresince bilimsel yorumları ve önerileri ile tez çalışmama yön veren Tez İzleme Komitesi üyeleri Prof. Dr. Nurhayat Sütülpınar ve Yrd. Doç. Dr. Şükran Kültür'e, bitkilerimin tayininde yardımcı olan Doç. Dr. Emine Akalın ve Uzm. Bio. Mustafa Keskin'e teşekkür ederim.

Çalışmam sırasında bana her türlü desteği veren, bilgilerini ve yardımlarını esirgemeyen Farmasötik Botanik Anabilim Dalı'ndaki çalışma arkadaşlarım; Uzm. Bio. İlker Genç, Bio. Serpil Ünlü, Araş. Gör. Mine Koçyiğit, Araş. Gör. Gülay Ecevit Genç, Araş. Gör. Yeter Yeşil ve Ecz. Bahar Gürdal'a teşekkür ederim. Doktoramın her aşamasında daima moral ve desteklerini esirgemeyen Eczacılık Fakültesi'ndeki öğrencilerime (2006-2008) teşekkür ederim. Tez çalışmam boyunca hiçbir konuda desteğini esirgemeyen, pres değişiminde ve gerekli kaynakların temininde bana yardımcı olan, her zaman moral veren sevgili arkadaşım Uzm. Bio. Çağla Kızıllarlan'a teşekkür ederim.

Tezimin her aşamasında daima yardımcı olan ve moral veren Uzm. Bio. Ece Sevgi, Yard. Doç. Dr. Orhan Sevgi ve Araş Gör. Dr. Barış Tecimen'e teşekkür ederim.

Arazi çalışmalarım sırasında yardımlarını esirgemeyen, gerekli lojistik destekleri sağlayan Tuzluca eski kaymakamı, Ali İpek'e, yeni kaymakam Şuayip Gürsoy'a, Aralık eski Belediye Başkanı Muharrem Kumtepe'ye, Ali Güneş ve ailesine, gerekli literatür temininde yardımcı olan ve arazi çalışmalarımda tecrübelerini paylaşan Iğdır Mev Adadolu Lisesi Baş Müdür Yardımcısı Dr. Oğuz Şimsek'e teşekkür ederim.

Arazi çalışmalarım katılarak yardımcı olan ve yöre halkı ile irtibat kurmamı sağlayan Aralık Zabıta Müdürü Aliasker Kumtepe'ye, Tuzluca İlçe Tarım Müdür'lüğünden Turan Kaysım'a, Ziyaettin Sevilmiş'e, Necati Susan'a, Tuzluca eski Milli Eğitim Müdürü Turgay Otay'a, Akoluk ve Yenidoğan köy muhtarlarına çok teşekkür ederim. Çalışmamı yerel basına duyuran ve köyler hakkında daima bilgisine başvurduğum gazeteci ve dağcı Bilgihan Ova'ya, çalışmamı televizyonda duyurma ve anlatma imkanı sunan ve yöre insanında ilgi oluşmasını sağlayan programcı sayın Nihat Tanrıkkulu'na teşekkür ederim. Evlerinde konakladığım Veli-Sever Altundağ ve Hamdi-Kızılgül Altundağ ailelerine, Iğdır'daki bütün işlerime koşan ve daima ailesiyle yanımda olan kuzenim Servet Altundağ'a ve ailesine, köylerden topladığım bitkileri preslememe gece yarısına kadar yardım eden kuzenlerim Serpil, Aydan, Selma, Gülhan, Melek, Caner ve Ali'ye çok teşekkür ederim.

Bilgilerini benimle paylaşan ve onları yayınlamama izin veren, evlerinde konuk olduğum, benimle bütün zahmetlere rağmen araziye gelen ve yardımcı olan bütün Iğdır halkına teşekkür ederim.

Arazi çalışmalarım katılarak benimle dağ taş gezen babam Samet Altundağ ve kardeşim Ersin Altundağ'a, hayatım boyunca daima yanımda olan ve beni destekleyen annem İmme Altundağ, abim Erdavut Altundağ ve kardeşim Ersan Altundağ'a çok teşekkür ederim.

Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje No: 1441

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.
BEYAN.....	İİ
İTHAF.....	İİİ
TEŞEKKÜR.....	V
İÇİNDEKİLER	Vİİ
TABLolar LİSTESİ.....	XX
ŞEKİLLER LİSTESİ	XXİ
ÖZET	XXXIV
ABSTRACT.....	XXXV
1. GİRİŞ VE AMAÇ.....	1
2. GENEL BİLGİLER	3
2.1. Iğdır İlinin Konumu, Sınırları ve Coğrafik Özellikleri	3
2.1.1. Iğdır Ovası ve Aras Irmağı.....	6
2.1.2. Tuzluca Havzası, Şifalı Su Kaynakları ve Tuz Mağaraları.....	7
2.1.3. Büyük ve Küçük Ağrı Dağları	9
2.2. Iğdır İlinin Tarihi	11
2.3. Iğdır İlinin İklimi ve Bitki Örtüsü.....	12
2.4. Iğdır İlinin Ekonomik ve Kültürel Özellikleri	13
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	15
4. BULGULAR.....	27
4.1. Amaranthaceae.....	27
4.1.1. <i>Amaranthus retroflexus</i> L.	27
4.2. Apiaceae (Umbelliferae).....	28
4.2.1. <i>Anthriscus nemorosa</i> (Bieb.) Sprengel	28
4.2.2. <i>Anthriscus sylvestris</i> (L.) Hoffm.....	29
4.2.3. <i>Chaerophyllum angelicifolium</i> Bieb.	30
4.2.4. <i>Chaerophyllum aureum</i> L.	31
4.2.5. <i>Cymbocarpum anethoides</i> DC.	32
4.2.6. <i>Eryngium billardieri</i> Delar.....	33
4.2.7. <i>Eryngium campestre</i> L. var. <i>virens</i> Link.....	34

4.2.8. <i>Falcaria vulgaris</i> Bernh.....	36
4.2.9. <i>Ferula caspica</i> Bieb.....	37
4.2.10. <i>Ferula orientalis</i> L. subsp. <i>orientalis</i>	38
4.2.11. <i>Ferula rigidula</i> DC. subsp. <i>rigidula</i>	39
4.2.12. <i>Heracleum trachyloma</i> Fisch. & Mey.....	40
4.2.13. <i>Malabaila dasyantha</i> (C. Koch) Grossh.	41
4.2.14. <i>Malabaila secacul</i> Banks & Sol. Grup B.....	42
4.2.15. <i>Pastinaca armena</i> Fisch. & Mey. subsp. <i>armena</i>	43
4.2.16. <i>Peucedanum longifolium</i> Waldst. & Kit.	44
4.2.17. <i>Prangos ferulacea</i> (L.) Lindl.	45
4.2.18. <i>Turgenia latifolia</i> (L.) Hoffm.....	46
4.2.19. <i>Zosima absinthifolia</i> (Vent.) Link.....	47
4.3. Asteraceae (Compositae)	48
4.3.1. <i>Achillea biebersteinii</i> Afan.	48
4.3.2. <i>Achillea millefolium</i> L. subsp. <i>millefolium</i>	50
4.3.3. <i>Achillea tenuifolia</i> Lam.....	52
4.3.4. <i>Achillea wilhelmsii</i> C. Koch.....	53
4.3.5. <i>Anthemis cotula</i> L.	54
4.3.6. <i>Anthemis tinctoria</i> L. var. <i>pallida</i> DC.....	55
4.3.7. <i>Anthemis tinctoria</i> L. var. <i>tinctoria</i>	56
4.3.8. <i>Arctium platylepis</i> (Boiss. & Bal.) Sosn. ex Grossh.	57
4.3.9. <i>Artemisia absinthium</i> L.	58
4.3.10. <i>Artemisia austriaca</i> Jacq.....	60
4.3.11. <i>Artemisia chamaemellifolia</i> Vill.	61
4.3.12. <i>Artemisia santonicum</i> L.	62
4.3.13. <i>Carduus nutans</i> L. subsp. <i>nutans</i>	63
4.3.14. <i>Centaurea cheiranthifolia</i> Willd. var. <i>cheiranthifolia</i>	64
4.3.15. <i>Centaurea cheiranthifolia</i> Willd. var. <i>purpurascens</i> (DC.) Wagenitz	65
4.3.16. <i>Centaurea depressa</i> Bieb.....	66
4.3.17. <i>Centaurea glastifolia</i> L.	67
4.3.18. <i>Centaurea iberica</i> Trev. ex Sprengel.....	68
4.3.19. <i>Centaurea saligna</i> (C. Koch) Wagenitz.....	69
4.3.20. <i>Chondrilla juncea</i> L. var. <i>acantholepis</i> (Boiss.) Boiss.	70

4.3.21. <i>Cichorium intybus</i> L.....	71
4.3.22. <i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop. subsp. <i>vestitum</i> (Wimm. & Grab.) Petr.	73
4.3.23. <i>Cirsium rhizocephalum</i> C.A. Meyer subsp. <i>sinuatum</i> (Boiss.) Davis & Parris	74
4.3.24. <i>Cirsium simplex</i> C. A. Meyer subsp. <i>armenum</i> (DC.) Petrak.....	75
4.3.25. <i>Echinops pungens</i> Trautv. var. <i>pungens</i>	76
4.3.26. <i>Helichrysum arenarium</i> (L.) Moench subsp. <i>rubicundum</i> (C. Koch) Davis & Kupicha	77
4.3.27. <i>Helichrysum pallasii</i> (Sprengel) Ledeb.	78
4.3.28. <i>Helichrysum plicatum</i> DC. subsp. <i>plicatum</i>	79
4.3.29. <i>Jurinella moschus</i> (Habl.) Bobrov subsp. <i>pinnatisecta</i> (Boiss.) Danin & Davis	81
4.3.30. <i>Leontodon asperrimus</i> (Willd.) J. Ball.....	82
4.3.31. <i>Onopordum acanthium</i> L.	83
4.3.32. <i>Reichardia glauca</i> Matthews	84
4.3.33. <i>Scorzonera cana</i> (C. A. Meyer) Hoffm. var. <i>jacquiniana</i> (W. Koch) Chamberlain.....	85
4.3.34. <i>Scorzonera laciniata</i> L. subsp. <i>laciniata</i>	86
4.3.35. <i>Scorzonera mollis</i> Bieb. subsp. <i>szowitzii</i> (DC.) Chamberlain	87
4.3.36. <i>Scorzonera suberosa</i> C.Koch subsp. <i>suberosa</i>	88
4.3.37. <i>Senecio vernalis</i> Waldst. & Kit.....	89
4.3.38. <i>Serratula coriacea</i> Fisch. & Mey. ex DC.	90
4.3.39. <i>Tanacetum argyrophyllum</i> (C. Koch) Tvetz. var. <i>argyrophyllum</i>	91
4.3.40. <i>Tanacetum chiliophyllum</i> (Fisch. & Meyer) Schultz var. <i>chiliophyllum</i>	92
4.3.41. <i>Tanacetum punctatum</i> (Desr.) Grierson.....	93
4.3.42. <i>Taraxacum androssovii</i> Schischkin	94
4.3.43. <i>Taraxacum fedtschenkoi</i> Hand.-Mazz.....	95
4.3.44. <i>Taraxacum macrolepium</i> Schischkin.....	96
4.3.45. <i>Tragopogon coloratus</i> C. A. Meyer.....	97
4.3.46. <i>Tragopogon dubius</i> Scop.	98
4.3.47. <i>Tragopogon pratensis</i> L. subsp. <i>orientalis</i>	99
4.3.48. <i>Tragopogon reticulatus</i> Boiss. & Huet.....	100
4.3.49. <i>Tripleurospermum monticolum</i> (Boiss. & Huet) Bornm.	101

4.3.50. <i>Tripleurospermum parviflorum</i> (Willd.) Pobed.....	102
4.4. Berberidaceae.....	103
4.4.1. <i>Berberis crataegina</i> DC.....	103
4.4.2. <i>Berberis vulgaris</i> L.....	105
4.5. Boraginaceae.....	107
4.5.1. <i>Alkanna orientalis</i> (L.) Boiss. var. <i>orientalis</i>	107
4.5.2. <i>Anchusa azurea</i> Miller var. <i>kurdica</i> (Guşul.) Chamb.....	108
4.5.3. <i>Cerintho minor</i> L. subsp. <i>auriculata</i> (Ten.) Domac.....	109
4.5.4. <i>Cerintho minor</i> L. subsp. <i>minor</i>	110
4.5.5. <i>Echium italicum</i> L.....	111
4.5.6. <i>Echium vulgare</i> L.....	112
4.5.7. <i>Nonea macrosperma</i> Boiss. & Heldr.....	113
4.5.8. <i>Nonea pulla</i> L. (DC.) subsp. <i>scabrisquamata</i> A. Baytop.....	114
4.5.9. <i>Nonea stenosolen</i> Boiss. & Bal.....	115
4.5.10. <i>Onosma argentatum</i> Hub.-Mor.....	116
4.5.11. <i>Onosma bornmuelleri</i> Hausskn.....	117
4.5.12. <i>Onosma nigricaulis</i> H.Riedl.....	118
4.6. Brassicaceae (Cruciferae).....	119
4.6.1. <i>Bunias orientalis</i> L.....	119
4.6.2. <i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik.....	120
4.6.3. <i>Cardamine uliginosa</i> Bieb.....	122
4.6.4. <i>Cardaria draba</i> (L.) Desv. subsp. <i>draba</i>	123
4.6.5. <i>Conringia orientalis</i> (L.) Andr.....	124
4.6.6. <i>Descurainia sophia</i> (L.) Webb ex Prantl.....	125
4.6.7. <i>Diplotaxis tenuifolia</i> (L.) DC.....	126
4.6.8. <i>Isatis candolleana</i> Boiss.....	127
4.6.9. <i>Lepidium sativum</i> L. subsp. <i>sativum</i>	128
4.6.10. <i>Lepidium vesicarium</i> L.....	129
4.6.11. <i>Rapistrum rugosum</i> (L.) All.....	130
4.6.12. <i>Sobolewsia clavata</i> (Boiss.) Fenzl.....	131
4.6.13. <i>Thlaspi arvense</i> L.....	132
4.7. Campanulaceae.....	133
4.7.1. <i>Asyneuma rigidum</i> (Willd.) Grosh. subsp. <i>rigidum</i>	133

4.7.2. <i>Asyneuma virgatum</i> (Labill.) Bornm. subsp. <i>virgatum</i>	134
4.8. Cannabaceae	135
4.8.1. <i>Cannabis sativa</i> L.	135
4.9. CAPPARACEAE.....	136
4.9.1. <i>Capparis ovata</i> Desf. var. <i>herbacea</i> (Willd.) Zoh.	136
4.10. Caprifoliaceae	137
4.10.1. <i>Viburnum lantana</i> L.	137
4.11. Caryophyllaceae.....	138
4.11.1. <i>Silene alba</i> (Miller) Krause subsp. <i>divaricata</i> (Reichb.) Walters.....	138
4.11.2. <i>Silene compacta</i> Fischer.....	139
4.11.3. <i>Silene vulgaris</i> (Moench) Garcke var. <i>vulgaris</i>	140
4.12. Chenopodiaceae	141
4.12.1. <i>Beta corolliflora</i> Zosimović ex Butler	141
4.12.2. <i>Chenopodium album</i> L. subsp. <i>album</i> var. <i>album</i>	142
4.12.3. <i>Chenopodium foliosum</i> (Moench) Aschers.....	144
4.12.4. <i>Chenopodium murale</i> L.	145
4.12.5. <i>Halanthium roseum</i> (Trautv.) Iljin.....	146
4.12.6. <i>Halostachys belangeriana</i> (Moq.) Botsch.	147
4.12.7. <i>Salsola dendroides</i> Pall.....	148
4.13. Convolvulaceae.....	149
4.13.1. <i>Convolvulus arvensis</i> L.....	149
4.13.2. <i>Convolvulus scammonia</i> L.	150
4.14. Crassulaceae.....	151
4.14.1. <i>Sedum sempervivoides</i> Bieb.....	151
4.14.2. <i>Sedum telephium</i> L. subsp. <i>maximum</i> (L.) Krockner	152
4.14.3. <i>Sempervivum armenum</i> Boiss. & Huet var. <i>armenum</i>	153
4.15. Dipsacaceae.....	154
4.15.1. <i>Cephalaria procera</i> Fisch. & Lall.....	154
4.15.2. <i>Scabiosa argentea</i> L.....	155
4.16. Elaeagnaceae.....	156
4.16.1. <i>Elaeagnus angustifolia</i> L.	156
4.17. Euphorbiaceae.....	158
4.17.1. <i>Euphorbia armena</i> Prokh.....	158

4.17.2. <i>Euphorbia macroclada</i> Boiss.....	159
4.17.3. <i>Euphorbia seguieriana</i> Necker subsp. <i>seguieriana</i>	160
4.18. Fabaceae (Leguminosae)	161
4.18.1. <i>Alhagi pseudalhagi</i> (Bieb.) Desv.....	161
4.18.2. <i>Astragalus aureus</i> Willd.	162
4.18.3. <i>Astragalus declinatus</i> Willd.....	163
4.18.4. <i>Astragalus galegiformis</i> L.....	164
4.18.5. <i>Astragalus halicacabus</i> Lam.....	165
4.18.6. <i>Astragalus hyalolepis</i> Bunge	166
4.18.7. <i>Astragalus jodostachys</i> Boiss. & Buhse	167
4.18.8. <i>Astragalus lagurus</i> Willd.....	168
4.18.9. <i>Astragalus latifolius</i> Lam.....	169
4.18.10. <i>Astragalus mollis</i> Bieb.....	170
4.18.11. <i>Astragalus ornithopodioides</i> Lam.....	171
4.18.12. <i>Astragalus stevenianus</i> DC. var. <i>stevenianus</i>	172
4.18.13. <i>Astragalus tigridis</i> Boiss.....	173
4.18.14. <i>Astragalus viciifolius</i> DC.....	174
4.18.15. <i>Coronilla orientalis</i> Miller var. <i>orientalis</i>	175
4.18.16. <i>Coronilla varia</i> L. subsp. <i>varia</i>	176
4.18.17. <i>Glycyrrhiza glabra</i> L. var. <i>glabra</i>	177
4.18.18. <i>Hedysarum elegans</i> Boiss. & Huet.....	179
4.18.19. <i>Lathyrus cicera</i> L.	180
4.18.20. <i>Lathyrus pallescens</i> (Bieb.) Koch.....	181
4.18.21. <i>Lathyrus pratensis</i> L.	182
4.18.22. <i>Lathyrus rotundifolius</i> Willd. subsp. <i>miniatus</i> (Bieb. ex Stev.) Davis	183
4.18.23. <i>Lathyrus tuberosus</i> L.	184
4.18.24. <i>Lotus corniculatus</i> L. var. <i>corniculatus</i> (Bieb.) Arc.....	185
4.18.25. <i>Medicago lupulina</i> L.....	186
4.18.26. <i>Medicago minima</i> (L.) Bart. var. <i>minima</i>	187
4.18.27. <i>Medicago papillosa</i> Boiss.....	188
4.18.28. <i>Medicago sativa</i> L. subsp. <i>sativa</i>	189
4.18.29. <i>Melilotus officinalis</i> (L.) All.	190
4.18.30. <i>Onobrychis atropatana</i> Boiss.	191

4.18.31. <i>Onobrychis radiata</i> (Desf.) Bieb.	192
4.18.32. <i>Onobrychis stenostachya</i> Freyn subsp. <i>sosnowskyi</i> (Grossh.) Hedge	193
4.18.33. <i>Onobrychis transcaucasica</i> Grossh.	194
4.18.34. <i>Onobrychis viciifolia</i> Scop.	195
4.18.35. <i>Sophora alopecuroides</i> L. var. <i>alopecuroides</i>	196
4.18.36. <i>Trifolium ambiguum</i> Bieb.	197
4.18.37. <i>Trifolium campestre</i> Schreb.	198
4.18.38. <i>Trifolium pratense</i> L. var. <i>pratense</i> Boiss. & Bal.	199
4.18.39. <i>Trifolium repens</i> L. var. <i>repens</i>	200
4.18.40. <i>Trifolium spadiceum</i> L.	201
4.18.41. <i>Trifolium trichocephalum</i> Bieb.	202
4.18.42. <i>Vicia cracca</i> L. subsp. <i>cracca</i>	203
4.18.43. <i>Vicia sativa</i> L. subsp. <i>nigra</i> (L.) Ehrh. var. <i>nigra</i>	204
4.19. Fumariaceae	205
4.19.1. <i>Fumaria asepala</i> Boiss.	205
4.19.2. <i>Fumaria microcarpa</i> Boiss. ex Hausskn.	206
4.20. Geraniaceae	207
4.20.1. <i>Geranium stepporum</i> Davis	207
4.20.2. <i>Geranium tuberosum</i> L. subsp. <i>tuberosum</i>	208
4.21. Hypericaceae (Clusiaceae, Guttiferae)	209
4.21.1. <i>Hypericum montbretii</i> Spach	209
4.21.2. <i>Hypericum perforatum</i> L.	210
4.21.3. <i>Hypericum scabrum</i> L.	212
4.22. Iridaceae	213
4.22.1. <i>Gladiolus atroviolaceus</i> Boiss.	213
4.22.2. <i>Gladiolus kotschyanus</i> Boiss.	214
4.22.3. <i>Iris caucasica</i> Hoffm. subsp. <i>caucasica</i>	215
4.22.4. <i>Iris iberica</i> Hoffm. subsp. <i>elegantissima</i> (Sosn.) Takht. & Federov	216
4.22.5. <i>Iris spuria</i> L. subsp. <i>musulmanica</i> (Fomin) Takht.	217
4.23. Lamiaceae (Labiatae)	218
4.23.1. <i>Ajuga chamaepitys</i> (L.) Schreber subsp. <i>chia</i> (Schreber) Arcangeli var. <i>chia</i>	218
4.23.2. <i>Leonurus glaucescens</i> Bunge	219

4.23.3. <i>Marrubium astracanicum</i> Jacq. subsp. <i>astracanicum</i>	220
4.23.4. <i>Marrubium parviflorum</i> Fisch. & Mey. subsp. <i>oligodon</i> (Boiss.) Seybold ..	221
4.23.5. <i>Mentha longifolia</i> (L.) Hudson subsp. <i>longifolia</i>	222
4.23.6. <i>Nepeta fissa</i> C. A. Meyer	224
4.23.7. <i>Origanum vulgare</i> L. subsp. <i>gracile</i> (C. Koch) Ietswaart	225
4.23.8. <i>Phlomis armeniaca</i> Willd.	227
4.23.9. <i>Salvia aethiopsis</i> L.....	228
4.23.10. <i>Salvia brachyantha</i> (Bordz.) Pobed.....	229
4.23.11. <i>Salvia hydrangea</i> DC. ex Bentham.....	230
4.23.12. <i>Salvia limbata</i> C. A. Meyer	231
4.23.13. <i>Salvia nemorosa</i> L.	232
4.23.14. <i>Salvia staminea</i> Montbret & Aucher ex Bentham	233
4.23.15. <i>Salvia verticillata</i> L. subsp. <i>amasiaca</i> (Freyn. & Bornm.) Bornm.	234
4.23.16. <i>Salvia verticillata</i> L. subsp. <i>verticillata</i>	235
4.23.17. <i>Scutellaria orientalis</i> L. subsp. <i>sosnowskyi</i> (Takht.) Fed.	236
4.23.18. <i>Stachys annua</i> (L.) L. subsp. <i>annua</i> var. <i>lycaonica</i> Bhattacharjee	237
4.23.19. <i>Stachys iberica</i> Bieb. subsp. <i>georgica</i> Rech.	238
4.23.20. <i>Stachys iberica</i> Bieb. subsp. <i>stenostacya</i> (Boiss.) Rech. Fil.....	239
4.23.21. <i>Stachys lavandulifolia</i> Vahl. var. <i>lavandulifolia</i>	240
4.23.22. <i>Teucrium polium</i> L.....	241
4.23.23. <i>Thymus fallax</i> Fisch. Mey.	243
4.23.24. <i>Thymus kotschyanus</i> Boiss. & Hohen. subsp. <i>glabrescens</i> Boiss.	244
4.23.25. <i>Thymus migricus</i> Klokov & Des.-Shost.....	245
4.23.26. <i>Thymus praecox</i> Opiz. subsp. <i>grossheimii</i> (Ronniger) Jalas var. <i>grossheimii</i>	246
4.23.27. <i>Thymus transcaucasicus</i> Ronniger.....	247
4.23.28. <i>Ziziphora clinopodioides</i> Lam.	248
4.23.29. <i>Ziziphora taurica</i> Bieb. subsp. <i>taurica</i>	249
4.24. Liliaceae	250
4.24.1. <i>Allium akaka</i> S. G. Gmelin	250
4.24.2. <i>Allium armenum</i> Boiss.& Kotschy.....	251
4.24.3. <i>Allium atroviolaceum</i> Boiss.....	252
4.24.4. <i>Allium cardiostemon</i> Fisch. & Mey.	253

4.24.5. <i>Allium flavum</i> L. subsp. <i>flavum</i> var. <i>flavum</i>	254
4.24.6. <i>Allium scorodoprassum</i> L. subsp. <i>rotundum</i> (L.) Stearn	255
4.24.7. <i>Asparagus persicus</i> Baker.....	256
4.24.8. <i>Bellevalia forniculata</i> (Fomin) Deloney	257
4.24.9. <i>Bellevalia pycnantha</i> (C. Koch) A. Los.-Los.....	258
4.24.10. <i>Bellevalia sarmatica</i> (Pallas ex Georgi) Woronow	259
4.24.11. <i>Colchicium szovitsii</i> Fisch. & Mey. subsp. <i>szovitsii</i>	260
4.24.12. <i>Eremurus spectabilis</i> Bieb.	261
4.24.13. <i>Muscari armeniacum</i> Leichtlin ex Baker.....	262
4.24.14. <i>Ornithogalum narbonense</i> L.	263
4.24.15. <i>Ornithogalum oligophyllum</i> E.D. Clarke	264
4.24.16. <i>Ornithogalum platyphyllum</i> Boiss.	265
4.24.17. <i>Puschkinia scilloides</i> Adams	266
4.24.18. <i>Scilla siberica</i> Haw. subsp. <i>armena</i> (Grossh.) Mordak	267
4.25. Malvaceae	268
4.25.1. <i>Alcea striata</i> (DC.) Alef. subsp. <i>rufescens</i> (Boiss.) Cullen	268
4.25.2. <i>Malva neglecta</i> Wallr.....	269
4.26. Papaveraceae.....	272
4.26.1. <i>Papaver lacerum</i> Popov	272
4.26.2. <i>Papaver orientale</i> L. var. <i>parviflora</i> Busch.....	273
4.27. Plantaginaceae.....	274
4.27.1. <i>Plantago atrata</i> Hoppe.....	274
4.27.2. <i>Plantago lanceolata</i> L.....	275
4.27.3. <i>Plantago major</i> L. subsp. <i>intermedia</i> (Gilib.) Lange.....	277
4.27.4. <i>Plantago media</i> L.....	279
4.28. Plumbaginaceae	280
4.28.1. <i>Acantholimon calvertii</i> Boiss.....	280
4.28.2. <i>Acantholimon caryophyllaceum</i> Boiss. subsp. <i>caryophyllaceum</i>	281
4.29. Poaceae (Graminae)	282
4.29.1. <i>Phragmites australis</i> (Cav.) Trin. ex Steudel	282
4.29.2. <i>Stipa pulcherrima</i> C.Koch subsp. <i>crassiculmis</i> (P.Smironov) Tzvelev.....	283
4.30. Polygonaceae	284
4.30.1. <i>Atraphaxis spinosa</i> L.	284

4.30.2. <i>Calligonum polygonoides</i> L.	285
4.30.3. <i>Polygonum alpinum</i> All.	286
4.30.4. <i>Polygonum aviculare</i> L.	287
4.30.5. <i>Polygonum bistorta</i> L. subsp. <i>bistorta</i>	288
4.30.6. <i>Polygonum cognatum</i> Meissn.	289
4.30.7. <i>Polygonum pulchellum</i> Lois.	290
4.30.8. <i>Rheum ribes</i> L.	291
4.30.9. <i>Rumex acetosella</i> L.	292
4.30.10. <i>Rumex crispus</i> L.	293
4.30.11. <i>Rumex patientia</i> L.	295
4.30.12. <i>Rumex scutatus</i> L.	296
4.30.13. <i>Rumex tuberosus</i> L. subsp. <i>horizontalis</i> (Koch) Rech.	297
4.31. Primulaceae	298
4.31.1. <i>Primula auriculata</i> Lam.	298
4.31.2. <i>Primula veris</i> L. subsp. <i>macrocalyx</i> (Bunge) Lüdi	299
4.32. Ranunculaceae	300
4.32.1. <i>Anemone albana</i> Stev. subsp. <i>armena</i> (Boiss.) Smirn.	300
4.32.2. <i>Caltha polypetala</i> Hochst. ex Lorent	301
4.32.3. <i>Clematis orientalis</i> L.	302
4.32.4. <i>Ranunculus arvensis</i> L.	303
4.32.5. <i>Ranunculus caucasicus</i> Bieb. subsp. <i>subleiocarpus</i> (Som. & Lev.) Davis ..	304
4.32.6. <i>Ranunculus kochii</i> Ledeb.	305
4.32.7. <i>Ranunculus orephilus</i> Bieb.	306
4.32.8. <i>Thalictrum minus</i> L. var. <i>microphyllum</i> Boiss.	307
4.33. Resedaceae	308
4.33.1. <i>Reseda lutea</i> L. var. <i>lutea</i>	308
4.34. Rhamnaceae	309
4.34.1. <i>Rhamnus pallasii</i> Fisch. & Mey.	309
4.35. Rosaceae	310
4.35.1. <i>Amygdalus communis</i> L.	310
4.35.2. <i>Cotoneaster integerrimus</i> Medik.	311
4.35.3. <i>Crataegus aronia</i> (L.) Bosc. ex DC. var. <i>aronia</i>	312
4.35.4. <i>Crataegus meyeri</i> Pojark.	313

4.35.5. <i>Malus sylvestris</i> Miller subsp. <i>orientalis</i> (A. Uglitzkich) Browicz var. <i>orientalis</i>	314
Şekil 4-292: <i>M. sylvestris</i> subsp. <i>orientalis</i> var. <i>orientalis</i> ISTE 85737	314
4.35.6. <i>Rosa canina</i> L.	315
4.35.7. <i>Rosa hemisphaerica</i> J. Herm.	317
4.35.8. <i>Rosa pimpinellifolia</i> L.	318
4.35.9. <i>Rosa pulverulanta</i> Bieb.	319
4.36. Rubiaceae	320
4.36.1. <i>Galium humifusum</i> Bieb.	320
4.36.2. <i>Galium tricornutum</i> Dandy	321
4.36.3. <i>Galium verum</i> L. subsp. <i>verum</i>	322
4.37. Scrophulariaceae	323
4.37.1. <i>Pedicularis comosa</i> L. var. <i>sibthorpii</i> (Boiss.) Boiss.	323
4.37.2. <i>Verbascum agrimoniifolium</i> (C. Koch) Hub.-Mor. subsp. <i>agrimoniifolium</i>	324
4.37.3. <i>Verbascum orephilum</i> C.Koch var. <i>joannis</i> (Bordz.) Hub.-Mor.	325
4.37.4. <i>Verbascum speciosum</i> Schrader	326
4.37.5. <i>Veronica orientalis</i> Miller subsp. <i>orientalis</i>	327
4.38. Solanaceae	328
4.38.1. <i>Datura stramonium</i> L.	328
4.38.2. <i>Hyoscyamus niger</i> L.	329
4.39. Tamaricaceae	331
4.39.1. <i>Tamarix smyrnensis</i> Bunge	331
4.39.2. <i>Tamarix tetrandra</i> Pallas ex Bieb.	332
4.40. Thymeleaceae	333
4.40.1. <i>Daphne oleoides</i> Schrabert subsp. <i>kurdica</i> (Bornm.) Bornm.	333
4.41. Typhaceae	334
4.41.1. <i>Typha angustifolia</i> L.	334
4.41.2. <i>Typha latifolia</i> L.	335
4.41.3. <i>Typha laxmannii</i> Lepechin	336
4.41.4. <i>Typha minima</i> Fuck var. <i>minima</i>	337
4.42. Ulmaceae	338
4.42.1. <i>Ulmus minor</i> Miller subsp. <i>minor</i>	338
4.43. Urticaceae	339

4.43.1. <i>Urtica dioica</i> L.....	339
4.44. Zygothyllaceae	342
4.44.1. <i>Peganum harmala</i> L.....	342
4.44.2. <i>Zygothyllum fabago</i> L.	344
4.45. Tıbbi Karışımlar.....	345
5. TARTIŞMA.....	347
5.1. Tıbbi Amaçla Kullanılan Bitkilerin Değerlendirilmesi	348
5.1.1. Tıbbi amaçla kullanılan zehirli bitkiler	354
5.1.2. Tıbbi amaçla kullanılan endemik ve tehdit altındaki bitkiler	355
5.1.3. Farklı tıbbi kullanılışı olan bitkiler	355
5.1.4. Tıbbi amaçla ilk kez kullanılan bitkiler	355
5.1.5. Tıbbi amaçla kullanılan bitkilerin farklı yörelerle karşılaştırması.....	355
5.1.6. Bitkilerin Farmakolojik Sınıflandırması	358
5.1.7. Tıbbi amaçla kullanılan bitkilerin kullanım amaçlarının farklı yörelerdeki çalışmalarla karşılaştırması	365
5.2. Gıda Olarak Kullanılan Bitkilerin Değerlendirilmesi.....	367
5.2.1. Gıda olarak kullanılan zehirli bitkiler	371
5.2.2. Gıda olarak kullanılan endemik ve tehdit altındaki bitkiler.....	371
5.2.3. Gıda amacıyla kullanımı Türkiye’de ilk kez saptanan bitkiler	372
5.3. Baharat ve Çay Olarak Kullanılan Bitkilerin Değerlendirilmesi.....	373
5.3.1. Baharat ve çay olarak kullanılan zehirli bitkiler	374
5.3.2. Baharat ve çay olarak kullanılan endemik ve tehdit altındaki bitkiler.....	374
5.3.3. Baharat ve çay olarak kullanımı Türkiye’de ilk kez saptanan bitkiler	374
5.4. Hayvanlarda Tedavi Amacıyla ve Yem Olarak Kullanılan Bitkilerin Değerlendirilmesi.....	375
5.4.1. Hayvanlarda tedavi amacıyla ve yem olarak kullanılan zehirli bitkiler.....	377
5.4.2. Hayvanlarda tedavi amacıyla ve yem olarak kullanılan endemik ve tehdit altındaki bitkiler	377
5.4.3. Hayvanlarda tedavi amacıyla ve yem olarak kullanımı Türkiye’de ilk kez saptanan bitkiler	377
5.5. Yakacak Olarak Kullanılan Bitkilerin Değerlendirilmesi.....	378
5.5.1. Yakacak olarak kullanılan endemik ve tehdit altındaki bitkiler	378
5.5.2. Yakacak olarak kullanımı Türkiye’de ilk kez saptanan bitkiler	378

5.6. Farklı Amaçlarla Kullanılan Bitkilerin Değerlendirilmesi	379
5.6.1. Farklı amaçlarla kullanılan endemik ve tehdit altındaki bitkiler	381
5.6.2. Farklı amaçlarla kullanımı literatürden farklı olan bitkiler.....	381
5.6.3. Farklı amaçlarla kullanımı literatürde rastlanmayan bitkiler	381
5.7. Bitkilerin Yöresel İsimlerinin Değerlendirilmesi	382
5.8. Kullanılışı Olan Endemik ve Tehlike Altındaki Bitkiler	394
5.9. En Fazla Kullanılan Familya ve Cinslerin Değerlendirilmesi	396
5.10. Kullanımı Olan Bitkiler Hakkında Öneriler	397
KAYNAKLAR	399
ÖZGEÇMİŞ	413

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3-1: Etnobotanik Bilgi Kayıt Formu.....	22
Tablo 5-1: Tedavi Amacıyla Kullanılan Bitkiler.....	348
Tablo 5-2: Yakın ve Farklı Yörelerde Yapılan Çalışmalar ile Tedavi Amacıyla Kullanılan Bitkilerin Karşılaştırılması.....	356
Tablo 5-3: Tıbbi amaçla kullanılan bitkilerin en sık kullanım amaçlarının Türkiye'deki diğer yörelerde yapılmış çalışmalarla karşılaştırılması	366
Tablo 5-4: Gıda Olarak Kullanılan Bitkiler.....	367
Tablo 5-5: Baharat veya Çay Olarak Kullanılan Bitkiler	373
Tablo 5-6: Hayvanlarda Tedavi Amacıyla ve Yem Olarak Kullanılan Bitkiler	375
Tablo 5-7: Yakacak Olarak Kullanılan Bitkiler.....	378
Tablo 5-8: Yörede Farklı Amaçlarla Kullanılan Bitkiler.....	379
Tablo 5-9: Yöresel İsimler.....	382
Tablo-5-10: Endemik Bitki Taksonları.....	394
Tablo 5-11: Bitkilerin Tehlike Kategorileri.....	394
Tablo 5-12: Yörede en çok kullanılan ilk 10 familya.....	396
Tablo 5-13: En çok taksonla temsil edilen ilk 10 cins.....	396

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2-1: Iğdır ilinin Türkiye’deki yeri	3
Şekil 2-2: Iğdır ilinin ilçeleri ve komşuları.....	3
Şekil 2-3: Dilucu sınır kapısı	5
Şekil 2-4: Türkiye-Nahcivan Özerk Cumhuriyeti sınırı	5
Şekil 2-5: Boralan sınır kapısı	5
Şekil 2-6:Türkiye - İran sınırı	5
Şekil 2-7: Alican Sınır kapısı.....	5
Şekil 2-8: Türkiye - Ermenistan sınırı	5
Şekil 2-9: Bazen kuruyan, bazen coşan ve sürekli menderesler çizen “Aras nehri”	6
Şekil 2-10: Iğdır ilinin girişindeki leylek heykeli.....	7
Şekil 2-11: Sulak alanlardaki leylekler.....	7
Şekil 2-12: Aras vadisindeki kuş alanları	7
Şekil 2-13: Aralık ilçesi bataklıklarındaki kuş alanları	7
Şekil 2-14: Kızılcaziyaret Dağı (Laleli köyü).....	8
Şekil 2-15:Tekaltı Dağı (Akoluk köyü)	8
Şekil 2-16: Gotur bulağı (Karacaören köyü)	8
Şekil 2-17:Gazoz bulağı (Kalaça köyü).....	8
Şekil 2-18: Tuz mağarası uzak görünüm	9
Şekil 2-19: Tuz mağarası yakın görünüm.....	9
Şekil 2-20: Tuz mağarasının iç görünümü.....	9
Şekil 2-21: Tuz kayaçları.....	9
Şekil 2-22: Küçük ve Büyük Ağrı Dağları ve <i>Iris spuria</i> subsp. <i>musulmanica</i> Aralık; Tazeköy	10
Şekil 2-23: Türkiye'ye güneşin doğduğu ilk an, Ağrı Dağı, 4200 m, (Foto: Bilgihan OVA)	10
Şekil 2-24: Akkoyunlular dönemine ait “koçbaşlı mezarlar”	11
Şekil 2-25: Iğdır Soykırım Anıtı ve Müzesi	11
Şekil 2-26: Aras vadisindeki “tuzcul stepler”	12
Şekil 2-27: Iğdır kayısı.....	13
Şekil 2-28: Melekli şalağı (kavun).....	13
Şekil 2-29: Geçim kaynağı olan büyükbaş hayvancılık.....	13

Şekil 2-30:İğdır balı	13
Şekil 2-31: Halı ve kilim tezgahları	14
Şekil 2-32: Doğal boyalarla boyanmış halı ve kilimler	14
Şekil 2-33: İğdır halk oyunlarında vatan sevgisinin gösterimi	14
Şekil 2-34: İğdır halk oyunları	14
Şekil 3-1: Araştırma yapılan Merkez ve Karakoyunlu ilçelerine ait köylerin haritada gösterilmesi	16
Şekil 3-2: Merkez; Enginalan köyü	17
Şekil 3-3: Merkez; Kasımcın köyü	17
Şekil 3-4: Merkez; Oba köyü	17
Şekil 3-5: Merkez; Kuzugüden köyü	17
Şekil 3-6: Karakoyunlu; Koçkıran köyü, Latife Demirbaş'ın bahçesi	17
Şekil 3-7: Karakoyunlu; Taşburun beldesi	17
Şekil 3-8: Araştırma yapılan Tuzluca ilçesine ait köylerinin haritada gösterilmesi	18
Şekil 3-9: Laleli köyü meraları	19
Şekil 3-10: Sarıabdall köyü	19
Şekil 3-11: Üçkaya köyü	19
Şekil 3-12: Kelekli köyü	19
Şekil 3-13: Akoluk köyü	19
Şekil 3-14: Akdeğirmen köyü	19
Şekil 3-15: Araştırma yapılan Aralık ilçesine ait köylerinin haritada gösterilmesi	20
Şekil 3-16: Ağrı Dağı eteklerindeki Yenidoğan köyü	21
Şekil 3-17: Tarlabası köyü	21
Şekil 3-18: Yukarı Çiftlik köyü	21
Şekil 3-19: Tazeköy köyü okulu öğrencileri	21
Şekil 3-20: Ağrı Dağı eteklerindeki Bulakbaşı köyü	21
Şekil 3-21: Aşağı Topraklı köyü	21
Şekil 3-22: Laleli köyünden bitkileri tanıyan ve ilaç yapan Sever Altundağ	23
Şekil 3-23: Merkez; Korhan Yaylası, Ernaz Altundağ	25
Şekil 3-24: Tuzluca, Laleli köyü, Ersin ve Şemistan Altundağ	25
Şekil 3-25: Karakoyunlu; Koçkıran köyü, Abdullah Demirbaş, Ali Güneş	25
Şekil 3-26: Tuzluca; Ünlendi köyü, Turan Kaysım, Ziyaettin Sevilmiş	25
Şekil 3-27: Aralık; Tarlabası köyü, Aliasker Kumtepe	25

Şekil 3-28: Tuzluca; Çiçekli köyü, Samet Altundağ, Bilgihan Ova.....	25
Şekil 3-29: Merkez; Hakveyis köyü, Peri Okşul'dan bilgi alırken.....	26
Şekil 3-30: Karakoyunlu; Koçkırın köyü, köy kahvesinden bilgi alırken	26
Şekil 3-31: Merkez; Küllük köyü, köy ahalisinden bilgi alırken.....	26
Şekil 3-32: Tuzluca; Kıznefer köyü, köylü kadınlardan bilgi alırken	26
Şekil 3-33: Tuzluca; Gaziler kasabası, Aydın Ayrım ve ailesinden bilgi alırken.....	26
Şekil 3-34: Aralık, Yenidoğan köyü, yöre insanından bilgi alırken	26
Şekil 4-1: <i>Amaranthus retroflexus</i> ISTE 85516	27
Şekil 4-2: <i>Anthriscus nemorosa</i> ISTE 85638	28
Şekil 4-3: <i>A. sylvestris</i> ISTE 85602	29
Şekil 4-4: <i>Chaerophyllum angelicifolium</i> ISTE 85581	30
Şekil 4-5: <i>C. angelicifolium</i> ile hazırlanmış şor	30
Şekil 4-6: <i>C. aureum</i> ISTE 85765	31
Şekil 4-7: <i>Cymbocarpum anethoides</i> ISTE 85495	32
Şekil 4-8: <i>Eryngium billardieri</i> ISTE 85404	33
Şekil 4-9: <i>E. campestre</i> var. <i>virens</i> ISTE 84467.....	34
Şekil 4-10: <i>Falcaria vulgaris</i> ISTE: 85721	36
Şekil 4-11: <i>F. vulgaris</i> genç sürgünleri ve genç sürgünlerinden hazırlanmış yemek.....	36
Şekil 4-12: <i>Ferula caspica</i> ISTE 85446	37
Şekil 4-13: <i>F. orientalis</i> subsp. <i>orientalis</i> ISTE 85609	38
Şekil 4-14: <i>F. rigidula</i> ISTE 85835	39
Şekil 4-15: Çaşır turşusu.....	39
Şekil 4-16: <i>Heracleum trachyloma</i> ISTE 85792	40
Şekil 4-17: <i>Malabaila dasyantha</i> ISTE 85540	41
Şekil 4-18: <i>M. secacul</i> ISTE 85643	42
Şekil 4-19: <i>Pastinaca armena</i> subsp. <i>armena</i> ISTE 85800.....	43
Şekil 4-20: <i>Peucedanum longifolium</i> ISTE 85835	44
Şekil 4-21: Pazarda satılan “çaşır” sürgünleri	44
Şekil 4-22: <i>Prangos ferulacea</i> ISTE 85647.....	45
Şekil 4-23: <i>Turgenia latifolia</i> ISTE 85524	46
Şekil 4-24: <i>Zosima absinthifolia</i> ISTE 85656	47
Şekil 4-25: <i>Achillea biebersteinii</i> ISTE 84493	48
Şekil 4-26: <i>A. millefolium</i> subsp. <i>millefolium</i> ISTE 85640	50

Şekil 4-27: <i>A. tenuifolia</i> ISTE 85519.....	52
Şekil 4-28: Pazarda satılan <i>A. tenuifolia</i> yaprakları.....	52
Şekil 4-29: <i>A. wilhelmsii</i> ISTE 85628	53
Şekil 4-30: <i>Anthemis cotula</i> ISTE 85670	54
Şekil 4-31: <i>A. tinctoria</i> var. <i>pallida</i> ISTE 85552.....	55
Şekil 4-32: <i>A. tinctoria</i> var. <i>tinctoria</i> ISTE 85546	56
Şekil 4-33: <i>Arctium platylepis</i> ISTE 85773	57
Şekil 4-34: <i>Artemisia absinthium</i> ISTE 85750	58
Şekil 4-35: <i>A. austriaca</i> ISTE 85796.....	60
Şekil 4-36: <i>A. chamaemellifolia</i> ISTE 85748	61
Şekil 4-37: <i>A. santonicum</i> ISTE 85839	62
Şekil 4-38: <i>Carduus nutans</i> subsp. <i>nutans</i> ISTE 85520	63
Şekil 4-39: <i>Centaurea cheiranthifolia</i> var. <i>cheiranthifolia</i> ISTE 84490.....	64
Şekil 4-40: <i>C. cheiranthifolia</i> var. <i>purpurascens</i> ISTE 85605	65
Şekil 4-41: <i>C. depressa</i> ISTE 85507	66
Şekil 4-42: <i>C. glastifolia</i> ISTE 85782	67
Şekil 4-43: <i>C. iberica</i> ISTE 85830	68
Şekil 4-44: <i>C. saligna</i> ISTE 85787.....	69
Şekil 4-45: <i>Chondrilla juncea</i> var. <i>acantholepis</i> ISTE 85756.....	70
Şekil 4-46: <i>Cichorium intybus</i> ISTE 85514.....	71
Şekil 4-47: <i>Cirsium arvense</i> subsp. <i>vestitum</i> ISTE 85612.....	73
Şekil 4-48: <i>C. rhizocephalum</i> subsp. <i>sinuatum</i> ISTE 85447	74
Şekil 4-49: <i>C. simplex</i> subsp. <i>armenum</i> ISTE 85681	75
Şekil 4-50: <i>Echinops pungens</i> var. <i>pungens</i> ISTE 85728.....	76
Şekil 4-51: <i>Helichrysum arenarium</i> subsp. <i>rubicundum</i> ISTE 84507.....	77
Şekil 4-52: <i>H. pallasii</i> ISTE 85812	78
Şekil 4-53: <i>H. plicatum</i> subsp. <i>plicatum</i> ISTE 85585	79
Şekil 4-54: Evin bir köşesine güzel koku vermesi için konulmuş <i>Helichrysum</i> demeti. 79	
Şekil 4-55: <i>Jurinella moschus pinnatisecta</i> ISTE 84508.....	81
Şekil 4-56: <i>J. moschus</i> subsp. <i>pinnatisecta</i> kökünü yiyen yöre kadını.....	81
Şekil 4-57: <i>Leontodon asperrimus</i> ISTE 85637	82
Şekil 4-58: <i>Onopordum acanthium</i> ISTE 85826	83
Şekil 4-59: <i>Reichardia glauca</i> ISTE 85801.....	84

Şekil 4-60: <i>Scorzonera cana</i> var. <i>jacquiniana</i> ISTE 84501	85
Şekil 4-61: <i>S. laciniata</i> subsp. <i>laciniata</i> ISTE 84504	86
Şekil 4-62: Yemlik toplayan yöre insanları.	86
Şekil 4-63 <i>S. mollis</i> subsp. <i>szowitzii</i> ISTE 84489	87
Şekil 4-64: <i>S. suberosa</i> subsp. <i>suberosa</i> ISTE 84502	88
Şekil 4-65: <i>S. suberosa</i> subsp. <i>suberosa</i> kökünü yiyen yöre insanı.	88
Şekil 4-66: <i>Senecio vernalis</i> ISTE 85285	89
Şekil 4-67: <i>Serratulla coriacea</i> ISTE 85837	90
Şekil 4-68: <i>Tanacetum argyrophyllum</i> var. <i>argyrophyllum</i> ISTE 85545	91
Şekil 4-69: <i>T. chiliophyllum</i> var. <i>chiliophyllum</i> ISTE 85488	92
Şekil 4-70: <i>T. punctatum</i> ISTE 85795	93
Şekil 4-71: <i>Taraxacum androssovii</i> ISTE 85269	94
Şekil 4-72: <i>Taraxacum</i> çiçek saplarından yapılmış zincir.	94
Şekil 4-73: <i>T. fedtschenkoi</i> ISTE 84498	95
Şekil 4-74: <i>T. macrolepium</i> ISTE 84494	96
Şekil 4-75: <i>Tragopogon colaratus</i> ISTE 84503	97
Şekil 4-76: <i>T. dubius</i> ISTE 85622	98
Şekil 4-77: <i>T. pratensis</i> subsp. <i>orientalis</i> ISTE 85291	99
Şekil 4-78: <i>T. reticulatus</i> ISTE 84505	100
Şekil 4-79: <i>Tripleurospermum monticolum</i> ISTE 85689	101
Şekil 4-80: <i>T. parviflorum</i> ISTE 85281	102
Şekil 4-81: <i>Berberis crataegina</i> ISTE 84592	103
Şekil 4-82: <i>B. vulgaris</i> ISTE 85744	105
Şekil 4-83: Doğal boyalarla boyanmış halı desenindeki sarı renk <i>Berberis</i> kökü ile yapılmıştır.	105
Şekil 4-84: <i>Alkanna orientalis</i> var. <i>orientalis</i> ISTE 85284	107
Şekil 4-85: Doğal kök boyalar kullanılarak boyanmış halılar.	107
Şekil 4-86: <i>Anchusa azurea</i> var. <i>kurdica</i> ISTE 84455	108
Şekil 4-87: <i>Cerintho minor</i> subsp. <i>auriculata</i> ISTE 84458	109
Şekil 4-88: <i>C. minor</i> subsp. <i>minor</i> ISTE 85708	110
Şekil 4-89: <i>Echium italicum</i> ISTE 85642	111
Şekil 4-90: <i>E. vulgare</i> ISTE 85648	112
Şekil 4-91: <i>Nonea macrosperma</i> ISTE 84456	113

Şekil 4-92: <i>N. pulla</i> subsp. <i>scabrisquamata</i> ISTE 84450.....	114
Şekil 4-93: <i>N. stenosolen</i> ISTE 85282.....	115
Şekil 4-94: <i>Onosma argentatum</i> ISTE 85554.....	116
Şekil 4-95: <i>O. bornmuelleri</i> ISTE 85630.....	117
Şekil 4-96: <i>O. nigricaula</i> ISTE 85661.....	118
Şekil 4-97: <i>Bunias orientalis</i> ISTE 85601.....	119
Şekil 4-98: <i>Capsella bursa-pastoris</i> ISTE 84547.....	120
Şekil 4-99: <i>Cardamine uliginosa</i> ISTE 84554.....	122
Şekil 4-100: <i>C. uliginosa</i> genç sürgünlerinden hazırlanmış ayran çorbası.....	122
Şekil 4-101: <i>Cardaria draba</i> subsp. <i>draba</i> ISTE 85288.....	123
Şekil 4-102: <i>Conringia orientalis</i> ISTE 85265.....	124
Şekil 4-103: <i>Descurainia sophia</i> ISTE 85275.....	125
Şekil 4-104: <i>D. sophia</i> 'nın toprak üstü kısımlarından yapılmış süpürge.....	125
Şekil 4-105: <i>Diplotaxis tenuifolia</i> ISTE 84566.....	126
Şekil 4-106: <i>Isatis candolleana</i> ISTE 84560.....	127
Şekil 4-107: <i>Lepidium sativum</i> subsp. <i>sativum</i> ISTE 85563.....	128
Şekil 4-108: <i>L. vesicarium</i> ISTE 85303.....	129
Şekil 4-109: <i>Rapistrum rugosum</i> ISTE 84553.....	130
Şekil 4-110: <i>Sobolewskia clavata</i> ISTE 84558.....	131
Şekil 4-111: <i>Thlaspi arvense</i> ISTE 85565.....	132
Şekil 4-112: <i>Asyneuma rigidum</i> subsp. <i>rigidum</i> ISTE 85758.....	133
Şekil 4-113: <i>A. virgatum</i> subsp. <i>virgatum</i> ISTE 85586.....	134
Şekil 4-114: <i>Cannabis sativa</i> ISTE 85707.....	135
Şekil 4-115: <i>Capparis ovata</i> var. <i>herbacea</i> ISTE 85309.....	136
Şekil 4-116: <i>Viburnum lantana</i> ISTE 85729.....	137
Şekil 4-117: <i>Silene alba</i> subsp. <i>divaricata</i> ISTE 85583.....	138
Şekil 4-118: <i>S. compacta</i> ISTE 85745.....	139
Şekil 4-119: <i>S. vulgaris</i> var. <i>vulgaris</i> ISTE 84539.....	140
Şekil 4-120: <i>Beta corolliflora</i> ISTE 85736.....	141
Şekil 4-121: <i>Chenopodium album</i> subsp. <i>album</i> var. <i>album</i> ISTE 84589.....	142
Şekil 4-122: <i>C. foliosum</i> ISTE 85525.....	144
Şekil 4-123: <i>C. murale</i> ISTE 85510.....	145
Şekil 4-124: <i>Halanthium roseum</i> ISTE 85849.....	146

Şekil 4-125: <i>Halostachys belangeriana</i> ISTE 85867	147
Şekil 4-126: <i>Salsola dendroides</i> ISTE 85870	148
Şekil 4-127: <i>Convolvulus arvensis</i> ISTE 84583	149
Şekil 4-128: <i>C. scammonia</i> ISTE 85704	150
Şekil 4-129: <i>Sedum sempervivoides</i> ISTE 85802	151
Şekil 4-130: <i>S. telephium</i> subsp. <i>maximum</i> ISTE 85442	152
Şekil 4-131: <i>Sempervivum armenum</i> var. <i>armenum</i> ISTE 85697	153
Şekil 4-132: <i>Cephalaria procera</i> ISTE 85776	154
Şekil 4-133: <i>Scabiosa argentea</i> ISTE 85790	155
Şekil 4-134: <i>Elaeagnus angustifolia</i> ISTE 84528	156
Şekil 4-135: <i>E. angustifolia</i> meyveleri	156
Şekil 4-136: <i>Euphorbia armena</i> ISTE 85283	158
Şekil 4-137: <i>E. macroclada</i> ISTE 85308	159
Şekil 4-138: <i>E. seguieriana</i> subsp. <i>seguieriana</i> ISTE 85489	160
Şekil 4-139: <i>Alhagi pseudalhagi</i> ISTE 85831	161
Şekil 4-140: <i>Astragalus aureus</i> ISTE 85682	162
Şekil 4-141: <i>A. declinatus</i> ISTE 85477	163
Şekil 4-142: <i>A. galegiformis</i> ISTE 85570	164
Şekil 4-143: <i>A. halicacabus</i> ISTE 84617	165
Şekil 4-144: <i>A. hyalolepis</i> ISTE 85568	166
Şekil 4-145: <i>A. jodostachys</i> ISTE 84612	167
Şekil 4-146: <i>A. lagurus</i> ISTE 85577	168
Şekil 4-147: <i>A. latifolius</i> ISTE 85631	169
Şekil 4-148: <i>A. mollis</i> ISTE 84628	170
Şekil 4-149: <i>A. ornithopodioides</i> ISTE 84627	171
Şekil 4-150: <i>A. stevenianus</i> var. <i>stevenianus</i> ISTE 84613	172
Şekil 4-151: <i>A. tigridis</i> ISTE 84614	173
Şekil 4-152: <i>A. viciifolius</i> ISTE 85483	174
Şekil 4-153: <i>Coronilla orientalis</i> var. <i>orientalis</i> ISTE 84438	175
Şekil 4-154: <i>C. varia</i> subsp. <i>varia</i> ISTE 84441	176
Şekil 4-155: <i>Glycyrrhiza glabra</i> var. <i>glabra</i> ISTE 85509	177
Şekil 4-156: <i>Hedysarum elegans</i> ISTE 85660	179
Şekil 4-157: <i>Lathyrus cicera</i> ISTE 84432	180

Şekil 4-158: <i>L. pallescens</i> ISTE 85676	181
Şekil 4-159: <i>L. pratensis</i> ISTE 85820	182
Şekil 4-160: <i>L. rotundifolius</i> subsp. <i>miniatus</i> ISTE 85560.....	183
Şekil 4-161: <i>L. tuberosus</i> ISTE 85779.....	184
Şekil 4-162: <i>Lotus corniculatus</i> var. <i>corniculatus</i> ISTE 84426	185
Şekil 4-163: <i>Medicago lupulina</i> ISTE 84435	186
Şekil 4-164: <i>M. minima</i> var. <i>minima</i> ISTE 84433	187
Şekil 4-165: <i>M. papillosa</i> ISTE 85533	188
Şekil 4-166: <i>M. sativa</i> subsp. <i>sativa</i> ISTE 84442.....	189
Şekil 4-167: <i>Melilotus officinalis</i> ISTE 84439	190
Şekil 4-168: <i>Onobrychis atropatana</i> ISTE 84440	191
Şekil 4-169: <i>O. radiata</i> ISTE 84444.....	192
Şekil 4-170: <i>O. stenostachya</i> subsp. <i>sosnowskyi</i> ISTE 85576.....	193
Şekil 4-171: <i>O. transcaucasica</i> ISTE 85734	194
Şekil 4-172: <i>O. viciifolia</i> ISTE 84428	195
Şekil 4-173: <i>Sophora alopecuroides</i> var. <i>alopecuroides</i> ISTE 85270	196
Şekil 4-174: <i>Trifolium ambiguum</i> ISTE 85699	197
Şekil 4-175: <i>T. campestre</i> ISTE 85822.....	198
Şekil 4-176: <i>T. pratense</i> var. <i>pratense</i> ISTE 84431	199
Şekil 4-177: <i>T. repens</i> var. <i>repens</i> ISTE 84430.....	200
Şekil 4-178: <i>T. spadiceum</i> ISTE 85694.....	201
Şekil 4-179: <i>T. trichocephalum</i> ISTE 85596	202
Şekil 4-180: <i>Vicia cracca</i> subsp. <i>cracca</i> ISTE 85518	203
Şekil 4-181: <i>V. sativa</i> subsp. <i>nigra</i> var. <i>nigra</i> ISTE 84436.....	204
Şekil 4-182: <i>Fumaria asepala</i> ISTE 85289	205
Şekil 4-183: <i>F. microcarpa</i> ISTE 84425	206
Şekil 4-184: <i>Geranium stepporum</i> ISTE 85317	207
Şekil 4-185: <i>G. tuberosum</i> subsp. <i>tuberosum</i> ISTE 85470.....	208
Şekil 4-186: <i>Hypericum montbretii</i> ISTE 85557	209
Şekil 4-187: <i>H. perforatum</i> ISTE 85521	210
Şekil 4-188: <i>H. scabrum</i> ISTE 85536.....	212
Şekil 4-189: <i>Gladiolus atroviolaceus</i> ISTE 85588.....	213
Şekil 4-190: <i>G. kotschyanus</i> ISTE 84406.....	214

Şekil 4-191: <i>Gladiolus</i> larla örölmüş şapka.....	214
Şekil 4-192: <i>Iris caucasica</i> subsp. <i>caucasica</i> ISTE 85313.....	215
Şekil 4-193: <i>I. iberica</i> subsp. <i>elegantissima</i> ISTE 85276.....	216
Şekil 4-194: <i>I. spuria</i> subsp. <i>musulmanica</i> ISTE 85498	217
Şekil 4-195: <i>Ajuga chamaepitys</i> subsp. <i>chia</i> var. <i>chia</i> ISTE 85589.....	218
Şekil 4-196: <i>Leonurus glaucescens</i> ISTE 85566.....	219
Şekil 4-197: <i>Marrubium astracanicum</i> subsp. <i>astracanicum</i> ISTE 85594	220
Şekil 4-198: <i>M. parviflorum</i> subsp. <i>oligodon</i> ISTE 85528.....	221
Şekil 4-199: <i>Mentha longifolia</i> subsp. <i>longifolia</i> ISTE 85771	222
Şekil 4-200: <i>Nepeta fissa</i> ISTE 85295.....	224
Şekil 4-201: <i>Origanum vulgare</i> subsp. <i>gracile</i> ISTE 85738	225
Şekil 4-202: <i>Phlomis armeniaca</i> ISTE 85636	227
Şekil 4-203: <i>Salvia aethiopsis</i> ISTE 85761	228
Şekil 4-204: <i>S. brachyantha</i> ISTE 85312	229
Şekil 4-205: <i>S. hydrangea</i> ISTE 84604	230
Şekil 4-206: <i>S. limbata</i> ISTE 85532	231
Şekil 4-207: <i>S. nemorosa</i> ISTE 84522.....	232
Şekil 4-208: <i>S. staminea</i> ISTE 85672	233
Şekil 4-209: <i>S. verticillata</i> subsp. <i>amasiaca</i> ISTE 85652	234
Şekil 4-210: Yörede methedilen “karabal”.....	234
Şekil 4-211: <i>S. verticillata</i> subsp. <i>verticillata</i> ISTE 85579	235
Şekil 4-212: <i>Scutellaria orientalis</i> subsp. <i>sosnowskyi</i> ISTE 85543	236
Şekil 4-213: <i>Stachys annua</i> subsp. <i>annua</i> var. <i>lycaonica</i> ISTE 84512	237
Şekil 4-214: <i>S. iberica</i> subsp. <i>georgica</i> ISTE 85786.....	238
Şekil 4-215: <i>S. iberica</i> subsp. <i>stenostacya</i> ISTE 84520	239
Şekil 4-216: <i>S. lavandulifolia</i> var. <i>lavandulifolia</i> ISTE 85529	240
Şekil 4-217: <i>Teucrium polium</i> ISTE 85751	241
Şekil 4-218: <i>Thymus fallax</i> ISTE 84513.....	243
Şekil 4-219: <i>T. kotschyanus</i> subsp. <i>glabrescens</i> ISTE 85794	244
Şekil 4-220: <i>T. migricus</i> ISTE 84516	245
Şekil 4-221: <i>T. praecox</i> subsp. <i>grossheimii</i> var. <i>grossheimii</i> ISTE 85486.....	246
Şekil 4-222: <i>T. transcausicus</i> ISTE 85492	247
Şekil 4-223: <i>Ziziphora clinopodioides</i> ISTE 85747	248

Şekil 4-224: <i>Z. taurica</i> subsp. <i>taurica</i> ISTE 85655	249
Şekil 4-225: <i>Allium akaka</i> ISTE 84598	250
Şekil 4-226: <i>A. armenum</i> ISTE 85600 (Foto: Mine Koçyiğit)	251
Şekil 4-227: <i>A. atroviolaceum</i> ISTE 85867	252
Şekil 4-228: <i>A. cardiostemon</i> ISTE 85530	253
Şekil 4-229: <i>A. flavum</i> subsp. <i>flavum</i> var. <i>flavum</i> ISTE 85733	254
Şekil 4-230: <i>A. scorodoprassum</i> subsp. <i>rotundum</i> ISTE 84421	255
Şekil 4-231: <i>Asparagus persicus</i> ISTE 85292	256
Şekil 4-232: <i>A. persicus</i> genç sürgünlerini toplayan, yemek yapan yöre insanları ve genç sürgünlerinden yapılmış yemeği	256
Şekil 4-233: <i>Bellevalia forniculata</i> ISTE 84405	257
Şekil 4-234: <i>B. pycnantha</i> ISTE 84409	258
Şekil 4-235: <i>B. sarmatica</i> ISTE 84404	259
Şekil 4-236: <i>Colchicum szovitsii</i> subsp. <i>szovitsii</i> ISTE 85328	260
Şekil 4-237: <i>Eremurus spectabilis</i> ISTE 84401	261
Şekil 4-238: <i>Muscari armeniacum</i> ISTE 84403	262
Şekil 4-239: <i>Ornithogalum narbonense</i> ISTE 84415	263
Şekil 4-240: <i>O. oligophyllum</i> ISTE 84408	264
Şekil 4-241: <i>O. platyphyllum</i> ISTE 85599	265
Şekil 4-242: <i>Puschkinia scilloides</i> ISTE 84417	266
Şekil 4-243: <i>Scilla siberica</i> subsp. <i>armena</i> ISTE 85330	267
Şekil 4-244: <i>Alcea striata</i> subsp. <i>rufescens</i> ISTE 85534	268
Şekil 4-245: <i>Malva neglecta</i> ISTE 84599	269
Şekil 4-246: <i>Papaver lacerum</i> ISTE 85580	272
Şekil 4-247: <i>P. orientale</i> var. <i>parviflora</i> ISTE 85679	273
Şekil 4-248: <i>Plantago atrata</i> ISTE 84608	274
Şekil 4-249: <i>P. lanceolata</i> ISTE 84609	275
Şekil 4-250: <i>P. major</i> subsp. <i>intermedia</i> ISTE 85778	277
Şekil 4-251: <i>P. media</i> ISTE 85484	279
Şekil 4-252: <i>Acantholimon calvertii</i> ISTE 85741	280
Şekil 4-253: <i>A. caryophyllaceum</i> subsp. <i>caryophyllaceum</i> ISTE 85813	281
Şekil 4-254: <i>Phragmites australis</i> ISTE 85882	282
Şekil 4-255: Evlerin damına konulmak üzere toplanmış kamışlar	282

Şekil 4-256: <i>Stipa pulcherrima</i> subsp. <i>crassiculmis</i> ISTE 85482	283
Şekil 4-257: Vazoya süs olarak konulmuş “tavşanotu”	283
Şekil 4-258: <i>Atraphaxis spinosa</i> ISTE 85799	284
Şekil 4-259: <i>Calligonum polygonoides</i> ISTE 85711	285
Şekil 4-260: <i>Polygonum alpinum</i> ISTE 84577	286
Şekil 4-261: <i>P. aviculare</i> ISTE 84594	287
Şekil 4-262: <i>P. bistorta</i> subsp. <i>bistorta</i> ISTE 85693	288
Şekil 4-263: <i>P. cognatum</i> ISTE 85476	289
Şekil 4-264: <i>P. pulchellum</i> ISTE 85506	290
Şekil 4-265: <i>Rheum ribes</i> EA 582	291
Şekil 4-266: <i>Rumex acetosella</i> ISTE 85485	292
Şekil 4-267: <i>R. crispus</i> ISTE 85680	293
Şekil 4-268: Saç örgüsü şeklinde hazırlanıp kışa saklanmak üzere kurutulan evelik yaprakları, Tuzluca; Bahçelimeydan köyü.	293
Şekil 4-269: <i>R. patientia</i> ISTE 85606	295
Şekil 4-270: <i>R. patientia</i> türünün örülmeden kurutulan yaprakları.	295
Şekil 4-271: <i>R. scutatus</i> ISTE 85553	296
Şekil 4-272: <i>R. tuberosus</i> subsp. <i>horizontalis</i> ISTE 85691	297
Şekil 4-273: <i>Primula elatior</i> ISTE 84461	298
Şekil 4-274: <i>P. veris</i> subsp. <i>macrocalyx</i> ISTE 84463	299
Şekil 4-275: <i>Anemone albana</i> subsp. <i>armena</i> ISTE 84475	300
Şekil 4-276: <i>Caltha polypetala</i> ISTE 84471	301
Şekil 4-277: <i>C. polypetala</i> çiçek saplarından hazırlanan yemek.	301
Şekil 4-278: <i>Clematis orientalis</i> ISTE 85833	302
Şekil 4-279: <i>Ranunculus arvensis</i> ISTE 85296	303
Şekil 4-280: <i>R. caucasicus</i> subsp. <i>subleiocarpus</i> ISTE 85319	304
Şekil 4-281: Pilava katılmak üzere toplanan <i>Ranunculus</i> petalleri.	304
Şekil 4-282: <i>R. kochii</i> ISTE 85323	305
Şekil 4-283: <i>R. orephilus</i> ISTE 85558	306
Şekil 4-284: <i>R. orephilus</i> populasyonu, Tuzluca; Soğukbulak Yaylası.	306
Şekil 4-285: <i>Thalictrum minus</i> subsp. <i>microphyllum</i> ISTE 84473	307
Şekil 4-286: <i>Reseda lutea</i> var. <i>lutea</i> ISTE 85310	308
Şekil 4-287: <i>Rhamnus pallasii</i> ISTE 85575	309

Şekil 4-288: <i>Amygdalus communis</i> ISTE 84618	310
Şekil 4-289: <i>Cotoneaster integerrimus</i> ISTE 85731	311
Şekil 4-290: <i>Crataegus aronia</i> var. <i>aronia</i> ISTE 84573	312
Şekil 4-291: <i>C. meyeri</i> ISTE 85732	313
Şekil 4-292: <i>Malus sylvestris</i> subsp. <i>orientalis</i> var. <i>orientalis</i> ISTE 85737.....	314
Şekil 4-293: <i>Rosa canina</i> ISTE 84574	315
Şekil 4-294: Ayıklanan <i>R. canina</i> meyveleri ve <i>R. canina</i> meyvelerinden yapılmış marmelat	315
Şekil 4-295: <i>R. hemisphaeriaca</i> ISTE 85526	317
Şekil 4-296: <i>R. pimpinellifolia</i> ISTE 85730	318
Şekil 4-297: <i>R. pulverulanta</i> ISTE 85727	319
Şekil 4-298: <i>Galium humifusum</i> ISTE 85718.....	320
Şekil 4-299: <i>G. tricornutum</i> ISTE 85267	321
Şekil 4-300: <i>G. verum</i> subsp. <i>verum</i> ISTE 85767	322
Şekil 4-301: <i>Pedicularis comosa</i> var. <i>sibthorpii</i> ISTE 85315	323
Şekil 4-302: <i>Verbascum agrimoniifolium</i> subsp. <i>agrimoniifolium</i> ISTE 84487	324
Şekil 4-303: <i>V. orephilum</i> var. <i>joannis</i> ISTE 85807.....	325
Şekil 4-304: <i>V. speciosum</i> ISTE 85793	326
Şekil 4-305: <i>Veronica orientalis</i> subsp. <i>orientalis</i> ISTE 85297.....	327
Şekil 4-306: <i>Datura stramonium</i> ISTE 85512.....	328
Şekil 4-307: <i>Hyoscyamus niger</i> ISTE 85305.....	329
Şekil 4-308: <i>Tamarix smyrnensis</i> ISTE 84586	331
Şekil 4-309: <i>T. tetrandra</i> ISTE 85306	332
Şekil 4-310: <i>Daphne oleoides</i> subsp. <i>kurdica</i> ISTE 85669	333
Şekil 4-311: <i>Typha angustifolia</i> ISTE 85832	334
Şekil 4-312: <i>T. latifolia</i> ISTE 85881	335
Şekil 4-313: <i>T. laxmannii</i> ISTE 85294	336
Şekil 4-314: <i>T. minima</i> var. <i>minima</i> ISTE 85461	337
Şekil 4-315: <i>Typha</i> ile örülmüş vazo.	337
Şekil 4-316: <i>Ulmus minor</i> subsp. <i>minor</i> EA 386.....	338
Şekil 4-317: <i>U. minor</i> 'dan yapılmış yün tarağı ve teşiler.....	338
Şekil 4-318: <i>Urtica dioica</i> ISTE 85582.....	339
Şekil 4-319: <i>Urtica</i> toplayan kadın.....	339

Şekil 4-320: <i>Peganum. harmala</i> ISTE 85827.....	342
Şekil 4-321: Bebeklerin nazardan korunmaları amacıyla üzerlik yakılması.....	342
Şekil 4-322: <i>Zygophyllum fabago</i> ISTE 84595	344
Şekil 4-323: Soğuk algınlığında kullanılan karışım b	345
Şekil 4-324: Soğuk algınlığında kullanılan karışım ö.	346

ÖZET

Altundağ, E. Iğdır İlinin (Doğu Anadolu Bölgesi) Doğal Bitkilerinin Halk Tarafından Kullanımı. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik ABD. Doktora Tezi. İstanbul. 2009.

Bu araştırma Iğdır ilinin doğal bitkilerinin halk tarafından çeşitli kullanılışlarını saptamak amacıyla yapılmıştır. Yöreyle Mayıs 2007-Ekim 2008 tarihleri arasında arazi çalışmaları yapmak amacıyla gidilmiş, 4 ilçesine (Merkez, Tuzluca, Aralık, Karakoyunlu) bağlı 78 köy ziyaret edilerek 1170 bitki örneği toplanmıştır. Bu bitkilerin yöresel adları, kullanılışları, kullanılan kısımları, hazırlanışları, uygulanış şekilleri ve uygulama süreleri hakkında bilgiler derlenmiştir. Toplanan örnekler, İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Herbaryumu'nda (ISTE) saklanmaktadır. Bu çalışmanın sonucunda farklı kullanılışlara sahip 292 doğal bitki taksonu saptanmıştır. Bunlardan 162 takson halk ilacı, 143 takson gıda, 25 takson baharat veya çay, 82 takson hayvanlarda tedavi amacıyla ve yem olarak, 22 takson yakacak olarak kullanılmakta olup 70 taksonun ise bunların dışında çeşitli farklı kullanılışları olduğu belirlenmiştir. Kullanımı olan bitkilerden 16 takson endemiktir.

Literatürde etnobotanik kullanımına rastlanmayan 93 takson Türkiye için ilk defa çalışmamızda saptanmıştır. Bu taksonlardan 52'si tıbbi amaçla, 54'ü gıda, 3'ü çay, 5'i baharat, 56'sı hayvan yemi olarak, 19'u yakacak ve 19'u farklı amaçlarla kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tıbbi Bitkiler, Faydalı Bitkiler, Iğdır, Doğu Anadolu Bölgesi, Türkiye.

Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje No: 1441

ABSTRACT

Altundağ, E. Uses of the Wild Plants in Iğdır Province (East Anatolia). İstanbul University, Institute of Health Science, Department of Pharmaceutical Botany. Phd. Thesis. İstanbul. 2009.

This survey has an aim to identify the folk usage of the wild plants in Iğdır province. For this purpose, the field works have been done from May 2007 to September 2008. During this research 78 villages, belong to the 4 districts (Merkez, Tuzluca, Aralık, Karakoyunlu) have been visited and 1170 plant specimens were collected. The information for these plants, such as local names, their usages, used parts, methods of preparation, administration dosage and duration of treatments have been recorded. The collected specimens are housed in the Herbarium of the Faculty of Pharmacy, İstanbul University (ISTE). As a result of identification of the collected plant specimens, 292 taxa have been determined which used for local people. Among them 162 taxa are used as medical purposes, 143 taxa as food, 25 taxa as spice or tea, 82 taxa as fodder and animal diseases, 22 taxa as fuel. Additionally 70 taxa have been established for different usages. And also 16 taxa are endemic.

The uses of 93 taxa are recorded in Turkey for the first time. Among them 52 taxa are used for treatment of illness, 54 taxa as food, 3 taxa as tea, 5 taxa as spice, 56 taxa as fodder and animal diseases, 19 taxa as fuel and 19 taxa have been established for different usages.

Key Words: Medicinal Plants, Useful Plants, Iğdır, East Anatolia, Türkiye.

The present work was supported by the Research Fund of İstanbul University. Project No. 1441.

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Bitkiler yeryüzündeki hemen hemen bütün organizmalar açısından temel yaşam unsurudur. İnsan hayatta kalabilmek için yaşamın başlangıcından bu yana devamlı olarak gıda, yakacak, silah, ilaç veya barınak yapımında çevresindeki bitkilerden yararlanmışır. Rastlantı sonucu, içgüdülerinin veya gözlemlerinin yardımıyla hangi bitkilerin hangi hastalıklara iyi geldiği belirlenmiş ve bu bilgiler kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar gelmiştir (25).

İnsanların bitkilerle olan ilişkisini inceleyen bilim dalı etnobotanik olarak isimlendirilir. İlk olarak 1895 yılında Amerika'lı bilim adamı W. Harshberger tarafından kullanılan etnobotanik kelimesi halk (ethno) ve bitki (botany) kelimelerinden oluşmaktadır (25). Geçmişten bugüne bitki-insan ilişkisini inceleyen etnobotanik çalışmalar günümüz sağlık, açlık ve çevre sorunlarına da katkıda bulunmaktadır.

Etnobotanik; çok sayıda akademik ve genel konularla ilgili yayınlar, web siteleri ve medyanın ilgisini çekerek son 20 yılda büyük bir gelişme göstermiştir. Etnobotanikteki bu canlanış küresel çevre krizinin büyümesi ve geleneksel botanik kültürünün giderek yok olmasının farkına varılmasından dolayıdır (5).

Ülkemiz insanının çoğu kırsal bölgede yaşadığı için doğal bitkiler ile daima yakın ilişki içinde olmuştur. Anadolu'da doğal bitkilerin özellikle gıda ve tıbbi amaçla kullanımı oldukça yaygındır. Her ne kadar kırsal kesimlerden büyükşehirlere göç olsa da halkımız hala doğadan topladığı bitkileri çiğ olarak, kurutarak veya pişirerek yemekte, hastalandıklarında tedavi edici olarak kullanmaktadırlar. Özellikle son yıllarda gerek ülkemizde gerekse dünya genelinde sentetik ilaçların sebep olduğu yan etkileri veya tedaviye yeterli gelmemesi sebebiyle insanlar doğadaki bitkilere yönelmişlerdir (18).

Anadolu halkının yabani bitkileri ilaç olarak kullanması çok eski devirlere uzanmaktadır. Hititler dönemi tıbbi tabletlerinde bulunan reçete formüllerinde kayıtlı bitki adları bunun bir kanıtıdır. Ayrıca bu dönemlerde tıbbi amaçla kullanılan bazı doğal bitkiler kültüre alınarak yetiştirilmekteydi. Ayrıca Hititler ve Bizans döneminde Anadolu'dan elde edilen bazı drogların dış ülkelere satıldığı da bilinmektedir (18).

Türkiye sahip olduğu 12476 eğrelti ve tohumlu bitki taksonu ile dünyanın ılıman iklim kuşağındaki en zengin floraaya sahip ülkesidir. Florasının yaklaşık üçte biri (%34,4) endemik türlerden oluşur. Yurdumuz 3 büyük Bitki Coğrafyası Bölgesi'nin (İran-Turan, Akdeniz ve Avrupa-Sibirya) birleştiği bir yerde olması sebebiyle floristik çeşitlilik açısından bir ülkeden çok bir kıta özelliği gösterir (45, 114, 115, 116).

Ülkemizin sahip olduğu bitki çeşitliliği sebebiyle halkımız bitkileri bazen doğayı tahrip edercesine bir çok amaçla kullanmaktadır. Ülkemizde halk tarafından kullanılan bitkiler özellikle son yıllarda yapılan etnobotanik çalışmalarla ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de 4088 endemik bitki taksonunun varlığı (45, 115, 116) ve çeşitli kültürel birikimin zenginliğini düşündüğümüzde etnobotanik çalışmaların önemi ortaya çıkmaktadır. Bilgilerin de yöresel ve endemik olduğunu ve hızla kaybolmakta olduğunu düşünmek zorundayız. Köyden kente göç sebebiyle veya köyde bitkileri tanıyan ve kullanan bir çok kişinin yaşlı veya vefat etmesiyle yörelerimizde bilinen bitkiler giderek unutulmakta ve bu çok değerli bilgiler ne yazık ki kaybolmaktadır. Eğer etnobotanik çalışmalar hızla sürdürülemezse neyi kaybettiğimizi bilmeden bu bilgiler yok olup gidecektir.

Iğdır, gerek yükselti farkının çok farklı olması, gerek dağ, ova ve tuzcul habitatları bir arada barındırması ve gerekse üç ülkeye sınır tek il olması sebebiyle bir çok bakımdan Türkiye'nin en ilginç özelliklere sahip illerinden birisidir. "Cumhuriyet Dönemi Türk Etnobotanik Veri Tabanı" (106) incelenmesi sonucunda, gerek bitki örtüsü zenginliği açısından, gerekse bitkilerin kullanımları ile ilgili kapsamlı bir bilimsel çalışmanın bulunmaması sebebiyle araştırma alanı olarak Iğdır ili seçilmiştir. İlin köylerinin %74'ünün dağlık alan köyü olduğu için yöre insanının doğada yetişen yabani bitkileri tıbbi, gıda, hayvan yemi, yakacak vb. gibi amaçlarla kullanımlarının kayıt altına alınması ve kaybolmaya yüz tutmuş bu bilgilerin gelecek nesillere aktarılması amaçlanmıştır.

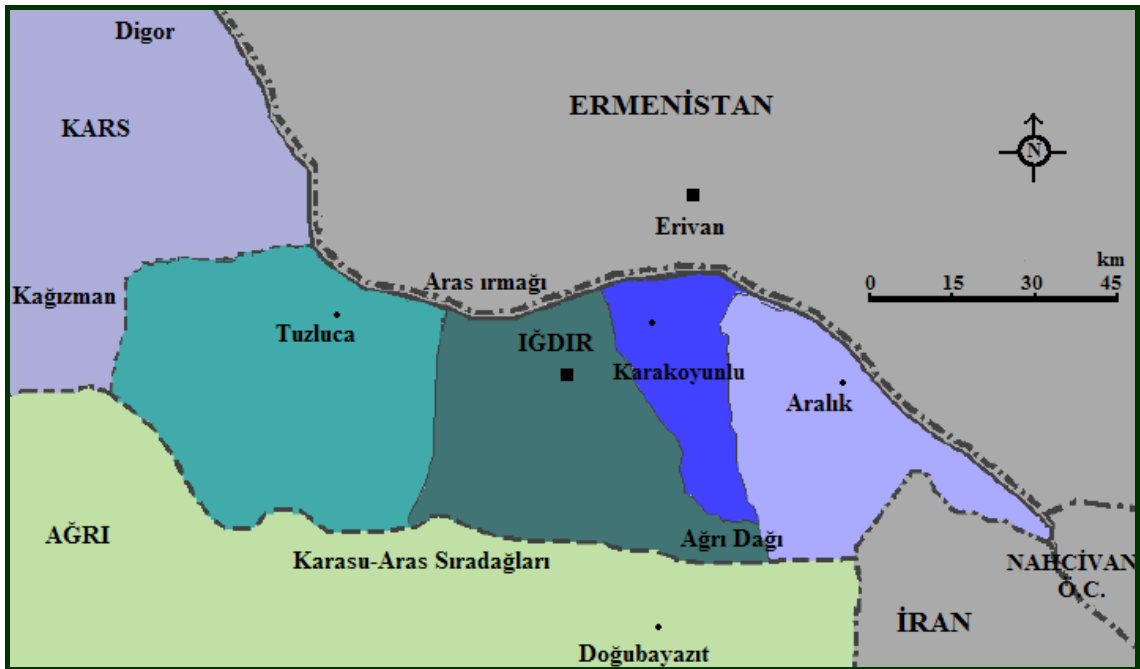
2. GENEL BİLGİLER

2.1. İğdır İlinin Konumu, Sınırları ve Coğrafi Özellikleri

İğdır iline ait haritalar Şekil 2-1 ve 2-2’de gösterilmiştir, köylerini gösteren ayrıntılı ilçe haritaları ise Gereç ve Yöntem Bölümünde (Şekil 3-1, 3-8 ve 3-15) verilmiştir.

Şekil 2-1: İğdır ilinin Türkiye’deki yeri

Şekil 2-2: İğdır ilinin ilçeleri ve komşuları

Iğdır ili Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars Bölümü'nde yer almaktadır. Yüzölçümü 3539 km², nüfusu 180.000 kadar (2007) olup, merkez ilçesiyle birlikte 4 ilçe (Merkez, Tuzluca, Aralık ve Karakoyunlu), 8 belediye ve 156 köy yerleşkesinden oluşmaktadır (74, 75).

İl, Dünya coğrafyasında eşine ender rastlanabilecek bir özelliğe sahiptir. Bir yandan yurdumuzun en büyük ve dünyanın sayılı büyük dağlarından biri olan Büyük Ağrı Dağı'nın 5165 m yüksekliğindeki buzullarla kaplı sivri tepeleri ile diğer taraftan yüksek Doğu Anadolu platosunda ortalama rakımı 800-900 m arasında değişen ve turunçgiller ile zeytin dışında her türlü meyve ve sebzenin bolca yetiştirilebildiği Sürmeli (Aras) çukurunu bünyesinde barındırmaktadır. İlin yaklaşık %26'sı ova arazisi ve %74'ü dağlık ve yüksek bölgelerden oluşur (23, 68).

Iğdır Aras Irmağı'nın içerisinden aktığı geniş çöküntü alanında bulunmaktadır. Bu çöküntü alanı Aras Irmağı tarafından ikiye ayrılır, sınırlarımız içersinde kalan bölümüne Sürmeli Çukurluğu, Ermenistan sınırları içerisinde kalan bölümüne ise Sahat Çukurluğu denilir. Sürmeli Çukurluğunda; Tuzluca Havzası, Iğdır Ovası ve Dil Ovası bulunmaktadır. Dil Ovası Iğdır Ovası'nın güneydoğuya doğru bir uzantısı durumundadır ve ülkemizin en doğu uç noktasını (44° 48') oluşturur (23, 68).

Iğdır ilinin kuzey ve kuzeydoğu sınırını Aras Irmağı ve bu ırmağın yatağı boyunca geçen Türkiye-Ermenistan sınırı oluşturur. Doğusunda Nahcivan Özerk Cumhuriyeti sınırı ve Güneydoğu'sunda Türkiye-İran sınırı yer alır. Bu özelliği ile üç ülkeye sınır oluşturan ülkemizdeki tek ildir. Güneyinde Ağrı ili (Doğubayazıt ve Taşlıçay ilçeleri) bulunmaktadır. Bu sınır kabaca doğu-batı doğrultusunda uzanan ve doğu Torosların doğudaki uzantısı olan Karasu-Aras sıradağlarından oluşmaktadır. Bu dağların doğuya, Ağrı volkanına kadar devam eden uzantısı üzerinde sırasıyla Kızılcaziyaret Dağı (2887 m), Durak Dağı (2811 m), Zor Dağı (3196 m), Pamuk Dağı (2639 m) ve en doğu uçta ise Büyük Ağrı (5165 m) ve Küçük Ağrı (3896 m) volkanik dağları yer almaktadır. Kuzeybatısında ise Kars ilinin Digor ilçesi bulunmaktadır (23, 68).

“İğdır İlinin Sınır Kapıları ve Sınır Hatlarına Ait Fotoğraflar”

Şekil 2-3: Dilucu sınır kapısı

Şekil 2-4: Türkiye-Nahcivan Özerk Cumhuriyeti sınırı

Şekil 2-5: Boralan sınır kapısı

Şekil 2-6: Türkiye - İran sınırı

Şekil 2-7: Alican Sınır kapısı

Şekil 2-8: Türkiye - Ermenistan sınırı

2.1.1. Iğdır Ovası ve Aras Irmağı

Taşburun ile Koçkırın köyleri arasında çekilecek bir hattın batısında kalan bölümüne “Batı Iğdır Ovası”, bu köyler ile Türkiye-İran sınırı arasında kalan bölümüne “Doğu Iğdır Ovası”, Aras Irmağı ile Aşağı Karasu Çayı arasında ve Ateştepe’nin doğusunda kalan bölümüne ise Dil Ovası denilir. Iğdır Ovası yaklaşık 832 km² ve Dil Ovası 90 km² olmak üzere toplam yüzölçümü 922 km² kadardır. Bağlı yükseklikleri 60 m’yi geçmeyen Kireçtepe ve Ateştepe gibi yükseltiler hariç tutulursa tamamen engebesiz düz bir ovadır. Deniz seviyesinden yüksekliği batıda Çalpala Köyü dolaylarında 910 m, doğuda Dil Ucu’nda 795 m dir (7, 23, 68).

Aras Irmağı taşıdığı sedimentlerle kendi yatağını yükseltmiş ve ova yüzeyinin üstüne çıkmıştır. Ova yüzeyinin son derece düz olması sebebiyle Aras Irmağı zaman zaman ovada yatağını değiştirmiş ve menderesler çizmiştir. Aras Irmağı’nın devamlı yatak değiştirmesi sonucu tüm ova alüvyonlarla kaplanmıştır (23, 68).

Şekil 2-9: Bazen kuruyan, bazen coşan ve sürekli menderesler çizen “Aras nehri”

Iğdır Ovası sahip olduğu gevşek zemininden dolayı Türkiye’nin 2. derece deprem bölgesidir (7, 23, 68).

Yatak derinliğinin çok az olması sebebiyle Aras Irmağı sık sık taşkınlıklara yol açtığından Devlet Su İşleri tarafından 1970 yılından beri sürdürülen çalışmalar sonucunda bu ırmak yatağının sınırlarımız içinde kalan kenarı boyunca setler yapılmıştır (68).

Iğdır Ovası'nın genel eğiminin az oluşu ve taban suyu yükselmesi gibi sebeplerle bazı yörelerinde bataklık alanlar meydana gelmiştir. Buralar aynı zamanda önemli kuş alanlarıdır (68). Havaların ısınmasıyla birlikte Iğdır'a gelen leylekler ilin simgesi haline gelmiştir ve şehrin girişinde insanları karşılarlar.

Şekil 2-10: Iğdır ilinin girişindeki leylek heykeli

Şekil 2-11: Sulak alanlardaki leylekler

Şekil 2-12: Aras vadisindeki kuş alanları

Şekil 2-13: Aralık ilçesi bataklıklarındaki kuş alanları

2.1.2. Tuzluca Havzası, Şifalı Su Kaynakları ve Tuz Mağaraları

Adeta doğal şifa yeri olan Tuzluca ilçesi gerek yüksek yaylalarındaki şifalı su kaynakları gerekse tuz mağaraları ile dikkat çekmektedir. Tuzluca ilçesinin güneyinde aynı zamanda Ağrı ili ile sınırı oluşturan dağlık alanlar, Aras Irmağı ve yöreden bu ırmağa katılan akarsuların oluşturduğu vadiler, güneye doğru yükseltinin artmasıyla birlikte oluşan plato alanları ile Aras vadisi çevresinde şerit halinde uzanmış ve Tuzluca havzasının tabanını da oluşturan dar ovalık alanlar yer alır (148).

Dağlık alanların büyük çoğunluğu (%74) 1500-2500 m yükseklikler arasında bulunmaktadır. Tuzluca ilçesinde yükselti Durak ve Kızılcaziyaret dağlarından kuzeye doğru gidildikçe yaklaşık olarak 2800 m den Aras ırmağı yatağına doğru 950 m'ye kadar düşer (23, 148).

**Şekil 2-14: Kızılcaziyaret Dağı
(Laleli köyü)**

Şekil 2-15: Tekaltı Dağı (Akoluk köyü)

İlçenin bir çok köyünde yöre insanına şifa dağıtan doğal kaynak suları gerekli araştırmalar yapılmadığı için adeta boşuna akmaktadır. Laleli köyündeki Başbulak (Yaz-kış buz gibi suyu akar ve bu suyun ömrü uzattığı söylenir), Karacaören köyündeki Gotur bulağı (cilt hastalıklarına iyi geldiği söylenmektedir), Sinek yaylalarındaki ılıcalar (romatizma hastalarına iyi geldiği söylenmektedir), Kalaça ve Kırkbulak köylerindeki Gazoz bulağı (sodali suyunun böbrek taşlarını düşürdüğü söylenmektedir) yöredeki başlıca şifalı su kaynaklarıdır.

Şekil 2-16: Gotur bulağı (Karacaören köyü)

Şekil 2-17: Gazoz bulağı (Kalaça köyü)

Bir çok ülkede astım hastaları için hastane olarak kullanılan doğal tuz mağaraları ülkemizde sadece tuz kaynağı olarak kullanılmaktadır. Tuzluca ilçesi sınırları içerisinde kaya tuzu madeni çıkarılmaktadır. Kalite açısından %94,4'lük NaCl'den oluşan tuzun tespit edilen görünür rezervi yaklaşık 613.450 ton, muhtemel rezervi ise 226.680 ton kadardır (148).

Şekil 2-18: Tuz mağarası uzak görünüm

Şekil 2-19: Tuz mağarası yakın görünüm

Şekil 2-20: Tuz mağarasının iç görünümü

Şekil 2-21: Tuz kayaları

2.1.3. Büyük ve Küçük Ağrı Dağları

Selçuklu Türklerinin Eğri Dağı, Ağır Dağı, İranlıların Küh-i Nuh, Arapların Cebelü'l-Haris, Ermenilerin Masis, Avrupalıların Ararat dedikleri Türkiye'nin en yüksek Dağı olan Ağrı Dağı, Iğdır il sınırları içersindedir. Çevresi 128 km, yüzölçümü 1188 km² olan Ağrı dağı geniş bir taban üzerinde yükselen heybetli bir volkanik dağdır. 2687 m yükseklikteki Serdarbulak Geçidi seviyesinden itibaren iki koniye ayrılır. Bunlardan kuzeybatıdaki daha büyük ve daha yüksek olup Büyük Ağrı Dağı (5165 m),

güneydoğudaki daha küçük koni ise Küçük Ağrı Dağı (3896 m) adını alır. Yaklaşık 4000 m den itibaren dağ devamlı kar örtüsü ve daha yükseklerde ise bir takke buzulu ile örtülüdür. Büyük Ağrı Dağı'nın takke buzulu 12 km²'yi aşan yüzölçümüyle yurdumuzun en büyük buzulunu oluşturur (23).

**Şekil 2-22: Küçük ve Büyük Ağrı Dağları ve *Iris spuria* subsp. *musulmanica*
Aralık; Tazeköy**

Büyük Ağrı Dağı Merkez ve Aralık ilçelerinden görüldüğü halde Küçük ve Büyük Ağrı Dağları birlikte yalnızca Aralık ilçesinden görülebilmektedir. Iğdır ili Türkiye'nin en doğu ili olması sebebiyle güneş, Türkiye'ye ilk olarak Iğdır'dan doğar.

Şekil 2-23: Türkiye'ye güneşin doğduğu ilk an, Ağrı Dağı, 4200 m, (Foto: Bilgihan OVA)

2.2. Iğdır İlinin Tarihi

Iğdır'ın adı 24 Oğuz boyundan 21.'si sayılan İç-Oğuzlar-Üç-Ok kolunun ve Oğuz Han'ın altı oğlundan biri olan Deniz Han'ın en büyük oğlu olan "Iğdır Beğ" den gelmektedir (75).

Iğdır ve çevresinin insanlık tarihinin M.Ö. 4000 yıllarına dayanan bir yerleşim yeri olarak kullanıldığı ve tarih boyunca bir çok kavimlerin egemenliğine girerek bu kavimlerin medeniyet ve kültürlerine ev sahipliği yaptığı bilinmektedir (75).

Yörede Hurriler, Asurlular, Urartular, Saha (İskit) Türkleri, Medler, Persler, Oğuz Türkleri, Hazar Türkleri, Araplar, Selçuklular, Karakoyunlular, Akkoyunlular Osmanlılar, Safeviler, Ruslar gibi pek çok medeniyet hüküm sürmüştür ve 20 Mayıs 1918'de Ruslar'dan geri alınarak anayurda kavuşmuştur (23).

Iğdır ili 27 Mayıs 1992 tarih ve 3806 kanunla daha önce bağlı olduğu Kars ilinden ayrılarak Türkiye'nin 76. ili olmuştur (68).

1915-1920 yılları arasında Iğdır halkı Ermeniler'in katliamına uğramış, sağ kalanlar ise yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Iğdır ilinin bir çok köyünde bu katliamlar sonucu toplu mezarlar bulunmuştur. Bütün bunları anıtlara dönüştürmek için İran, Ermenistan ve Nahcivan'dan gelen yolların kesiştiği yerde 43,5 m yüksekliğindeki Türkiye'nin en yüksek anıtı olan "Iğdır Soykırım Anıtı ve Müzesi" yapılmıştır. Müzenin içinde toplu mezarlara ait resimler ve belgeler sergilenmektedir. (75)

Şekil 2-24: Akkoyunlular dönemine ait "koçbaşı mezarlar"

Şekil 2-25: Iğdır Soykırım Anıtı ve Müzesi

2.3. Iğdır İlinin İklimi ve Bitki Örtüsü

Iğdır ilinde karasal iklim tipi hüküm sürer. Çevresindeki yüksek alanlardan tamamen farklı olarak sıcaklığın yüksek, yağışlar daha azdır. Doğu Anadolu ölçüsünde kendine özgü iklim koşullarıyla bir “yöresel klima alanı” oluşturmaktadır. Yıl içinde kısa, fakat belirgin bir kış mevsimine karşılık (Aralık, Ocak, Şubat) nisbeten uzun bir yaz mevsimi hüküm sürmektedir (Mayıs-Eylül ayları arası). Kış aylarında sıcaklık değerleri nadir de olsa -25 ile -30 °C’ye kadar düşebilir. Temmuz ve Ağustos aylarında ise maksimum sıcaklık 35-40 °C’yi bulur. Türkiye’nin en az yağış alan yörelerinden biridir. Iğdır’da yağışlar ilkbaharda en yüksek düzeyde iken kış en az yağışlı mevsim olarak dikkat çeker (68).

Iğdır ili İran-Turan fitocoğrafik bölgesine girmektedir. Ayrıca Davis’in kareleme sistemine göre A9, B9, A10, B10 karelerini içermektedir. Türkiye Florası kayıtlarında Iğdır ilinden 406 takson kayıtlıdır (156).

Bölgede çöküntü alanında step vejetasyonu, yüksek kesimlerde dağ stepi ve alpin vejetasyonu mevcuttur. Ovanın, tuzlu-alkali topraklarında genellikle Chenopodiaceae familyasına ait bitki türleri görülür. Bu vejetasyon, daha çok Doğu Iğdır ve Dil ovalarında ve Tuzluca’nın alçak kesimlerinde yaygındır. Özellikle taban suyunun yüksek olduğu alanlarda ve bataklıklarda sazlık ve kamışlıklara rastlanır, Aras nehri kıyısında elverişli bir yerleşme ortamı bulan söğüt ve yabancı iğde ağaçları, su taşkınlarının etkilerinin azaltılmasında yardımcı olurlar. Yörede doğal orman vejetasyonu yalnızca Büyük ve Küçük Ağrı Dağları’nda küçük huş toplulukları olarak bulunur (23).

Şekil 2-26: Aras vadisindeki “tuzcul stepler”

2.4. Iğdır İlinin Ekonomik ve Kültürel Özellikleri

Iğdır ovasının verimli toprakları sebebiyle yöre insanı genel olarak tarımla uğraşmaktadır. İlde zeytin ve narenciye dışında hemen her meyve ve sebze yetiştirilmektedir. Özellikle kayısı son yıllarda ülkemizde ün kazanmıştır. Şeker pancarı ve pamuk üretiminde de yüksek verim alan Iğdır ilinde çiftçi, mahsülünün hakkını alamadığı için özellikle pamuk ekimini tamamen terk etmiştir. Kavun, karpuz bostanları, domates tarlaları, ün salmış “al alması” ile Iğdır tam bir tarım şehri olmasına rağmen ilde herhangi bir sanayi kuruluşunun olmaması ve ilin çok uzakta olması sebebiyle bir çok meyve ve sebzenin dalından koparılmadan çürüdüğü veya neredeyse bedavaya varacak fiyatlara satıldığı gözlenmiştir.

Şekil 2-27: Iğdır kayısı

Şekil 2-28: Melekli şalağı (kavun)

İlin özellikle dağlık alanlarında tarımın yanında hayvancılık yapılmaktadır. Ayrıca yörenin zengin bitki örtüsünden yararlanılarak son zamanlarda arıcılık da yapılmakta ve yüksek bal verimi alınmaktadır.

Şekil 2-29: Geçim kaynağı olan büyükbaş hayvancılık

Şekil 2-30: Iğdır balı

Yörede dokunulan halı ve kilimler de yörenin hem kültürünü tanıtmakta hem de yöre insanına ekonomik kazanç sağlamaktadır. Hala bir çok köyde yünler eğrilir ve doğal kök boylarla boyanmış ipliklerle yörenin meşhur kilim ve halıları dokunur.

Şekil 2-31: Halı ve kilim tezgahları

Şekil 2-32: Doğal boylarla boyanmış halı ve kilimler

İğdir yöresi halk oyunlarında da büyük bir kültürel zenginliğe sahiptir. Bu oyunlarda kahramanlık, asalet, yardımseverlik, vatan sevgisi, aşk, tabiat sevgisi gibi pek çok öge işlenmektedir (75).

Şekil 2-33: İğdir halk oyunlarında vatan sevgisinin gösterimi

Şekil 2-34: İğdir halk oyunları

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Yapılan doktora tez çalışmasının ana materyalini oluşturan bitki örnekleri bölgede Mayıs 2007-Ekim 2008 tarihleri arasında gerçekleştirilen ve toplam 82 gün süren arazi çalışmalarında yazar tarafından toplanmıştır.

Araştırma yapılan ilde tez çalışması kapsamında Merkez ilçe ile birlikte 4 ilçeye ait 78 köy araştırma yapmak amacıyla ziyaret edilmiştir. Bölgede toplam 5 arazi çalışması yapılmış ve her çalışma 14-18 gün arasında sürmüştür. Araştırma sahasında toplam 1170 doğal bitki örneği farklı vejetasyon dönemlerinde yöreden toplanmış, bitkilerin lokalitelerine ait bilgiler GPS ile kayıt edilmiştir. Toplanan bitkilere ve bitkilerin kullanımlarına ait fotoğraflar çekilmiş ve Bulgular bölümünde fotoğraflar ilgili taksonla beraber verilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı ilde 156 köy yerleşkesi bulunmaktadır. Köy sayısının çok fazla olması sebebiyle her köye gidilmemiş, çalışma yapılacak köyler belli kriterlere göre değerlendirilerek seçilmiştir. Özellikle; ziraate uygun alanları fazla olmadığı için ve merkeze uzak oldukları için beslenme ve tedavi amacıyla yabancı bitkileri daha fazla kullanan dağlık bölge köyelerine ve farklı kullanımlar ile farklı bitkilerin bulunması düşünüldüğü için sınır köyelerine gidilmiştir. Köy sayısı bakımından en fazla köye sahip ilçe 86 köy ile Tuzluca'dır. Bu ilçedeki köylerin çoğunun dağ köyü olması sebebiyle bu ilçede araştırma yapılan köy sayısı oldukça yüksek tutulmuştur.

Aşağıda araştırma yapmak amacıyla ziyaret edilen köyler ilçeleri ile birlikte coğrafik özelliklerine göre gruplara ayrılarak verilmiştir. Bulgular bölümünde bitkilerin yöresel isimlerine ve kullanımlarına ait kısımlarda bitkilerin hangi grup köylerde isimlendirildiği ve kullanıldığına ait bilgiler tekrarlardan kaçınılmak amacıyla kısaltmalar halinde verilmiştir. Bu kısaltmalar da aşağıda her köy grubunun sonunda parantez içerisinde verilmiştir. Eğer bitki yörede her köy grubunda kullanılıyorsa veya her köy grubunda aynı isimle biliniyorsa bu da "İğdir; genel" olarak belirtilmiştir.

Merkez ilçeden araştırma yapmak amacıyla seçilen köyler

Merkez köyleri; Küllük, Hakmehmet, Kuzugüden, Evcı, Kasımcan, Yayı (M; 1).

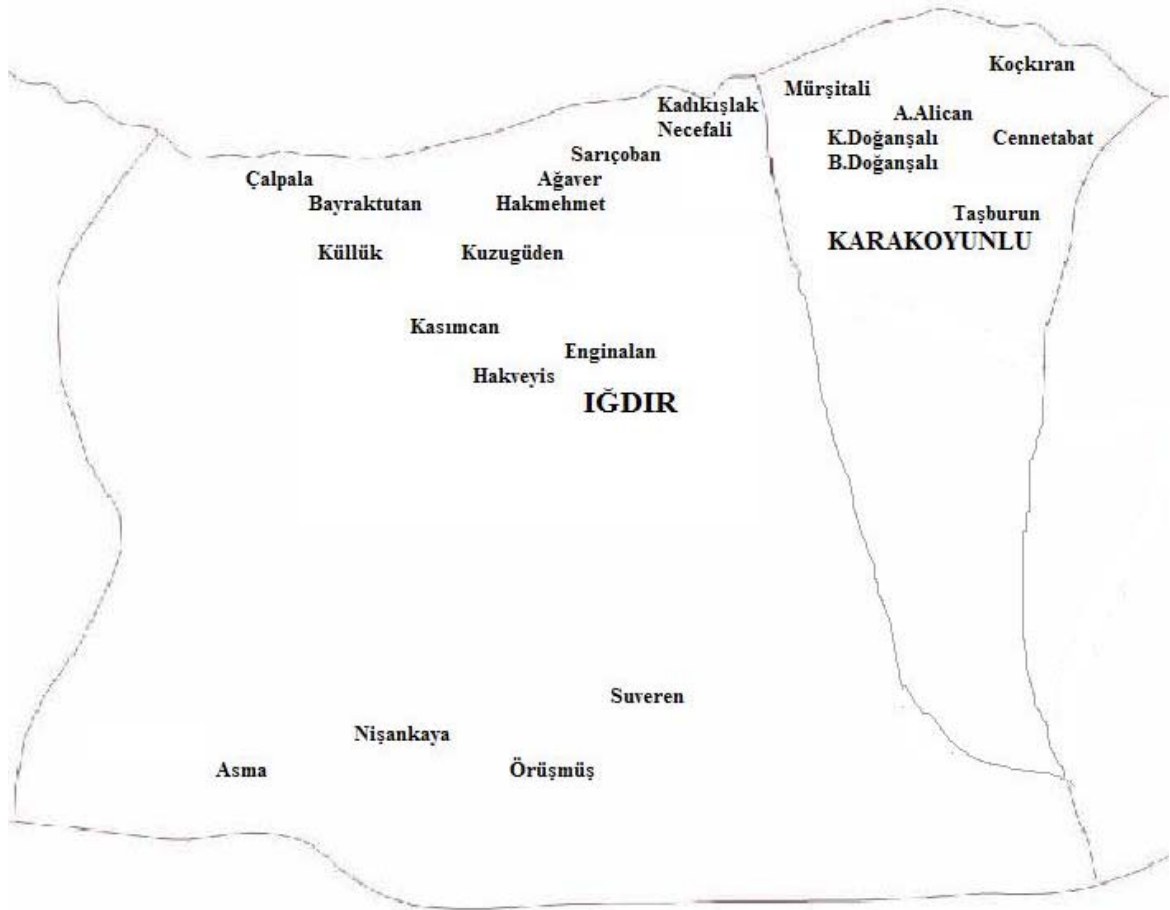
Ermenistan sınırındaki köyler; Çalpala, Bayraktutan, Ağaver, Necefali, Sarıçoban, Kadıkışlak (M; 2).

Ağrı iline yakın dağlık köyler; Nişankaya, Örüsmüş, Asma, Suveren (M; 3).

Karakoyunlu ilçesinden araştırma yapmak amacıyla seçilen köyler

Ermenistan sınırındaki köyler; Mürşitali, Kacer Doğanşalı, Bayat Doğanşalı, Aşağı Alican, Koçkiran, Cennetabat (K; 3).

Araştırma yapılan köyler Şekil 3-1’de harita üzerinde gösterilmiştir.

Şekil 3-1: Araştırma yapılan Merkez ve Karakoyunlu ilçelerine ait köylerin haritada gösterilmesi

“Merkez ve Karakoyunlu İlçelerine Ait Köylerden Bazılarının Fotoğrafları”

Şekil 3-2: Merkez; Enginalan köyü

Şekil 3-3: Merkez; Kasımcan köyü

Şekil 3-4: Merkez; Oba köyü

Şekil 3-5: Merkez; Kuzugüden köyü

**Şekil 3-6: Karakoyunlu; Koçkiran köyü,
Latife Demirbaş'ın bahçesi**

**Şekil 3-7: Karakoyunlu; Taşburun
beldesi**

Tuzluca ilçesinden araştırma yapmak amacıyla seçilen köyler

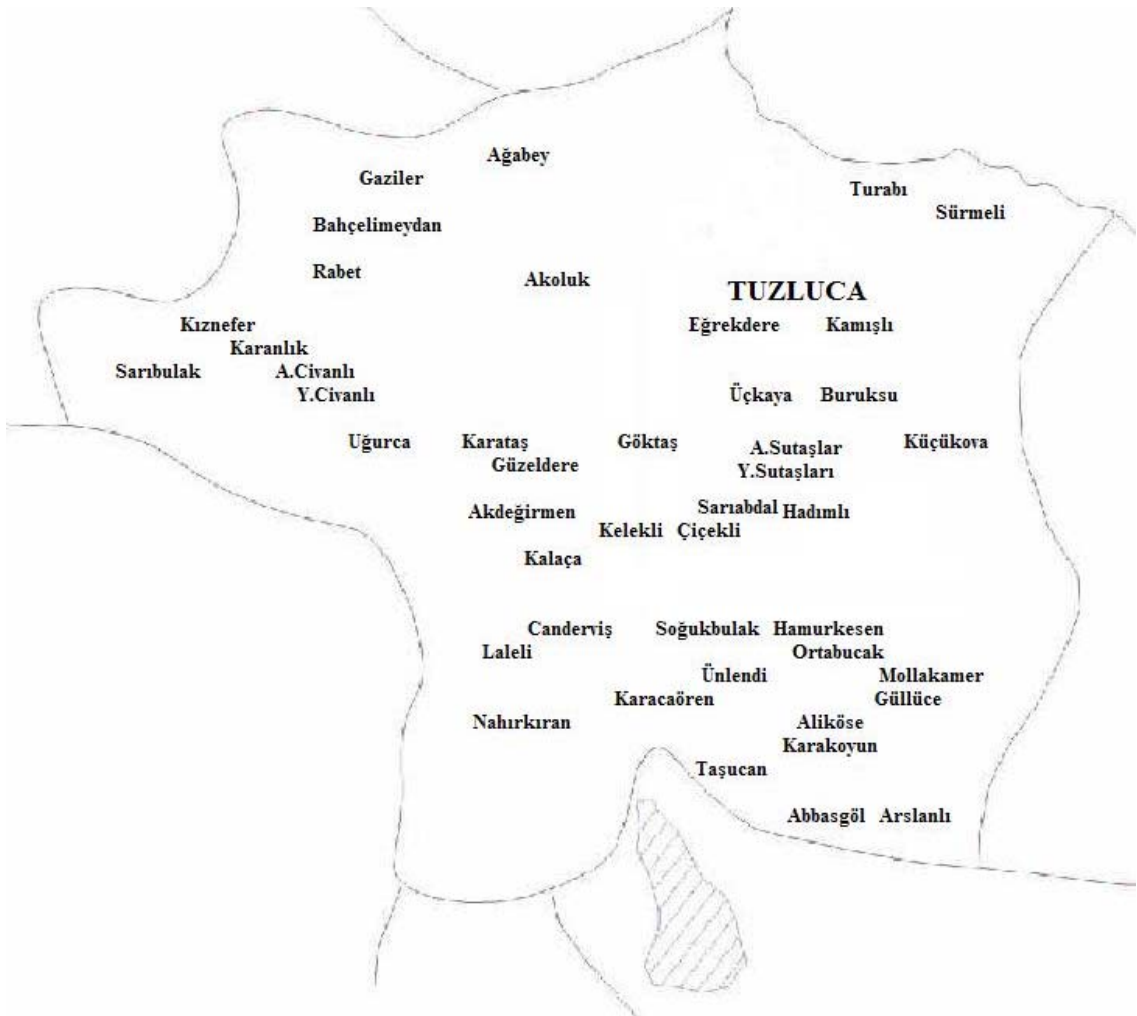
Tuzluca merkeze yakın köyler; Eğrekdere, Buruksu, Üçkaya, Küçükova, Kamışlı, Aşağı Sutaşları, Yukarı Sutaşları (T;1)

Ağrı iline yakın dağlık alan köyleri; Abbasgöl, Aliköse, Akdeğirmen, Akoluk, Arslanlı, Canderviş, Çiçekli, Göktaş, Güllüce, Güzeldere, Hadımlı, Hamurkesen, Kalaça, Kelekli, Karacaören, Karataş, Karakoyun, Laleli, Mollakamer, Nahırkıran, Ortabucak, Sarıabdal, Soğukbulak, Taşucan, Uğurca, Ünlendi (T; 2).

Kars iline yakın köyler; Ağabey, Aşağı Civanlı, Bahçelimeydan, Gaziler, Karanlık, Kıznefer, Rabet, Sarıbulak, Yukarı Civanlı (T; 3).

Ermenistan sınırına yakın köyler; Sürmeli, Turabi (T; 4).

Araştırma yapılan köyler Şekil 3-8’de harita üzerinde gösterilmiştir.

Şekil 3-8: Araştırma yapılan Tuzluca ilçesine ait köylerinin haritada gösterilmesi

“Tuzluca İlçesine Ait Köylerden Bazılarının Fotoğrafları”

Şekil 3-9: Laleli köyü meraları

Şekil 3-10: Sarıabdal köyü

Şekil 3-11: Üçkaya köyü

Şekil 3-12: Kelekli köyü

Şekil 3-13: Akoluk köyü

Şekil 3-14: Akdeğirmen köyü

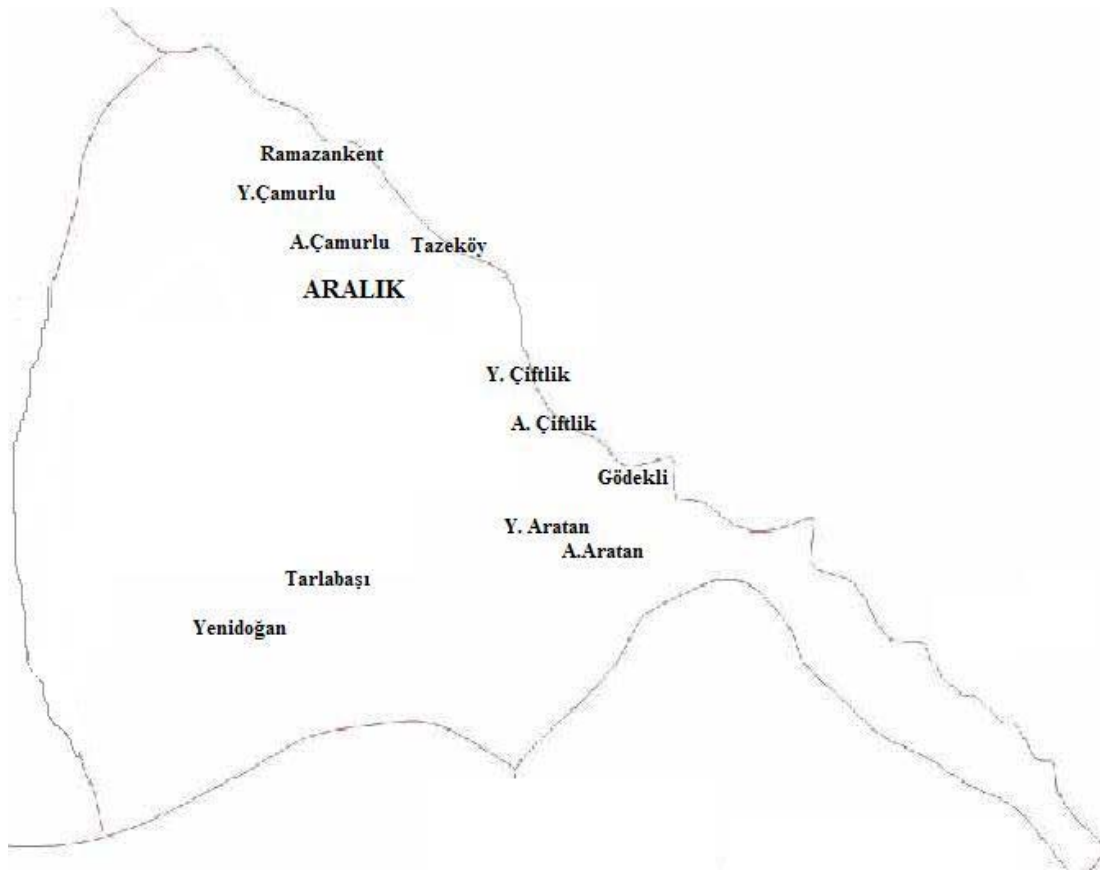
Aralık ilçesinden araştırma yapmak amacıyla seçilen köyler

Nahcivan Özerk Cumhuriyetine yakın köyler; Aşağı Çiftlik, Aşağı Aratan, Gödekli, Yukarı Aratan, Yukarı Çiftlik (A; 1).

Ermenistan'a yakın köyler; Aşağı Çamurlu, Ramazankent, Tazeköy, Yukarı Çamurlu (A; 2).

İran sınırına yakın köyler; Yenidoğan, Tarlabası (A; 3).

Araştırma yapılan köyler Şekil 3-15'de harita üzerinde gösterilmiştir.

Şekil 3-15: Araştırma yapılan Aralık ilçesine ait köylerinin haritada gösterilmesi

“Aralık İlçesine Ait Köylerden Bazılarının Fotoğrafları”

Şekil 3-16: Ağrı Dağı eteklerindeki
Yenidoğan köyü

Şekil 3-17: Tarlabası köyü

Şekil 3-18: Yukarı Çiftlik köyü

Şekil 3-19: Tazeköy köyü okulu
öğrencileri

Şekil 3-20: Ağrı Dağı eteklerindeki
Bulakbaşı köyü

Şekil 3-21: Aşağı Topraklı köyü

Bitkilerin kullanımlarına ait bilgiler bizzat yöre insanı ile konuşularak gerek yazılı gerek sesli olarak kayıt edilmiştir. Bitkilerin kullanılışları, yöresel adları, toplandığı yer ve diğer bilgiler, arazi defteri, etnobotanik bilgi kayıt formu (Tablo 3.1) ve ses kayıt cihazına kaydedilmiş, ayrıca her bitkinin ve eğer o an varsa bitkilerin kullanımlarına ait fotoğraflar çekilmiştir.

Tablo 3-1: Etnobotanik Bilgi Kayıt Formu

Etnobotanik Bilgi Kayıt Formu	
Tarih:	
Araştırma yöresi (İlçe/Köy):	
Görüşülen kişi:	
Yaşı:	
Adresi/Telefon numarası:	
1. Bitkinin yöresel adı:	
2. Bitkinin kullanılan kısmı:	
3. Bitkinin kullanılışı:	
3. Bitkinin kullanım sıklığı:	
4. Bitkiyi kullanan kişilerin yaşları:	
5. Bitkinin kullanılış şekli (toz, lapa, çay, vs.)	
Dahilen ☐ Haricen ☐	
6. Bitkinin kullanılış süreleri (günde kaç kez ve miktarı)	
7. Varsa bitkinin yan etkisi:	

Yörede bazen uygun olmayan hava koşullarında farklı köylerden toplanan bitkilere ait fotoğraflar gerek taşınabilir bilgisayardan gerekse hazırlanan fotoğraflı kitapçıklardan yöredeki insanlara gösterilmiş ve bitkilerin ne ölçüde kullanıldığı ve tanındığı saptanmıştır. Genellikle araştırma yapılan köylerde bitkilerin kullanılışları yaşlı bireyler, köy kadınları ve bazı meraklı gençler tarafından bilinmektedir. Yörenin bir çok köyünün çok fazla göç vermesi ve bazı köylerin ise tamamen terk edilmiş olması sebebiyle yöredeki etnobotanik bilgiler hızla kaybolmaktadır. Çalışmamızda genç yaşlı herkesle görüşerek bitkilerle ilgili tüm bilgiler kayıt edilmiştir. Bazı köylerde ebeçe dedikleri bitkilerle ilaç yapan kadınlar vardır, bu kadınlarla özellikle görüşülmüş ve alınan bilgiler kaydedilmiştir. İsimlerinin yazılmasına izin veren bazı ebeçe kadınlar; Merkez Hakveyis köyü'nden Peri Okşul, Laleli köyünden Üreyze Altundağ, Sever Altundağ, Koçkıran köyünden Latife Demirbaş, Enginalan köyünden Suna Zor ve

Tahire Türkeli, Kasımcı köyünden Emine Salman ve Leylan Kamacı kendi köylerinde ve yakın köylerde bitkilerle tedavi yapan başlıca kadınlardır. Bu kadınlardan çoğu okur-yazar değildir. Yörede erkeklerden isimlerinin yazılmasına izin veren; Koçkiran

köyünden Yadullah Duman, Kurban Arpa, Rıza Erek, Abdullah Demirbaş, Taşburun beldesinden Rahim Güneş, Abdullah Kuş, Abdullah Kara, Fikret Eğriçi, Hüseyin Akyıldırım, Küllük köyünden Haşim Sönmez, Zeynelabidin Aşırım, Çiçekli köyünden Mithat Çeçe, Hakveys köyünden Ahmet Kaşeli, Hadımlı köyünden Turan Kaysım, Aktaş köyünden Ziyaettin Sevilmiş, Akoluk köyünden Hüseyin Kaçan, Yenidoğan köyünden Muhtar Ali Bey, Gaziler kasabasından Aydın Ayrım,

Şekil 3-22: Laleli köyünden bitkileri tanıyan ve ilaç yapan Sever Altundağ

bitkilerin geleneksel kullanımları konusunda oldukça bilgili kişilerdir. Bu kişilerden Yadullah Duman'ın görüşmemizden birkaç ay sonra öldüğü haberini almamız, zamanında ulaşılamayan, kaydedilmeyen bilgilerin hiç farkına varılmadan kaybolduğunun adeta kanıtıdır.

Yöreden toplanan bitki örnekleri preslenip, kurutulmuş, derin dondurucuda -28 °C' de 5 gün bekletilmiş ve sonra kartonlara yapıştırılıp tayin edilmiştir. Tayin işlemleri sırasında temel olarak "Flora of Turkey and the East Aegean Islands" (31, 32, 67) adlı eser kullanılmıştır. Ayrıca "Flora Iranica" (124), "Flora of USSR" (143), "Flowers of Turkey" (123), "Türkiye'nin BTC Boru Hattı Boyunca Önemli Bitli Alanları" (117), "Türkiye Çiçekleri" (28), "Bulbs" (122), "Drawing of British Plants" (125) gibi kaynaklardan yararlanılmıştır. Teşhisi yapılan bitkiler ISTE'deki (İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Herbaryumu) örneklerle karşılaştırılmıştır. ISTE'de bulunmayan bazı örnekler "Van Sanal Herbaryumu" (175) internet sitesindeki bitki örneklerinin fotoğrafları ile karşılaştırılmıştır. Herbaryum materyali haline getirilen bitkilere ISTE numaraları verilmiştir. Bazı bitki taksonlarına ait bitki örnekleri çok fazla toplandı için veya eksik örnek olup daha sonra tekrarı toplanarak kesin teşhisleri yapıldığı için toplayıcının kişisel numarası ile kalmıştır. Bulgular bölümünde bu şekilde numaralanmış bitkiler EA (Ernaz Altundağ) arazi defteri numaraları ile verilmiştir.

Bulgular bölümünde kullanılışı olan her bitki ile ilgili bilgiler aşağıdaki düzen içinde sunulmuştur.

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek:

İsmi:

Kullanılan Kısmı:

Kullanım amacı ve şekli:

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi:

Türkiye'deki Yöresel İsimleri:

Türkiye'deki Kullanımları:

Bitkilerin tamamen morfolojik tanımları verilmemiş, karakteristik özellikleri veya yöredeki yakın türlerden ayırt edici karakterleri, yaşam ortamları, yetiştikleri yükseklik aralığı ve ülkemizdeki coğrafik bölgelere göre dağılımı “Flora of Turkey and The East Aegean Islands” (31, 32, 67) adlı eserdeki bilgilere dayanarak yazılmıştır. Yardımcı olarak da “Botanik Kılavuzu” (15) kullanılmıştır. Ayrıca “Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı” (40) ve “Türkiye'nin 122 Önemli Bitki Alanı” (114) adlı eserlerden bitkilerin varsa tehlike kategorileri de yazılmıştır.

Bitkilerin yörede hangi amaçlarla kullanıldığının daha kolay anlaşılması için Tıbbi, Gıda, Hayvan yemi, Yakacak, Eşya, Süs, Dezenfektan ve Diğer alt başlıkları altında, alt başlıkların altı çizili olarak verilmiştir. Tıbbi bitki karışımları ise Bulgular bölümünün en sonunda yer almaktadır.

Bitkilerin Türkiye'deki farklı çalışmalardaki kullanımlarında, kullanılan kısımları da altı çizili olarak belirtilmiştir. Bitkilerin kimyasal bileşimi kısmıyla ilgili bilgiler için çeşitli eserler ve makalelerden yararlanılmıştır, bu kaynaklar ilgili bitkinin kimyasal bileşimi kısmında verilmiştir.

Türkiye'deki yöresel isimleri ve kullanımlarına ait sıralama literatürde geçme sayısına göre verilmiştir. Literatür sayısı fazla olan isimler ilk sıraya geçmiş ve ilk ismin baş harfine göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Türkiye'deki kullanımları ve yöresel isimleriyle ilgili kısımda 5 kaynaktan fazla literatür bilgisi olduğu durumlarda, kullanımın veya yöresel isminin Türkiye genelinde ‘yaygın’ olduğu belirtilmiştir.

“Yörede yapılan arazi çalışmalarına ait fotoğralar (2007-2008)”

Şekil 3-23: Merkez; Korhan Yaylası,
Ernaz Altundağ

Şekil 3-24: Tuzluca, Laleli köyü, Ersin ve
Şemistan Altundağ

Şekil 3-25: Karakoyunlu; Koçkırın köyü,
Abdullah Demirbaş,
Ali Güneş

Şekil 3-26: Tuzluca; Ünlendi köyü, Turan
Kaysım, Ziyaettin Sevilmiş

Şekil 3-27: Aralık; Tarlabası köyü,
Aliasker Kumtepe

Şekil 3-28: Tuzluca; Çiçekli köyü, Samet
Altundağ, Bilgihan Ova

Şekil 3-29: Merkez; Hakveyis köyü, Peri Okşul'dan bilgi alırken

Şekil 3-30: Karakoyunlu; Koçkırın köyü, köy kahvesinden bilgi alırken

Şekil 3-31: Merkez; Küllük köyü, köy ahalisinden bilgi alırken

Şekil 3-32: Tuzluca; Kıznefer köyü, köylü kadınlardan bilgi alırken

Şekil 3-33: Tuzluca; Gaziler kasabası, Aydın Ayrım ve ailesinden bilgi alırken

Şekil 3-34: Aralık, Yenidoğan köyü, yöre insanından bilgi alırken

4. BULGULAR

4.1. Amaranthaceae

4.1.1. *Amaranthus retroflexus* L.

Amaranthus türleri Amerika kökenli olup ülkemizde doğallaşmışlardır. *A. retroflexus* türü gövdesinin kısa ve sık tüylü oluşu ile yakın türlerden ayrılır. Genellikle yol kenarları ve kültüre alınmış alanlarda, deniz seviyesinden 1900 m'ye kadar olan yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılış gösterir (31).

Şekil 4-1: *A. retroflexus* ISTE 85516

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Koçkıran köyü, 865 m, 07.06.2008 ISTE 85516.

İsmi: Bozoğlan (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Genç sürgünleri ve yaprakları.

Kullanım Amacı ve şekli:

Gıda; genç sürgünleri ve yaprakları ayran aşına veya börek içine katılır, haşlandıktan sonra, yumurta veya soğanla kavrularak yemek yapılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Bitki; protein, karbonhidrat (24), minerallerden; potasyum, fosfor, kalsiyum, magnezyum(132) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Bostanbozan (90, 92), Horozibiği (112, 109), İştir, İştir (86, 96), Kızılbacak (98, 43), Bostanbozuntusu (169), Darı mancarı (130), Deli sirken, Sirken (21, 155), Kızılsirken, Pancar otu (82), Kocabaş otu (43), Sılmıkaraş, Sılmık (52), Tilki kuyruğu (112), Uslu sirken (52).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları gıda olarak (yaygın), yaprakları; kısırlık tedavisinde (49, 109, 112) kullanılır.

4.2. Apiaceae (Umbelliferae)

4.2.1. *Anthriscus nemorosa* (Bieb.) Sprengel

Meyvesinin kabarcıklı veya setalı olması ile yakın türlerden ayırt edilir. Ormanlık alanlar, kayalık yamaçlar ve su kenarlarında, 500-3200 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Türkiye genelinde geniş yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yenidoğan köyü, 07.05.2008, 1744, ISTE 85481. Tuzluca; Karataş köyü, 1865 m, 07.06.2008, ISTE 85638. Tuzluca; Çiçekli köyü, 06.06.2008, EA 638.

Şekil 4-2: *A. nemorosa* ISTE 85638

İsmi: Gımıgımı, Gımı (İğdır; genel), Zire (T; 2, 3).

Kullanılan Kısım: Genç sürgünleri, yaprakları, gövdesi, meyveleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi: meyvelerinden hazırlanan dekoksyonu gaz söktürücü olarak dahilen kullanılır (T; genel).

Gıda: genç sürgünleri ve yaprakları çiğ olarak veya yoğurt aşına katılarak, gövdesi soyularak yenilir (İğdır; genel). Turşulara tat vermek amacıyla kullanılır (T; 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Banda, Mendik (155, 66), Hırhindilik (17, 155), Piçekli (173, 155), Mendi, Mendo (119), Peçek (155).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü sürgünleri; baharat ve sebze olarak, otlu peynir yapımında (119, 66), gövdesi; gıda olarak (17, 66) kullanılır.

4.2.2. *Anthriscus sylvestris* (L.) Hoffm.

Meyvesi genel olarak düz yüzevidir. Türkiye Florası'nda yalnızca Kars ilinden kayıtlı olan türün, bu çalışma sırasında Iğdır ilinde de yayılış gösterdiği saptanmıştır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ünlendi köyü, 1865 m, 11.06.2008, ISTE 85602.

İsmi: Gımıgımı, Gımı (Iğdır; genel), Zire (T; 2).

Kullanılan Kısım: Yaprakları, gövdesi, tohumları.

Şekil 4-3: *A. sylvestris* ISTE 85602

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi: meyvelerinden hazırlanan dekoksasyonu gaz söktürücü olarak dahilen kullanılır (T; 2).

Gıda: genç sürgünleri ve yaprakları çiğ olarak veya yoğurt aşına katılarak, gövdesi soyularak yenilir (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Uçucu yağı; β -felandren, β -mirsen, Z- β -osimen, benzenasetaldehit içerir (20).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Eşek maydonuzu (17), Mendi, Mendo (119), Yabani frenk maydonuzu (18).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü sürgünleri; gıda olarak (119), çiçekli dallar ve tohum hazmettirici, idrar arttırıcı ve gaz göktürücü olarak (18) kullanılır.

4.2.3. *Chaerophyllum angelicifolium* Bieb.

Yumru kökünden dolayı Iğdır ilinde kullanımı olan *C. aureum* türünden ayırt edilir. Nemli yerlerde, 760-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Öksin elementtir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 11.06.2008, ISTE 85581.

İsmi: Cacık (T; genel).

Şekil 4-4: *C. angelicifolium* ISTE 85581

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç toprak üstü kısımları bir peynir çeşidi olan ve yörede hazırlanan deri şorunun içine ve yoğurt aşına katılır, yağda kavrulmuş olarak yenilir. Gövdesi soyularak yenilir (T; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; genel).

Şekil 4-5: *C. angelicifolium* ile hazırlanmış şor

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

4.2.4. *Chaerophyllum aureum* L.

Kalın köklüdür. Gövdesi genellikle noktalıdır. Kayalık yamaçlarda çalılıklar içinde, çayırlarda, 1000-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akdeğirmen köyü, 1711 m, 21.07.2008, ISTE 85765, Laleli köyü, 2150 m, 25.7.2008, EA 1054.

İsmi: Deli manda (T; 1, 2, 3).

Şekil 4-6: *C. aureum* ISTE 85765

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları, gövdesi.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; gövdesi soyularak yenilir (T; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; 1, 2, 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Toprak üstü kısımları; poliaketenler, falkarinol, falkarindiol, lignanlar, deoksidodorizon, fenilpropanoidler (63) içermektedir.

Türkiye'deki Kullanımları: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

4.2.5. *Cymbocarpum anethoides* DC.

Tek yıllıktır. Meyve glandular, donuk mavimsi renktedir. Tuzcul steplerde, 900 m yüksekliklerde yetişir. Türkiye Florası'nda yalnızca Iğdır ili Aras vadisinden kayıtlıdır. İran-Turan elementidir (31). Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'nda VU tehlike kategorisindedir. Tohumları olgunlaşmadan toplandığı için hala risk altındadır (40).

Şekil 4-7: *C. anethoides* ISTE 85495

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Bulakbaşı köyü, 866 m, 07.06.2008, ISTE 85495.

İsmi: Aş otu (A; 2).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç toprak üstü kısımları çorbalara baharat olarak katılır (A; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

4.2.6. *Eryngium billardieri* Delar.

Çok yıllıktır. Gövdesinin birden fazla olması, panikulasının donuk mavimsi veya ametesit renkte olması ile Iğdır'da kullanımı olan *E. campestre* var. *virens* taksonundan ayırt edilir. Kayalık yamaçlarda, steplerde, nadasa bırakılmış tarlalarda, 1400-3820 m yükseklikler arasında yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-8: *E. billardieri* ISTE 85404

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akoluk köyü, 2304 m, 21.7.2008, ISTE 85404.

İsmi: Buğa tikanı, Boğa dikenini, Demir tikanı (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Gövdesi, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; gövdesi soyularak yenilir (Iğdır; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (Iğdır; genel).

Diğer; toprak üstü kısımları evlerin damına, tezeklerin tepesine nazardan korunmak amacıyla konulur (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Boğa dikenini (yaygın), Eşek dikenini, Gerengikeri, Turi, Tusi (107, 119), Çakır dikenini (119), Engürek (173), Gelenk (141), Gelenkusi (66), Hıyarok, Kerbeş (62), Karance karan (169), Tüsü (112).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; hemoroitte (69), sinüzit ve nezle tedavisinde (112), çıban olgunlaştırmada (141), yılan ısırmasında (170), yara tedavisinde (66), gövdesi; gıda olarak (yaygın), toz halinde yara iyileştirici olarak (107, 119), toprak üstü kısımları; hayvan yemi olarak (169) kullanılır.

4.2.7. *Eryngium campestre* L. var. *virens* Link

Gövdesi genellikle tektir. Çiçek durumu sarımsı-yeşil renktedir. Orman açıklıklarında, kayalık yamaçlarda, tahrip olmuş steplerde, nadasa bırakılmış tarlalarda, kumullarda, deniz seviyesinden 1800 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

Şekil 4-9: *E. campestre* var. *virens* ISTE 84467

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 02.06.2007, ISTE 84467. Tuzluca; Hadımlı köyü, 1279 m, 30.05.2007, EA 178.

İsmi: Boğa dikenini, Buğa tikanı, Eşek dikenini (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Gövdesi, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda: gövdesi soyularak yenilir (İğdır; genel).

Hayvan yemi: toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (İğdır; genel).

Kültürel: toprak üstü kısımları evlerin damına, tezeklerin tepesine nazardan korunmak amacıyla konulur (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Toprak üstü kısımları; saponin ve tanen (18) taşır.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Boğa dikenini (yaygın), Devedikenini (154, 63, 61), Ak diken (130, 155), Çakır dikenini (78, 27), Devetabanı (155, 52), Devetabanı dikenini, Gelenkzer (66, 155), Kaldırak dikenini (154, 155), Şeker dikenini (17, 111), Tavukgötüürtmeği (155, 89), Akdiken (130), Harşef (4), Hıyarok (62), Kalgağan dikenini (146), Kazayağı (155), Kazırak (22), Kenger, Kerengoş (107), Kuşkonmaz (79), Yerkestanesi (90), Yıldızotu (61).

Türkiye'deki Kullanımları: Bitki; idrar söktürücü, öksürük kesici olarak (78), ülserde (154), kökü; hemoroitte (69, 89), afrodisyak olarak (109, 18), lösemide (146), iştah açıcı olarak (137), uyarıcı olarak (18), toprak üstü kısımları; gıda olarak (52, 22, 18), afrodisyak olarak (18, 109), çay olarak (22), iştah açıcı olarak (137), solunum hastalıklarında, sindirim hastalıklarında (120), vitamin deposu olarak (109), öksürük kesici olarak, idrar sökücü olarak, uyarıcı olarak (18), böbrek taşı düşürmek için (61), sarılıkta, gaz söktürücü olarak (66), yaprakları; hayvan yemi olarak (79), kısırlık tedavisinde (49), gıda olarak (90), çiçek durumları; çibanlarda, böbrek taşı düşürmek için (118), gövdesi; gıda olarak (yaygın), toz halde yara iyileştirici olarak (119, 107), hemoroitte (69, 89), lösemide (146), böbrek hastalıklarında (27) kullanılır.

4.2.8. *Falcaria vulgaris* Bernh.

Taban ve alt gövde yaprakları 1-2-3'e paçalı veya pinnatisektir. Brakte ve brakteolleri vardır. Kayalık yamaçlarda, otlaklarda, nadasa bırakılmış tarlalarda, 80-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

Şekil 4-10: *F. vulgaris* ISTE: 85721

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Kırçiçeği köyü, 866 m, 19.07.2008, ISTE 85721. Tuzluca; Akdeğirmen köyü, 1711 m, 21.07.2008, EA 949. Tuzluca; Eğrekdere köyü, 1297 m, 29.05.2008, ISTE 84464. Merkez; Küllük köyü, 846 m, 28.05.2007, EA 68.

İsmi: Kazayağı, Gazayağı (İğdir; genel), Gazeyağı (T; 2).

Kullanılan Kısmı: Genç sürgünleri, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç sürgünleri ile süt aşı pişirilir, tuzla şorağı konulur (T; genel), ayran aşına katılır, yumurta ile kavrulurken yenilir. Genç yaprakları çiğ olarak yenilir (İğdir; genel).

Şekil 4-11: *F. vulgaris* genç sürgünleri ve genç sürgünlerinden hazırlanmış yemek

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Bitki; falkarinol (34), uçucu yağı; germakren-D içerir (95).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kazayağı (17, 119, 155, 94, 107), Gazayak, Gazeyağı, Gazyak, Kazağ, Kazıyak (17), Kazbacağı, Kazbudu, Tızık (94).

Türkiye'deki Kullanımları: Genç sürgünleri; gıda olarak (66, 107, 94, 119), yaprakları; gıda olarak (66, 119, 22), çay olarak (22) kullanılır.

4.2.9. *Ferula caspica* Bieb.

Yaprakları seyrekten sıkı doğru setaya benzer kısa sert tüylüdür. Bütün umbellalar çok sayıda sürgün vermektedir. Tuzlu steplerde, nadasa bırakılmış tarlalarda, 500-1900 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye Florası'nda Orta Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31, 133). VU tehlike kategorisindedir (40, 133). Bitki yörede gerek gıda olarak kullanılması, gerekse steplerin aşırı otlatılması sebebiyle hala tehlike altındadır.

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1279 m, 30.5.2007, ISTE 85446.

İsmi: Gırmızı bolu, Kırmızı bolu, Gırmızı pölük (T; 2)

Şekil 4-12: *F. caspica* ISTE 85446

Kullanılan Kısım: Toprak üstü sürgünleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü sürgünlerinden hazırlanan dekoksyonu mide ağrılarında, iç hastalıklarda, kadın hastalıklarında, şeker hastalığında sabahları aç karına dahilen kullanılır (T; 2).

Gıda; toprak üstü sürgünleri haşlanarak yenilir, turşu yapılır, gövdesi soyularak yenilir (T; 1, 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kökleri kumarinlerden; umbelliferon, farnesiferol C (176) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.2.10. *Ferula orientalis* L. subsp. *orientalis*

Yapraklarının çıplak olmasıyla yörede kullanılan diğer *Ferula* taksonlarından ayrılır. Yaprak lopları setaya benzer, ipliklidir. Merkez umbellalar sapsız veya 0,5 cm uzuluğundadır. Merikarplarda dorsal vitta her valekulumda 1 adettir. Kayalık yamaçlarda, 1050-2900 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Ülkemizde Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31, 133). LC tehlike kategorisindedir (133). Bern türüdür (114).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ünlendi köyü, 1850 m, 11.06.2008, ISTE 85609.

Şekil 4-13: *F. orientalis* subsp. *orientalis* ISTE 85609

İsmi: Eşşek çasıırı (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; yaprakları çorbalara baharat olarak katılır (İğdır; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; genel, A; 3).

Yakacak; toprak üstü kısımları kuruyunca tutuşturucu olarak kullanılır (T; genel, A; 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Rizomu; seksiterpenler (133) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.2.11. *Ferula rigidula* DC. subsp. *rigidula*

Yaprakları seyrekten sıkı doğru setaya benzer kısa sert tüylüdür. *F. caspica*'dan farklı olarak bütün umbellaları saplıdır, bazen sadece uçtaki umbella sapsızdır. Taşlık yerlerde, 800-2500 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31, 133). Bitki Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'na göre LC tehlike kategorisindedir (133).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Sariabdal köyü, 1280 m, 02.10.2008, ISTE 85835.

İsmi: Çaşır, Çaşur, Çakşur (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları.

Şekil 4-14: *F. rigidula* ISTE 85835

Kullanım amacı ve şekli: Bitki genellikle Merkez ve Tuzluca'nın dağ köylerinden toplanarak semt pazarlarında demetler halinde satılır.

Tıbbi; hazırlanan turşusu şeker hastalığında ve yüksek kolesterolde yenilir (İğdır; genel).

Gıda; genç toprak üstü sürgünlerinden turşu yapılır. Gövdesi soyularak çiğ olarak yenilir. Yaprakları haşlandıktan sonra yağda kavrulularak yenilir (İğdır; genel).

Şekil 4-15: Çaşır turşusu

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Antimikrobiyal aktivitesi vardır (145).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Çağşır, Çaşır, Çavşır (18), Heliz (17).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; gıda olarak (18) kullanılır.

4.2.12. *Heracleum trachyloma* Fisch. & Mey.

Alt yapraklar üçe parçalıdır. Yaprak damarlarının üzerinin tüylü olması ve meyvelerinin daha küçük olması sebebiyle yakın türlerden ayrılır. Meyvesi genel olarak düz yüzeylidir. Türkiye Florası'nda yalnızca Kars ilinden kayıtlı olan türün, bu çalışma sırasında Iğdır ilinde de yayılış gösterdiği saptanmıştır (31). Tür VU tehlike kategorisindedir (40). Bitkinin Tuzluca ilçesindeki Karacaören ve Sarıbulak köylerinde çok yaygın olarak bulunduğu gözlemlenmiştir.

Şekil 4-16: *H. trachyloma* ISTE 85792

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kıznefer köyü, 1836 m, 22.07.2008, ISTE 85792. Tuzluca; Karacaören köyü, 1816 m, 11.06.2008, EA 699.

İsmi: Baldırğan, Baldırğan (T; genel), Keküre, Kekire (M, K; genel)

Kullanılan Kısım: Gövdesi, yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kurutulmuş gövdelerinden hazırlanan dekoksiyonu çay olarak mide ağrılarında (Iğdır; genel), kanser hastalarında dahilen kullanılır (M; genel). Yapraklarından hazırlanan yemekler emziren kadınların sütünü artırır (T; 2).

Gıda; gövde soyularak yenilir, küçük parçalara ayrılıp kurutularak baharat olarak kullanılır, çok keskin bir kokusu vardır. Yapraklarından etli sarma yapılır (M, T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Baldırğan, Soy (155, 17).

Türkiye'deki Kullanımları: Gövdesi; gıda olarak (17) kullanılır.

4.2.13. *Malabaila dasyantha* (C. Koch) Grossh.

6-8 adet braktesi vardır. Merikarpların iç yüzeyi genellikle tüylüdür. Kayalık yamaçlarda, nadasa bırakılmış tarlalarda 1650-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Yurdumuzda Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-17: *M. dasyantha* ISTE 85540

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Sarıabdal köyü, 1635 m, 10.06.2008, ISTE 85540. Tuzluca; Hadımlı köyü, 1226 m, 28.05.2008, EA 67.

İsmi: Kelemkeşir, Kelemekeşir, Kelemenkeşir (A; 3, T; 1, 2, 3).

Kullanılan Kısım: Gövde, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; gövdesi soyularak yenilir, kurutularak saklanır ve baharat olarak çorbalara eklenir (T; 1, 2, 3). Genç toprak üstü kısımları ayran aşına katılarak pişirilir, kavrulularak yenilir. Toprak altı kısımları yenilir (A; 3, T; 1, 2, 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Dudakpatlatan (17, 66), Ayıeli, Leptaherçi (119), Şabulgan (66).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; baharat ve gıda olarak (119), ağrı kesici olarak (66), meyveleri ve kökü; gıda olarak (17, 66) kullanılır.

4.2.14. *Malabaila secacul* Banks & Sol. Grup B

Braktelerinin olmaması ve merikarpların iç yüzünün çıplak olması sebebiyle yörede kullanımı olan *M. dasyantha* türünden ayrılır. Kayalık yamaçlarda, sarp kayalarda, meşe çalıkları altında, 100-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karataş köyü, 1659 m, 12.06.2008, ISTE 85643.

Şekil 4-18: *M. secacul* ISTE 85643

İsmi: Kelemkeşir, Kelemekeşir, Kelemenkeşir, Manda (T; genel).

Kullanılan Kısmı: Kökü, gövdesi.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; kök ve gövdesi soyularak yenilir, gövdesi kurutularak saklanır ve baharat olarak çorbalara eklenir. (İğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Çördük otu, Çörtlük otu (155, 154), Çörtük (69, 47), Koyun ekmeği (17, 155), Çakşır (83), Çördük (47).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; gıda olarak (17), toprak üstü kısımları; gıda olarak (83, 22), çay olarak (22) yaprakları; hemoroitte (69, 154), mide ağrısında (47) kullanılır.

4.2.15. *Pastinaca armena* Fisch. & Mey. subsp. *armena*

Sarı çiçeklidir. Brakteoelleri kalıcıdır. Yapraklar derin lopludur ve daima 1 pinnattır. Alpin çayırarda, 1620-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Yurdumuzda; Rize, Artvin ve Erzurum illerinden kayıtlı olan taksonun bu çalışma sırasında Iğdır ilinde de yayılış gösterdiği saptanmıştır (31).

Şekil 4-19: *P. armena* subsp. *armena* ISTE 85800

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Rabet köyü, 1826 m, 22.07.2008, ISTE 85800.

İsmi: Kelemkeşir, Kelemekeşir, Kelemenkeşir (T; 2, 3).

Kullanılan Kısım: Gövde.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; gövdesi soyularak yenilir, kurutulmuş yaprakları hoş bir aroma vermesi amacıyla baharat olarak yemeklere katılır (T; 2, 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kelemenkeşir, Kelemkeşir (17, 155).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; gıda olarak (17) kullanılır.

4.2.16. *Peucedanum longifolium* Waldst. & Kit.

Taban yapraklarının lopları dışta hemen hemen üçgenimsi, uç segmentler 20-30 mm boyunda, 0,5-1 mm genişliğinde ipliklidir. Çam ormanlarında, taşlık yerlerde 250-1700 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Karadeniz bölgesinde yayılış gösteren bitkinin, araştırmamız sonucunda Doğu Anadolu'da da yayılış gösterdiği saptanmıştır (31).

Şekil 4-20: *P. longifolium* ISTE 85835

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Turabi köyü, 1100 m, 30.09.2008, ISTE 85834.

İsmi: Çaşır, Çaşur (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli: Bitki genellikle Tuzluca ilçesinin dağlık köylerinden veya Merkez Suveren köyünden toplanarak semt pazarlarında demetler halinde satılır.

Tıbbi; hazırlanan turşusu şeker hastalığında ve yüksek kolesterolde yenilir (İğdır; genel).

Gıda; genç toprak üstü sürgünlerinden turşu yapılır (İğdır; genel).

Şekil 4-21: Pazarda satılan “çaşır” sürgünleri

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kök ve meyveleri; kumarin içerir (87).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Domuz rezenesi (18).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; adet getirici, idrar artırıcı, terletici olarak (18) kullanılır.

4.2.17. *Prangos ferulacea* (L.) Lindl.

Meyve kanatları düz veya hafif dalgalıdır, kenarları içe kıvrık değildir ve bazen tam gelişmemiştir. Yaprak lopları 35 mm'e kadardır. Meyveli umbella ışınları 7-15 tanedir. Taşlar arasında, 600-2500 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Ülkemizde Karadeniz, Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-22: *P. ferulacea* ISTE 85647

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karataş köyü, 1659 m, 12.06.2008, ISTE 85647. Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85759.

İsmi: Sarı çasıır, Teke sakalı, Eşek çasıırı (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları, toprak üstü sürgünleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç yaprakları ile salata yapılır (İğdır; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kökleri; kumarin (2) içerir, bitki; uçucu yağ (67, 14), uçucu yağı; γ -terpinen, α -pinen, germakren B (14) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Çasıır (155, 119), Çasıır (111), Çakşıır, Heliz, Kerkür (119), Melekotu, Çağsır, Köfte otu, Kürdan otu, Pıtrak (109).

Türkiye'deki Kullanımları: Bitki; hazmettirici olarak, şeker hastalığında (110), kökleri; antiseptik olarak (119), afrodisyak olarak (109), gövde; gıda olarak (111, 119), yaprakları; gıda olarak (119, 109) kullanılır.

4.2.18. *Turgenia latifolia* (L.) Hoffm.

Petalleri beyaz, pembemsi veya morumsudur. Meyve dikenleri yükselici veya yüzeye diktir. Ekilmemiş ve kültüre alınmış yerlerde, deniz seviyesinden 3000 m'ye kadar olan yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

Şekil 4-23: *T. latifolia* ISTE 85524

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Koçkırın köyü, 838 m, 08.06.2008, ISTE 85524. Tuzluca; Yukarı Civanlı köyü, 1394 m, 30.05.2008, EA 297. Tuzluca; Çiçekli köyü 1887 m, 06.06.2008, EA 588. Tuzluca; Canderviş köyü, 2158 m, 30.05.2007, EA 156.

İsmi: Pıtrak (İğdır; genel)

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları, meyveleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (İğdır; genel).

Oyuncak; çocuklar, bitkinin meyvelerini birbirlerinin üzerine yapıştırarak oyun oynarlar (İğdır; genel).

Yakacak; tamamı tutuşturucu olarak kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Toprak üstü kısımları; flavonoit içerir (80).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Çiçeğe gevr, Karaheci (92), Pıtrak (41), Pıtrak dikenli (49), Su pıtrağı (105).

Türkiye'deki Kullanımları: Tamamı; hayvan yemi (49) olarak, toprak üstü kısımları; romatizmada (105) kullanılır.

4.2.19. *Zosima absinthifolia* (Vent.) Link

Heracleum cinsine yakın bir türdür. Meyvesinin şişkinleşmiş yapısından dolayı *Heracleum* cinsinden ayrılır. Steplerde, kayalık yamaçlarda, 400-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Ülkemizde Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-24: *Z. absinthifolia* ISTE 85656

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Uğurca, köyü, 1763 m, 12.06.2008, ISTE 85656. Tuzluca; Merkez; 1203 m, 29.05.2007, EA 149.

İsmi: Bolu, Pölük (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Yaprakları, gövdesi.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; yaprakları haşlanarak kan şekerini düşürmek amacıyla yenilir. Yapraklarından hazırlanan dekoksiyonu iç hastalıklarda dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Gıda; yaprakları haşlanarak yenir, tuz ile şorağı konulur ve kışın yenilir. Gövdesi soyularak yenilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Uçucu yağı; oktil asetat, oktil hekzanoat, oktanol, oktil oktanoat içerir (159).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Ayıeli, Leptaherçi (107, 119, 17), Peynir otu (17, 155).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; gıda olarak (17, 107, 119), baharat olarak (119, 107), çay olarak (107) kullanılır.

4.3. Asteraceae (Compositae)

4.3.1. *Achillea biebersteinii* Afan.

Yapraklar pinnatifitten pinnatisekte doğru parçalanmıştır. Taban yaprakları gövde yapraklarına benzer. Brakteleri tüylüdür. Dilsî çiçekleri altın sarısı renktedir. İğne yapraklı ormanlarda, steplerde, kuru çayırlarda, kayalık yamaçlarda, nadasa bırakılmış tarlalarda 350-3450 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Karadeniz, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesinde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ağabey köyü, 02.06.2007, ISTE 84493. Tuzluca; Hadımlı köyü, 1279 m, 30.05.2007, ISTE 84500. Aralık; Tarlabası köyü, 1740 m, 06.06.2008, EA 512. Tuzluca; Çiçekli köyü, 1780 m, 10.06.2008, EA 641.

Şekil 4-25: *A. biebersteinii* ISTE 84493

İsmi: Ormaderen, Ormadere, Oymadere (İğdır; genel), Kılıç otu (T; 1).

Kullanılan Kısmı: Kapitulumları, toprak üstü kısımları, yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli: İğdır genelinde yaygın olarak kullanılır.

Tıbbi; kapitulumundan infüzyon halinde hazırlanan çay mide rahatsızlıklarında, gaz giderici olarak, karın ağrısında, iştah açıcı olarak, kuvvet verici olarak, idrar arttırıcı olarak, soğuk algınlığında, astımda, kalp çarpıtısında, böbrek sancısında dahilen kullanılır. Yeni çıkan yaprakları ezilerek kesiklerde kan durdurucu olarak, yaraların tedavisinde yara üzerine haricen uygulanır (İğdır; genel). Yaprakları ezilir koyunun kuyruk yağı ile karıştırılarak yaralara haricen merhem olarak uygulanır. Yaprakları kaynatılarak suyu sıkılır ve ezilerek yüzdeki cilt lekelerinde haricen yüze maske olarak uygulanır (T; 1, 2). Kapitulumları karışım e'nin terkibine girerek hazırlanan

dekoksasyonu kadın hastalıklarında dahilen kullanılır (M, K; 1). Kapitulumları karışım ö'nün terkiibine girerek soğuk algınlığında dahilen kullanılır (İğdir; genel).

Diğer; toprak üstü kısımları, mutfakta açığıdaki gıdaların yanına konularak sivrisineklerin gelmesi önlenir (K; 1, M; 1).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kapitulumlari; uçucu yağ (12, 18, 67), sineol (18), asitler, alkoloitler, flavonoitler, tanen (12) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Ayvadene (105, 155, 79, 154), Ayvadanası, Ayvadana (155, 47, 154), Civan perçemi (99, 121, 119), Kılıç otu (155, 141, 154), Pireotu, Sarı civanperçemi (18, 17, 161), Buyucan (107, 119), Deleme otu, Teleme otu (154, 63), Pazvat (155, 69), Sarıçiçek (155, 118), Amel otu, Arı çiçeği, Hazanabel, Pazıma, Pazvanat (155), Doğumparça otu (105), Ğirtkesen (169), Kurtotu, Mayalık otu, Sırçanotu, Yayla çiçeği (109), Sancı çiçeği (170), Sarılık otu (141), Yılan pugu (92).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; yara tedavisinde (119, 141, 154), hemoroitte (161, 56), ülserde (47, 154), kurt düşürücü olarak (11, 109), karın ağrısında (154, 169), gaz giderici olarak, baş ağrısında ve kabızlıkta (11), ödemde (107), soğuk algınlığında (99), adet sancısında, kısırlıkta (169), adet söktürücü olarak (119), böbrek rahatsızlıklarında, öksürük kesici olarak, maya yapıcı olarak (109), mide şişkinliklerinde, mide rahatsızlıklarında (105), çıban olgunlaştırıcı olarak, sarılıkta (141), yaprakları; kan durdurucu olarak (107), kapitulumlari; böcek kovucu olarak (56, 18), karın ağrısında (154, 170), mide ağrılarında (47, 154), gaz söktürücü olarak (111, 119), hemoroitte (69), iştah açıcı olarak (18), kulak ağrısında (170), bebekerde gaz sancısında, uyku verici olarak, çocuklarda çiçek hastalığında, soğuk algınlığında (154), vücuda hoş koku verici olarak, kuvvet verici olarak (118), akenleri; mide ağrısında, ülserde, soğuk algınlığında (47) kullanılır.

4.3.2. *Achillea millefolium* L. subsp. *millefolium*

Yapraklar pinnatifitten pinnatisekte doğru parçalanmıştır ve seyrek tüylüdür. Brakteleri hemen hemen çıplaktır. Taban yaprakları gövde yapraklarına benzer. Dilsî çiçeklerinin beyaz renkli olması ile *A. biebersteini* türünden ayrılır. Dağlık çayrlarda, 500-3450 m arasındaki, yüksekliklerde yetişir. Marmara, Karadeniz, Doğu ve Orta Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-26: *A. millefolium* subsp. *millefolium* ISTE 85640

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Göктаş köyü, 1617 m, 12.06.2008, ISTE 85640. Tuzluca; Çiçekli köyü, 1780 m, 10.06.2008, EA 639. Aralık; Tarlabası köyü, 1650 m, 18.07.2008, EA 892.

İsmi: Beyaz ormadere, Oymadere (İğdır; genel), Yavşan, Çeren (A; 3).

Kullanılan Kısmı: Kapitulumları, yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kapitulumlarından infüzyon halinde hazırlanan çay mide rahatsızlıklarında, kuvvet verici olarak, soğuk algınlığında, idrar artırıcı olarak, bebeklerde gaz sancısı giderici olarak dahilen kullanılır. Yeni çıkan yaprakları kesiklerde ve yara tedavisinde ezilerek haricen uygulanır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Toprak üstü kısımları; uçucu yağ (18, 152, 166, 39, 30), seskiterpenoitler (67), flavonlar (apigenin, luteolin) (30) içerir. Uçucu yağı; α -pinen, kamfen, β -pinen, α -tuyon, DL-limonen, 1,8-sineol (152, 39, 166, 19), seskiterpenler (18, 152), monoterpenler, kamazulen, germakrenolid, ödezmenolid, karyofillen, sabinen (152, 19), azulen (18, 30), limonen, borneol (18) içerir, antimikrobiyal aktivitesi vardır (145).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Civanperçemi (yaygın), Kılıçotu (141, 171, 154), Barsamaotu Barsaotu, Beyaz civanperçemi, Binbiryaprakotu, Kandilçiçeği, Marsamaotu, Marsamotu (17, 18, 161), Ağrı otu, Sancı otu (9, 154), Akbaşotu (18, 120), Arı otu, Ayvadanası, Ayvadene, Ayvadenesi (155, 8), Ayvadana (174, 98), Beyaz çiçek, Hanzebel (155, 52), Kedi tırnağı (8, 155), Amelotu (171, Binbiryaprak (17), Buyucan (107), Dişotu, Krannavaz, Kurpotu, Ronağvaç, Sporiş, Sporiyiş (98).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; yara tedavisinde (119, 141, 161, 18), gaz söktürücü olarak (154, 18, 119, 161), idrar söktürücü olarak (154, 18, 44), karın ağrısında, soğuk algınlığında (174, 8), şeker hastalığında, böbrek rahatsızlıklarında, kalp ve damar hastalıklarında (141, 8), adet söktürücü olarak (119, 18), mide ağrısında (44, 154), mide bulantısında (174), vücut ağrılarını dindirmek için (120), genital organ temizliğinde (98), iştah açıcı olarak, hemoroitte (18), prostatta, baş ağrısında (154), kapitulumları; idrar söktürücü olarak, idrar yolları antiseptiği olarak (112, 161), ishalde, mide ağrılarında, damar genişletici olarak (98), öksürükte (107), ishalde (171), yara tedavisinde (154) kullanılır.

4.3.3. *Achillea tenuifolia* Lam.

Gövdesinin derinlemesine oluklu olması ile *A. wilhelmsi* türünden ayrılır. Steplerde, volkanik kayalarda, 800-1900 m yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Koçkırın köyü, 838 m, 08.06.2008, ISTE 85519. Tuzluca; Hadımlı köyü, 28.05.2007, 1250 m, EA 128.

Şekil 4-27: *A. tenuifolia* ISTE 85519

İsmi: Çobankirpiği, Kirpit (M, K, A; genel), Acıgıcı (Tuzluca; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli: Iğdır genelinde çok yaygın olarak kullanılır.

Tıbbi; genç yapraklarından hazırlanan infüzyonu kolesterolü ve kan şekerini düşürmek için her sabah aç karına bir su bardağı içilir. Astım, bronşit ve nezlede yapraklarından hazırlanan dekoksasyonunun buğusuna durulur (Iğdır; genel).

Gıda; genç yaprakları salata olarak yenilir, turşusu yapılır, ayran çorbasına katılır. Haşlanarak özellikle peynirle yenilir. Kurutularak çorbalara katılır (Iğdır; genel).

Şekil 4-28: Pazarda satılan *A. tenuifolia* yaprakları

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Yaprak ve çiçekleri; uçucu yağ (39), uçucu yağı; α -pinen, β -pinen, α -tuyon, kamfen, DL-limonen ve 1,8-sineol içerir (39).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.3.4. *Achillea wilhelmsii* C. Koch

Gövdesinin silindirik, yuvarlak köşeli veya uzunlamasına çizgili olması ile *A. tenuifolia* türünden ayrılır. Steplerde, tarlalarda, 500-2200 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Ülkemizde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Güzeldere köyü, 1660 m, 12.06.2008, ISTE 85628. Tuzluca; Rabet köyü, 1836 m, 22.07.2008. EA 1014.

Şekil 4-29: *A. wilhelmsii* ISTE 85628

İsmi: Çeren (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan infüzyon karın ağrısında ve idrar arttırıcı olarak kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Yaprak ve çiçekleri; uçucu yağ (18, 39, 67), kafur, borneol (18), alkaloid, flavonoid (67) içerir. Uçucu yağında; seskiterpeneoitler (67) α -pinen, kamfen, β -pinen, α -tuyon, DL-limonen ve 1,8-sineol vardır (39).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Ayvadene (105, 155), Kardeşkanı, Kardeşkınaşı (154, 155), Anababaotu (146), Arıçiçeği, Acıyavşan (170), Gavurçovanı, Tavukkıçı (105), Ğırtkesen (169), Karınçağvağ (120), Kılıç otu, Paspanos, Pasvana, Pesvana (155), Kokulu ot (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Tamamı; hayvan yemi olarak (146), toprak üstü kısımları; karın ağrısında (105, 169, 170), sindirim sistemi rahatsızlıklarında (105, 120), adet sancısında, kısırlıkta (105, 169), böcek kovucu olarak (18, 17), bronşitte, soğuk algınlığında (170), antişpetik olarak, cilt hastalıklarında (105), çocuklarda çiçek hastalığında (154), dudak uçuklarında (118), yaprakları; gıda ve hayvan yemi olarak (49) kullanılır.

4.3.5. *Anthemis cotula* L.

Çıplak veya seyrek tüylü, tek yıllık bitkilerdir. Çiçek tablası uzamış-koniktir. Meralarda, yol kenarlarında, boş arazilerde, genellikle tuzlu topraklarda, deniz seviyesinden 1300 m yüksekliğe kadar yetişirler. Ülkemiz genelinde geniş bir yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akoluk köyü, 2216 m, 13.06.2008, ISTE 85670.

Şekil 4-30: *A. cotula* ISTE 85670

İsmi: Papatya (İğdır; genel), Hozan çiçeği (T; genel)

Kullanılan Kısım: Kapitulumu.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kapitulumlarından infüzyon halinde hazırlanan çay mide ağrısında, soğuk algınlığında, öksürükte, dizanteride, barsak rahatsızlıklarında, mide sancılarında dahilen kullanılır. Kapitulumlarından hazırlanan dekoksyonu haricen saçlara parlaklık vermek için uygulanır. Karışım f'nin ve karışım ö'nün terkibine girerek hazırlanan infüzyonu soğuk algınlığında dahilen kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Bitki; uçucu yağ, organik asitler, glikozitler, uçucu alkaloid içerir (18).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Papatya (9, 21, 107, 155, 99), Beyaz papatya (155, 9), Köpek papatyası (17, 18), Gayekakahve, Kahken (4).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; çay olarak, soğuk algınlığında, bronşitte, mide hastalıklarında (4), kapitulumları; sarılıkta (119, 107), prostat tedavisinde, böbrek taşı düşürmek için, boğaz hastalıklarında, kadın hastalıklarında (9, 154), çay olarak (99), adet söktürücü olarak, gaz söktürücü olarak (18), öksürükte, karın ağrısında (21), hazmettirici olarak, yumuşatıcı olarak, bronşitte, dezenfektan olarak, göz ağrılarında (154), süs olarak (21) kullanılır.

4.3.6. *Anthemis tinctoria* L. var. *pallida* DC.

Grimsi-yeşil veya beyazımsı çok yıllıklardır. Seyrek veya sık tüylüdürler. Dilsî çiçeklerinin beyaz veya krem renkli olması ile yörede kullanımı olan *A. tinctoria* var. *tinctoria* taksonundan ayrılır. Steplerde, tarla kenarlarında 200-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

Şekil 4-31: *A. tinctoria* var. *pallida* ISTE 85552

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kelekli köyü, 1817 m, 10.06.2008, ISTE 85552. Tuzluca; Laleli köyü, 2250 m, 27.07.2008, EA 836. Merkez; Suveren köyü, 1750 m, 17.07.2008 EA 756.

İsmi: Papatya (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Kapitulumu.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kapitulumlarından infüzyon halinde hazırlanan çay mide ağrısında, soğuk algınlığında, öksürükte, barsak rahatsızlıklarında, mide sancılarında dahilen kullanılır. Kapitulumlarından hazırlanan dekoksyonu haricen saçlara parlaklık vermek için uygulanır. Karışım f'nin terkibine girerek hazırlanan infüzyonu soğuk algınlığında dahilen kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Bitki; flavon türevleri (18) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Papatya (146, 155, 9, 109), Beyaz papatya (9, 154, 155), Boz yavşan, Manda gözü (109), Keloğlan çiçeği (155), Kingözü (169).

Türkiye'deki Kullanımları: Kapitulumları; çay olarak (109, 37, 169), hemoroitte, öksürükte, göğüs yumuşatıcı olarak, balgam söktürücü olarak, kadın hastalıklarında (9, 154), soğuk algınlığında (9, 146), romatizmada, damar tıkanıklığında (146), akciğer hastalıklarında, sıcak çarpmasında, boyamada sarı renk vermek amacıyla (109) kullanılır.

4.3.7. *Anthemis tinctoria* L. var. *tinctoria*

Dilsi çiçeklerinin sarı renkli olması ile yörede kullanımı olan *A. tinctoria* var. *pallida* taksonundan ayrılmaktadır. Steplerde, tarlalarda, kayalar üzerinde, çalılıklarda, deniz seviyesinden 1830 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

Şekil 4-32: *A. tinctoria* var. *tinctoria* ISTE 85546

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kelekli köyü, 1818 m, 10.06.2008, ISTE 85546. Merkez; Suveren köyü, 1750 m, 17.07.2008 EA 761.

İsmi: Papatya, Sarı papatya (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Kapitulumu, çiçekli dalları

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kapitulumlarından infüzyon halinde hazırlanan çay mide ağrısında, soğuk algınlığında dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Boya; çiçekli dalları yün veya iplik ile beraber kaynatılarak yünü veya ipliği sarı renge boyar (M, A; 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Bitki; flavon türevleri (18) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Sarı papatya (yaygın), Papatya (9, 154, 155, 94, 43), Boyacı papatyası (113, 119, 18), Koyungözü (155).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; hemoroitte (94, 98), mide ağrısında, boğaz ağrısında, bronşitte, iltihap kurutucu olarak (150), akciğer kanseri tedavisinde, nefes darlığında (94), soğuk algınlığında (98), kapitulumları; saç boyamak için (17, 27, 43), sarı renk vermek amacıyla (119, 36, 113), çay olarak (37, 99), çocuklarda karın ağrısında (3, 66), soğuk algınlığında (43, 154), romatizmada, ayak mantarında, saç dökülmesinde, böbrek taşı düşürmek için (9, 154), hazmettirici, kurt düşürücü ve ateş düşürücü olarak (66) kullanılır.

4.3.8. *Arctium platylepis* (Boiss. & Bal.) Sosn. ex Grossh.

İç brakteleri uçta kanca şeklinde inceler. Brakte topluluğu 30-50 mm genişliğindedir ve morumsu renktedir. Nehir taraflarında, 1650-2500 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Karadeniz ve Doğu Anaolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Öksin elementtir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akdeğirmen köyü, 1747 m, 21.07.2008, ISTE 85773. Aralık; Tarlabası köyü, 1650 m, 18.07.2008, EA 975.

Şekil 4-33: *A. platylepis* ISTE 85773

İsmi: Garahort (T; genel), Devedabanı (İğdır; genel), Çiledağ (K; genel), Bariyekırde (T; 2).

Kullanılan Kısım: Kökü, gövdesi, taban yaprakları .

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; yaprakları iltihaplı yaralarda yara üzerine sarılarak, dizlerdeki kireçlemede dize bağlanarak, sırt ağrılarında sırtta konularak, yılan sokmasında yılanın ısırıldığı bölgeye bağlanarak haricen uygulanır. Kökü dövülerek merhem haline getirilir ve hayvanların ve insanların bacaklarındaki şişliklere haricen uygulanır. Kökü sütle kaynatılarak soğuk algınlığına karşı ve altını ıslatan çocuklara aç karına içilir. Kökü karışım d'nin terkbine girerek iltihaplı yaralarda haricen, karışım h'nin terkbine girerek ise hayvan hastalığında kullanılır (İğdır; genel).

Gıda; kökü ve gövdesi soyulup çiğ olarak yenilir, yaprakları haşlanarak sarma yapmak için kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Bal diken (17, 155).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.3.9. *Artemisia absinthium* L.

Çiçek tablasının piloz olması ile yörede kullanımı olan diğer *Artemisia* taksonlarından ayrılır. Nehir kenarlarında, tarlalarda, yamaçlarda, steplerde, deniz seviyesinden 2600 m yüksekliklere kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85750.

İsmi: Yavşan, Bire otu (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları, yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımları yakılır ve dumanına başı ağrıyan kişiler tutulur. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksyonu çocuklarda sancı giderici olarak, yemekler dokunduğunda hazmettirici olarak dahilen kullanılır. Yeni çıkan yapraklarından hazırlanan infüzyonu astımda, ateş düşürücü olarak, şeker hastalığında, iştah açıcı olarak, kuvvet verici olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Şekil 4-34: *A. absinthium* ISTE 85750

Sinek kovucu; toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksyonu ahırlara pire girmesin diye serpilir. Evlerde halı veya keçelerin altına, yatakların arasına serilerek evin içine böceklerin gelmesi önlenir (İğdır; genel).

Yakacak; toprak üstü kısımları kuruduktan sonra tutuşturucu olarak kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Bitki; uçucu yağ, acı madde, seskiterpenler (152, 33), flavonol glikozitleri, kafein ve fenolik asitler, tanen, homoditerpen peroksitler (33), toprak üstü kısımları; uçucu yağlar (166, 18, 55, 30), seskiterpen laktonlardan; artabsin, absintin (18, 39, 152, 166), anabsintin (30), flavon türevleri (18, 166, 30), santonin, kristalin lakton, artemisin (55), kafeik ve fenolik karboksilik asitler (18), askorbik asit (30), uçucu yağı; p-tuyon (30, 152), trans-sabinil asetat, sis-epoksiosimen, seskiterpenler, monoterpenler, krizantenil asetat (152) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Acı pelin, Pelin otu (yaygın), Acı yavşan (15, 64, 99, 155, 123), Pelin (15, 71, 129, 58), Yavşan (77, 155, 129, 71), Ak pelin (16, 15), Pire otu, Sancı otu (53, 155), Yaka otu (5, 155), Acı pelin otu (58), Acı yavşan otu, Ayvadene (8), Havşan (71), Yavşan otu (155).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; kurt düşürücü olarak, ateş düşürücü olarak, mide rahatsızlıklarında, iştahsızlıkta (yaygın), şeker hastalığında (105, 98, 55), soğuk algınlığında, hazımsızlıkta (18, 22), kan temizleyicisi olarak (98, 55), safra kesesi rahatsızlıklarında (22), adet sancısında, ishalde, kansızlıkta, iltihap sökücü olarak, böbrek rahatsızlıklarında, öksürükte (55), kısırlıkta, kadın hastalıklarında, tüberkülozda, hipertansiyonda, sıtmada (98), idrar sökücü olarak (119), çocuklarda gaz çıkarıcı olarak (164), hemoroitte, karın ağrısında (105), yaprakları; şeker hastalığında (3, 27, 98), gıda olarak (37), hipertansiyonda, yaralarda (98), ülserde (3), idrar söktürücü olarak, gaz söktürücü olarak (55), ateş düşürücü olarak, mide bulantısında (21), çiçek durumu; mide ağrılarında, soğuk algınlığında (154, 47, 8, 170), çocuk düşürmek için (47), karın ağrısında, kuvvet verici olarak (170), lezzet verici olarak, iştah açıcı olarak (55), mide bulantısında (8), ödemde (154) kullanılır.

4.3.10. *Artemisia austriaca* Jacq.

Aromatik bir bitkidir. Kapitulumu çıplaktır. Kapitulumunun 3 mm'e kadar bir genişlikte olması, brakte topluluğunun ve korolla loplarnın çok sık piloz olması ile benzer olan *A. chamaemellifolia* türünden ayrılır. Steplerde, tarlalarda, yamaçlarda, 1000-2500 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kıznefer köyü, 1836 m, 22.07.2008, ISTE 85796.

İsmi: Darhun, Gohulu yavşan (T; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; yapraklarından hazırlanan infüzyonu iştahsızlıkta, sindirim rahatsızlıklarında her sabah aç karına 1 bardak içilir (T; genel).

Şekil 4-35: *A. austriaca* ISTE 85796

Gıda; yaprakları kurutularak yemeklere lezzet vermesi için baharat olarak kullanılır (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Uçucu yağında; seskiterpenoitler (67), 1,8-sineol, kamfen, α -terpineol, α -pinen ve terpinen-4-ol vardır (70).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Yavşan (141, 155, 111), Kelemlı (69).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; hemoroitte (69), yaraların tedavisinde (110), süpürge olarak (111), sinek kovucu olarak, karın ağrısında, iç hastalıklarda (141) kullanılır.

4.3.11. *Artemisia chamaemelifolia* Vill.

Kapitulumu 4-6 mm genişliğinde, çıplak ve küresidir. Brakte topluluğu çıplaktır. Kayalık yamaçlarda, 1800-2800 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Avrupa-Sibirya elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85748.

İsmi: Yavşan.

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları, kapitulumları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi: genç toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksyonu şeker hastalığında, iştah açıcı olarak, ateş düşürücü olarak, idrar arttırıcı olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel). Çiçekleri balla karıştırılarak iştah açıcı olarak sabahları aç karına yenilir (T; 2).

Şekil 4-36: *A. chamaemelifolia* ISTE 85748

Yakacak; toprak üstü kısımları tutuşturucu olarak kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Yavşan (155, 111), Kelemli (69).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.3.12. *Artemisia santonicum* L.

Kapitulumu dikdörtgenimsi veya silindiriktir. Korolla lopları çıplaktır. Çiçek durumları uzun dallıdır. Çiçeklenme döneminde rozet yaprakları genellikle bulunmaz. Tuzlu yerlerde, kumsallarda deniz seviyesinden 1300 m yüksekliğe kadar yetişirler. Marmara ve Orta Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Avrupa-Sibirya elementidir (?) (31).

Şekil 4-37: *A. santonicum* ISTE 85839

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1280 m, 02.10.2008, ISTE 85839.

İsmi: Süpürge yavşanı (İğdir; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Eşya; toprak üstü kısımları süpürge yapımında kullanılır (İğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Uçucu yağ, rezin, santonin, seskiterpenoitler (18) içerirler.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Deniz yavşanı, Kokulu yavşan (17, 18, 161), Deniz pelini (17), Pelin (109), Yavşan (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Tamamı; hayvan yemi olarak (49), çiçekli dalları; şeker hastalığında (18, 105, 161), iştah açıcı olarak, kuvvet verici olarak, kurt düşürücü olarak (18, 161), çay olarak (109), karın ağrısında, yara iyileştirici olarak (105) kullanılır.

4.3.13. *Carduus nutans* L. subsp. *nutans*

Kapitulumu genellikle tektir. Brakteleri yayıktır. Genel olarak steplerde, taşlık yamaçlarda, tarlalarda ve boş alanlarda 100-2130 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Ülkemizde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Koçkiran köyü, 838 m, 08.06.2008, ISTE 85520. Tuzluca; Laleli köyü, 2250 m, 27.07.2008, EA 1058.

İsmi: Eşek dikeneni, Şeker tikanı (İğdır; genel).

Şekil 4-38: *C. nutans* subsp. *nutans* ISTE 85520

Kullanılan Kısım: Gövdesi, tamamı

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; gövdesi soyularak yenilir (İğdır; genel).

Hayvan yemi; tamamı hayvanlara yedirilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Devedikeneni (170, 98, 96), Çakır dikeneni, Eşek dikeneni, Eşek gengeri (98, 96), Kangal dikeneni (155, 146), Kuşkonmaz, (66, 155), Deveçöktüren (170), Kerbeş (92), Kuşkonmaz (165), Yıldırköz dikeneni (155).

Türkiye'deki Kullanımları: Çiçekleri; boğaz kanseri tedavisinde (146), soğuk algınlığında, bronşitte (170), gövdesi; gıda olarak (165, 66), toprak üstü kısımları; hemoroitte, şeker hastalığında, böbrek taşı düşürmek için (98) kullanılır.

4.3.14. *Centaurea cheiranthifolia* Willd. var. *cheiranthifolia*

Çok yıllıktırlar. Braktelerdeki ekler, brakte kenarlarında silli veya dişli yapılar halindedir. Çiçekleri kremsi beyaz renktedir. Volkanik taşlarda, veya otluk yamaçlarda, Sarı çam ve huş orman açıklıklarında, 1900-2750 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Öksin elementtir (31).

Şekil 4-39: *C. cheiranthifolia* var. *cheiranthifolia* ISTE 84490

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Merkez; Suveren köyü, 1893 m, 26.05.2007, ISTE 84490. Tuzluca; Laleli köyü, 2267 m, 04.05.2008, ISTE 85321.

İsmi: Perpatyan, Perpatikanı (T; 1, 2).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları, yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; yaprakları haşlanarak ayaklara haricen mantar tedavisi için uygulanır (T; 1, 2).

Gıda; genç toprak üstü kısımları haşlanıp yağda kavrularak yenilir (T; 1, 2).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kapitulumu; luteolin, D-glukoz, L-ramnoz, rutinoz içerir (103).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Düğmeli ot, Kökgöz, Mavi gökbaş, Mavi kantaron, Peygamber düğme, Pıtrak, Yeşilbaş (109).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; yara iyileştirici olarak, hayvan yemi olarak, bal bitkisi olarak, çay olarak (109) kullanılır.

4.3.15. *Centaurea cheiranthifolia* Willd. var. *purpurascens* (DC.) Wagenitz

C. cheiranthifolia var. *cheiranthifolia*'dan farkı çiçeklerinin pembemsi morumsu olmasıdır. Volkanik taşlarda, veya otluk yamaçlarda, sarı çam ve huş orman açıklıklarında, 1900-2750 m yükseklikler arasında yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Öksin elementtir (31). VU tehlike kategorisindedir (40).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akoluk köyü, 2068 m, 01.05.2008, ISTE 85318. Tuzluca; Karacaören köyü, 1816 m, 11.06.2008, ISTE 85605.

İsmi: Perpatyan, Perpatikanı (T; 1, 2).

Şekil 4-40: *C. cheiranthifolia* var. *purpurascens* ISTE 85605

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları, yaprakları.

İsmi: Perpatyan, Perpatikanı (T; 1, 2).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları, yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; yaprakları haşlanarak ayaklara haricen mantar tedavisi için uygulanır (T; 1, 2).

Gıda; genç toprak üstü kısımları haşlanıp yağda kavrularak yenilir (T; 1, 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kapitulumu; luteolin, D-glukoz, L-ramnoz, rutinoz içerir (103).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.3.16. *Centaurea depressa* Bieb.

Şekil 4-41: *C. depressa* ISTE 85507

İsmi: Göybaş, Oğulotu (İğdir; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksyonu kalp kuvvetlendiricisi olarak, astımda, balgam söktürücü olarak, iştah açıcı olarak dahilen kullanılır (İğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kapitulumları; flavonoidler, β -D-glukuronik asit (73), uçucu yağ; piperiton, elemol içerir (54).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Acımık (17, 155), Göğcebaş, Gökçe baş (49), Gökbaş, Peygamber çiçeği (155), Katır boncuğu (146), Kingözü (169), Tay boncuğu (79).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları gıda olarak (79), hayvan yemi olarak (169, 49), iştah açıcı olarak (7) çiçekleri; romatizma ağrılarını dindirici olarak (146), çay olarak (169), süs olarak (119) kullanılır.

Yörede kullanımı olan *C. cheiranthifolia* türünden farkı bitkinin tek yıllık olmasıdır. Tarlalarda ve yol kenarlarında, deniz seviyesinden 1800 (-2300) m yüksekliklere kadar yetişir. Yurdumuz genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1393 m, 29.05.2007, ISTE 84495. Karakoyunlu; Cennetabat köyü, 838 m, ISTE 85507. Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 11.06.2008, EA 676.

4.3.17. *Centaurea glastifolia* L.

Gövde, boyunca kanatlıdır. Braktelerdeki ekler dairemsidir ve çok büyüktür. Ekler braktelerin tabanının hemen hemen tamamını kaplar. Çayırlarda, kayalık yamaçlarda, 1500-2500 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kalaça köyü, 2028 m, 21.07.2008, ISTE 85782. Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 10.06.2008, EA 592. Aralık; Yenidoğan köyü, 1600 m, 18.07.2008, EA 912.

Şekil 4-42: *C. glastifolia* ISTE 85782

İsmi: Kötangoparan (T; 2, 3, A; 3).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları, kapitulumları, yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli: Kökü çok derinde ve sert olduğu için, otlar biçildiği zaman kötanın (orak) ucunu çoğu zaman kırdığından bitkiye yörede bu isim verilmiştir.

Tıbbi; yaprakları ezilerek haricen kan durdurucu olarak kesiklere, yara iyileştirici olarak yaralara haricen uygulanır. Kapitulumlarından hazırlanan infüzyonu hoş kokusundan dolayı iştah açıcı olarak dahilen kullanılır (T; 2, 3, A; 3).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; 2, 3, A; 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Bitki; guaianolidler, 19-dezoksipikrolid A, 15-dezkloro-15-hidroksiepisolstiolid ve episebellin (101), seskiterpenoitler (67) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kotankıran (17, 155).

Türkiye'deki Kullanımları: Gövdesi; gıda olarak (17), toprak üstü kısımları; iştah açıcı olarak (17) kullanılır.

4.3.18. *Centaurea iberica* Trev. ex Sprengel

Braktesindeki eklerin saman renginde bir diken şeklinde olması ile yörede kullanımı olan diğer *Centaurea* taksonlarından ayrılır. Tarlalarda, yol kenarlarında, nemli yerlerde, deniz seviyesinden 2300 m yüksekliğe kadar yetişir. Yurdumuz genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

Şekil 4-43: *C. iberica* ISTE 85830

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Sürmeli köyü, 1100 m, 30.09.2008, ISTE 85830. Aralık; Yukarı Çiftlik köyü, 975 m, 09.10.2008, EA 1076.

İsmi: Çakırdikeni, Çakıldikeni (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; gövdesi soyularak yenilir (M, A; genel).

Hayvan yemi; tamamı hayvanlara yedirilir (İğdır; genel).

Yakacak; tamamı tutuşturucu olarak kullanılır (A; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Bitki; seskiterpen laktonlar, triterpenler içerir (142).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Çakır diken (154, 141, 84, 92, 47), Eşek çalısı (155, 3), Çakıl diken (49), Çakır diken, Çandır diken, Deligöz diken, Deve diken, Yabani diken, Zerdali diken (155), Sitribalük (107), Stirzerk, Sitirbelok (62).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; hayvan yemi olarak (49, 62), gıda olarak, şeker hastalığında (62), gövdesi; gıda olarak (92), şeker hastalığında (84), kapitulumu; mide ağrılarında (47, 154), astımda (154), yaprakları; yılan ısırmasında, akrep sokmasında (47, 154), gıda olarak (119, 107), yara iyileştirici olarak (141), sıtmada (154) kullanılır.

4.3.19. *Centaurea saligna* (C. Koch) Wagenitz

Şekil 4-44: *C. saligna* ISTE 85787

Braktesindeki ek çok büyüktür, braktelerin hemen hemen taban kısmının tamamını kaplar. Uçta 1-4 mm'lik mukro ile sonlanır. Steplerde, kayalık yamaçlarda, 1400-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. **Endemik** bir türdür. (31). İran-Turan elementidir. LC tehlike kategorisindedir (40).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Rabet köyü, 1836 m, 22.07.2008, ISTE 85784. Tuzluca; Sarıbulak köyü, 1836 m, 22.07.2008, ISTE 85804 .

İsmi: Hol (T; 1, 2).

Kullanılan Kısım: Açmamış kapitulumu, yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; yaprakları ezilerek haricen kan durdurucu olarak kullanılır (T; 1).

Oyuncak; çocuklar açmamış kapitulumları ile topaç oynarlar (T; 1, 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Çiçeğinebi (107), Peygamber çiçeği (119).

Türkiye'deki Kullanımları: Yapraklar; kan durdurucu olarak (119, 107) kullanılır.

4.3.20. *Chondrilla juncea* L. var. *acantholepis* (Boiss.) Boiss.

Çiçek sapları dikenli değildir. Brakteler orta kısımda kaba tüylüdür. Taşlı ve tuzlu yerlerde, nadasa bırakılmış tarlalarda, 150-2700 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85756. Tuzluca; Sarıabdal köyü, 1396 m, 10.06.2008, ISTE 85539. Aralık; Yenidoğan köyü, 1744 m, 06.06.2008, EA 500.

Şekil 4-45: *C. juncea* var. *acantholepis* ISTE 85756

İsmi: Ağ sakkız (T; 2), Sakız (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Kökünden elde edilen lateksi, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; Lateksinden sakız yapılır ve bu sakız mide rahatsızlıklarında çiğnenir (İğdır, genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (İğdır, genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Lateksi; esansiyel aminoasitler, ham protein ve yağ içerir (164).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Çengel sakızı, Sakız otu (yaygın), Çitlik, Sakızlık (155, 89, 17, 99), Çıtlık (109, 155, 169), Akhindibağ (18, 120), Çengel (49, 18), Çöpkanak, Eşek otu, Karagavruk, Karakavuk (155, 17), Karakavut (155, 164), Acıkök, Çitlenbik, Hindiba, Menengiç (77), Cenger, Çengel otu, Çenger, Karakavut (18), Çıtmık (99), Ezzeze, Karaca kovuk, Karakavık, Karavluk (17), Ğilke (4), Karaavlık (49), Sütlü ot (130).

Türkiye'deki Kullanımları: Lateksi; midevi sakız yapımında (yaygın), yara tedavisinde (109, 18) kurt düşürücü olarak (109), toprak üstü kısımları; gıda olarak (169, 77), hayvan yemi olarak, süpürge olarak 169, yaprakları; gıda olarak (17, 109, 49), hayvan yemi olarak (49) kullanılır.

4.3.21. *Cichorium intybus* L.

Çok yıllıktır. Uzun boylu ve dikensiz olması ile yakın türlerden ayrılır. Kültüre alınmış tarlalarda, çayırlarda, ekilmemiş yerlerde deniz seviyesinden 3050 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Koçkiran köyü, 832 m, 08.06.2008, ISTE 85514. Aralık; Tarlabası köyü, 1650 m, 05.06.2008, EA 558.

Şekil 4-46: *C. intybus* ISTE 85514

İsmi: Cızdankuş (T; genel), Cırtlankuş, Çırtlanguş (M, A, K; genel).

Kullanılan Kısım: Tamamı.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; tamamı yakılarak elde edilen külü saklanır ve dudak uçuklarında haricen uygulanır. Eskiden bitkinin tamamının çarık ile beraber yakılarak elde edilen külünün ıslatılarak kellik tedavisinde haricen kullanıldığı söylenmektedir (M, K; genel).

Gıda; genç bitki pişirilerek yenilir (İğdır; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Çiçekleri; inulin, şeker, yaprakları; kumarinler, sürgünleri; seskiterpenler, laktonlar, flavonoit glikozitler, uçucu yağ (152, 55), toprak üstü kısımları; müsilaj, uçucu yağ, kikorin isimli bir kumarin glikoziti, tanen, inulin, pentozanlar, acı maddeler (30) içerir. Antimikrobiyal aktivitesi vardır (145).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Hindiba (yaygın), Karahindiba (9, 155, 55, 119, 154), Sakız otu (155, 86, 90, 96), Yabani hindiba (164, 155, 49, 154), Acı marul (55, 78, 79), Çıtlık (155, 78, 49), Çakçak, Talik (119, 107), Çatlangoz (155, 66), Gürlük otu Sütü ot, (6, 154), Mayasıl otu (155, 8), Radik (21, 155), Sakızlık otu (90, 155), Acı güneş, Acı güneş, Çatlanguş, Eşek otu, Güneş (155), Acığı, Çini çiçeği, Gıcıcıcı (89), Badik, Çıtlak otu, Çitlek otu (56), Çatlangaç, Diken ucu, Hindibağ (150), Çatlangaz, Ham

sütlüvan (41), Çekçekon (62), Güneğik, Karakavuk (22), Hindible (4), Mavihindiba, Radika (86), Sakız çiçeği (96), Talişk (112).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; midevi olarak (18, 150, 86), epilepside (150, 112), idrar arttırıcı, terletici, iştah açıcı, safra söktürücü olarak (18, 150), hemoroitte (69, 120), kuvvet verici olarak (18, 49), astımda, ülserde (119, 107), müşhil olarak (18), böbrek taşı düşürmek için (78), kahve ile beraber içecek olarak (119), karaciğer rahatsızlıklarında (164), yaprakları; gıda olarak (yaygın), kalp hastalıklarında (55, 56), sarılıkta (22, 78), hayvan yemi olarak (49), karaciğer rahatsızlıklarında (55), gıda olarak (66), sinüzitte, hayvanlarda süt arttırıcı olarak (78), hemoroitte (120), lateksi; midevi olarak (91, 90), diş temizlemede (22), yara iyileştirici olarak (66), tamamı; müşhil olarak (79), kadın hastalıklarında (66), toprak üstü kısımları; gıda olarak (4, 21, 62, 37), şeker hastalığında (86, 62), mide rahatsızlıklarında (6, 154), karaciğer koruyucu olarak, böbrek taşı düşürmek için (55), egzamada, sedef hastalığında, genital bölge kaşıntılarında (86), kalp hastalıklarında (56), hemoroitte (69), idrar söktürücü, balgam söktürücü olarak (22), hayvan yemi olarak (62), kapitulumları; kabızlıkta (9, 154), hemoroitte, idrar söktürücü olarak, mide rahatsızlıklarında, idrar yolları rahatsızlıklarında kullanılır (67).

4.3.22. *Cirsium arvense* (L.) Scop. subsp. *vestitum* (Wimm. & Grab.) Petr.

Üst yapraklarının yüzeyinin küçük dikenler içermemesi ve korolla dudagının hemen hemen tabana kadar parçalanması ile yörede kullanılan diğer *Cirsium* türlerinden ayrılır. Yol kenarlarında, nehir yataklarında, otlaklarda, kültüre alınmış yerlerde, steplerde, 15-2500 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Ülkemiz genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

Şekil 4-47: *C. arvense* subsp. *vestitum* ISTE 85612

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hamurkesen köyü, 1773m, 12.06.2008, ISTE 85612.

İsmi: Hamurkesen dikeni, Hemirkesen tiken (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Gövdesi, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; gövdesi iştah açıcı ve kuvvet verici olarak yenilmektedir (Iğdır; genel).

Gıda; gövdesi soyularak yenilir (Iğdır; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (Iğdır; genel).

Yakacak; toprak üstü kısımları tutuşturucu olarak kullanılır (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Köygöçüren (17, 18, 119, 155), Hamurkesen (66, 17, 155), Cahor (17, 155), Keçimemesi (165, 66), Çahır, Çarıkkesen, Eşekkangalı, Eşekotu, Kösemen (17), Genger (22), Givar (107), Kangal dikeni (170), Karasüpürge (60), Kelendor (62), Köygöçerten (120).

Türkiye'deki Kullanımları: Gövdesi; gıda olarak (yaygın), çiçekli dalları; iştah açıcı olarak (22, 120, 18), kuvvet verici olarak (120, 18), mide ve barsak gazı gidericisi olarak (22), ülserde (170), yaprakları; gıda olarak (37) kullanılır.

4.3.23. *Cirsium rhizocephalum* C.A. Meyer subsp. *sinuatum* (Boiss.) Davis & Parris

Bitki gövdesiz ve rozet yapıda olması ile yörede kullanılan diğer *Cirsium* türlerinden ayrılır. Yaprakları hemen hemen tamdır ve basit küçük loplara sahiptir. Yaprak kenarında ince küçük dikenler vardır. Dağlık meralarda, nehirlerde, nemli yerlerde 1400-3000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-48: *C. rhizocephalum* subsp. *sinuatum* ISTE 85447

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Canderviş köyü, 2158 m, 30.05.2007, ISTE 85447.

İsmi: Keçi memesi (T; 2).

Kullanılan Kısım: Şişkinleşmiş kökleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; şişkinleşmiş kökleri soyularak yenilir (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kobuk, Kovluk, Mantık, Medik (155, 17), Metük (17).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; gıda olarak (15) gövdesi; gıda olarak (17, 119) kullanılır.

4.3.24. *Cirsium simplex* C. A. Meyer subsp. *armenum* (DC.) Petrak

Bitki gövdelidir. Yaprakları *C. arvense*'den farklı olarak küçük dikenler içerir. Korollası beyaz renklidir. Akarsu kenarlarında, su basan yerlerde, 2000-2900 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2300 m, 14.06.2008, ISTE 85681.

İsmi: Su dikenini (T; 2, A; 3).

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları.

Şekil 4-49: *C. simplex* subsp. *armenum* ISTE 85681

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan tedavisi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksion hayvanlarda uyuz tedavisinde haricen uygulanır (T; 2, A; 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kör kenger (155).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.3.25. *Echinops pungens* Trautv. var. *pungens*

Kapitulumdaki en iç brakteler serbest veya tabanda birleşiktir. Kapitulumların oluşturduğu başlar 4-8 cm çapındadır. Korolla soluk mavimsi veya beyazımsıdır. Gövde tüy örtüsünden dolayı grimsi beyaz renktedir. Kireçtaşı ve serpantin kayalıklarda, volkanik yamaçlarda, steplerde, nadasa bırakılmış tarlalarda, yol kenarlarında, 1100-2700 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Karadeniz, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-50: *E. pungens* var. *pungens* ISTE 85728

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yenidoğan köyü, 1750 m, 18.07.2008, ISTE 85728.

İsmi: Topuz (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Gövdesi, toprak üstü kısımları, çiçek tablası.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; gövdesi soyularak yenilir, olgun çiçek tablası kırılarak içi yenilir (Iğdır; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Alkoloitler içerir (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Topuz (66, 107, 119, 155, 62), Serteş (119, 107), Kangal dikenini (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Gövdesi; gıda ve hayvan yemi olarak (49), çiçek tablası; gıda olarak (62, 119, 107, 66) kullanılır.

4.3.26. *Helichrysum arenarium* (L.) Moench subsp. *rubicundum* (C. Koch) Davis & Kupicha

Yapraklarının her iki yüzeyinin de çok sık keçemsi tüylerle kaplı olması ile yörede kullanımı olan diğer *Helichrysum* taksonlarından ayrılır. Brakte topluluğu kukuletalıdır. Kalkerli yerlerde, tuzlu topraklarda, steplerde, 250-3200 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu Anadolu'da yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-51: *H. arenarium* subsp. *rubicundum* ISTE 84507

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 01.06.2007, ISTE 84507. Aralık; Kırçiçeği köyü, 890 m, 07.06.2008, EA 590.

İsmi: Yayla çiçeği, Yayla gülü (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan infüzyonu, böbrek sancısında böbrek taşı düşürmek için, idrar arttırıcı olarak dahilen kullanılır (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Çiçekleri; kumarinler (30), flavonoitlerden; izosalipurpozit, helikrizin A, B (30, 166), naringenin ve 5-O-diglikozit, saligenin, kamferol glikozitleri, apigenin, luteolin (166), uçucu yağ, skopoletin, umbelliferon, eskuletin içerir (166).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Yayla çiçeği (99, 47, 119, 154), Sarı çiçek (154, 47), Güneş çiçeği (17, 18), Ölmez çiçek (109, 18), Ölmez otu (99, 17), Arı çiçeği (30), Arı otu (154), Çınrağ çiçeği (118), Herdemtaze (119), Mantıfar (47), Püren, Paryavşanı (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Çiçekli dalları; böbrek taşı düşürmek için (17, 109, 47, 154), böbrek rahatsızlıklarında (154, 47, 99, 119), kulak ağrısında (47, 154, 118), süs olarak (99, 119), çay olarak (49, 99), mide ağrısında (49, 47), ülserde, astımda (154, 47), bal bitkisi olarak (49), karın ağrısında, boğaz ağrısında (118) kullanılır.

4.3.27. *Helichrysum pallasii* (Sprengel) Ledeb.

Kapitulununun 1-6 tane olması ve 9-12 mm boyunda olması ile *H. plicatum* türünden ayrılır. Kayalık yamaçlarda, steplerde, 1700-2660 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Akdeniz, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akoluk köyü, 2304 m, 24.07.2008, ISTE 85812.

İsmi: Yayla çiçeği (T; 1, 2, 3), Altunbaşotu (A; 3).

Şekil 4-52: *H. pallasii* ISTE 85812

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan infüzyonu öksürük kesici olarak, böbrek sancısında, böbrek taşı düşürmek için, idrar arttırıcı olarak dahilen kullanılır (T; 1, 2, 3, A; 3).

Süs; çiçekli dalları vazolara dekoratif amaçlı ve oda güzel koksun diye konulur (T; 1, 2, 3, A; 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Flavonoitler (67), uçucu yağı; hegzadekanoik asid, (Z,Z)-9,12-oktadekanoik asit, tetradekanoik asit, (Z)-karyofillen, seksiterpenler, yağ asitleri ve esterler içerir (58).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Sarı çiçek (63).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; böbrek rahatsızlığında (119, 154), süs olarak (119) kullanılır.

4.3.28. *Helichrysum plicatum* DC. subsp. *plicatum*

Kapitulumu çok sayıdadır, 4-9 mm uzunluğundadır. İnvolukrumu sarı renklidir. Kızılçam orman açıklıklarında ve göknar ormanlarında, kayalık yamaçlarda 1400-2850 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Ülkemizde Karadeniz, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-53: *H. plicatum* subsp. *plicatum* ISTE 85585

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yenidoğan köyü, 1750 m, 18.07.2008, ISTE 85706.

İsmi: Yayla çiçeği (İğdir; genel).

Kullanılan Kısmı: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli: İğdir'da en yaygın kullanılan *Helichrysum* taksonudur.

Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan infüzyonu öksürük kesici olarak, ishalde, böbrek taşı düşürmek için, idrar yolları rahatsızlıklarında, idrar arttırıcı olarak dahilen kullanılır (İğdir; genel).

Süs; çiçekli dalları kurutulularak vazolara dekoratif amaçlı konulur. Odaların bir köşesine güzel koku vermesi için konulur (İğdir; genel).

Şekil 4-54: Evin bir köşesine güzel koku vermesi için konulmuş *Helichrysum* demeti.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Çiçekleri; flavon (67, 82), uçucu yağ (82) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Yayla çiçeği (yaygın), Sarı çiçek (82, 169, 155, 10, 170), Altınotu (105, 155, 109, 154), Ölmez çiçek (155, 10, 165), Arı çiçeği (17, 170),

Çoban çiçeği Koyun çiçeği, Koyuncuk gülü, (89, 155), Herdemtaze (112, 119), Kalisar (155, 154), Kalisar çiçeği (155, 9), Mantuvar (155, 105), Oğul otu, Yayla otu (155, 8), Ölmez otu (99, 154), Amel otu, Sarıbaş (109), An çiçeği (165), Bozoğlan (171), Gula zar (169), Kaymak çiçeği (171), Koyungözü, Savran (154), Mantuvar otu (82), Yaylagülü, Yılan çiçeği (170).

Türkiye'deki Kullanımları: Çiçekli dalları; böbrek taşı düşürmek için (yaygın), dekoratif amaçlı (99, 119, 10, 109), şeker hastalığında (169, 109, 82, 105), karın ağrısında (89, 109, 154), çay olarak (99, 10), böbrek hastalıklarında (99, 165), sancı dindirici olarak (109, 169), prostat tedavisinde, damar hastalıklarında, nefes darlığında (9, 154), idrar yolları rahatsızlıklarında (9, 170), sarılıkta (104, 170), ishalde, mide ağrısında (109, 141), yılanları uzaklaştırmak için (89, 170), kolesterol düşürücü olarak (105), çocukların uyku sorunlarında (8) kullanılır.

4.3.29. *Jurinella moschus* (Habl.) Bobrov subsp. *pinnatisecta* (Boiss.) Danin & Davis

Rozet yapıdadır. Kalın bir kazık kökü vardır. Yaprakları 1 pinnatisektir ve çok sayıda dar segmentler içerir. Çoğunlukla tüysüzdür. Sırtlarda, oyuk yerlerde, yamaçlardaki toprak yığınlarında, 1800-3500 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-55: *J. moschus pinnatisecta* ISTE 84508

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2311 m, 06.06.2007, ISTE 84508. Merkez; Örüsmüş köyü, 1850 m, 05.06.2007, EA 362.

İsmi: Kazankulpu, Gazangulpu (İğdir; genel)

Kullanılan Kısım: Tamamı.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; tamamından hazırlanan dekoksiyon çay olarak şeker hastalığında ve ishalde dahilen kullanılır (T; 2, M; 3).

Gıda; kökü soyularak çiğ olarak yenilir (İğdir; genel).

Şekil 4-56: *J. moschus* subsp. *pinnatisecta* kökünü yiyen yöre kadını.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Seskiterpen laktonlar içerir (126).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Dedegülü (119).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.3.30. *Leontodon asperrimus* (Willd.) J. Ball

Bitki çatalı ve yıldız tüylerle kaplıdır. Çiçek durumu sapının kapitulumun hemen altında şişkinleşmesi türün karakteristik özelliğidir. Brakte topluluğu dar bir ters koni biçimindedir. Çiçekler sarıdan mora doğrudur. Papusu kirli beyazdır. Steplerde, kireçli topraklarda, tabakalı kayalarda, 500-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Karadeniz, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Göktaş köyü, 1617 m, 12.06.2008, ISTE 85637. Tuzluca; Akdeğirmen köyü, 1735 m, 21.07.2008, EA 977.

Şekil 4-57: *L. asperrimus* ISTE 85637

İsmi: Aş yemliği (T; 2).

Kullanılan Kısmı: Genç yaprakları, tamamı.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; yeni çıkan yaprakları doğranarak çorbalara katılır ve yemek yapılır (T; 2).

Hayvan yemi; tamamı hayvanlara yedirilir (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.3.31. *Onopordum acanthium* L.

Gövdesi kanatlıdır. Dıştaki ve ortadaki brakteler geri kıvrıktır, içtekiler ise dikdir. Bütün brakteler dereceli olarak daralır. Kayalık yamaçlarda, yamaçlarda biriken toprak yığınlarında, orman açıklıklarında, yol kenarlarında, tarlalarda, 600-2600 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Marmara, Karadeniz, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-58: *O. acanthium* ISTE 85826

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Abbasgöl köyü, 2235 m, 25.07.2008, ISTE 85826.

İsmi: Gangal, Kenger (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Kökü, gövdesi.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; kökü ve gövdesi soyularak yenilir (İğdır; genel).

Diğer; toprak üstü kısımları, evlerin damına nazardan korunmak amacıyla konulur (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kavlugan (111).

Türkiye'deki Kullanımları: Gövde; gıda olarak (111) kullanılır.

4.3.32. *Reichardia glauca* Matthews

Çok yıllıktır. Bitki donuk mavimsi yeşil renklidir. Yaprak kenarları dikenli dişlidir. Steplerde, kayalık yamaçlarda, 150-1700 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Karadeniz, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kıznefer köyü, 1836 m, 22.07.2008, ISTE 85801.

İsmi: Gara sakgız (T; genel).

Kullanılan Kısım: Köklerinden elde edilen lateksi.

Şekil 4-59: *R. glauca* ISTE 85801

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kökü yarılarak akan lateks biriktirilir ve kurutularak midevi olarak kullanılır (T; genel). Eskiden bazı köylerde bu sakızlar özel hazırlanıp diğer köylülere satılmış.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Sütü ot (155).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.3.33. *Scorzonera cana* (C. A. Meyer) Hoffm. var. *jacquiniana* (W. Koch) Chamberlain

Çok yıllıktır. Dilsî çiçekler iç braktelerin en az 1.5 katı kadardır. Gövde 20-55 cm uzunluğundadır. Çayırlarda, tarla kenarlarında, 950-2400 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1279 m, 30.05.2007, ISTE 84501. Tuzluca; Aşağı Civanlı köyü, 1394 m, 01.06.2008, ISTE 84506.

İsmi: Yemlik, Yelmik (İğdır; genel)

Kullanılan Kısım: Taze yaprakları, çiçek sapları.

Şekil 4-60: *S. cana* var. *jacquiniana* ISTE 84501.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; genç yaprakları iştah açıcı olarak, şişkinlik giderici olarak, boğazda bir şey kalınca çiğ olarak yenilir ve boğazda kalan şeyi sıyrır, süt veren kadınlar tarafından süt arttırıcı olarak yenilir (İğdır; genel).

Gıda; genç yaprakları (İğdır, genel), çiçek sapları (T; 2) çiğ olarak yenilir.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Dedesakalı (17, 155, 49), Yemlik (119, 79), Karakök (17), Tekercik (49), Tekesakalı (121).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; böbrek hastalıklarında (56), yaprakları; gıda olarak (52, 49, 79, 119), hayvan yemi olarak (49) kullanılır.

4.3.34. *Scorzonera laciniata* L. subsp. *laciniata*

Sarı çiçeklidir. Tek veya iki yıllık olması ve dilsli çiçeklerinin hemen hemen iç braktellerle aynı boyda olması özelliği ile yörede kullanımı olan *S. cana* var. *jacquiniana* taksonundan ayrılır. Tuzlu steplerde, kültüre alınmış yerlerde, deniz seviyesinden 2300 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

Şekil 4-61: *S. laciniata* subsp. *laciniata* ISTE 84504

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Aşağı Civanlı köyü, 1394 m, 01.06.2008, ISTE 84504.

İsmi: Yemlik, Yelmik (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Taze yaprakları, çiçek sapları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; genç yaprakları iştah açıcı olarak, şişkinlik giderici olarak, süt veren kadınlar tarafından süt arttırıcı olarak yenilir (İğdır; genel).

Gıda; genç yaprakları (İğdır, genel) ve çiçek sapları (T; 2) çiğ olarak salata gibi yenilir.

Şekil 4-62: Yemlik toplayan yöre insanları.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Tekesakalı (155, 100), Parım, Tulu (92).

Türkiye'deki Kullanımları: Tamamı; gıda olarak (100), hayvan yemi olarak (92) kullanılır.

4.3.35. *Scorzonera mollis* Bieb. subsp. *szowitzii* (DC.) Chamberlain

Şişkin silindirik köklere sahiptir. Yaprakları tamdır. Çiçekleri sarı renklidir. Bitki hemen hemen skapusludur. Tahrip edilmiş yerlerde, makiliklerde, kayalık yamaçlarda, 300-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-63 *S. mollis* subsp. *szowitzii* ISTE 84489

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Merkez; Korhan Yaylası, 26.05.2007, 1885 m, ISTE 84489. Tuzluca; Karataş köyü, 1659 m, 12.06.2008 EA 760.

İsmi: Dombalan (T; genel), Adam yemliği (İğdır; genel)

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü ve toprakaltı kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç toprak üstü ve toprakaltı kısımları yenilir (İğdır; genel).

*Dombalanın yörede ilginç bir hikayesi de vardır. Rivayete göre dombalanı kar gelip oğluna istemiş, dombalan da kızımın henüz saçları çıkmadı saçları çıksın öyle vereceğim sana demiş. Dombalanın saçları çıktığında yani bitki sarı çiçeklerini açtığında haber yollanmış, kar gelsin alsın kızımı diye, demişler kar gitti gelecek seneye verirsin kızını. Asla kavuşamamışlar kar ile dombalanın çiçekli hali (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Goftigoda (17, 18, 155), Bırçalık (17, 49), Burçalak, Pırçalık (17, 155), Yemlik (146, 119), Burçalığ, Burrun, Purruk (169), Katırtırnağı (155), Murçalıh, Murçalık, Porçalak, Purçalık, Purçalak (17), Tülü (165).

Türkiye'deki Kullanımları: Bitki; gıda olarak (119, 169, 146), toprak altı kısımları; gıda olarak (yaygın), hayvan yemi olarak (49) kullanılır.

4.3.36. *Scorzonera suberosa* C.Koch subsp. *suberosa*

Çiçeklerinin mor renkli olması ile yörede kullanımı olana *S. mollis* subsp. *szowitzii* taksonundan ayrılır. Balçıklı yerlerde, tepeliklerde, serpantin kayalıklar üzerinde, 1000-2500 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

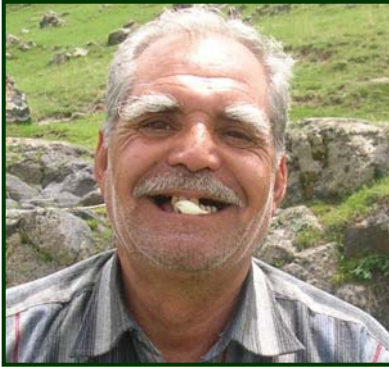
İncelenen Örnek: Tuzluca; Kamışlı köyü, 1305 m, 31.05.2007, ISTE 84502.

İsmi: Yemlik, Yelmik (Iğdır; genel), Gızbaldırı (M; genel).

Kullanılan Kısım: Genç yaprakları ve kökleri.

Şekil 4-64: *S. suberosa* subsp. *suberosa* ISTE 84502

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; genç yaprakları ve kökleri emziren kadınlar tarafından süt artırıcı olarak yenilir. (M; genel), yaprakları; iştah açıcı olarak, şişkinlik giderici olarak yenilir (T; genel).

Gıda; genç yaprakları ve kökleri çiğ olarak salata gibi yenilir (Iğdır, genel).

Şekil 4-65: *S. suberosa* subsp. *suberosa* kökünü yiyen yöre insanı.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Yabani havuç (17, 18, 155), Bivok, Helegoç (107), Burçalak, Pürçelik (18), Havuç (66), Kıvrım (165), Yemlik (119).

Türkiye'deki Kullanımları: Bitki; gıda olarak (107, 119), toprak altı kısmı; gıda olarak (165, 18, 66) kullanılır.

4.3.37. *Senecio vernalis* Waldst. & Kit.

Kapitulumu ışınısaldır. Dilsı çiçekler sarı renklidir. Tuzlu ve ekilmemiş alanlarda, tarlalarda, kayalık yamaçlarda, deniz seviyesinden 3000 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş yayılış gösterir (31).

Şekil 4-66: *S. vernalis* ISTE 85285

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Bulakbaşı köyü, 866 m, 29.04.2008, ISTE 85285. Tuzluca; Eğrekdere köyü, 1289 m, 28.05.2007, ISTE 84491.

İsmi: Sarı çiçek, Acı papatya (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi: Karışım l'nin terkebine girerek dekoksionu iltihap sökücü olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Zehirli olan pirolizidin alkoloitlerinden; senesionin, senkirkin, senesifillin (144) ve alkaloitler içerirler (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Ekin otu (17, 155), Gulilkazer (62), Pisik otu (155), Sarıpapatya (86).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; yara iyileştirici olarak (86), hayvan yemi olarak (62), çiçekleri; göz hastalıklarında (134) kullanılır.

4.3.38. *Serratula coriacea* Fisch. & Mey. ex DC.

Gövde çok uzundur ve yapraklarının çoğu gövdededir. Gövde yaprakları parçalıdır. Çiçekleri morumsu, yaprakları derimsidir. Kuru çakıllı tepelerde, nadasa bırakılmış tarlalarda, 1100-1830 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1280 m ISTE 85837. Merkez; Örüsmüş köyü, 1850 m, 05.06.2007, EA 358.

İsmi: Çıt otu (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Tamamı (Iğdır; genel).

Şekil 4-67: *S. coriacea* ISTE 85837

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; tamamı hayvanlara yedirilir (Iğdır; genel).

Yakacak; tamamı kuruduktan sonra tutuşturucu olarak kullanılır. (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.3.39. *Tanacetum argyrophyllum* (C. Koch) Tuzel. var. *argyrophyllum*

Kenardaki dişi çiçekler uçta 3-5 lopludur ve ortadaki tüpsü çiçeklerden çok az uzundur. Nehir kenarlarında, kayalık yamaçlarda, yamaçlardaki toprak yığınlarında, 760-2900 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Yurdumuzda Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-68: *T. argyrophyllum* var. *argyrophyllum* ISTE 85545

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kelekli köyü, 1818 m, 10.06.2008, ISTE 85545. Merkez; Suveren köyü, 1850 m, 17.07.2008, EA 719.

İsmi: Ormadere, Çeren (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Kapituluları, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kapitulularından hazırlanan dekoksiyonu akciğer rahatsızlığında, soğuk algınlığında, iltihap sökücü olarak, ateş düşürücü olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Boya; toprak üstü kısımları kaynatılarak yün ve iplik boyamada sarı renk vermek amacıyla kullanılır (M; 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Seskiterpen laktonlar (64) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Yavşan (49, 141).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; uyuz tedavisinde (141), hayvan yemi olarak (49) kullanılır.

4.3.40. *Tanacetum chiliophyllum* (Fisch. & Meyer) Schultz var. *chiliophyllum*

Dişi çiçekler uçta genişleyerek bariz bir dilsi çiçek oluşturmuştur. Kapitulumu 5-12 tanedir. Volkanik kayalı yamaçlarda, dik kayalıklarda, çıplak tabakalı yamaçlarda, 1670-3200 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yenidoğan köyü, 1769 m, 06.06.2008, ISTE 85488. Tuzluca; Akoluk köyü, 2187 m, 13.06.2008, EA 722.

Şekil 4-69: *T. chiliophyllum* var. *chiliophyllum* ISTE 85488

İsmi: Çeren, Ormadere, Yavşan (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Kapitulumları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kapitulumlarından hazırlanan infüzyonu soğuk algınlığında, akciğer rahatsızlıklarında, böbrek taşlarını düşürmek için, ateş düşürücü olarak dahilen kullanılır (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Seskiterpen laktonlardan; ödezmanolid, germakranolid içerir (65).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.3.41. *Tanacetum punctatum* (Desr.) Grierson

Kapitulumu heterogamdır. Dişi çiçeklerinin beyaz renkte olması sebebi ile yörede kullanımı olan diğer *Tanacetum* taksonlarından ayrılır. Su kenarlarında ve bataklık yerlerde, 1800-2440 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Öksin elementtir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kıznefer köyü, 1836 m, 22.07.2008, ISTE 85795. Tuzluca; Abbasgöl 2235 m, 25.07.2008, ISTE 85825.

İsmi: Sender, Sendel (T; 1).

Şekil 4-70: *T. punctatum* ISTE 85795

Kullanılan Kısım: Genç sürgünleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; genç sürgünlerinden hazırlanan infüzyonu adet sancısında, adet söktürücü olarak, iltihap sökücü olarak dahilen kullanılır (T; 1).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.3.42. *Taraxacum androssovii* Schischkin

Dış brakteleri basıktır. Akenleri kiremit rengindedir. 1300-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Cennetabat köyü, 860 m, 24.04.2008, ISTE 85269.

Şekil 4-71: *T. androssovii* ISTE 85269

İsmi: Zeze (Iğdır; genel), Acıgıcı, Hapşuruk otu (M; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları, çiçek sapları, kapitulumları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; yaprakları kaynatılıp ezilerek haricen romatizma ağrısı olan bölgelere, yaralara konulur. Yapraklarından hazırlanan infüzyonu mide rahatsızlıklarında, iç hastalıklarda, böbrek taşı düşürmek için, iltihap sökücü olarak dahilen kullanılır (Iğdır; genel).

Hayvan tedavisi; hayvanlar kanlı ishal olunca kapitulumlarından hazırlanan dekoksasyonu hayvana içirilir (T; genel).

Oyuncak; çocuklar çiçek saplarını koparıp birbirine ekleyerek zincir yaparlar ve boyunlarına takarlar. Çiçek saplarını düdük olarak kullanırlar, üflendiğinde ze-ze şeklinde ses çıktığından bu isim konulmuştur (T; genel).

Şekil 4-72: *Taraxacum* çiçek saplarından yapılmış zincir.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.3.43. *Taraxacum fedtschenkoi* Hand.-Mazz.

Dış brakteleri basıktır. Akenleri saman rengindedir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31). Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'nda VU tehlike kategorisindedir (40).

Şekil 4-73: *T. fedtschenkoi* ISTE 84498

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2267 m, 30.05.2007, ISTE 84498.

İsmi: Zeze (İğdır; genel), Acıgıcı, Hapşuruk otu (M; 3).

Kullanılan Kısım: Yaprakları, çiçek sapları, kapitulmaları, akenleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; yaprakları kaynatılıp ezilerek haricen romatizma ağrısı olan bölgelere, yaralara konulur. Yapraklarından hazırlanan infüzyon mide rahatsızlıklarında, iç hastalıklarda, böbrek taşı düşürmek için, iltihap sökücü olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Gıda; genç yaprakları, *Falcaria vulgaris* sürgünleri ile beraber haşlanarak yemeği yapılır (T; 2).

Hayvan tedavisi; hayvanlar kanlı ishal olunca kapitulmalarından hazırlanan dekoksiyunu hayvana içirilir (T; genel).

Oyuncak; çocuklar çiçek saplarını koparıp birbirine ekleyerek zincir yaparlar, papuslarına şeytan tüyü denir ve birbirlerine üfleyerek oyun oynarlar. Çiçek saplarını düdük olarak kullanırlar ve üflendiğinde ze-ze şeklinde ses çıktığından bu isim konulmuştur (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.3.44. *Taraxacum macrolepium* Schischkin

Aken saman rengindedir. Dış braktelerin uçları geri kıvrıktır. Nemli çayırarda, 2150 m yüksekliklerde yetişir. Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-74: *T. macrolepium* ISTE 84494

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hamurkesen köyü, 1773 m, 29.05.2007, ISTE 84494.

İsmi: Zeze (Iğdır; genel), Acıgıcı, Hapşuruk otu (M; 3).

Kullanılan Kısmı: Yaprakları, çiçek sapları, akenleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; yaprakları kaynatılıp ezilerek haricen romatizma ağrısı olan bölgelere, yaralara konulur. Yapraklarından hazırlanan infüzyon mide rahatsızlıklarında, iç hastalıklarda, böbrek taşı düşürmek için, iltihap sökücü olarak dahilen kullanılır (Iğdır; genel).

Gıda; genç yaprakları, *Falcaria vulgaris* sürgünleri ile bareber haşlanarak yemeği yapılır (T; 2).

Hayvan tedavisi; hayvanlar kanlı ishal olunca kapitulumlarından hazırlanan dekoksiyonu hayvana içirilir (T; genel).

Oyuncak; çocuklar çiçek saplarını koparıp birbirine eknelerek zincir yaparlar, papuslarına şeytan tüyü denir ve birbirlerine üfleyerek oyun oynarlar. Çiçek saplarını düdük olarak kullanırlar ve üflendiğinde ze-ze şeklinde ses çıktığından bu isim konulmuştur (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.3.45. *Tragopogon coloratus* C. A. Meyer

Çiçeklerinin mor renkli olmasıyla yörede kullanımı olan diğer *Tragopogon*'lardan ayrılır. Taşlık yerlerde, 350-2500 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Bahçelimeydan köyü, 1449 m, 01.06.2007, ISTE 84503.

Şekil 4-75: *T. coloratus* ISTE 84503

İsmi: At yemliği, At yelmiği (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Taze toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; genç toprak üstü kısımları mide ağrılarında çiğ olarak yenilir (İğdır; genel).

Gıda; genç toprak üstü kısımları çiğ olarak yenilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Yemlik (155, 173).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.3.46. *Tragopogon dubius* Scop.

Çiçekleri sarı renklidir. Çiçek durumu sapının kapitulunun hemen alt kısmında kalınlaşması ile diğer *Tragopogon* türlerinden ayırt edilir. Tarlalarda, 400-1840 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Marmara, Karadeniz, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Güzeldere, 1660 m, 12.06.2008, ISTE 85622. Tuzluca; Karataş köyü, 1659 m, 12.06.2008, EA 798.

Şekil 4-76: *T. dubius* ISTE 85622

İsmi: Yemlik (İğdır; genel), At yemliği, At yelmiği (T; 2).

Kullanılan Kısmı: Taze toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; genç toprak üstü kısımları mide ağrılarında çiğ olarak yenilir (İğdır; genel).

Gıda; genç toprak üstü kısımları çiğ olarak yenilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Yemlik (17, 155), Çayır yemliği, Dedesakalı, Tarla yemliği (155).

Türkiye'deki Kullanımları: Bitki; gıda olarak (18) kullanılır.

4.3.47. *Tragopogon pratensis* L. subsp. *orientalis*

Gövdesinde eski yaprak kalıntıları bulunmaz. Çiçekleri altın sarısı renktedir. Akenler bariz pulludur. Akendeki gaga şeklindeki ince uzun yaprak akenden kısadır. Ağaçlık yerlerde, tuzlu topraklarda yetişirler. Marmara, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-77: *T. pratensis* subsp. *orientalis* ISTE 85291

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Zavot düzü, 1113 m, 01.05.2008, ISTE 85291. Aralık; Ramazankent köyü, 866 m, 07.06.2008, EA 535.

İsmi: At yemliği, At yelmiği (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; genç toprak üstü kısımları mide ağrılarında çiğ olarak yenilir (İğdır; genel).

Gıda; genç toprak üstü kısımları çiğ olarak yenilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Tekesakalı (121), Yemlik (155).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; böbrek hastalıklarında (121), bitki; gıda olarak (18) kullanılır.

4.3.48. *Tragopogon reticulatus* Boiss. & Huet

Gövdede eski yaprak kalıntılarının bulunuşu ile diğer *Tragopogon* türlerinden ayrılır. Kayalık yamaçlarda, çayırlarda, nemli yerlerde, 450-3350 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; A. Civanlı köyü, 1394 m, 01.06.2007, ISTE 84505.

Şekil 4-78: *T. reticulatus* ISTE 84505

İsmi: At yemliği, At yelmiği (T; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; genç toprak üstü kısımları mide ağrılarında çiğ olarak yenilir (T; genel).

Gıda; genç toprak üstü kısımları çiğ olarak yenilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Sinza (155), Yemlik (17).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.3.49. *Tripleurospermum monticolum* (Boiss. & Huet) Bornm.

Akenleri bariz koronalıdır. Koronanın akende bir bordür şeklinde bulunması ve bitkinin çok yıllık olması sebebiyle yörede kullanımı olan diğer *Tripleurospermum* türünden ayrılır. 1500-2400 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösteren **endemik** bir türdür (31). Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'nda LC tehlike kategorisindedir (40).

Şekil 4-79: *T. monticolum* ISTE 85689

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2158 m, 15.06.2008, ISTE 85689.

İsmi: Kır papatyası, Papatya (T; 2).

Kullanılan Kısım: Kapitulumları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kapitulumlarından hazırlanan infüzyon mide ağrısında, soğuk algınlığında, öksürükte, ateş düşürücü olarak dahilen kullanılır. Kapitulumlarından hazırlanan dekoksasyonu saçlara canlılık vermesi için haricen uygulanır (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Papatya (31, 141).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; hayvan yemi olarak (31), çiçekleri; mide ağrısında (81) kullanılır.

4.3.50. *Tripleurospermum parviflorum* (Willd.) Pobed.

Tek yıllıktır. Akendeki korona akenin hemen hemen yarısı kadardır. Taşlık yerlerde, tarlalarda tuzlu topraklarda, 30-1180 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Kuzey, Batı ve Orta Anadolu'da yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Bulakbaşı köyü, 866 m, 29.04.2008, ISTE 85281.

İsmi: Papatya (İğdır; genel).

Şekil 4-80: *T. parviflorum* ISTE 85281

Kullanılan Kısım: Kapitulumları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kapitulumlarından hazırlanan infüzyon mide ağrısında, soğuk algınlığında, öksürükte dahilen kullanılır. Kapitulumlarından hazırlanan dekoksyonu saçlara canlılık vermesi için haricen uygulanır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Papatya (49, 155), Baybunik (62), Kır papatyası (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; hayvan yemi olarak (62, 49), gıda olarak, genital iltihaplanmalarda dezenfektan olarak (146), çiçekleri; soğuk algınlığında ve ateş düşürücü olarak (62) kullanılır.

4.4. Berberidaceae

4.4.1. *Berberis crataegina* DC.

Şekil 4-81: *B. crataegina* ISTE 84592

Genç çiçekli sürgünlerinin kabukları açık turuncu veya koyu morumsu-kahve rengindedir. Olgun meyvesi siyah renklidir. Kayalık yamaçlarda, sel yataklarında, 800-1500 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 02.06.2007, ISTE 84592. Merkez; Küllük köyü, 880 m, 16.06.2008, EA 851.

İsmi: Zirinç, Kirit (T; genel), Zerinç (M, A, K; genel).

Kullanılan Kısım: Kökü, dalları, yaprakları, meyvesi.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; meyveleri soğuk algınlığında yenilir. Kurutulmuş meyvelerinden hazırlanan dekoksyonu şeker hastalığında dahilen kullanılır (İğdir; genel).

Gıda; yaprakları ve olgun meyvesi yenilir. Yaprakları ekşi lezzet vermek için yemeklere katılır (İğdir; genel).

Boya; dalları ve kökü kesilerek yün veya ipele beraber kaynatılır ve yünün veya ipliğin sarı renge boyanması sağlanır (İğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Bitki; alkaloid (67, 89), yaprakları; tanen, organik asitler, vitamin C (92) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Karamık, Karamuk (yaygın), Kadıntuzluğu (17, 109, 55, 18, 41), Sarı çalı (17, 18, 146, 55), Diken üzümü (17, 165), Ekşimen (17, 18), Ekşimen çalısı (18, 82), Karamuk ağacı (155, 18), Karamuk çalısı (49, 51), Sarı ağaç (18, 49), Amberbaris, Garamık, Gıraba, Gırabuh, Gızanbah, Hatuntuzluğu, Kamberiz, Karaca, Karamih, Kızambuk, Kızamık çalısı (17), Drیرهş (62), Garamuk, Garanbuk, Karamik, Karanbuk, Siyah meyveli karamuk (38), Karamık ağacı (105), Karamuk dikenini, Kızamık, Kuşekmeği (155), Kızamık dikenini (69), Kızambuk (141), Sarı odun (18).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; şeker hastalığında (yaygın), boya olarak (18, 49, 146, 51, 169), hemoroitte (59, 169, 69), sarılıkta (89, 141), küçükbaş hayvan hastalıklarında (170, 49), kısırlıkta, dezenfektan olarak (47, 154), hayvanlarda kurt düşürücü olarak (22, 169), iştah açıcı, ateş düşürücü ve kuvvet verici olarak (18), kadın hastalıklarında (49), çay olarak (109), sürgünleri; yara tedavisinde (118), yaprakları; kas ağrılarında (47, 154), gıda olarak (17, 18), şeker hastalığında (118, 55), midevi olarak (92), idrar sökücü olarak, safra hastalıklarında (38), çiçekleri; şeker hastalığında, sarılıkta (89), ishalde, karın ağrısında (118), meyveleri; gıda olarak (yaygın), mide rahatsızlıklarında (10, 165, 82), hemoroitte (139, 69), ishalde (169, 89), idrar arttırıcı, balgam söktürücü olarak (16), çay olarak (38), şeker hastalığında (118), tohumları; boya olarak (109), gövde; yakacak olarak, çit yapımında (62), gövde kabuğu; göz hastalıklarında (105, 170) kullanılır.

4.4.2. *Berberis vulgaris* L.

Şekil 4-82: *B. vulgaris* ISTE 85744

Genç çiçekli sürgünlerinin kabuğunun soluk sarımsı veya grimsi renkte ve olgun meyvelerinin kırmızı renkte olması ile yörede kullanımı olan *B. crataegina* türünden ayrılır. Kayalık yamaçlarda, sel yataklarında, 900-1500 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Karadeniz, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterirler (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85744.

İsmi: Zirinç (T; genel), Zerinç (M, A, K; genel).

Kullanılan Kısım: Kökü, gövdesi, yaprakları, meyvesi.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; yaprakları ve olgun meyvesi yenilir. Yaprakları ekşi lezzet vermek için yemeklere katılır (İğdır; genel).

Şekil 4-83: Doğal boyalarla boyanmış halı desenindeki sarı renk *Berberis* kökü ile yapılmıştır.

Tıbbi; meyveleri soğuk algınlığında yenilir (İğdır; genel).

Boya; gövdesi ve kökü kesilerek suda yün veya ipele beraber kaynatılır ve yünün veya ipliğin sarı renge boyanmasını sağlar (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Alkaloidlerden; berberin, kolumbamin, jathorrhizin, palmatin içerir (18).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kadıntuzluğu (109, 18, 113), Karamuk (38, 112), Ağızlık ağacı (155), Garamuk, Karanbuk, Karanbik, Karamik, Karamih (38), Karamuk ağacı, Sarı ağaç, Sarı çalı, Sarı odun (18), Kızambık (111), Kızambuk (141), Zibike (155).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; iştah açıcı olarak, ateş düşürücü olarak (109, 36, 18, 113), kuvvet verici olarak, sarı boya olarak (36, 18, 113), hayvanlarda sarılık tedavisinde (112, 141), balgam söktürücü olarak (112), meyveleri; gıda olarak (yaygın), idrar arttırıcı, balgam söktürücü olarak (18), çay olarak (38) yaprakları; gıda olarak (18), idrar sökücü olarak, safra kesesi rahatsızlıklarında (38) kullanılır.

4.5. Boraginaceae

4.5.1. *Alkanna orientalis* (L.) Boiss. var. *orientalis*

Korollası altın sarısı renktedir. Taşlık yerlerde, volkanik yamaçlarda, deniz seviyesinden 2450 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde yayılışı geniştir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Taşburun beldesi, 840 m, 25.04.2008, ISTE 85284. Aralık; Yenidoğan köyü, 1769 m, 28.04.2008, EA 399.

Şekil 4-84: *A. orientalis* var. *orientalis* ISTE 85284

İsmi: Sormuk, Sarısormuk, Sorma (T; 2), Sarı çiçek (M, K, A; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekleri, kökleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; çiçeklerindeki balözü emilir (İğdır; genel).

Boya; kökleri kaynatılarak kırmızı boya elde edilir (M; 3, A; 3).

Şekil 4-85: Doğal kök boyalar kullanılarak boyanmış halılar.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Flavonoitler (179) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Havacıva otu (112, 113, 119), Havacıva (172, 66), Kanburuyan, Kurbağaotu (17, 18), Sarı havacıva otu (18, 109), Emecik, Emicik, Uslu emecik, Uslu emicik (155), Goriz (62), Güvegüve, Tosbağa otu (17), Havaco (113), Sarısormuk (77).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; kırmızı boya elde etmek için (yaygın), yara iyileştirici olarak (66, 79, 109), kabızlıkta (66, 109), bitki; vajiinal akıntıda, idrar yolları iltihabında, iç hastalıklarda (77), toprak üstü kısımları; gıda olarak (62) kullanılır.

4.5.2. *Anchusa azurea* Miller var. *kurdica* (Guşul.) Chamb.

Kaliksi tabana kadar bölünmüştür. Korolla menekşe veya koyu mavi renktedir. Yapraklar hemen hemen derimsidir. Tarlalarda, kuru steplerde deniz seviyesinden 2500 m yüksekliğe kadar yetişirler. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Aşağı Sutaşı köyü, 1333 m, 30.05.2007, ISTE 84455. Tuzluca; Bahçelimeydan köyü 1449 m, 01.06.2007, ISTE 84459.

Şekil 4-86: *A. azurea* var. *kurdica* ISTE 84455

İsmi: Çıtdayış (T; genel).

Kullanılan Kısmı: Kökü.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kökünden hazırlanan dekoksiyona un eklenerek hamur yapılır, bu hamur kısırlıkta, iltihap sökücü olarak ve karın bölgesinden oluşan morlukların tedavisinde karın bölgesine haricen uygulanır (T; genel).

Gıda; çiçeklerindeki balözü emilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Tohumları; uçucu yağlardan trien ve tetraen içerir (167). Böcek öldürücü etkisi vardır (145).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Sığır dili (146, 120, 119, 170), Guriz (17, 92, 119), Arıçiçeği, Arı otu, Gövrek (17), Ballıbaba, Tatlıbaba (155), Ballık, Çobançedenesi (49), Dağdarısı (92), Dindingana (99), Gorız (62), Gurız, Hımhım (4), Kızmemesi (66), Mıjmişoka şin (113).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökleri; yara iyileştirici olarak (99, 4), yılan sokmasında (62), toprak üstü kısımları; gıda olarak (yaygın), hayvan yemi olarak (92), mavi boya elde etmek için (113), kanserde (4), idrar sökücü olarak (120), alerjide, sivilcelerde (146), çiçekleri; gıda olarak (66, 92), bal bitkisi olarak (49), böbrek rahatsızlığında (66), yaprakları; ödemde (62), kan durdurucu olarak (170) kullanılır.

4.5.3. *Cerintho minor* L. subsp. *auriculata* (Ten.) Domac

Korolla lopları mızraksıdır ve hemen hemen korolla tüpü kadardır.  i ek sapları kısa sert tüylüdür. Yamaçlarda, tarlalarda, tarla kenarlarında, çakıllı yerlerde, yol kenarlarında 150-2400 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

Şekil 4-87: *C. minor* subsp. *auriculata* ISTE 84458

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen  rnek: Tuzluca; Gaziler kasabası, 1083 m, 01.06.2007, ISTE 84458.

İsmi: Cücegözü (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak  st  kısımları.

Kullanım amacı ve Şekli:

Gıda; genç toprak üstü kısımları ya da kavrulularak yenilir, ayran aşına katılır (Iğdır; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Flavonoitler içerir (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Nermedev (119, 107),  oban gavurgası (155), Mum  i eği (17), Yenir ot (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak  st  kısımları; gıda olarak (17, 107, 113, 49), hayvan yemi olarak (49, 113) kullanılır.

4.5.4. *Cerinth minor* L. subsp. *minor*

Çiçek saplarının çıplak olması ile yörede kullanımı olan *C. minor* subsp. *auriculata*'dan ayrılır. Kuru alpin çayırlarda, 2200 m yüksekliklere kadar yetişirler. Marmara ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Avrupa-Sibirya elementidir (31).

Şekil 4-88: *C. minor* subsp. *minor* ISTE 85708

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yenidoğan köyü, 1750 m, 18.07.2008, ISTE 85708.

İsmi: Cücegözü (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç toprak üstü kısımları yağda kavrulmuş olarak yenilir (Iğdır; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Livar otu (155), Nermedev (119), Yenir ot (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; hayvan yemi olarak (49, 119), gıda olarak (119) kullanılır.

4.5.5. *Echium italicum* L.

Korolla soluk mavi, eflatun, pembemsi veya beyazımsı renktedir. Çiçek durumu genellikle piramitsidir. Kayalık yamaçlarda, tarlalarda, tahrip edilmiş yerlerde deniz seviyesinden 1950 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır. Akdeniz elementidir (?) (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karataş köyü, 1659 m, 12.06.2008, ISTE 85642.

İsmi: Sorma, Sormuk (T; genel).

Şekil 4-89: *E. italicum* ISTE 85642

Kullanılan Kısım: Çiçekleri, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; çiçeklerindeki balözünü emilir (T; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Prolizidin alkaloidleri içerirler (152), antimikrobiyal aktivitesi vardır (145).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Engerek otu (119, 18), Balçiçeği (21), Devedili (112), Dikenli kızıl ot (146), Havaciva otu, Kesik otu, Sakal otu (150), Hımhım (4), Kurt kuyruğu (49), Kuşkonmaz diken (170), Kuşkonmaz otu (171).

Türkiye'deki Kullanımları: Bitki; idrar artırıcı olarak (18), kökü; yara iyileştirici olarak (105, 112, 150, 146), toprak üstü kısımları; hayvan yemi olarak (4, 49), yara tedavisinde (171), romatizma ağrılarında (170) yaprakları; çıban deşmek için (170, 119), gıda olarak (21), çiçekleri; bal bitkisi (49) olarak kullanılır.

4.5.6. *Echium vulgare* L.

Korollasının koyu mavi renkte olması ile yörede kullanımı olan *E. italicum*'dan ayrılır. Laden ve göknar ormanlarında, yol kenarlarında, çalılıklarda, deniz seviyesinden 2440 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır. Avrupa-Sibirya elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karataş, 1659 m, 12.06.2008, ISTE 85648. Tuzluca; Akdeğirmen köyü, 1735 m, 21.07.2008, EA 964.

Şekil 4-90: *E. vulgare* ISTE 85648

İsmi: Sorma, Sormuk, Pişik guyruğu (T; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekleri, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; çiçeklerindeki balözü emilir (T; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Pirolizidin alkaloidleri içerir (152).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Havacıva (141).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; derideki çatlaklarda, yara iyileştirmede (141) kullanılır.

4.5.7. *Nonea macrosperma* Boiss. & Heldr.

Korollasının soluk sarı renkli olması ile yörede kullanılan diğer *Nonea* taksonlarından ayrılır. Nadasa bırakılmış tarlalarda, çayırarda, üzüm bağlarında, steplerde, yol kenarlarında, 750-1900 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösteren **endemik** bir türdür (31). LC tehlike kategorisindedir (40).

Şekil 4-91: *N. macrosperma* ISTE 84456

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2267 m, 30.05.2007, ISTE 84456.

İsmi: Sorma, Sormuk (T; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekleri, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kökü sütle kaynatılarak ezilir ve iltihaplı yaralara haricen uygulanır (T; 2).

Gıda; çiçeklerindeki balözü emilir (T; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.5.8. *Nonea pulla* L. (DC.) subsp. *scabrisquamata* A. Baytop

Korollasının kaliksten bariz bir şekilde dışarı çıkması ile yörede kullanımı olan *N. armeniaca* türünden ayrılır. Korolla boğazı hemen hemen çıplaktır. Alpin çayırlarda, nemli yerlerde, tuzlu ve volkanik yamaçlarda, 1400-2550 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-92: *N. pulla* subsp. *scabrisquamata* ISTE 84450

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Merkez; Suveren köyü, 1425 m, 26.05.2008, ISTE 84450. Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 31.05.2008, EA 362. Aralık; Yenidoğan köyü, 1744 m, 06.06.2008, EA 502. Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 11.06.2008, EA 680.

İsmi: Sorma, Sormuk (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Çiçekleri, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; çiçeklerindeki balözü emilir (İğdır; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Mijmij (107).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökleri; haricen iltihap kurutucu olarak (107, 119) kullanılır.

4.5.9. *Nonea stenosolen* Boiss. & Bal.

Kaliksi 5'te 1'ine kadar bölünmüştür. Kaliks lopları üçgenimsidir. Tarlalarda yol kenarlarında, çıplak alanlarda, taşlık yerlerde, steppe, 1000-2140 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu'da yayılış gösteren **endemik** bir türdür İran-Turan elementidir (31). Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'nda **LC** tehlike kategorisindedir (40).

Şekil 4-93: *N. stenosolen* ISTE 85282

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Canderviş köyü, 2158 m, 30.05.2008, ISTE 84454. Tuzluca; Ağabey köyü, 31.05.2007, 1305 m, ISTE 84457. Aralık; Bulakbaşı köyü, 866 m, 29.04.2008, ISTE 85282.

İsmi: Sorma, Sormuk (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Çiçekleri, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; çiçeklerindeki balözü emilir (İğdır; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.5.10. *Onosma argentatum* Hub.-Mor.

Yaprak üzerindeki setalar, çıplak veya hemen hemen çıplak kabarcıklardan yükselir. Yaprakları basık veya yayık kıl şeklindeki tüylerle kaplıdır. Büyük kayalar arasında, 1540-1570 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösteren **endemik** bir türdür (31). İran-Turan elementidir. Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'nda VU tehlike kategorisindedir (40).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kelekli köyü, 1817 m, 10.06.2008, ISTE 85554. Tuzluca; Bahçelimeydan köyü, 01.06.2007, 1449 m, EA 231.

Şekil 4-94: *O. argentatum* ISTE 85554

İsmi: Sorma, Sormuk, Siğirguyruğu (T; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekleri, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; çiçeklerindeki balözü emilir (T; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.5.11. *Onosma bornmuelleri* Hausskn.

Yapraklarının üzerindeki setaların yıldızsı kabarcıklardan yükselmesi ile yörede kullanımı olan diğer *Onosma* türlerinden ayrılır. Tuzlu, volkanik ve kireç taşlı yamaçlarda, kızılçam orman altında, meşe çalılıklarında, steplerde yetişir. Ülkemizde geniş yayılışı olan **endemik** bir türdür. İran-Turan elementidir (?) (31). Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'nda LC tehlike kategorisindedir (40).

Şekil 4-95: *O. bornmuelleri* ISTE 85630

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Güzeldere köyü, 1660 m, 12.06.2008, ISTE 85630.

İsmi: Sorma, Sormuk (T; 2).

Kullanılan Kısım: Çiçekleri, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; çiçeklerindeki balözü emilir (T; 2).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.5.12. *Onosma nigricaula* H.Riedl

Şekil 4-96: *O. nigricaula* ISTE 85661

Yaprak üzerindeki setalar çıplak veya hemen hemen çıplak kabarcıklardan yükselir. Gövdesinin siyahımsı olması ile *O. argentatum* türünden ayrılır. Meralarda, volkanik yamaçlarda, 1900 m yüksekliklere kadar yetişir. Tip örneği Kars Sarıkamış'tan bilinen ve Marmara Bölgesi'nde de yayılış gösteren bir **endemik** türdür. Öksin elementtir (31). Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'nda **VU** tehlike kategorisindedir (40).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akoluk köyü, 2304 m, 13.06.2008, ISTE 85661.

İsmi: Sorma, Sormuk (T; 2).

Kullanılan Kısım: Çiçekleri, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; çiçeklerindeki balözü emilir (T; 2).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.6. Brassicaceae (Cruciferae)

4.6.1. *Bunias orientalis* L.

Çok yıllıktır. Meyve veren çiçek sapı yayılıcıdır. Meyvesi açılmaz. Çiçekleri sarı renklidir. Tarlalarda, kayalık yamaçlarda, 1600-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karacaören köyü, 1850 m, 11.06.2008, ISTE 85601. Tuzluca; Akdeğirmen köyü, 1747 m, 21.07.2008, EA 982.

Şekil 4-97: *B. orientalis* ISTE 85601

İsmi: Galatürpenk (T; genel).

Kullanılan Kısım: Gövdesi ve toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; gövdesi iştah açıcı olarak yenilir (T; genel).

Gıda; gövdesi soyular ve çiğ olarak yenilir (T; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Yaprakları; toksik maddelerden p-kumarik, ferulik ve sinapik asitler içerir (35).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.6.2. *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik.

Meyvesi ters kalp-üçgen şeklindedir. Taban yaprakları rozet yapıdadır. Kültüre alınmış alanlarda, boş yerlerde, deniz seviyesinden 2000 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Merkez; Korhan Yaylası, 1885 m, 26.04.2007, ISTE 84547. Tuzluca; Gaziler kasabası, 1083 m, 01.06.2007, ISTE 84565.

İsmi: Kuş eppeği (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Şekil 4-98: *C. bursa-pastoris* ISTE 84547

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımları ezilerek kanayan yaralara kan durdurucu olarak haricen uygulanır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu öksürükte içilir (İğdır; genel).

Gıda; genç toprak üstü kısımları ayran aşına katılır, kurutularak çay yapılır, salata olarak hazırlanıp yenilir. (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Meyveleri, yaprakları; alkoller (metanol, etanol, izopropanol), alfa-diazoester (55), toprak üstü kısımları; flavonoidler (luteolin, kesretin) (30, 166), (diosmetin, luteolin glikozitleri, hesperetin) (30), 7-rutinozitler, aminler (asetil kolin, kolin, prolin, histamin, tiramin) (166), potasyum tuzları, vitamin C, tioglikozitler (sinigrin) (30, 166), karotenoidler, fumarik asit, uçucu yağ (kafur) (30) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Çoban çantası (yaygın), Giyle (130, 129, 155), İt pancarı, İt üzümü, Yayla pancarı (155, 9, 154), Deve mercimeği Kuşgözü, Kuşyemliği, Serçegözü, (155, 89), Kuşkuş otu (17, 155), Tavuk tırnağı (90, 81), Ayşecik (83), Çaçıkçaynağ, Çaçıkçınağ (169), Çingıldak, Çingıldak otu, Kuşkuş otu (38), Çingıldaklı ot (18), Çingıldaklı ot, Çırnak otu, Çobançadırı, Çobantorbası (155), Çırnak, Çıynak (77), Çiçeğe gevr (92), Çoban çadırı, Çoban torbası, Kedi tırnağı (61), Dağ marulu,

Kaya marulu (52), Derelahanası, Kazayağı, Kazbağı, Kuşayağı, (86), Ecibücük, Kuş tırnağı (81), Kıvırcık (155), Kurt çırnağı, Kuşdili, Kuşekmeği (146), Kuşkuş ekmeği (49), Kuşotu, Kuşyemi, Nane cacuke (6), Piçok (4), Pirkaleç (62).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; gıda olarak (yaygın), idrar sökücü olarak (119, 18, 120, 164, 8), adet düzenleyici olarak (109, 8, 150, 50), kan durdurucu olarak (164, 8, 38, 150), kabızlıkta (50, 120, 18), böbrek taşı düşürmek için (119, 154), idrar söktürücü olarak (50, 22), çay olarak, kanserde (38), bademcik iltihabında (8), tansiyon ve kalp hastalıklarında (150) mide, barsak kanamalarında (50), hemoroitte (38), romatizmada (62), böbrek hastalıklarında (61), şeker hastalığında (154), yaprakları; gıda olarak (yaygın), böbrek taşı düşürmek için (9, 158), hayvan yemi olarak (49), çiçekleri; terletici olarak, kan durdurucu olarak, damar tıkanıklığında, idrar söktürücü olarak, ishalde (55, 8), meyveleri; gıda olarak (119, 4), eklem romatizmasında, romatizmada (55), bronşitte (61) kullanılır.

4.6.3. *Cardamine uliginosa* Bieb.

Meyvesi diktir. Yaprakları genellikle kulakçiksızdır. Yaprakları 4-9 çift yaprakçık taşır. Su basan yerlerde, nemli çayırlarda, nehir kenarlarında, 2000-3000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Marmara, Karadeniz, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hamurkesen köyü, 1773 m, 29.05.2007, ISTE 84554.

İsmi: Tere (İğdır; genel), Pıçık, Su teresi (T; 2).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Şekil 4-99: *C. uliginosa* ISTE 84554

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; genç toprak üstü kısımlarını iştah açıcı olarak yenilir (İğdır; genel), yürek ağrısına iyi geldiği söylenir (T; 2). Kadın hastalıkları için kullanılan karışım n'nin terkibine girer (T; genel).

Gıda; genç toprak üstü kısımları salata olarak çiğ yenilir, ayran çorbasına katılır (İğdır; genel).

Şekil 4-100: *C. uliginosa* genç sürgünlerinden hazırlanmış ayran çorbası.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Su kerdimesi (53).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; gıda olarak (52) kullanılır.

4.6.4. *Cardaria draba* (L.) Desv. subsp. *draba*

Bitkinin bariz tüy örtüsü vardır. Meyve açılmaz, 4-5 mm boyundadır, tabanda kalpsidir. Yaprakları tabanda daima kulakçıklıdır. Kültüre alınmış arazilerde, deniz seviyesinden 1300 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Merkez; Küllük köyü, 850 m, 27.04.2008, ISTE 85288. Aralık; Bulakbaşı köyü, 866 m, 07.06.2008, EA 556.

Şekil 4-101: *C. draba* subsp. *draba* ISTE 85288

İsmi: Acıkavuk (M, K; genel)

Kullanılan Kısmı: Yaprakları, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi ve tedavisi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (M, A; genel). Şarbon hastalığına yakalanan hayvanların kafalarında oluşan yaralara yapraklar ezilerek haricen uygulanır, günde birkaç kez bu yapraklar değiştirilir ve yarayı iyileştirdiği söylenir (M, K; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kedi otu (17, 155), Beyaz çiçek (47), Kinebine, Kırmılibre (4), Tırman otu (49), Toklu başı (99), Yağçiçeği (146).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; gıda olarak (37, 146, 4), hayvan yemi (49), vücut ağrılarını giderici olarak (4), yatıştırıcı olarak (17), yaprakları; yara iyileştirici olarak (99), çiçek durumu; idrar sökücü olarak, böbrek taşı düşürmek için (47) kullanılır.

4.6.5. *Conringia orientalis* (L.) Andrz.

Çıplak, donuk mavimsi yeşil renkte olan tek yıllık bitkilerdir. Gövde yaprakları gövdeyi sarar, parçalanmamıştır. Kültüre alınmış alanlarda, boş arazilerde, 50-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Marmara, Karadeniz, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Koçkırın köyü, 865 m, 25.04.2008, ISTE 85265.

İsmi: Horoztaşağı (M, K; genel)

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları, gövdesi.

Şekil 4-102: *C. orientalis* ISTE 85265

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç toprak üstü kısımları haşlanıp yağda kavrulup pişirilerek yenilir (M, K; genel).

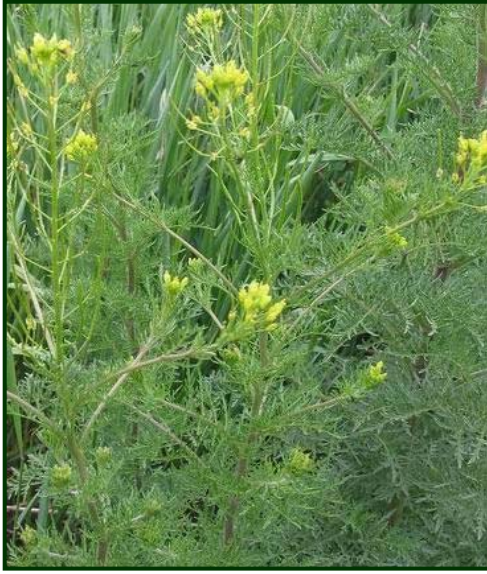
LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Yabani tütün (119, 107), Trişof (119), Nermadoki (107).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; gıda olarak (107, 119), yaprakları; tütün olarak (107, 119) kullanılır.

4.6.6. *Descurainia sophia* (L.) Webb ex Prantl

Yapraklarının 3 pinnatisekt olması ile yörede kullanılan Brassicaceae familyasına ait diğer taksonlardan ayrılır. Ekilmemiş boş alanlarda, 300-1700 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Koçkiran köyü, 865 m, 25.04.2008, ISTE 85275. Tuzluca; Gaziler kasabası, 1083 m, 01.06.2008, ISTE 84564.

Şekil 4-103: *D. sophia* ISTE 85275

İsmi: Süpürge otu (İğdir; genel).

Kullanılan Kısmı: Tamamı.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; tamamı hayvanlara yedirilir (İğdir; genel).

Eşya; tamamından el süpürgesi yapılır (İğdir; genel).

Şekil 4-104: *D. sophia*'nın toprak üstü kısımlarından yapılmış süpürge

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Karınca kavağı otu (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; hayvan yemi (49) olarak kullanılır.

4.6.7. *Diplotaxis tenuifolia* (L.) DC.

Tohumlar, her gözde iki sıra halinde dizilidir, çok sayıdadır ve çok küçüktür. Yol kenarlarında, kayalık yamaçlarda, deniz seviyesinden 1100 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Aşağı Civanlı köyü, 1394 m, 01.06.2007, ISTE 84566. Aralık; 07.06.2008, Bulakbaşı köyü, 866 m, EA 519 m.

İsmi: Türpenk (İğdır; genel)

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Şekil 4-105: *D. tenuifolia* ISTE 84566

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; gövdesi iştah açıcı olarak yenilir. Karışım l'nin terkbine girerek dekoksasyonu iltihap sökücü olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Gıda; genç toprak üstü kısımları tuzlanarak yenilir. Gövdesi soyulduktan sonra çiğ olarak yenilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Flavonoitler, hidroksisinnamik asitler, kersetin, kamferol, luteolin, apigenin içerir (71).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Yabani roka (18).

Türkiye'deki Kullanımları: Çiçekli dalları; idrar arttırıcı olarak (18) kullanılır.

4.6.8. *Isatis candolleana* Boiss.

Meyvesinin sarkık olması ile Brassicaceae familyasına ait diğer cinslerden ayrılır. Gövdenin orta bölümündeki yapraklar donuk mavimsi yeşil renktedir ve çıplaktır. Meyve oval veya baklavamsı-ovaldır. Aşınmış kireç taşlı yamaçlarda, volkanik kayalarda, 950-1900 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösteren **endemik** bir türdür İran-Turan elementidir (31). LC tehlike kategorisindedir (40).

Şekil 4-106: *I. candolleana* ISTE 84560

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kamışlı köyü, 1305 m, 31.05.2007, ISTE 84560.

İsmi: Boya otu (T; 2).

Kullanılan Kısmı: Tamamı.

Kullanım amacı ve şekli:

Boya; tamamının kaynatılması ile mavimsi-yeşilimsi bir boya elde edilir, yün boyamada kullanılır (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.6.9. *Lepidium sativum* L. subsp. *sativum*

Yakın cins olan *Cardaria*'dan farkı meyvesinin açılır olması ve daha küçük boyutlara sahip olmasıdır. Meyve veren çiçek sapları basıktır. Kotiledonları 3'e parçalıdır. Boş ve kültüre alınmış yerlerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

Şekil 4-107: *L. sativum* subsp. *sativum* ISTE 85563

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Gaziler kasabası, 1083 m, 01.06.2007, ISTE 84563.

İsmi: Tere (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları, meyve.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; meyvelerinden hazırlanan dekoksyonu guatr tedavisinde dahilen kullanılır (T; genel).

Gıda; genç toprak üstü kısımları çiğ olarak yenilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kükürtlü ve yakıcı lezetli bir uçucu yağ (18) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Tere otu (yaygın), Tere (17, 62, 52, 18, 52), Acı tere (49), Bahçe teresi, Gedim, Gedime, Gerdeme, Gerdime, Gördüme, Kerdime (17), Cırcır, Kerdeme (18).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; gıda olarak (17, 66, 52, 62), hemoroitte (69, 170), iştah açıcı olarak (18, 66), yaprakları; gıda olarak (49, 43), karaciğer hastalıklarında, safra kesesi hastalıklarında, kansızlıkta (129, 154), hayvan yemi olarak (49), tohumları; guatrda (43) kullanılır.

4.6.10. *Lepidium vesicarium* L.

Yörede kullanımı olan *L. sativum*'dan farkı meyve veren çiçek saplarının yayılıcı olmasıdır. Gövdesinde şişkin boğumların bulunması türün karakteristik özelliğidir. Yol kenarlarında, kayalık yamaçlarda, 1100-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akoluk köyü, 2187m, 01.05.2008, ISTE 85303. Aralık; Bulakbaşı köyü, 866 m, 29.04.2008, EA 522.

Şekil 4-108: *L. vesicarium* ISTE 85303

İsmi: Tere otu (İğdır; genel), Aş penceri (A; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; toprak üstü kısımları ayran aşına katılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Çakçak otu (18).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; karaciğer hastalıklarında, safra kesesi hastalıklarının tedavisinde, kansızlığa karşı (129) kullanılır.

4.6.11. *Rapistrum rugosum* (L.) All.

Meyve bariz iki bölüme ayrılmıştır. Üstteki bölüm oval veya küremsi, alttaki bölüm ise çiçek sapı ile aynı kalınlıktadır. Ekili alanlarda, deniz seviyesinden 1000 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1226 m, 28.05.2007, ISTE 84553.

Şekil 4-109: *R. rugosum* ISTE 84553

İsmi: Türpek, Türpenk, Eşek türpengi (T; genel)

Kullanılan Kısmı: Gövdesi, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; genç toprak üstü kısımları iştah açıcı olarak yenilir (T; genel).

Gıda; gövdesi soyularak yenilir (T; genel)

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kedi turpu (155).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.6.12. *Sobolewskia clavata* (Boiss.) Fenzl.

Taban yapraklarının kalpsi ve uzun saplı olması ile yörede kullanılan diğer Brassicaceae familyasına ait taksonlardan ayrılır. Kayalık yamaçlarda, 700-1800 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Karadeniz, Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1279 m, 30.05.2007, ISTE 84558. Tuzluca; Karataş köyü, 1659 m, EA 754.

Şekil 4-110: *S. clavata* ISTE 84558

İsmi: Yel otu (T; 2, 3).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksiyonu sıcak olarak, romatizma ağrısının olduğu eklemlere haricen uygulanır (T; 2, 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.6.13. *Thlaspi arvense* L.

Capsella'dan farkı meyvesinin ters yumurtamsı ve hafif şişkin olmasıdır. Her gözde 5-6 tohum bulunur. Tohum yüzeyi çizgilidir. Yol kenarlarında, boş alanlarda, kültüre alınmış tarlalarda, deniz seviyesinden 1800 m yüksekliğe kadar yetişir Türkiye genelinde yayılışı geniştir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 11.06.2008, ISTE 85565.

İsmi: Süpürge otu (T; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; genel).

Eşya; toprak üstü kısımlarından süpürge yapılır (T; genel).

Şekil 4-111: *T. arvense* ISTE 85565

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.7. Campanulaceae

4.7.1. *Asyneuma rigidum* (Willd.) Grosh. subsp. *rigidum*

Gövdenin tabanında rozet yaprak bulunmaz. Çiçekler hemen hemen sapsızdır. Ormanlarda, makilikte, steplerde, kayalık yamaçlarda, 400-3000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde Marmara ve Ege Bölgesi hariç geniş bir yayılımı vardır. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85758.

İsmi: Süpürge otu (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Şekil 4-112: *A. rigidum* subsp. *rigidum* ISTE 85758

Kullanım amacı ve şekli:

Eşya; toprak üstü kısımlarından süpürge yapılır (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.7.2. *Asyneuma virgatum* (Labill.) Bornm. subsp. *virgatum*

A. rigidum'dan farklı olarak gövde tabanında rozet yapraklar vardır. Çiçekler, hemen hemen sapsızdır ve en fazla 2-5'li kümeler oluşturur. Kayalık yamaçlarda, çayırlarda, ormanlık alanlarda, steplerde, 400-2800 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Türkiye genelinde Marmara ve Ege Bölgesi hariç geniş bir yayılışı vardır (31).

Şekil 4-113: *A. virgatum* subsp. *virgatum* ISTE 85586

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 11.06.2008, ISTE 85586.

İsmi: Süpürge otu (İğdir; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Eşya: toprak üstü kısımlarından süpürge yapılıır (İğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.8. Cannabaceae

4.8.1. *Cannabis sativa* L.

Tek yıllıktır. Yapraklar sarmal dizilişli, parmaklıdır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yenidoğan köyü, 1750 m, 18.07.2008, ISTE 85707.

İsmi: Çedene (İğdır; genel)

Şekil 4-114: *C. sativa* ISTE 85707

Kullanılan Kısım: Tohumları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; tohumları kavrulmuş olarak yenilir. Tohumları buğday ile beraber öğütülerek kavut denilen sütle hazırlanan bir tür yiyeceğin terkibine girer (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Çiçekli dalları; rezin (tetrahidrokannabinol ve türevleri), uçucu yağ (18, 152, 34), kannabinoidler, terpenofenolikler, kannabinol, kannabidiol (34), terpenler, seskiterpenler, trigonellin, kolin, spermidin, alkaloit (152), meroterpenoid (67), meyveleri; sabit yağ, rezin (18) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kenevir, Kendir (yaygın), Çedene (17, 18, 49, 51), Güzellik otu (155, 130), Kendirik, Türcan (17, 155), Kırkır (155, 66), Aptal otu, Çedene kahvesi, Çetene, Çetine, Esrar otu, Kedene, Kendilik, Kendir otu, Kınnap otu (17), Çetnevir, Deligonca, Gonca, Kınnapotu (18), Hint keneviri (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Bitki; haricen çocuklarda baş ağrısında (154, 119), tohumları; gıda olarak (17, 18, 49, 66), kuvvet verici olarak, müshil olarak, adet söktürücü olarak (18), gövdesi; iplik yapımında (18, 49, 51), çiçekli dalları; ağrı kesici olarak (18, 98), yatıştırıcı olarak (119, 154), sindirim sistemi rahatsızlıklarında, baş ağrısında, romatizma ağrısında (18) kullanılır.

4.9. CAPPARACEAE

4.9.1. *Capparis ovata* Desf. var. *herbacea* (Willd.) Zoh.

Yaprakları, oval, ters yumurtamsı-eliptik şekilde olan çalılardır. Çiçekleri zigomorf simetridir. Türkiye genelinde yayılışı geniştir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1393 m, 29.05.2007, ISTE 84579. Tuzluca; Zavot düzü, 1100 m, 02.05.2008, ISTE 85309.

Şekil 4-115: *C. ovata* var. *herbacea* ISTE 85309

İsmi: Yılan yemişi, Yılan kavunu (T; genel), Çöl karpuzu (T; 2).

Kullanılan Kısım: Meyveleri, çiçek tomurcukları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; meyvesi kaynatılıp zeytinyağında ezilir ve romatizmada haricen uygulanır (T; 2).

Kozmetik; meyvelerinden hazırlanan dekoksasyon kınaya katılarak kına renginin daha güzel olmasını sağlar (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Meyveleri ve tomurcukları; flavon türevleri (18, 29) ve sabit yağ (67) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kapari (155, 29, 129, 18, 21), Kapar (155, 29, 21), Köpekgürü, (155, 29), Kebere (18, 21, 155), Gayakamber (4), Gebere (146), Keber (92), Kedi tırnağı (18), Köpek gürü (29), Şahfelan (62).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; hemoroitte, böbrek taşı düşürmek için, iç hastalıklarda, kanserde (146), tamamı; yakacak olarak (92), toprak üstü kısımları; çay olarak, şeker hastalığında (4), sakinleştirici olarak (29), çiçek tomurcukları; gıda olarak (18, 62, 37, 21), hemoroitte, ülserde (146), karın ağrısında (62), afrodisyak olarak (92), idrar sökücü olarak, kabız olarak, kuvvet verici olarak (18), meyvesi; gıda olarak (146, 62, 154), afrodisyak olarak (44, 154), karın ağrısında (62), sinüzit tedavisinde (29), sakinleştirici olarak (129) kullanılır.

4.10. Caprifoliaceae

4.10.1. *Viburnum lantana* L.

Çiçeklerinin hepsi benzer yapıdadır, tomurcukları çıplaktır. Yapraklar loplara ayrılmamıştır, her iki yüzeyde de yıldız tüylüdür. Ormanlarda ve çalılıklarda, kayalık yamaçlarda, 1000-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Karadeniz, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Avrupa-Sibirya elementidir (31).

Şekil 4-116: *V. lantana* ISTE 85729

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 10.07.2008, ISTE 85729.

İsmi: Germeşo (T; genel), Germişek (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Dalları, meyvesi.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kurutulmuş meyvelerinden hazırlanan dekoksiyonu şeker hastalığında ve ishalde dahilen kullanılır (T; 2).

Gıda; meyveleri taze iken yenilir, kurutularak kışın çay olarak kullanılır (İğdır; genel).

Eşya; dalları çok esnek olduğundan yün veya halı çırpmak için kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: İridoit glikozitleri içerir (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Germeşe (69, 155, 111), Germişek (17, 18, 155), Germeşa (155, 66), Özübüyük (17, 155), Dağ elması, Germüşek, Kokar ağaç (155), Germeşik, Germeşa, Germeşük (17).

Türkiye'deki Kullanımları: Meyveleri; hemoroitte (69), gıda olarak (111, 66), dalları; eşya yapımında (111, 17, 18, 66), dal kabukları; kızartıcı olarak, ağrı kesici olarak (18) kullanılır.

4.11. Caryophyllaceae

4.11.1. *Silene alba* (Miller) Krause subsp. *divaricata* (Reichb.) Walters

Kalixsinin glandular tüylü olması ile yörede kullanılan diğer *Silene* taksonlarından ayrılır. Steplerde, çalılıklarda, yamaçlarda, 500-3500 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 11.06.2008, ISTE 85583. Aralık; Yenidoğan köyü, 1744 m, 18.07.2008, EA 853.

İsmi: Garagile (İğdır; genel)

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları

Şekil 4-117: *S. alba* subsp. *divaricata* ISTE 85583

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksyonu kaşıntı önleyici olarak ve egzamada haricen vücut uzuvlarına uygulanır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Gıcığıcı (17, 155), Ballica (155), Gıvışgan otu, Salkım çiçeği (17), Karamık, Kuzukulağı (90), Sığır biciği (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; gıda olarak (17, 90), hayvan yemi olarak (49), meyveleri; oyuncak olarak (90) kullanılır.

4.11.2. *Silene compacta* Fischer

Tamamen çıplak iki yıllıklardır. Çiçeklerinin baş oluşturması karakteristik özelliğidir. Petalleri pembe renklidir. Yamaçlarda, orman açıklıklarında deniz seviyesinden 2100 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85745.

İsmi: Horoz pipiği (T; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; yaprakları ezilerek yara iyileştirici olarak haricen uygulanır (T; 3).

Gıda; genç yaprakları pişirilerek bulgur pilavına katılır, yumurta ile kavrulmuş yenilir (T; genel).

Şekil 4-118: *S. compacta* ISTE 85745

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.11.3. *Silene vulgaris* (Moench) Garcke var. *vulgaris*

Çok yıllıktır. Petalleri beyaz renklidir. Kaliks meyvede şişkinleşir. Yaprakları oval-mızraksıdır. Çalılıklarda, yamaçlarda, açıklık yerlerde, deniz seviyesinden 3000 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Gaziler kasabası, 1083 m, 01.06.2007, ISTE 84539.

Şekil 4-119: *S. vulgaris* var. *vulgaris* ISTE 84539

İsmi: -

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; toprak üstü kısımları pişirilerek yenilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Toprak üstü kısımları; saponin (18) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Gıvışgan otu (17, 89), Gıvırşak, Kıvrışık (1, 17), İbiş-gıbiş (17, 18), Ağcık, Ağzık (169), Cıvrıncık, Çığıştak, Ecibücü, Kıvrışkan, Kıvrıyık, Tavukyastığı (17), Gıvışgan (119), Kıcılavuk (109), Kuzueti (66), Şaklak (146), Tavşan ekmeği (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; gıda olarak (yaygın), hazmettirici olarak (154, 9), idrar arttırıcı olarak (109), tamamı; idrar kesesi ve idrar yolları hastalıklarında (18), yaprakları; gıda olarak, hayvan yemi olarak (18), kaliksi; kolye yapımında (43) kullanılır.

4.12. Chenopodiaceae

4.12.1. *Beta corolliflora* Zosimović ex Butler

Çiçekler her kümede 3 tanedir. Çiçek rengi sarımsı beyaz veya yeşilimsi beyazdır. Nehir kenarlarında, dağ çayırında, alpin meralarda, nemli yamaçlarda 1300-2450 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (23).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85736. Tuzluca; Laleli köyü, 2100 m, 15.06.2008, EA 793.

İsmi: Kızılca, Yabani ıspanak (İğdır; genel), Sırk (T; 2).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Şekil 4-120: *B. corolliflora* ISTE 85736

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kökünden hazırlanan dekoksiyonu dahilen hemoroite kullanılır (T; genel).

Gıda; genç toprak üstü kısımları haşlanır ve daha sonra yumurta ile kavrulmuş olarak pişirilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Efelek, Efelik (56), Kızılca (69, 141).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; hemoroitte (69, 141), çiçekli dalları; astım ve bronşit tedavisinde (56) kullanılır.

4.12.2. *Chenopodium album* L. subsp. *album* var. *album*

Bitki unlu görünümündedir. Tohumlarının hemen hemen pürüzsüz olması ile yörede kullanımı olan *C. murale* türünden ayrılır. Yaprakları baklavamsı-ovaldır. Ekilmemiş boş yerlerde, kültüre alınmış tarlalarda, deniz seviyesinden 2000 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Aşağı Civanlı köyü, 1394 m, 01.06.2007, ISTE 84589. Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 02.06.2007, ISTE 84593.

Şekil 4-121: *C. album* subsp. *album* var. *album* ISTE 84589

İsmi: Salmanca (M, A, K; genel), Unluca (T; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları ve toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksiyonun buğusuna çocuğu olmayan kadınlar oturtulur (İğdir; genel). Karışım i'nin terkiğine girerek iç hastalıklarda dahilen kullanılır (T, A; genel).

Gıda; genç toprak üstü kısımları yumurta ile kavrulularak yemek yapılır. Yoğurt aşına katılır. Böreklerin içine kavrulularak konulur. Bulgur pilavının içine katılır (İğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Sirken (yaygın), Ak sirken (1, 155, 146), Akpazı (18, 119), Köpürge otu (78, 49), Selmo (107, 119), Ak kazayağı (18), Cimel, Evlidaotu, Güllüotu, Küllümançar, Tavukotu (86), Dağ ıspanağı, Dağ pazısı, Sirkecen, Yabani ıspanak (38), Deli bambal, Deli sirken, Votana (155), İştir (3), Kazayağı, Kazayak, Sirken otu, Sirkelen, Telce (77), Kursalık, Selmo, Telçe, Tellice (17), Oşkuran (96), Sılmık (169), Süpürge otu (92), Tel pancarı (17), Unluca (66), Votana (21).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; gıda olarak (yaygın), süpürge yapımında (51, 92), idrar söktürücü olarak (18, 119), böbrek iltihabında (77), saçlardaki kepeklenmelerde (38), dezenfektan olarak (78), müşhil olarak (18), yaprakları; gıda olarak (yaygın), hayvan yemi olarak (78, 49), çay halinde kansızlıkta (38), böbrek taşı düşürmek için (120), yara tedavisinde, iltihap kurutucu olarak (78) kullanılır.

4.12.3. *Chenopodium foliosum* (Moench) Aschers.

Şekil 4-122: *C. foliosum* ISTE 85525

Çiçek örtüsünün meyvede kırmızı ve etli bir hale gelmesiyle diğer *Chenopodium* taksonlarından ayrılır. Dağlık bölge steplerinde, yol kenarlarında 1200-2800 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Marmara, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Sariabdal köyü, 1398 m, 10.06.2008, ISTE 85525.

İsmi: Kuş üzümü (T; A; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları, meyvesi.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; meyveleri çiğ olarak yenilir. Yaprakları pişirilerek yenilir (T; A; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: İt üzümü (17, 66, 155, 111, 38), Cülek, Köpek üzümü, Kuş üzümü, Yayla pancarı, Yayla üzümü (155), Mağalok (169), Yer üzümü, Yer dutu (38).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; gıda olarak (169), meyvesi; gıda olarak (111, 38, 119, 107, 66), yaprakları; gıda olarak (119, 107) kullanılır.

4.12.4. *Chenopodium murale* L.

Çiçek örtüsü parçaları uca yakın sırt kısmında yeşil bir şişkinlik içerirler. Tohumlarında küçük çukurlar vardır. Ekilmemiş boş arazilerde, yol kenarlarında, taşlık yerlerde, deniz kenarlarında, deniz seviyesinden 400 m yüksekliğe kadar yetişirler. Marmara, Karadeniz, Akdeniz, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-123: *C. murale* ISTE 85510

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Kacerdoğanşalı köyü, 860 m, 08.06.2008, ISTE 85510.

İsmi: Salmanca (M, A, K; genel), Unluca (T; genel).

Kullanılan Kısmı: Yaprakları ve toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksiyonun buğusuna çocuğu olmayan kadınlar oturtulur (İğdır; genel). Karışım i'nin terkebine girerek iç hastalıklarda dahilen kullanılır (T, A; genel).

Gıda; genç toprak üstü kısımları yumurta ile kavruarak yemek yapılır. Yoğurt çorbasına katılır. Böreklerin içine kavruarak konulur. Bulgur pilavının içine katılır (İğdır; genel) .

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Sirken (41).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; gıda olarak (41) kullanılır.

4.12.5. *Halanthium roseum* (Trautv.) Iljin

Gövdenin üst kısmı ve üstteki yaprakları şişkin kese şeklindeki tüylerle örtülüdür. Tuzlu topraklarda, 1200 m yüksekliklere kadar yetişir. Aras vadisinden bilinen nadir bir türdür (31). Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'nda VU tehlike kategorisindedir (40).

Şekil 4-124: *H. roseum* ISTE 85849

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Tuz mağaraları, 1100 m, 07.10.2008, ISTE 85849. Karakoyunlu; Cennetabat köyü, 850 m, 25.04.2008, EA 399.

İsmi: Şoran, Çoğan, Çöven (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli: Eskiden çok yaygın olarak kullanılan fakat günümüzde kullanımı hemen hemen terkedilmiş bir bitkidir.

Dezenfektan; toprak üstü kısımları çamaşırların, özellikle de bebek bezlerinin arasına konulup dövülerek köpürtülür. Çamaşırları temizleme ve yumuşatma özelliği vardır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.12.6. *Halostachys belangeriana* (Moq.) Botsch.

3,5 m'ye kadar boylanabilen çalı veya küçük ağaçlardır. Dalları donuk mavimsi yeşildir, segmentler halindedir ve eklemlidirler. Tuzlu topraklarda, 800 m yüksekliklerde yetişir. Türkiye'de sadece Aras vadisinden bilinir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-125: *H. belangeriana* ISTE 85867

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Taşburun beldesi, 810 m, 08.10.2008, ISTE 85867.

İsmi: Garağan (Aralık, Karakoyunlu; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları, tamamı

Kullanım amacı ve şekli:

Yakacak; kurutuduktan sonra tamamı yakacak olarak kullanılır (A, K; genel).

Hayvan yemi; bitki taze iken hayvanlara yedirilir (A, K; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.12.7. *Salsola dendroides* Pall.

75-150 cm boyundaki çok dallı çalılardır. Tuzcul steplerde yaklaşık 900 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye’de yalnız Iğdır ilinden bilinir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Taşburun beldesi, 810 m, 08.10.2008, ISTE 85870.

Şekil 4-126: *S. dendroides* ISTE 85870

İsmi: -

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (A; 1, 2, K; 1).

Yakacak; bitki yakacak olarak kullanılır (A; 1, 2, K; 1).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye’deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye’deki Kullanımları: -

4.13. Convolvulaceae

4.13.1. *Convolvulus arvensis* L.

Gövde yaprakları tabanda sagittal veya hastattır, lopları tamdır. Korolla 15-25 mm boyundadır. Tuzcul steplerde, nadasa bırakılmış tarlalarda, çayırlarda, nehir ve göl kenarlarında, yamaçlardaki toprak yığınlarında, yol kenarlarında deniz seviyesinden 3050 m yüksekliğe kadar yetişir (31).

Şekil 4-127: *C. arvensis* ISTE 84583

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Gaziler kasabası, 1083 m, 01.06.2007, ISTE 84583.

İsmi: Dolaşkan (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımlar, yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi: Karışım c'nin terkibine girerek toprak üstü kısımları kaynatılarak pişirilir ve mide rahatsızlıklarında yenilir (M, K, A; genel).

Gıda: toprak üstü kısımları ayran aşına katılarak yenilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kökü; nişasta şekerler, rezin (18) içerir, antimikrobiyal aktivitesi vardır (145).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Sarmaşık (yaygın), Kedibağırsağı (170, 155, 150, 89), Tarlasarmaşığı (17, 119, 150), Bağarcıkurganı, Bağcık, Dağsarmaşığı, Hamıza, Kaplumbağa otu, Mamıza, Yayılğan (155, 17), Kuzu sarmaşığı (90, 109), Manıza (89, 155), Akıllı sarmaşık (21), Babootu, Leksiotu, Tosbağotu (86), Bağla (79), Çadırçiçeği (17), Kablumbağa gerdanı (98), Lavlavk (4), Sarmaşığı (169), Yeşil sarmaşık (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; safra söktürücü (18, 150), müshil olarak (18, 89, 109, 150), kurt düşürücü olarak (18), toprak üstü kısımları; gıda olarak, hayvan yemi olarak (yaygın), hazmettirici olarak (150), idrar sökücü olarak (98), müshil olarak, baş ağrısında, burun iltihabında (109), lezzet verici olarak, iç hastalıklarda (170) kullanılır.

4.13.2. *Convolvulus scammonia* L.

Yapraklarının taban loplarının genellikle dişli olması ve korollasının 30-45 mm boyunda olması ile yörede kullanımı olan *C. arvensis* türünden ayrılır. Kireçli topraklarda, meşe çalılıklarında, makiliklerde, kültüre alınmış ve nadasa bırakılmış tarlalarda, deniz seviyesinden 1350 m yüksekliklere kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır. Doğu Akdeniz elementidir (?) (31).

Şekil 4-128: *C. scammonia* ISTE 85704

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yenidoğan köyü, 1750 m, 18.07.2008, ISTE 85704.

İsmi: Dolaşkan (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımlar, yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; Karışım c'nin terkibine girerek toprak üstü kısımları kaynatılarak pişirilir ve mide rahatsızlıklarında yenilir (M, K, A; genel).

Gıda; toprak üstü kısımları ayran aşına katılarak yenilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kökü; rezin (152, 18), nişasta, zamk, şekerler (18) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Mahmude otu (17, 18, 155), Mamıza (155, 89, 82), Mahmıza, Mamızıye (155, 89), Dağ sarmaşığı, Sarmaşık (155), Mahmudiye, Mahmuze (18).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökten elde edilen öz suyu; müshil olarak (17, 18, 82, 89) kullanılır.

4.14. Crassulaceae

4.14.1. *Sedum sempervivoides* Bieb.

Yaprakları düzdür. Çiçekli gövde, tabandaki rozet yapraklardan yükselir. Çiçekler parlak kırmızı renklidir. Kayalık yamaçlarda, yamaçlardaki toprak yığınlarında, 1200-2900 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Akdeniz, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Sarıbulak köyü, 1836 m, 22.07.2008, ISTE 85802.

İsmi: Çobançöreği, Çobandürmeği (T; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç yaprakları çiğ olarak yenilir (T; genel).

Şekil 4-129: *S. sempervivoides* ISTE 85802

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Horoz lelesi (155, 111), İkbal çiçeği (17, 155), Çobanekmeği, Ömür çiçeği (155), İkbalotu, Ömürotu (17).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; gıda olarak (111) kullanılır.

4.14.2. *Sedum telephium* L. subsp. *maximum* (L.) Krockner

Rozet yapraklarının olmaması ve çiçeklerinin krem veya yeşilimsi beyaz renkte olması ile *S. sempervivoides* türünden ayrılır. Gövde yaprakları gövdeyi sarıdır. Taşlık, kuru yerlerde, karaçam ormanlarında, deniz seviyesinden 2300 m yüksekliğe kadar yetişirler. Marmara, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Avrupa-Sibirya elementidir.

Şekil 4-130: *S. telephium* subsp. *maximum* ISTE 85442

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kayaören köyü, 2012 m, 29.05.2007, ISTE 85442.

İsmi: Camışgulağı (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; yaprakları deride meydana gelen yaralarda ezilerek yara üzerine konulur (İğdır; genel).

Gıda; genç yaprakları çiğ olarak yenilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Camuskulağı (17, 155), Bandırmayaprağı (154, 155), Akkulağı, Atkulağı, Camızkulağı, Comuş, Kulak otu, Manda kulağı (17), Büyük damkoruğu, Yaraotu (18), Çıban çiçeği (21, 155).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; kabız olarak, yara iyileştirici olarak (18, 154, gıda olarak (17), yanıklarda (154), çıban tedavisinde (21), hemoroitte (18) kullanılır.

4.14.3. *Sempervivum armenum* Boiss. & Huet var. *armenum*

Rozet yaprakları 4-6 cm çapındadır, gençken seyrek salgı tüyü taşırlar, olgunlaştıkça çıplaklaşırlar. Filamentleri soluk lavanta rengindedir. Kireç taşlı yerlerde, volkanik kayalık yamaçlarda, yamaçlardaki toprak yığınlarında, 1600-3200 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Karadeniz, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösteren **endemik** bir taksondur. Öksin elementtir (31). LC tehlike kategorisindedir (40).

Şekil 4-131: *S. armenum* var. *armenum* ISTE 85697

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Rabet köyü, 1836 m, 22.07.2008, ISTE 85697.

İsmi: Çobançöreği, Çobandürmeği (T; 1, 2, 3).

Kullanılan Kısım: Yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; Yaprakları çiğ olarak yenilir (T; 1, 2, 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi:

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Gelindüğmesi, Gelinparmağı (17, 155), Kadınparmağı, Koluncuk (17), Musluk otu (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; gıda olarak (17, 49) kullanılır.

4.15. Dipsacaceae

4.15.1. *Cephalaria procera* Fisch. & Lall.

Şekil 4-132: *C. procera* ISTE 85776

Korollası 4 parçalıdır. Kapitulumunun 2-4 cm çapında olması ve braktelerinin uçta aniden daralması ile yakın türlerden ayrılır. Kayalık yamaçlarda, steplerde, çayırlarda 1120-2450 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Karadeniz, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akdeğirmen köyü, 1711 m, 21.07.2008, ISTE 85776.

İsmi: Ganteper (T; genel).

Kullanılan Kısım: Kapitulumu.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kapitulumdan hazırlanan infüzyonu soğuk algınlığında, öksürükte, akciğer rahatsızlıklarında, kalp kuvvetlendirici olarak dahilen kullanılır (T; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Gevrek (17).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; hayvan yemi olarak (17) kullanılır.

4.15.2. *Scabiosa argentea* L.

Çiçeklerinin 5 parçalı olması ile *Cephalaria* cinsinden ayrılır. Çiçekleri genellikle beyaz veya krem renklidir. Boş alanlarda, tarlalarda, stepte, kayalık yamaçlarda, deniz seviyesinden 2500 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Rabet köyü, 1836 m, 22.07.2008, ISTE 85790.

İsmi: Süpürge otu.

Şekil 4-133: *S. argentea* ISTE 85790

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (İğdır; genel).

Eşya; toprak üstü kısımlarından süpürge yapılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Gıcıkotu (18, 107), Süpürge, Yazı süpürgesi (49, 51), Kavurtotu, Mayaotu, Uyuzotu (18), Maknese, Safra (4), Mıgeçte safra, Sarı süpürge, Süpürgei zer (11) Sızıkazar (169), Sipirgeye zer (92).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; süpürge olarak (yaygın), sarı boya elde etmek için (51), sarılık tedavisinde (169), kabız olarak, idrar arttırıcı olarak, yara tedavisinde (18) kullanılır.

4.16. Elaeagnaceae

4.16.1. *Elaeagnus angustifolia* L.

Çiçekleri 4 lopludur. Nehir kenarlarında, deniz seviyesinden 3000 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 02.06.2007, ISTE 84528.

İsmi: İğde (İğdır; genel)

Şekil 4-134: *E. angustifolia* ISTE 84528

Kullanılan Kısmı: Çiçeği, meyvesi, tohumu, odunu.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçeklerinden hazırlanan infüzyonu kabızlıkta kullanılır. Tohumundan hazırlanan dekoksasyonu kabız olarak kullanılır (İğdır; genel).

Gıda; meyvesi kurutulmuş olarak saklanır ve kışın kuruyemiş olarak yenilir (İğdır; genel).

Yakacak; odunu yakacak olarak kullanılır (İğdır; genel).

Şekil 4-135: *E. angustifolia* meyveleri

Diğer; çiçekli dalları sevgi ve hasret belirtmek amacıyla mektupların arasına konulur (İğdır; genel).

*İğde çiçeklerinin kokusunun çocuklarda karın ağrısı ve ishale sebep olduğu söylenmektedir (Tuzluca; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Karbonhidrat, uçucu yağ (67), alkaloitlerden; elaeğnin (34) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: İğde (yaygın), Kuş iğdesi (17, 49), Yabani iğde (17, 17), Çalgaga, Puşat, Pışat, (17), Çiçek iğdesi (18), Has iğde, İğde çalısı, (49), Sing (169), Sinci (62).

Türkiye'deki Kullanımları: Tamamı; böbrek taşı düşürmek için, idrar sacısında, zihin açıcı olarak (78), gövde kabukları; idrar yolu hastalıklarında, böbrek taşı düşürmek için (98), yaprakları; şeker hastalığında, karın ağrısında (129, 154), idrar sökücü olarak, ateş düşürücü olarak (18), çıbanlarda (170), afrodisyak olarak (61), güneş çarpmasında (141), böbrek taşı düşürmek için, astımda, bronşitte, bademcik iltihabında (154), çiçekli dalları; böbrek ağrılarında (104, 109), evlere hoş koku verici olarak (107, 43), böbrek taşı düşürmek için (104), nazar için (11), arılara uğlak olarak (107), nazarlık olarak (22), şeker hastalığında (154), dalları; eşya yapımında (169), çiçekleri; kolonyo yapımında (22), idrar sökücü olarak, ateş düşürücü olarak (18), süs olarak (21), meyvesi; gıda olarak (yaygın), böbrek taşı düşürmek için (82, 47, 3, 43, 154), ateş düşürücü olarak (109, 165, 3), böbrek hastalıklarında (6, 44), ülserde (154, 47), idrar söktürücü olarak, karaciğer hastalıklarında, safra kesesi hastalıklarında (6), mide üşütmesinde (77), göz sulanmalarında (43), kuvvet verici olarak (120), mide ağrılarında, damar yumuşatıcı olarak (3), vitamin deposu olarak (109), afrodisyak olarak (61), tohumları; tespih yapımında (62) kullanılır.

4.17. Euphorbiaceae

4.17.1. *Euphorbia armena* Prokh.

Erkek çiçeklerinin braktesiz olması ile yörede kullanımı olan diğer *Euphorbia* taksonlarından ayrılır. Tohumları hemen hemen düz yüzeyledir. Tuzcul yerlerde, çakıllı steplerde, 850-1650 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterirler. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-136: *E. armena* ISTE 85283

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Taşburun beldesi, 860 m, 24.04.2008, ISTE 85283.

İsmi: Sütübyan, Sütüyen, Sütü ot, Sütü, Yazkış otu (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları, lateksi.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; lateksi temrede ve derideki iltihaplı yaralarda yara üzerine damlatılarak derinin patlaması sağlanır. Lateksi bir çay bardağı şekerli suya bir damla damlatılarak dahilen kabızlıkta kullanılır. (İğdır; genel).

Boya; toprak üstü kısımları kaynatılarak yün ve iplik boyamak için sarı boya elde edilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.17.2. *Euphorbia macroclada* Boiss.

Erkek çiçekleri braktelidir. Guddeleri boynuzludur. Çam ve meşe ormanı açıklıklarında, geven ve pelinotu steplerinde, kayalık yamaçlarda, kurumuş göl kıyılarında, üzüm bağlarında, yol kenarlarında, 250-2500 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Marmara ve Ege Bölgesi dışındaki bölgelerde yayılış gösterirler. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-137: *E. macroclada* ISTE 85308

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Aşağı Çiftlik köyü, 829 m, 29.05.2008, ISTE 85308.

İsmi: Sütübyan, Sütüyen, Sütü ot (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; lateksi temrede ve derideki iltihaplı yaralarda yara üzerine damlatılarak derinin patlaması sağlanır. Lateksi bir çay bardağı şekerli suya bir damla damlatılarak dahilen kabızlıkta kullanılır (İğdır; genel).

Boya; toprak üstü kısımları kaynatılarak yün ve iplik boyamak için sarı boya elde edilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Sütülegen (yaygın), Şilan, Keringan (119, 107), Ğaşil (169), Haşule deva (92), Sütü ot (77), Sütük otu (119).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; müşhil olarak (yaygın), boya olarak sarımsı renk elde etmek için (10, 169, 89), lateksi; hemoroitte (69, 77, 105, 170), siğillerde (120, 77, 22, 89), dezenfektan olarak (169, 120, 92), temrede (77, 105), yaralarda (77), sıtmada, sarılıkta (22), böcek ısırıklarında (89, 169), ellerdeki çatlaklarda (169), diş çekiminde (107), kan durdurucu olarak (89), egzamada (105) kullanılır.

4.17.3. *Euphorbia seguieriana* Necker subsp. *seguieriana*

Guddelerinin tepesi kesik, boynuzsuz olması ile yörede kullanılan *E. macroclada* türünden ayrılır. Ormanlarda, çalılıklarda, steppe, kayalık yamaçlarda, nehir kenarlarında, nadasa bırakılmış tarlalarda, yol kenarlarında, 10-1900 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu dışındaki bölgelerde yayılış gösterir. Avrupa-Sibirya elementidir (31).

Şekil 4-138: *E. seguieriana* subsp. *seguieriana* ISTE 85489

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yenidoğan köyü, 1769 m, 06.06.2008, ISTE 85489.

İsmi: Sütübiyan, Sütüyen, Sütü ot (İğdır; genel).

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; lateksi temrede ve derideki iltihaplı yaralarda yara üzerine damlatılarak derinin patlaması sağlanır. Lateksi bir çay bardağı şekerli suya bir damla damlatılarak dahilen kabızlıkta kullanılır. (İğdır; genel).

Boya; toprak üstü kısımları kaynatılarak yün ve iplik boyamak için sarı boya elde edilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Diterpenoitler içerir (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Sütleşen (43, 79, 119), Keringan, Sütükotu, Şılan (119).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; boyamada (79), müşhil olarak (119), lateksi; sıtma tedavisinde (43) kullanılır.

4.18. Fabaceae (Leguminosae)

4.18.1. *Alhagi pseudalhagi* (Bieb.) Desv.

Dikenli çalı şeklinde çok yıllıklardır. Ovaryum ve meyve çıplaktır. Kanal kenarlarında, boş ve tuzcul yerlerde, deniz seviyesinden 1200 m yüksekliğe kadar yetişirler. Marmara Bölgesi hariç yurdumuzda geniş bir yayılımı vardır. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Sürmeli köyü, 1100 m, 30.09.2008, ISTE 85831.

İsmi: Devediş (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları

Şekil 4-139: *A. pseudalhagi* ISTE 85831

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksiyonu dahilen kuvvet verici olarak kullanılır (A; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Deve diken (17, 18), Çoban çalısı (49), Çeti, Hurnif (92), Hirnuf (62).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; hayvan yemi olarak (49, 62), süpürge olarak (92), yaprakları; idrar arttırıcı, balgam söktürücü, müshil olarak (18), meyvesi; ishalde (92, 62), gıda olarak (62) kullanılır.

4.18.2. *Astragalus aureus* Willd.

Dikenli çalılardır. Yapraklarında basit tüyler vardır. Baklamsı meyve korollanın içinde kalır. Korolla parlak sarı renklidir. Kayalık yamaçlarda, 1250-3300 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-140: *A. aureus* ISTE 85682

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Canderviş köyü, 2158 m, 15.06.2008, ISTE 85682.

İsmi: Geven (T; genel).

Kullanılan Kısım: Kökü, gövdesi, tamamı.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kökü ve gövdesi kesilerek akan sıvı biriktirilir ve çiğnenerek boğaz ağrısında, mide ağrılarında kullanılır (İğdır; genel). Kökünden hazırlanan dekoksyonu sarılıkta dahilen kullanılır (T; 2).

Hayvan yemi; bitkinin dikenleri alazlanır ve hayvana yedirilir (İğdır; genel).

Yakacak; tamamı yakacak olarak kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Polisakkarit, monosakkarit, uron asitleri(18) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Ak geven, Püs geveni, Zamk geveni (18), Altın geveni (17).

Türkiye'deki Kullanımları: Gövdesinden elde edilen kitre zamkı; boğaz ağrılarında (17, 18), toprak üstü kısımları; yakacak ve hayvan yemi olarak (17, 18) kullanılır.

4.18.3. *Astragalus declinatus* Willd.

Bayrakçık boyu 15-20 mm'dir, çiçekleri parlak sarı renklidir. Dağ steplerinde, kayalık yamaçlarda, 1600-2900 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yenidoğan köyü, 1744 m, 05.06.2008, ISTE 85477.

Şekil 4-141: *A. declinatus* ISTE 85477

İsmi: Yonca (T, A; genel).

Kullanılan Kısım: Tamamı.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; tamamı hayvanlara yedirilir (T, A; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.4. *Astragalus galegiformis* L.

Dik, gövdeli, çok yıllık bitkilerdir. Korolla soluk sarı renklidir. Yaprakçıkları basit tüylüdür. Çiçekleri brakteolsüzdür. Tabakalı toprak yığınlarında, yamaçlarda, yol kenarlarında, 1500-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterirler. Avrupa-Sibirya elementidir (?) (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 12.06.2008, ISTE 85570.

İsmi: Köpürtgen (T; 2, 3).

Kullanılan Kısım: Çiçekleri, toprak üstü kısımları.

Şekil 4-142: *A. galegiformis* ISTE 85570

Kullanım amacı ve şekli:

Dezenfektan; taze çiçekleri sabun olarak kullanılır (T; 2, 3).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.5. *Astragalus halicacabus* Lam.

Şekil 4-143: *A. halicacabus* ISTE 84617

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

Kaliksinin şişkin olması ile yörede kullanılan diğer *Astragalus* taksonlarından ayrılır. Steplerde, kayalık yamaçlarda, 900-1900 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösteren **endemik** bir türdür. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Zavot düzü, 1203 m, 29.05.2007, ISTE 84617.

İsmi: Yonca (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Tamamı.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; tamamı hayvanlara yedirilir (Iğdır; genel).

4.18.6. *Astragalus hyalolepis* Bunge

Skapus taşıyan çok yıllık otlardır. Yaprakları imparipinnattır, ikiye çatallı tüy taşırlar. Kaliksi siyah ve beyaz renkte ikiye çatallı tüy taşıır. Baklamsı meyve kaliksi çok az geçer. Çiçekleri brakteolsüzdür. Korollası eflatun-mor renklidir. Alpin çayırlarda, taşlık yerlerde, 1600-2400 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-144: *A. hyalolepis* ISTE 85568

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 11.06.2008, ISTE 85568.

İsmi: Yonca (T, A; genel).

Kullanılan Kısım: Tamamı.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; tamamı hayvanlara yedirilir (T, A; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.7. *Astragalus jodostachys* Boiss. & Buhse

Gövdeli, çok yıllık otsu bitkilerdir. Çiçeklerinde brakteol yoktur. Baklamsı meyve, kaliksten bariz bir şekilde dışarı çıkar ve sarkıktır. Baklamsı meyve üzerinde baskın olarak siyah tüyler vardır. Bayrakçık 17-25 mm boyundadır. Taşlık yerlerde, volkanik yamaçlarda 1870-2140 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-145: *A. jodostachys* ISTE 84612

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Merkez; Korhan Yaylası, 1427 m, 27.05.2007, ISTE 84612.

İsmi: Yonca (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; tamamı hayvanlara yedirilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.8. *Astragalus lagurus* Willd.

Kısa boylu, kısa gövdeli çalılardır. Yaprak eksenleri dikenlidir. Korolla soluk sarı renklidir. Steplerde, dağlarda, tepeliklerdeki meralarda, 1200-2890 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesinde yayılış gösterirler. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-146: *A. lagurus* ISTE 85577

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 11.06.2008, ISTE 85577. Aralık; Yenidoğan köyü, 1744 m, 06.06.2008, EA 902.

İsmi: Geven (T, A; genel).

Kullanılan Kısmı: Tamamı.

Kullanım amacı ve şekli:

Yakacak; bitki kurduktan sonra yakacak olarak kullanılır (T, A; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Gev (155).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.9. *Astragalus latifolius* Lam.

Skapus taşıyan çok yıllık otsu bitkilerdir. 1-5 arasında yaprakçık taşır. Çiçekleri iki brakteollüdür, sarımsı renktedir. Baklamsı meyvesi diktir. Volkanik yamaçlarda, kireç taşlı topraklarda, 1400-2200 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Güzeldere köyü, 1660 m, 12.06.2008, ISTE 85631.

İsmi: Geven yoncası (T; 2).

Şekil 4-147: *A. latifolius* ISTE 85631

Kullanılan Kısım: Tamamı.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; tamamı hayvanlara yedirilir (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.10. *Astragalus mollis* Bieb.

Gövdeli, otsu çok yıllıklardır. Çiçekler brakteolsüzdür. Kaliks üzerinde siyah ve beyaz basit tüyler bulunur. Ovaryum ve baklamsı meyve hemen hemen sapsızdır. Steplerde, volkanik yamaçlarda, 1800-2500 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Aliköse köyü, 1702 m, 03.05.2007, ISTE 84628. Aralık; Yenidoğan köyü, 1744 m, 06.06.2008, EA 894.

İsmi: Yonca (A, T; genel).

Şekil 4-148: *A. mollis* ISTE84628

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; tamamı hayvanlara yedirilir (T, A; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.11. *Astragalus ornithopodioides* Lam.

Baklamsı meyve üzerinde baskın olarak beyaz tüylerin bulunması ve bayrakçığın boyunun 12-16 mm olması sebebiyle *A. jodostachys* türünden ayrılır. Tarlalarda, otluk yamaçlarda, 700-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesinde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-149: *A. ornithopodioides* ISTE 84627

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 02.06.2007, ISTE 84627. Aralık; Bulakbaşı köyü, 860 m, 07.06.2008, EA 533.

İsmi: Yonca (T, A; genel).

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; tamamı hayvanlara yedirilir (T, A; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.12. *Astragalus stevenianus* DC. var. *stevenianus*

Baklamsı meyvesinin dik veya yayılıcı olması ile yörede kullanılan aynı seksiyondaki *A. jodostachys* ve *A. ornithopodioides* türlerinden ayrılır. Taşlık yerlerde, steplerde, 400-2130 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-150: *A. stevenianus* var. *stevenianus* ISTE 84613

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Eğrekdere köyü, 1213 m, 28.05.2007, ISTE 84613. Tuzluca; Aşağı Civanlı köyü, 1394 m, 01.06.2007, ISTE 84626. Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, ISTE 84629.

İsmi: Yonca (T; genel), Arıkgaldıran, Arıkkaldıran (T; 2).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; özellikle zayıf hayvanlara yedirilerek şişmanlaması sağlanır (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.13. *Astragalus tigridis* Boiss.

Baklamsı meysesinin sarkık olması ve çiçeklerinin kahverengimsi-pembe renkte olması ile *A. latifolius* türünden ayrılır. Meşe altında, steplerde, volkanik yamaçlarda, 850-1600 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Eğrekdere köyü, 1297 m, 29.04.2007, ISTE 84614.

İsmi: Yonca (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Tamamı.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; tamamı hayvanlara yedirilir (İğdır; genel).

Şekil 4-151: *A. tigridis* ISTE 84614

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.14. *Astragalus viciifolius* DC.

Gövdeli çok yıllık otsu bitkilerdir. Yaprakçıkları basit tüylüdür. Çiçekleri brakteol taşımaz. Baklamsı meyve kaliksten dışarı çıkar ve kısa gagalıdır. Dağlık alanlarda, 1200-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Ülkemizde Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-152: *A. viciifolius* ISTE 85483

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yenidoğan köyü, 1769 m, 06.06.2008, ISTE 85483.

İsmi: Yonca (A; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; Tamamı hayvanlara yedirilir (A; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.15. *Coronilla orientalis* Miller var. *orientalis*

Çiçekleri sarı renklidir. Tahrip edilmiş ve taşlık yerlerde, 100-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Karadeniz, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Aşağı Civanlı köyü, 1394 m, 01.06.2007, ISTE 84438. Tuzluca; Çiçekli köyü, 1617 m, 10.06.2008, EA 645.

İsmi: Yonca (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları.

Şekil 4-153: *C. orientalis* var. *orientalis* ISTE 84438

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; genç yaprakları böbrek iltihabında çiğ olarak yenilir (İğdır; genel).

Hayvan yemi; tamamı hayvanlara yedirilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.16. *Coronilla varia* L. subsp. *varia*

Çiçeklerinin leylak, beyaz veya pembe renkte olması ile yörede kullanımı olan *C. orientalis* türünden ayrılır. Kayalık yamaçlarda, yaprak döken ağaçlık alanlarda, kültüre alınmış yerlerde, 250-2150 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Aşağı Civanlı köyü, 1394 m, 01.06.2007, ISTE 84441. Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 21.07.2007, EA 957.

Şekil 4-154: *C. varia subsp. varia* ISTE 84441

İsmi: Yonca (Iğdır; genel)

Kullanılan Kısmı: Tamamı.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; tamamı hayvanlara yedirilir (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Körigen (17, 155), Yabani korunga (155).

Türkiye'deki Kullanımları: Genç sürgünleri; gıda olarak (17), toprak üstü kısımları; hayvan yemi olarak (17) kullanılır.

4.18.17. *Glycyrrhiza glabra* L. var. *glabra*

Seyrek tüylüdürler. Çiçekleri maviden menekşe rengine doğrudur. Baklamsı meyvesi ve ovaryumu salgı tüyü taşımaz. Kültüre alınmış yerlerde, alüvyol vadilerde, tuzcul kumullarda, deniz seviyesinden 1800 m yüksekliğe kadar yetişirler. Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-155: *G. glabra* var. *glabra* ISTE 85509

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Cennetabat köyü, 830 m, 08.06.2008, ISTE 85509.

İsmi: Şirinbiyan, Şirmiyan (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Kökü, yaprakları, toprak üstü kısımları.

Tıbbi; yaprakları güneş çarpmasında vücuda sarılır (M, K; genel). Kökünden hazırlanan şurup öksürük kesici olarak, böbrek taşı düşürücü olarak, sara hastalarının nöbetlerinde ve kanser tedavisinde dahilen kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksionun buharına çocuğu olmayan kadınlar oturtulur (İğdır; genel). Toprak üstü kısımları karışım g'nin terkebine girerek yaraların tedavisinde kullanılır (M, K; genel).

Gıda; kökü soyularak emilir, kökü kaynatılarak şurup elde edilir.

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (İğdır; genel).

Kullanım amacı ve şekli:

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kökü; flavonoidler (85, 29, 18, 55, 33), glisirizin (18, 30, 55, 33, 34), glisirizik asit, likuiritin, izolikuiritin, izolikuertin, uçucu bileşikler, nişasta, protein (19, 34, 55), triterpenik saponinler, 24-hidroksiglisirizin (sakkarozdan 50-100 kat daha tatlı) (30, 33, 166, 19), glabranin A ve B, glabrolit, izoglabrolit, gliserik asit, sterol, flavonon glikoziti, izoflavon, kalkon glikoziti ve kumarin (30, 33, 166, 19), glisiretik asit (30), nişasta, şekerler, zamk, rezin (18), kumarinler, terpenoidler, uçucu yağ, aminoasitler, aminler, zamk, lignin, nişasta, siteroller (12) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Meyan, Meyan kökü (yaygın), Piyan (81, 18), Bian (119), Biyan, Sus (92), Çuşne, Payam, Sus, Tatlı bıran, (141), Piyon (69), Tatlıbian (107), Tatlımeyan (17).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; mide ağrısında, astımda (yaygın), böbrek hastalıklarında (107, 119, 55, 92, 84), öksürükte, bronşitte (141, 119, 112, 81, 107), soğuk algınlığında (62, 112, 81, 141), balgam söktürücü olarak (29, 55, 85, 18), göğüs yumuşatıcı olarak (18, 29, 85), ağız temizliğinde, genital organ temizliğinde (55, 77), barsak bozukluklarında (77, 22), şerbet yapımında (37), karın ağrısında (77), kolesterolde, akciğer hastalıklarında (81), ses kısılmasında, kusmada, streste, barsak boşaltıcı olarak, kansızlıkta, kabızlıkta, göğüs ağrısında (55), boğaz ağrısında (164), idrar sökücü olarak, tat verici olarak (18), ishalde (141), şeker hastalığında (154), yaprakları; sarı boya elde etmek için (36), hemoroitte (69) kullanılır.

4.18.18. *Hedysarum elegans* Boiss. & Huet

Gövdesizdir, yaprakları tamamen tabanda bulunur. Çiçek durumu uzamıştır. Balçıklı, yumuşak yamaçlarda, 1300-1650 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akoluk köyü, 2304 m, 13.06.2008, ISTE 85660. Tuzluca; Beyoğlu köyü, 13.06.2008, ISTE 85668.

İsmi: Yonca, Kır yoncası (T; 2).

Şekil 4-156: *H. elegans* ISTE 85660

Kullanılan Kısım: Tamamı.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; tamamı hayvanlara yedirilir (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.19. *Lathyrus cicera* L.

Tek yıllıktır. Yaprak eksenini daima sülük ile sonlandırır. Gövdesi kanatlıdır. Çiçeklerinin tek olması ile yörede kullanılan diğer *Lathyrus* taksonlarından ayrılır. Meşe çalılıklarında, kızılçam ormanlarında, üzüm bağlarında, tarlalarda, 5-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Ülkemizde yayılışı geniştir (31).

Şekil 4-157: *L.cicera* ISTE 84432

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Sariabdal köyü, 1279 m, 30.05.2007, ISTE 84432.

İsmi: Gürül, Kürül, Eşşek kürülü (T; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımları ezilerek vücuttaki ödemlerde haricen kullanılır (T; 2).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Colban (92, 11), Collık (92), Şokıl (62), Yazı fiği (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Tohumları gıda (11, 92, 62) olarak, toprak üstü kısımları; hayvan yemi olarak (11, 49, 62) kullanılır.

4.18.20. *Lathyrus pallescens* (Bieb.) Koch

Yaprak ekseninin kılçıklı olması ve çiçek renginin krem renkli olması ile yörede kullanımı olan diğer *Lathyrus* taksonlarından ayrılır. Gövdesi kanatsızdır. Dağ steplerinde, çayırarda, kayalık yamaçlarda, 1800-2200 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2300 m, 14.06.2008, ISTE 85676.

Şekil 4-158: *L. pallescens* ISTE 85676

İsmi: Gürül, Kürül (T; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.21. *Lathyrus pratensis* L.

Şekil 4-159: *L. pratensis* ISTE 85820

Gövde kanatlı değil köşelidir. Çiçeklerinin sarı renkli olması ile yörede kullanılan diğer *Lathyrus* taksonlarından ayrılır. Sulak çayırlarda, nehir kenarlarında, çalılık yerlerde, deniz seviyesinden 2300 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Abbasgöl köyü, 2010 m, 25.07.2008, ISTE 85820.

İsmi: Gürül (İğdır; genel), İlan gürülü, Yılan hırıgürüsü, İlan tağı (T; 2).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (İğdır; genel).

*Bu bitkinin olduğu yerlerde yılan olduğu söylenir bu yüzden böyle bir yöresel ismi vardır.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.22. *Lathyrus rotundifolius* Willd. subsp. *miniatus* (Bieb. ex Stev.) Davis

Gövdesi kanatlıdır. Çiçekleri koyu pembedir. Tabakalı toprak yığınlarında, çit kenarlarında, çok sulu çayırarda, ekin tarlalarında, 1000-2200 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Soğukbulak köyü, 2261 m, 10.06.2008, ISTE 85560. Tuzluca; Taşucan köyü, 1038 m, 23.07.2008, EA 1038.

İsmi: Gülçiçeği, Gürül, Hırıgürü (T; 2, 3).

Kullanılan Kısım: Yaprakları, toprak üstü kısımları, çiçekleri, tohumları.

Şekil 4-160: *L. rotundifolius* subsp. *miniatus* ISTE 85560

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; ilk çıkan yaprakları başağrısında, guatırda çiğ olarak yenilir, romatizma ağrılarında ezilerek ağrıyan bölgeye haricen uygulanır (T; 2, 3).

Gıda; ilk çıkan yaprakları ve tohumları taze iken çiğ olarak yenilir (T; 2, 3).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; 2, 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kulink (155, 66).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; hayvan yemi olarak (66), meyveleri; gıda olarak (66) kullanılır.

4.18.23. *Lathyrus tuberosus* L.

Gövde kanatlı değildir, köşelidir, bu özelliği ile *Lathyrus rotundifolius* türünden ayrılır. Su kenarlarında, otluk yerlerde, nadasa bırakılmış tarlalarda, 1000-2150 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Avrupa-Sibirya elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kalaça köyü, 2018 m, 21.07.2008, ISTE 85779.

Şekil 4-161: *L. tuberosus* ISTE 85779

İsmi: Gürül (A; genel), Hırığürü (T; genel).

Kullanılan Kısmı: Yumru kökü, toprak üstü kısımları, çiçekleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; yumru kökü ve çiçekleri çiğ olarak yenilir (T, A; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T, A; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Koşkos, Koşkoz, Kösgüç (17, 155), Gaggoç, Goşgoz, Koçkuz, Koçkuzu, Koşkez, Koşkuş (17), Yumrulu bezelye (18).

Türkiye'deki Kullanımları: Yumru kökleri; gıda olarak (17, 18), kabız olarak (18) kullanılır.

4.18.24. *Lotus corniculatus* L. var. *corniculatus* (Bieb.) Arc.

Çok yıllıktır. Tohum yüzeyi düzdür. Çiçek durumu umbella oluşturur. Umbellası 4-7 çiçek taşır. Korollasının altın sarısı renkte olması ve gövdesinin içinin dolu olması ile yakın türlerinden ayrılır. Dağ yamaçlarında, çayırarda, deniz seviyesinden 2500 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

Şekil 4-162: *L. corniculatus* var. *corniculatus* ISTE 84426

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1296 m, 28.05.2007, ISTE 84429. Aralık; Yenidoğan köyü, 1789 m, 06.06.2008, EA 496.

İsmi: Yonca (Iğdır; genel), Sancı otu, Böbrek otu (T, A; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; genç toprak üstü kısımları böbrek iltihabında çiğ olarak yenilir. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksiyon hemoroit tedavisinde (Iğdır; genel), dekoksiyonu karın ağrısında, mide sancısında ve idrar söktürücü olarak (T; 2) dahilen kullanılır.

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Dört dörtlük, Mide otu (9, 155).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; mide hastalıklarında, kanser tedavisinde (9, 154) kullanılır.

4.18.25. *Medicago lupulina* L.

Çok yıllık otsulardır. Çiçekleri çok küçüktür, sarı renklidir. Meyvesi uçta helisel şekilde burulmuştur ve 1 tohumludur. Tabakalı toprak yığınlarında, çayırlarda, tarlalarda, boş ekilmemiş alanlarda, deniz seviyesinden 2000 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

Şekil 4-163: *M. lupulina* ISTE 84435

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Gaziler kasabası, 1083 m, 01.06.2007, ISTE 84435.

İsmi: Yonca (T; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Asıl yonca, Sıtri (92).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; hayvan yemi olarak (92) kullanılır.

4.18.26. *Medicago minima* (L.) Bart. var. *minima*

Tek yıllık olması ve meyvesinin dikenli olması ile yörede kullanılan diğer *Medicago* türlerinden ayrılır. Kireç taşlı yamaçlarda, steplerde, tuzcul kumullarda, tarlalarda, deniz seviyesinden 1750 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Bahçelimeydan köyü, 1449 m, 01.06.2007, ISTE 84433.

Şekil 4-164: *M. minima* var. *minima* ISTE 84433

İsmi: Yonca (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Bıtırak, Pıtırak (155, 150), Yonca (92).

Türkiye'deki Kullanımları: Bitki; hayvan yemi olarak (92), sinüzit tedavisinde (150) kullanılır.

4.18.27. *Medicago papillosa* Boiss.

Şekil 4-165: *M. papillosa* ISTE 85533

Meyvesi *M. lupulina*'dan farklı olarak çok tohumludur, 3-4 spiral yapar ve üzeri saydam eklemli tüylerle örtülüdür. Dağ çayırlarında, volkanik kayalarda, kalkerli yamaçlarda, 1800-2600 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Sariabdal köyü, 1398 m, 10.06.2008, ISTE 85533. Tuzluca; Karataş köyü, 1659 m, 12.06.2008, ISTE 85644.

İsmi: Yonca (Iğdır; genel)

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.28. *Medicago sativa* L. subsp. *sativa*

Çiçeklerinin soluk mor veya koyu menekşe renginde olması ile yörede kullanılan diğer *Medicago* taksonlarından ayrılır. Meyvesi 5-9 mm, çiçekleri 6-12 mm'dir. Steplerde, taşlık ve otluk yamaçlarda, meralarda, tuzcul kumsallarda, tarlalarda, yol kenarlarında, deniz seviyesinden 2500 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş yayılımı vardır (31).

Şekil 4-166: *M. sativa* subsp. *sativa* ISTE 84442

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 02.06.2007, ISTE 84442. Tuzluca; Göктаş köyü, 1617 m, 12.06.2008, ISTE. 85634. Aralık, Tarlabası köyü, 1650 m, 05.06.2008, EA 513.

İsmi: Karayonca, Garayonca (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli: Özellikle Tuzluca yöresinde çok yaygın olarak kullanılır ve bilinir.

Tıbbi: yaprakları ezilerek kesiklerin üzerine konulur ve bir bezle sarılarak kan durdurucu ve yara iyileştirici olarak haricen uygulanır (İğdır, genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Toprak üstü kısımları; asitler, alkoloitler, aminoasitler, kumarinler, izoflavonoitler, saponinler, steroidler, karbohidratlar, vitaminler, pektin içerir (12, 30).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Once (155, 66), Çevrince (30), Yabani yonca (119).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; çıbanları iyileştirici olarak (119), hayvan yemi olarak (66) kullanılır.

4.18.29. *Melilotus officinalis* (L.) All.

Yapraklar üçe parçalanmıştır. Kulakçık tamdır. Çiçek durumu 40'tan fazla çiçek taşır. Korolla sarı renklidir. Tahrip edilmiş alanlarda, deniz seviyesinden 1750 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Aşağı Civanlı köyü, 1394 m, 01.06.2007, ISTE 84439. Aralık; Yenidoğan köyü, 1766 m, 18.07.2008, EA 876.

Şekil 4-167: *M. officinalis* ISTE 84439

İsmi: Eşek yoncası, Yonca (İğdir; genel).

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; genç yaprakları kansızlığa karşı çiğ olarak yenilir (M, K; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (İğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Toprak üstü kısımları; kumarinler, glikozitler (melilotozit, melilotin), flavonoidler (kamferol, kersetin), sapogeninler (166, 30) içerir. Antimikrobiyal aktivitesi, böcek öldürücü etkisi vardır (145).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Eşek yoncası, Sarı yonca (155, 49), Gayib otu (41), Koçboynuzu, Pire otu, Sarıtaş yoncası (119), Kokulu yonca (109), Kuş yoncası (155), Taş yoncası (105), Yonca (107).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; sinir yatıştırıcı olarak (107, 119, 109), hayvan yemi olarak (49, 119, 109), ishalde (119), idrar arttırıcı olarak (105) kullanılır.

4.18.30. *Onobrychis atropatana* Boiss.

Meyve çiçeğe küçük bir sapla bağlıdır, böbreksidir. Meyvenin düzleşmiş bir ibiği yoktur. Bayrakçık sarı renklidir. Kayalık yamaçlarda, killi topraklı tepelerde, 1000-1500 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-168: *O. atropatana* ISTE 84440

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Aşağı Civanlı köyü, 1394 m, 01.06.2007, ISTE 84440.

İsmi: Körülgen, Gorulgan (T, A; genel), Galeme çiçeği (M, K; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (İğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.31. *Onobrychis radiata* (Desf.) Bieb.

Meyve çiçeğe küçük bir sapla bağlıdır. Meyvenin düz, geniş bir ibik kısmının olması türü yörede kullanılan diğer *Onobrychis* taksonlarından ayırır. Taşlık, özellikle kireç taşı yamaçlarda, killi topraklı yamaçlarda, çayırlarda, 780-2150 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 02.06.2007, ISTE 84444. Tuzluca; Akdeğirmen köyü, 1747 m, 21.07.2008, EA 966.

Şekil 4-169: *O. radiata* ISTE 84444

İsmi: Gorulgan, Körülgen (T, A; genel), Galeme çiçeği (M, K; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.32. *Onobrychis stenostachya* Freyn subsp. *sosnowskyi* (Grossh.) Hedge

Meyvenin bir sapı yoktur. Kanatların kaliksten uzun olması türün karakteristik özelliğidir. Kaliks dişleri kaliks tüpünün 2-2,5 katıdır. Kuru balçıklı ve killi topraklı yamaçlarda, nadasa bırakılmış tarlalarda, 1600-2475 m arasındaki yükseklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde özellikle Kars ilinde yayılış gösteren bir **endemik** taksondur. İran-Turan elementidir (31). VU tehlike kategorisindedir (40). Bitki gözlemlerimize göre hala tehlike altındadır.

Şekil 4-170: *O. stenostachya* subsp. *sosnowskyi* ISTE 85576

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 11.06.2008, ISTE 85576. Aralık; Yenidoğan köyü, 1760 m, 06.06.2008, EA 509.

İsmi: Gorunga, Körülgen, Yabani gorunga (T; 1, 2, 3).

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksasyon idrar söktürücü olarak dahilen kullanılır (T; 2).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; 1, 2, 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.33. *Onobrychis transcaucasica* Grossh.

Meyvesi 6 mm'dir. Meyvesinin ibiğinde 1-2 mm uzunluğunda dişler vardır. Çayırlarda, kayalık yamaçlarda, 1900-3050 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elemetidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85734.

İsmi: Körülgen, Gorunga, Yabani gorunga (T; 1, 2, 3).

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları.

Şekil 4-171: *O. transcaucasica* ISTE 85734

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksiyon idrar söktürücü olarak dahilen kullanılır (T; 2).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; 1, 2, 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.34. *Onobrychis viciifolia* Scop.

Meyvesi 5-8 mm'dir. Meyvesinin ibiğindeki dişlerin çok kısa olması ile *O. transcaucasica* türünden ayrılır. Kültüre alınmış arazi yakınlarında, deniz seviyesinden 1700 m yüksekliğe kadar yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılışı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1226 m, 28.05.2007, ISTE 84428. Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 02.06.2007, ISTE 8442.

İsmi: Gorulgan, Körülgen (Iğdır; genel)

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (Iğdır; genel).

Şekil 4-172: *O. viciifolia* ISTE 84428

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Eşek otu, Evliya otu (17), Korunga (155, 17).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; hayvan yemi olarak kullanılır (17).

4.18.35. *Sophora alopecuroides* L. var. *alopecuroides*

Bayrakçık 90° geri kıvrıktır. Çiçek durumunda 60-80 çiçek vardır. Gövde basık tüylüdür, tüylerin uç kısmı yukarı doğru kıvrılır. Tarla kenarlarında, tuzcul kumullarda, deniz seviyesinden 1750 m yüksekliklere kadar yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1393 m, 29.05.2007, ISTE 84616. Karakoyunlu; Koçkıran köyü, 25.04.2008, ISTE 85270.

İsmi: Acıbiyan (İğdır; genel).

Şekil 4-173: *S. alopecuroides* var. *alopecuroides* ISTE 85270

Kullanılan Kısım: Kökü, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; bitkinin kökünden hazırlanan dekoksasyon insanlarda parazit kovucu olarak haricen kullanılır (İğdır; genel).

Böcek kovucu; kökünden hazırlanan dekoksasyon ahır ve evlere serpilerek pirelerden temizlenir (İğdır; genel).

Boya; köklerinin kaynatılmasıyla elde edilen su iplik veya yünün yeşilimsi, kahverengimsi bir renge boyanmasını sağlar (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Acı meyan (17, 155) , Acı piyan (155).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.36. *Trifolium ambiguum* Bieb.

Çiçek durumu 1-1,5 cm genişliğindedir. Çiçek sapı kaliksin 1/3'ü kadardır. Meyvesi 2 tohumludur. Steplerde, toprak yığını yamaçlarda, orman kenarlarında, 1700-2750 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-174: *T. ambiguum* ISTE 85699

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2311 m, 15.06.2008, ISTE 85699.

İsmi: Alma otu, Eşek yoncası, Üçkulak otu, Pişik kulağı (T, A; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları, çiçek durumları, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksyonu süt arttırıcı olarak ve hemoroit tedavisinde dahilen kullanılır. Yaprakları pişirilmeden salata şeklinde doğranarak kuvvet verici olarak yenilir. Yapraklarından hazırlanan infüzyonu barsak iltihabında dahilen kullanılır (T; genel).

Gıda; çiçek durumları genç iken çiğ olarak yenilir (T, A; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları yenilir (T, A; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kuş elması (155, 17), At elması (17).

Türkiye'deki Kullanımları: Çiçek durumları; gıda olarak (17) kullanılır.

4.18.37. *Trifolium campestre* Schreb.

Kaliks tüpü 5 damarlıdır. Uç yaprakçık bariz saplıdır. Korolla rengi soluktan parlak sarıya doğru, nadiren de mordur. Tarlalarda, boş ekilmemiş alanlarda, deniz seviyesinden 2200 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Abbasgöl köyü, 1930 m, 25.07.2008, ISTE 85822.

Şekil 4-175: *T. campestre* ISTE 85822

İsmi: Üzüm (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçek durumları, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç çiçek durumu çiğ olarak yenilir (Iğdır; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Dırfil (96, 155), Nefel (62), Sarı dırfil, Tırfil (155).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; hayvan yemi olarak (62) kullanılır.

4.18.38. *Trifolium pratense* L. var. *pratense* Boiss. & Bal.

Kaliks tüpü 10 damarlıdır. Korollası kırmızımsı mordan pembe renge doğrudur, nadiren beyaz renklidir. Çayırarda, yol kenarlarında, orman açıklıklarında, deniz seviyesinden 2300 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde yayılışı geniştir (31).

Şekil 4-176: *T. pratense* var. *pratense* ISTE 84431

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca Hadımlı köyü, 1226 m, 28.05.2007, ISTE 84431.

İsmi: Alma otu (T; genel), Eşek yoncası, Üçkulak otu (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçek durumları, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç çiçek durumları çiğ olarak yenilir (T; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara süt arttırıcı olarak yedirilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Çiçek durumu; karbohidratlar, kumarinler, izoflavonoitler, flavonoitler, saponinler, kumarik asit, faseolik asit, salisilik asit, uçucu yağ içerir (12).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Çayır tırfılı (18, 150), Köpek üçgülü (130, 155), Kuş üzümü (155, 66), Üçgül (9, 155), At elması, Çayır otu, Tırfil, Trifil (155), Çayır dutu (17), Kırmızı yonca (18), Tut (66), Üç kulak (141), Yenen çayır otu (173).

Türkiye'deki Kullanımları: Çiçekleri; mikrop kırıcı, balgam söktürücü, yatıştırıcı olarak (150, 18), gıda olarak (17, 66) soğuk algınlığında, idrar yolu hastalıklarında, böbrek ağrısını dindirici olarak (9), yara iyileştirici olarak (141) kullanılır.

4.18.39. *Trifolium repens* L. var. *repens*

Çiçek sapının kaliks boyunda olması ve meyvesinin 3-4 tohumlu olması sebebiyle yörede kullanılan kendisine benzer tür olan *T. amibiguum*'dan ayrılır. Çiçek durumu 1,5-2 cm'dir. Bataklık yerlerde, meralarda, 500-2700 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde yayılışı geniştir (31).

Şekil 4-177: *T. repens* var. *repens* ISTE 84430

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca Hadımlı köyü, 1226 m, 28.05.2007, ISTE 84430. Tuzluca; Laleli köyü, 2267 m, 14.06.2008, EA 811.

İsmi: Alma otu (T; genel), Eşek yoncası, Üçkulak otu (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçek durumları, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç çiçek durumları çiğ olarak yenilir (T; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara süt arttırıcı olarak yedirilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Tut (66, 155), Aküçgül (119), Beyaz yonca (18), Giyamembel (107), Köpektırnağı (155), Köpek üçgülü, Kuş üzümü (130), Tırfil (96).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; mide rahatsızlıklarında (119, 107), kuvvet verici olarak, romatizmada (18, 119), hayvan yemi olarak (17, 96), çiçek durumu; gıda olarak (66) kullanılır.

4.18.40. *Trifolium spadiceum* L.

Uç yaprakçığın sapsız olması ve çiçeklerinin sarıdan kahverengimsi renge dönmesi sebebiyle yörede kullanılan *T. campestre* türünden ayrılır. Nemli yerlerde, nehir kenarlarında, çayırarda, 1200-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Avrupa-Sibirya elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2158 m, 15.06.2008, ISTE 85694.

İsmi: Üzüm, Tut (T; genel).

Şekil 4-178: *T. spadiceum* ISTE 85694

Kullanılan Kısım: Çiçek durumları, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç çiçek durumları çiğ olarak yenilir (T; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Çayır dutu (17, 155).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.41. *Trifolium trichocephalum* Bieb.

Yakın tür olan *T. pratense*'den korollasının krem renginde olması ile ayrılır. Korolla, kaliksin 2 katı kadardır. Çayırlarda, ağaçlık ve bataklık yerlerde, 1670-2600 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-179: *T. trichocephalum* ISTE 85596

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ünlendi köyü, 1850 m, 11.06.2008, ISTE 85596.

İsmi: Üçkulak otu, Yonca (T, A; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara süt arttırıcı olarak yedirilir (T, A; genel)

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.18.42. *Vicia cracca* L. subsp. *cracca*

Çiçek durumu 10-40 çiçek taşır. Kaliksi nadiren şişkindir. Bitki çok sayıda tohum oluşturur. Yaprak dökün çalılıklarda, nemli çayırlarda, 100-2270 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Marmara, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Avrupa-Sibirya elementidir (31).

Şekil 4-180: *V. cracca* subsp. *cracca* ISTE 85518

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Koçkiran köyü, 838 m, 08.06.2008, ISTE 85518. Tuzluca; Çiçekli köyü, 18887 m, 20.07.2008, EA 652.

İsmi: Gürül (İğdir; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları, tohumları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; tohumları mide ağrısında, baş ağrısında ağrı kesici olarak dahilen kullanılır (T; genel).

Gıda; tohumları çiğ olarak yenilir (İğdir; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (İğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Bağla, Efek, Kır yoncası (79 150), Dağ yoncası, Efekt, Kara yonca, Yonca (155), Gülçina (96), Kuş fiği, Sümbül çiçeği (150).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; hayvan yemi olarak (79), meyveleri; idrar söktürücü olarak (150) kullanılır.

4.18.43. *Vicia sativa* L. subsp. *nigra* (L.) Ehrh. var. *nigra*

Çiçek durumunun sapsız olması ile yörede kullanılan diğer *Vicia* taksonlarından ayrılır. Bayrakçık çıplaktır. Kalker taşlı yamaçlarda, tarlalarda, kenarlarda, deniz seviyesinden 1900 m yüksekliğe kadar yetişirler. Ülkemizde Marmara, Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-181: *V. sativa* subsp. *nigra* var. *nigra* ISTE 84436

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Bahçelimeydan köyü, 1449 m, 01.06.2007, ISTE 84436.

İsmi: Gürül, Eşek gürülü (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Arpa fiği, Buğday fiği, Ekin fiği (17), Colbane ma'ran (11), Dağ fiği (49), Eşek tırfili (155), Fi, Fiotu, Yabanifi (86), Şokıl (62).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; hayvan yemi olarak (86, 49, 62, 17), tohumları; gıda olarak (11, 17, 62) kullanılır.

4.19. Fumariaceae

4.19.1. *Fumaria asepala* Boiss.

Üst petallerin kanatları geri kıvrık değildir. Çiçekleri pembe veya beyaz renklidir. Tarlalarda, yamaçlarda, üzüm bağlarında, 500-1700 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Marmara ve Ege Bölgesi hariç ülkemizde geniş bir yayılışı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1279 m, 30.05.2007, ISTE 84424. Merkez; Küllük köyü, 820 m, 27.04.2008, ISTE 85289.

Şekil 4-182: *F. asepala* ISTE 85289

İsmi: Şetere (İğdır; genel)

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksiyonu haricen kaşıntı giderici olarak kullanılır (İğdır; genel). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksiyonuna kına eklenerek ıslatılan kına baş ağrılarına karşı başa yakılır (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Alkaloit taşır (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Şahtere (121, 119) Şahtere otu (17, 107).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; sancı dindirici olarak, haricen mikrop öldürücü olarak (17, 107, 119), vücut kaşıntısında, egzamada (121) kullanılır.

4.19.2. *Fumaria microcarpa* Boiss. ex Hausskn.

Yörede kullanımı olan *F. asejala* türünden farklı olarak üst petalin kanatları geri kıvrıktır ve çiçekleri koyu pembe renklidir, petalin geri kıvrılan kısmı mor renklidir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-183: *F. microcarpa* ISTE 84425

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1279 m, 30.05.2007, ISTE 84425.

İsmi: Şetere (İğdir; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksilyon haricen kaşıntı giderici olarak kullanılır (İğdir; genel). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksilyonuna kına eklenerek ıslatılan kına baş ağrılarına karşı başa yakılır (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Alkoloit taşır (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Şahtere otu (17, 107, 69), Şahtere (119, 141).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; sancı dindirici olarak, haricen mikrop öldürücü olarak (17, 107, 119), hemoroitte (69, 141), egzamada (141) kullanılır.

4.20. Geraniaceae

4.20.1. *Geranium stepporum* Davis

Tuberli çok yıllıklardır. Gövdenin ilk çatalı altındaki kısmı daima bir çift yaprak taşır. Meyvesinin gagası bariz uzundur. Nadasa bırakılmış tarlalarda 980-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Gedikli köyü, 1882 m, 31.05.2007, ISTE 84427. Tuzluca; Akoluk köyü, 2200 m, 01.05.2008, ISTE 85317.

Şekil 4-184: *G. stepporum* ISTE 85317

İsmi: Tavşantopu, Tavşan topuğu (T; genel), Yerelması (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Tuberleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; tuberleri soyulur ve çiğ olarak yenilir (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.20.2. *Geranium tuberosum* L. subsp. *tuberosum*

Yörede kullanılan *G. stepporum*'dan farklı olarak gövdenin ilk çatalı altındaki kısmı yapraksızdır, meyvesinin gagası çok kısadır. Kayalık yamaçlarda tahrip edilmiş alanlarda, özellikle nadasa bırakılmış tarlalarda, deniz seviyesinden 2500 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

Şekil 4-185: *G. tuberosum* subsp. *tuberosum* ISTE 85470

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 05.05.2008, 2311 m, ISTE 85470.

İsmi: Tavşantopu (İğdır; genel), Koçkuzu (T; 2).

Kullanılan Kısmı: Tuberleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; tuberleri soyularak çiğ olarak yenilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Devetabanı (49, 155), Cezuğaraban (4), Devetopuğu (155), Helilok (92), Kokali, Mavalok (169), Potot (111).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak altı yumrusu; gıda olarak (169, 49, 92), tamamı; hayvan yemi olarak (49, 4), siyah boya yapımında (111) kullanılır.

4.21. Hypericaceae (Clusiaceae, Guttiferae)

4.21.1. *Hypericum montbretii* Spach

Anter ve yapraklarında siyah guddelerin bulunmaması ile *H. perforatum* türünden ayrılır. Nemli, toprak yığınlarının bulunduğu taşlık ve tabakalı yerlerde, 200-1750 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Ülkemizde yayılışı geniştir (31).

Şekil 4-186: *H. montbretii* ISTE 85557

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Soğukbulak köyü, 2261 m, 10.06.2008, ISTE 85557. Aralık; Tazeköy, 860 m, 19.07.2008, ISTE 85717.

İsmi: Çay çiçeği, Çay otu (İğdir; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan dekoksyonu hemoroitte, böbrek rahatsızlıklarında, mide rahatsızlıklarında ve ülserde dahilen kullanılır (İğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Çiçekli dalları; hiperisin, psödohiperisin (102, 135), Flavonoit (102, 67), gallik ve kateşik tanen (102) içerir. Antimikrobiyal aktivitesi vardır (135).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Juta papatya (96), Kantaron (155), Mayasılotu (86).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; hemoroitte (86) kullanılır.

4.21.2. *Hypericum perforatum* L.

Siyah guddeler bitkinin toprak üstü kısımlarının hemen hemen her tarafında vardır. Kuru yerlerde, su kenarlarında, deniz seviyesinden 2500 m yüksekliklere kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Koçkiran köyü, 838 m, 08.06.2008, ISTE 85521.

Şekil 4-187: *H. perforatum* ISTE 85521

İsmi: Çay çiçeği, Çay otu (İğdır; genel)

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan dekoksyonu hemoroitte, böbrek rahatsızlıklarında, çocuklarda sarılık hastalığında, mide rahatsızlıklarında ve ülserde dahilen kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Naftodiantron türevleri, flavonoidler, biflavonoidler, floroglusinoller, uçucu yağ, kateşik ve kondanse tanenler (19, 33, 30), fenolik asitler, steroller, ksantonlar, fenilpropanoitler, A ve C vitamini (19, 33), çiçekleri; hiperisin, psödohiperisin, floroglusinol, hiperforin, adhiperforin, furohiperforin, flavonoidler, uçucu yağ, vitamin C, tanenler, karotenoidler, aminoasitler (34, 55), çiçekli dalları; flavonoid, kateşik tanen (85, 29, 100, 82), uçucu yağ, saponin (100), toprak üstü kısımları; tanen, uçucu yağ, flavon türevleri (12, 18), hiperisin (18, 166), psödohiperisin, izohiperisin, protohiperisin (166), antrakininon türevleri, asitler, karotenoidler, kolin, nikotinamid, pektin, hidrokarbonlar, β -sitosteroller içerir (18, 19).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kantaron, Sarı kantaron (yaygın), Binbirdelik otu (18, 119, 55, 113, 112), Mayasıl otu, Yara otu (18, 94, 38), Sarı çiçek (139, 155, 56, 8), Çay otu (130, 8, 155), Boya otu, Kanotu, Koyunkıran (38, 18), Kalp otu, Kantül, Kesik otu, Mide otu, Sarıcaayüz, (96, 98), Kangıran (94, 38), Kantariyon, Kantur çiçeği, Sarı ot (155, 3), Kantaryon (98, 96), Mide otu (8, 155), Ülser otu (44, 155), Yakı otu (69, 155), Adaçayı, Alaçayı (61), Çay çiçeği, Verem otu (139), Kangran otu, Kanser otu, Kanter çiçeği (86), Kantıran, Kangıran otu (6), Kantıron, Kantorod, Kantoron, Kantoron otu (81), Kılıçotu (18), Kızılıcırık (50), Koramaz (171), Koyunkıran, Kuzukıran (18), Sancı otu (109), Sarı kantoton, Tentürdiyot çiçeği, Yarayaprağı (155), Su kantoronu (105), Tentürototu (170).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; mide rahatsızlıklarında, yanıklarda, ülserde, yara tedavisinde, mide ağrısında, yatıştırıcı olarak (yaygın), kurt düşürücü olarak (18, 98, 137, 86, 38), böbrek rahatsızlığında (6, 154, 8, 9, 86), astımda (89, 98, 154, 43, 3), ishalde (154, 6, 55, 109), romatizmada (6, 43, 61), idrar yolları rahatsızlıklarında (154, 6, 98), şeker hastalığında (104, 90, 98), hemoroitte (104, 69, 98), kalp, damar hastalıklarında, (9, 154, 98), diş ağrısında, cilt hastalıklarında (3, 43), çay olarak (50, 78), veremde, soğuk algınlığında (86, 98), böbrek taşı düşürmek için (61, 98), karın ağrısında (82, 89), adet sancısında (89, 43), egzamada (98, 154), prostat tedavisinde (6, 154), iştah açıcı olarak (55, 154), kan durdurucu olarak (55, 8), akciğer kanserinde, kan dolaşımı bozukluklarında (6, 154), baş ağrısında (50), kanserde, idrar sökücü olarak (86), gaz söktürücü olarak (38), hipertansiyonda, barsak rahatsızlıklarında, mantar hastalığında, uykusuzlukta, idrar kaçırma, göğüs hastalıklarında, felçte, kanamada, iç kanamada, bronşitte, faranjitte, dudak çatlaklarında, uçukta, (98), antispazmotik olarak, kabız olarak (18), spazm çözücü olarak, antiseptik olarak, karaciğer rahatsızlıklarında, kan pıhtılaşmasında, iltihap sökücü olarak, lezzet verici olarak (55), hazımsızlıkta (8), iltihaplı kulak burun boğaz hastalıklarında (9), pişikte (105), yaprakları; sarı, yeşil, kahverengi boya elde etmek amacıyla (36, 113), bitki; sarı ve kırmızı tonlarında boya vermek için (38), iltihaplı yaralarda (8), şeker hastalığında (9) kullanılır.

4.21.3. *Hypericum scabrum* L.

Gövdesindeki kırmızı uçlu sert salgı tüyler ile yörede kullanılan diğer *Hypericum* türlerinden ayrılır. Kuru kayalık yamaçlarda, steplerde, 750-3200 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Marmara ve Ege Bölgesi dışında yurdumuzdaki yayılışı geniştir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Sariabdal köyü, 1396 m, 10.06.2008, ISTE 85536. Tuzluca; Karataş köyü, 1659 m, 12.06.2008, ISTE 85649.

Şekil 4-188: *H. scabrum* ISTE 85536

İsmi: Çay otu, Çay çiçeği (İğdır; genel), Mide otu (T; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan dekoksiyonu hemoroitte, mide rahatsızlıklarında, ülserde, böbrek rahatsızlıklarında dahilen kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Uçucu yağ taşır (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Mayasıl otu (yaygın), Kepirotu (17, 18, 161), Kantaron (155, 27), Kızılık otu (17, 161), Çıtçı otu (155), Kantaron (105), Karahasan çayı, Kulilka zar, Sancı otu (169), Öksürük otu, Sarı kantaron, Yılan misi (109).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; ülser tedavisinde, bademcik iltihabında, kalp rahatsızlıklarında, toprak üstü kısımları; hemoroitte (yaygın), kabızlıkta (120, 119, 18), mide ağrısında (105, 169, 118), yatıştırıcı olarak (105, 169), adet sancısında, karın ağrılarında, ağrı kesici olarak (169), kanserde, öksürükte, sancıda, ishalde (109), antiseptik olarak (105), egzamada, saç dökülmesinde, deri hastalıklarında, spazm çözücü olarak (161), şeker hastalığında (154) kullanılır.

4.22. Iridaceae

4.22.1. *Gladiolus atrovioleaceus* Boiss.

Yaprak ayası eşit paralel damarlıdır. Nadasa bırakılmış tarlalarda, mısır tarlalarında, tahrip edilmiş steplerde, kalker taşlı yamaçlarda, yol kenarlarında, 650-2150 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 11.06.2008, ISTE 85588.

İsmi: Papakotu (T; 2, 3).

Kullanılan Kısım: Kormu, çiçekleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; kormları soyulup çiğ olarak yenilir (T; 2, 3).

Esya; çiçeklerinden şapka örülür (T; 2, 3).

Şekil 4-189: *G. atrovioleaceus* ISTE 85588

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kıraç süseni (17, 155), Glayöl (121), Cezuğarab (4), Karga soğanı, Keklik çiğdemi, Kılıç otu, Kuzgun kılıcı (17), Mor çiçekli glayöl (18), Salep otu (119), Sosın (62), Sümbül (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak altı yumrusu; gıda olarak (49), afrodisyak olarak, kusturucu olarak (16), çiçekleri; dekoaratif amaçlı (62, 119, 17), gıda olarak (4), kızlara saç süsü yapımında (121) kullanılır.

4.22.2. *Gladiolus kotschyanus* Boiss.

Yaprak laminasının damarlarının düzensiz dizilişli olması ile yörede kullanılan *G. atroviolaceus* türünden ayrılır. Kireç taşlı yamaçlarda, vadilerde, bataklık yerlerde, nehir kenarlarında, alpin çayırlarda sulak çayırlarda, laden ormanları kenarında, 400-2900 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-190: *G. kotschyanus* ISTE 84406

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 02.06.2007, ISTE 84406.

İsmi: Papakotu (T; 2, 3).

Kullanılan Kısım: Kormu ve çiçekleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; kormları soyulup çiğ olarak yenilir (T; 2, 3).

Eşya; çiçeklerinden şapka örülür (T; 2, 3).

Şekil 4-191: *Gladiolus*'larla örülmüş şapka.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

4.22.3. *Iris caucasica* Hoffm. subsp. *caucasica*

Bitki soğanlı olması ile yörede kullanılan diğer *Iris* taksonlarından ayrılır. Kayalık yamaçlarda ve dağ steplerinde, 2200-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Öksin elementtir (31). VU tehlike kategorisindedir (40). Bitkiye yörede sadece Tuzluca'nın birkaç dağ köyünde küçük populasyonlar halinde rastlanılmıştır. Gerek insanlar gerekse bulunduğu alanlardaki otlatma sebebiyle bitkinin tahrip olduğu gözlemlenmiştir ve bitki hala tehlike altındadır.

Şekil 4-192: *I. caucasica* subsp. *caucasica* ISTE 85313

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akoluk köyü, 2216 m, 01.05.2008, ISTE 85313.

İsmi: Gızmemesi (T; 2).

Kullanılan Kısım: Tamamı

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; bitkinin tamamı özellikle tepalleri çiğ olarak yenilir (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Navruz (17), Nevruz çiçeği, Süsen (107).

Türkiye'deki Kullanımları: Bitkinin uğur getirdiğine inanılır (107).

4.22.4. *Iris iberica* Hoffm. subsp. *elegantissima* (Sosn.) Takht. & Federov

Rizomuludur. Dış tepalinin daralmış kısmı tüylüdür. Kayalık ve tuzcul bayırlarda, çimenliklerde veya steplerde, volkanik kayalarda, 1100-2250 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yenidoğan köyü, 1766 m, 28.04.2008, ISTE 85276.

İsmi: Gurtgulağı, Kurtkulağı (A; 3, T; 1, 2, 3).

Kullanılan Kısım: Tepalleri

Şekil 4-193: *I. iberica* subsp. *elegantissima* ISTE 85276

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; tepalleri çiğ olarak yenilir (A; 3, T; 1, 2, 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kurtkulağı (17, 155), Sosen (113).

Türkiye'deki Kullanımları: Tepalleri; mor renk vermek için (113) kullanılır.

4.22.5. *Iris spuria* L. subsp. *musulmanica* (Fomin) Takht.

Dış tepalin daralmış kısmının çıplak olması ile *I. iberica* türünden ayrılır. Nemli çayırarda, tuzlu düzlüklerde, alüvyol topraklarda, 800-1900 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Aşağı Çiftlik köyü, 829 m, 07.06.2008, ISTE 85498.

Şekil 4-194: *I. spuria* subsp. *musulmanica* ISTE 85498

İsmi: Gındırğa (A; 2)

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Dekoratif; çiçekleri dekoratif amaçlı kullanılır (A; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

4.23. Lamiaceae (Labiatae)

4.23.1. *Ajuga chamaepitys* (L.) Schreber subsp. *chia* (Schreber) Arcangeli var. *chia*

Korollası üst dudak ve alt dudaktan ibarettir ve sarı renklidir. Gövde tamamen tüylüdür. Kayalık yamaçlarda, steplerde, nadasa bırakılmış tarlalarda deniz seviyesinden 2000 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

Şekil 4-195: *A. chamaepitys* subsp. *chia* var. *chia* ISTE 85589

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 11.04.2008, ISTE 85589. Tuzluca; Zavot düzü, 1203 m, 29.05.2007, ISTE 84515.

İsmi: Acıgıcı, Mayasilotu (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksiyonu kuvvet verici, ateş düşürücü, adet söktürücü olarak ve hemoroitte dahilen kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Toprak üstü kısımları; uçucu yağ (18, 67), flavonoidler (67), rezin ve acı madde (18) yaprakları; uçucu yağ, rezin ve acı madde (55) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Mayasilotu (17, 18, 55, 171, 119), Yerçamı (17, 18, 109, 55), Basurotu (69, 99, 170), Bodurot (17, 18), Bozca ot (17, 94), Kısa mahmutçuk (165, 120), Yerselvisi (18, 55), Bozbodur ot (17), Ebem terliği (49), Hamam otu, Teyrek (55), Kokar ot (79), Tosbağa çiçeği, Tosbağa tırnağı (22), Yer meşesi (18).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; hemoroitte (165), kuvvet verici olarak (94), toprak üstü kısımları hemoroitte (yaygın), kuvvet verici olarak (17, 18, 22), yara iyi edici olarak (17, 18, 119), idrar arttırıcı (18, 119), hayvan yemi olarak (79), adet söktürücü, zehirli hayvan sokmalarına karşı panzehir olarak (18), ateş düşürücü, mesane taşı düşürücü olarak, öksürükte (22), terletici olarak (17), yaprakları; saç dökülmesinde, egzamada, çiçek hastalığında (55), çiçekleri; yara iyileştirici olarak (109) kullanılır.

4.23.2. *Leonurus glaucescens* Bunge

Küçük fındıksı meyvenin uç kısımda küme halinde tüylü olması ve yapraklarının parmaklı loplara ayrılması ile yörede kullanılan diğer Lamiaceae familyasına ait taksonlardan ayrılır. Gövdesi yalnızca köşelerde tüylüdür. Azot bakımından zengin topraklarda, volkanik kayalıklarda, göl ve nehir kenarlarında, 1500-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Ülkemizde Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-196: *L. glaucescens* ISTE 85566

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1706 m, 10.06.2008, ISTE 85566.

İsmi: Öküzguyruğu (T; genel).

Kullanılan Kısım: Kökü, çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kökü kaynatılır, elde edilen suyundan hamur yapılarak iltihaplı yaralara haricen uygulanır. Çiçekli dallarından hazırlanan infüzyonu kalp kuvvetlendirici olarak dahilen kullanılır (T; 2).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Fenoller, fenilpropanoid glikozitler (26) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.23.3. *Marrubium astracanicum* Jacq. subsp. *astracanicum*

Kaliks dişleri 5 tanedir. Gövdesindeki yıldızsı tüyler baskın olarak bulunmaktadır. Çiçekleri lavanta renginden mora doğrudur. Yamaçlarda, ağaçlık alanlarda, yol kenarlarında, 950-3200 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1706 m, 10.06.2008, ISTE 85563. Tuzluca; Ünlendi köyü, 1850 m, 11.06.2008, ISTE 85594.

İsmi: Çayotu, Dağ çayı (A, T; genel).

Şekil 4-197: *M. astracanicum* subsp. *astracanicum* ISTE 85594

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan infüzyonu soğuk algınlığında ve ateş düşürücü olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Hayvan yemi; Toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Diterpenler (67) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.23.4. *Marrubium parviflorum* Fisch. & Mey. subsp. *oligodon* (Boiss.) Seybold

Çiçeklerinin beyaz renkte olması ile yörede kullanımı olan *M. astracanicum* türünden ayrılır. Yamaçlarda, steplerde, 850-2350 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösteren **endemik** bir taksondur (31). **LC** tehlike kategorisindedir (40). Bitkinin yörede özellikle Tuzluca'nın bir çok köyünde geniş popülasyonlar oluşturduğu gözlemlenmiştir.

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Sariabdal köyü, 1398 m, 10.06.2008, ISTE 85528. Tuzluca; Çiçekli köyü, 10.06.2008, 1887 m, EA 738.

İsmi: Çayotu, Çöl çayı, Dağ çayı (A, T; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan infüzyonu soğuk algınlığında ve ateş düşürücü olarak dahilen kullanılır (A, T; genel).

Şekil 4-198: *M. parviflorum* subsp. *oligodon* ISTE 85528

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Uçucu yağ içerir (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Ak yaprak (49), Bozkulak çalbası (155), Çaya çe, Dağ çayı (169).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; çay olarak (119, 169), hayvan yemi olarak (49) kullanılır.

4.23.5. *Mentha longifolia* (L.) Hudson subsp. *longifolia*

Korollasının 4 tane hemen hemen eşit loplara ayrılması, gövde yapraklarının sapsız oluşu ve yaşam ortamı olarak nemli yerleri tercih etmesi taksonun karakteristik özellikleridir. Nehir kenarlarında ve bataklıklarda, 600-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Öksin elementtir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hamurkesen köyü, 1773 m, 29.05.2007, ISTE 84514. Tuzluca; Akdeğirmen köyü, 1711 m, 21.07.2008, ISTE 85771.

Şekil 4-199: *M. longifolia* subsp. *longifolia* ISTE 85771

İsmi: Bung, Pung, Yarpız, Yarpuz (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Yaprakları, çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kurutulmuş yaprakları yörede bulunan killi toprak ve tavuk taşığının kurutulmuş iç zarı ile birlikte ezilerek elde edilen toz ağızlardaki pamukçuklarda kullanılır (M; 1). Taze yaprakları ağız yaralarına karşı yenilir. Kurutulmuş yapraklarından hazırlanan infüzyonu astımda, akciğer rahatsızlıklarında, mide bulantısında, çocuklarda ishal kesici olarak ve soğuk algınlığında dahilen kullanılır. Yaprakları karışım j'nin terkbine girerek soğuk algınlığında dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Gıda; genç yaprakları çiğ olarak yenilir, ayran aşına katılır, kurutularak baharat olarak yemeklerde kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Toprak üstü kısımları; flavonoit, kateşik tanen, saponin (85, 29), uçucu yağ (67, 85, 29), uçucu yağ olarak; mentol (18), yaprakları; uçucu yağlar, terpenoidler (55) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Nane, Pünk, Yarpuz (yaygın), Eşek nanesi (91, 130, 164, 90), Tüylü nane (17, 18, 112, 137), Yabaninane (57, 86, 96, 98), Narpuz (69, 10, 109), Su nanesi (22, 79, 109), Yaban nanesi (139, 51, 86), Dere nanesi (96, 98), Nana (29, 85), Çay nanesi (41), İt nanesi (17), Kır nanesi (78), Narpız (22), Pink, Punk (62), Pung (169), Pünge (119), Yarpız (141).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; baş ağrısında (62), toprak üstü kısımları; boyamada gri renk verir (10, 113), öksürük kesici olarak (139, 90), soğuk algınlığında (139, 118), hemoroitte (69, 118), güneş çarpmasında (141, 170), yaraların tedavisinde (110, 91), romatizmada (43, 62), bebeklerde barsak rahatsızlıklarında, gaz sancısında, kötü kokuları giderici olarak (169), boyamada açık mavi, yeşilimsi renk vermek amacıyla (51), iltihaplı yaralarda (90), ateş düşürücü olarak (170), karın ağrısında, iç hastalıklarında, bronşitte, adet sancısında, baş ağrısında (141, 11), deri hastalıklarında (183), yaprakları; gıda olarak, çay olarak, mide rahatsızlığında (yaygın), soğuk algınlığında (22, 86, 112, 55), hazmettirici olarak, baharat olarak (132, 89, 109), gaz söktürücü olarak (164, 43, 55), kusma ve bulantıda (66, 22), hemoroitte (66, 41), altını ıslatan çocuklarda (85, 29), karın ağrısında, ishalde (66, 98), gripte (112), romatizmada (41), saç dökülmesinde (22), antiseptik olarak (137), cilt bakımında (62), kuvvet verici, balgam söktürücü, safra söktürücü olarak (78), midevi olarak, afrodisyak olarak, şeker hastalığında, kurt düşürücü olarak (55), astımda (129) kullanılır.

4.23.6. *Nepeta fissa* C. A. Meyer

Tüy örtüsü basittir. Kaliksi bariz 15 damarlıdır, tüpsüdür, bariz iki dudaklıdır, alt dudak kıvrıktır. Korolla mavi veya leylaktan mora doğrudur. Volkanik ve serpantin kayalıklarda, yamaçlarda, steplerde, kuru veya nemli yerlerde, 1100-1950 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kamışlı köyü, 1305 m, 31.05.2007, ISTE 84519. Tuzluca; Üçkaya köyü, 1337 m, 02.05.2008, ISTE 85295.

İsmi: Eşek yarpuzu (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Şekil 4-200: *N. fissa* ISTE 85295

Kullanım amacı ve şekli:

Kozmetik; çiçekli dallarından hazırlanan dekoksionu bebeklerin güzel kokmaları için duruluma suyuna eklenir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Uçucu yağı; β -karyofillen, karyofillen oksit, γ -murolen, valensen, β -pinen, α -pinen (93) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.23.7. *Origanum vulgare* L. subsp. *gracile* (C. Koch) Ietswaart

Brakteleri barizdir. Kaliksi, 5 tane hemen hemen eşit dişlidir. Yapraklarında nokta şeklinde salgı tüyleri vardır. Kuru tepelerde, kayalık yamaçlarda, kalkerli ve kalkersiz topraklarda, ibrelili ve karışık ağaçlık yerlerde, makilerde, deniz seviyesinden 2500 m yüksekliğe kadar yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılışı gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85738. Tuzluca; Rabet köyü, 22.07.2008, 1836 m, EA 1031.

Şekil 4-201: *O. vulgare* subsp. *gracile* ISTE 85738

İsmi: Eşek kekiği, Kekik, Kır kekiği, Yaban kekiği (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan infüzyonu yüksek tansiyonda, astımda, mide yanmasında, diş ağrısında, baş ağrısında dahilen kullanılır (Iğdır; genel). Karışım i'nin terkbine girerek hazırlanan dekoksiyon iç hastalıklara karşı dahilen kullanılır (T, A; genel).

Gıda; kurutulmuş çiçekli dalları yemeklerde özellikle taş köfte yemeğinde baharat olarak kullanılır (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Uçucu yağ; özellikle karvakrol (18, 131, 152), β -karyofillen, germakren d (131), çiçekli dalları; kateşik tanen, uçucu yağ (29) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kekik (yaygın), Kekotu (3, 86, 69, 98, 96), Yer kekiği, Keklik otu, Keklik (154, 98, 96), Anzer çayı (17, 155), Kara kekik (50, 170), Kırçayı (79, 61), Piren kekiği (29, 85), Ada çayı (130), Akkekik (119), Ayaklı kekik (154), Catır (112), Çanakkale kekiği (27), Çay otu (79), Dağ kekiği, Uzun kekik, (61), Gök kekik, Güveyotu, Keklik otu, Mercanköşk (150), Güve otu, Kak otu (43), Köfteotu (86), Taş kekik (171), Yabani kekik, Yabani kekük (9), Yavşan (109), Yayla kekiği (170).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprak ve çiçekleri baharat ve çay olarak, soğuk algınlığında, mide ağrılarında (yaygın), şeker hastalığında (43, 109, 61, 154), karın ağrısında (86, 50, 3), mide bulantısında (86, 50), midevi olarak (154, 150), nefes darlığında (85, 29), hemoroitte (154, 69), yatıştırıcı olarak (18, 150), terletici, idrar arttırıcı, gaz söktürücü olarak (18), iştahsızlıkta, antiseptik olarak (150), ülserde (8), yara iyileştirici olarak (112), böbrek taşı düşürmek için (98), kolesterol düşürücü olarak (90), diş eti hastalıklarında, besin koruyucusu olarak (43), astımda (9), iç hastalıklarda (171) kullanılır.

4.23.8. *Phlomis armeniaca* Willd.

Tüy örtüsü dallanmış, çatalı ve yıldız tüylüdür. Korollanın üst dudağının bariz oraksı olması ile yörede kullanılan Lamiaceae familyasına ait diğer taksonlardan ayrılır. Korolla sarı renklidir. Çam ormanlarında, steplerde, kuru kireç taşlı kayalıklarda, nadasa bırakılmış tarlalarda, 800-2350 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösteren **endemik** bir türdür. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-202: *P. armeniaca* ISTE 85636

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Göктаş köyü, 1617 m, 12.06.2008, ISTE 85636. Tuzluca; Akoluk köyü, 2021 m, 13.06.2008, EA 803.

İsmi: Çayotu, Çöl çayı (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan infüzyonu nefes darlığında, ateş düşürücü olarak, bronşitte, soğuk algınlığında dahilen kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Glikozitlerden; monoterpen glikozitler, iridoid glikozitler, verbaskoid glikozitler, fenilpropanoid glikozitler içerir (136).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Şalba (105, 155), Adaçayı (62), Bozkulak, Bozşavlak, Sarışabla (109), Bozot (155), Çalba (121), Emecan (41), Silvancık (119), Silvanok (107).

Türkiye'deki Kullanımları: Çiçekleri; gıda olarak, astımda, bronşitte, nefes darlığında (121), arılara uğlak işgal etmesi için (107), sancıda (109), arıcılıkta bal bitkisi olarak (109), çiçekli dalları; yaralarda, beyin tümöründe, kanserde, antiseptik olarak (105), yaprakları; çay olarak (62), çiçekli dalları; çay olarak (119, 107) kullanılır.

4.23.9. *Salvia aethiopis* L.

Çiçek durumu kollu şamdan şeklindedir. Steplerde, volkanik ve kireç taşı yamaçlarda, nadasa bırakılmış tarlalarda, yol kenarlarında, deniz seviyesinden 2100 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akdeğirmen köyü, 1711 m, 21.07.2008, ISTE 85761. Tuzluca; Kayaören köyü, 29.05.2007, 2012 m, EA 115.

Şekil 4-203: *S. aethiopis* ISTE 85761

İsmi: Maldili (T; 1, 2, 3), Öküzgulağı (A; 2, M; 3).

Kullanılan Kısım: Yaprakları, gövdesi, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; yaprakları ayran aşına katılır, gövdesi soyularak yenilir (T; 1, 2, 3, A; 1, M; 3).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; 1, 2, 3, A; 1, M; 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Flavonoitler içerir (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Yünlü adaçayı (120, 17), Ada çayı (155), Karakoyun teği (105).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; mide rahatsızlıklarında (120), astımda, kalp hastalıklarında (105) kullanılır.

4.23.10. *Salvia brachyantha* (Bordz.) Pobed.

Korolla tüpü pulcukludur. Taşlı volkanik yamaçlarda, nadasa bırakılmış tarlalarda, çayırarda, 1050-2800 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Üçkaya köyü, 1337 m, 02.05.2008, ISTE 85312.

Şekil 4-204: *S. brachyantha* ISTE 85312

İsmi: Gazangulpu, Kazankulpu (T; 1, 2).

Kullanılan Kısım: Taban yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; bitkinin genç taban yapraklarından etli sarma yemeği yapılır (T; 1, 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.23.11. *Salvia hydrangea* DC. ex Bentham

Yapraklarının pinnatisekt veya orta damara kadar üçe parçalanması ile yörede kullanılan diğer *Salvia* taksonlarından ayrılır. Volkanik taşlı, tuzlu ve kireç taşlı yamaçlardaki meralarda, yol kenarlarında, 600-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akdeğirmen köyü, 1711 m, 21.07.2008, ISTE 85763. Tuzluca; Eğrekdere köyü, 1213 m, 28.05.2007, ISTE 84604. Tuzluca; Hadımlı köyü, 29.05.2007, ISTE 84603.

İsmi: Çöl çayı (İğdır; genel), Koçotu (T; 1).

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli: Yörede çay olarak en fazla tüketilen ve tercih edilen *Salvia* türüdür.

Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan infüzyonu, soğuk algınlığında, şeker hastalığında, mide rahatsızlıklarında, ateş düşürücü olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel). Karışım a'nın terkibine girerek adet sancısında (T; 2), karışım i'nin terkibine girerek iç hastalıklarda (T, A; genel), karışım ö'nün terkibine girerek soğuk algınlığında dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Şekil 4-205: *S. hydrangea* ISTE 84604

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Uçucu yağında; spatulenol, α -pinen, β -karyofillen (127), 1,8-sineol (127, 93), kamfor, α -humulen, β -bisabolol, mirtenol (93) vardır.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.23.12. *Salvia limbata* C. A. Meyer

Korollasının 20 mm'den fazla olmasıyla yörede kullanılan diğer *Salvia* taksonlarından ayrılır. Gövdesi geriye yönelik kısa sert tüylerle kaplıdır. Kayalık yamaçlarda, steplerde, tuzlu topraklarda, yol kenarlarında, mısır tarlalarında, 1060-2340 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Sariabdal köyü, 1398 m, 10.06.2008, ISTE 85532.

İsmi: Maldili (T; genel).

Şekil 4-206: *S. limbata* ISTE 85532

Kullanılan Kısım: Gövdesi.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; gövdesi soyularak yenilir (T; genel).

Hayvan yemi; toprak üstü kısımları hayvanlara yedirilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Toprak üstü kısımları; uçucu yağ (134), diterpenoitler (67), uçucu yağ; bisiklogermakren, α -pinen, 1,8-sineol, sabinen, β -pinen, spathulenol, β -caryophyllen, δ -elemen içerir (134).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kedikuyruğu (155).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; diş ağrılarında kullanılır (110).

4.23.13. *Salvia nemorosa* L.

Korolla tüpünün pulcuklu olmaması ile yakın tür olan *S. brachyantha* türünden ayrılır. Steplerdeki kayalık yamaçlarda, nadasa bırakılmış tarlalarda,  ayırık yamaçlarda, ekilmemiş alanlarda, 1000-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen  rnek: Tuzluca; Aşağı Civanlı köyü, 1394 m, 01.06.2007, ISTE 84522. Aralık; Yenidoğan köyü, 1766 m, 05.06.2008, EA 491.

İsmi:  l  ayı, Kara ot (T; genel).

Kullanılan Kısım:  i ekli dalları.

Şekil 4-207: *S. nemorosa* ISTE 84522

Kullanım amacı ve Şekli:

Tıbbi;  i ekli dallarından hazırlanan infüzyonu soğuk algınlığında dahilen kullanılır (T; genel).

Bal bitkisi; bu bitkinin çiçeklerinden elde edilen bala kara bal denilmektedir. Bu bal bir çok hastalığa deva olarak tavsiye edilir (İĞdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Diterpenoitler, monoterpenoitler, steroidler, triterpenoitler içerirler (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Adaçayı (113), Gehareş, Kara ot, Siyah ot (155), Gemdaş, Gemtaş (141).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak  st  kısımları; gri boya elde etmek için (113), kan durdurucu olarak, yara tedavisinde (141) kullanılır.

4.23.14. *Salvia staminea* Montbret & Aucher ex Bentham

Çiçek durumunun kollu şamdan şeklinde olmaması ile yakın tür olan *S. aethiopsis*'ten ayrılır. Kireç taşı ve volkanik kayalıklı yamaçlarda, meşe çalılıkları arasında, alpin çayırarda, 1700-3150 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akoluk köyü, 2216, 13.06.2008, ISTE 85672.

İsmi: Gazankulpu (T; 1, 2).

Şekil 4-208: *S. staminea* ISTE 85672

Kullanılan Kısım: Taban yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; taban yaprakları etli sarma yapmak için kullanılır (T; 1, 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; gıda olarak (17) kullanılır.

4.23.15. *Salvia verticillata* L. subsp. *amasiaca* (Freyn. & Bornm.) Bornm.

Çiçek sayısının çevrelerde 8-40 tane olması ile yakın türlerden ayrılır. 15-50 cm boyundadır. Tüy örtüsü kısa sert tüylerden oluşur. Steplerde, tuzcul yerlerde, çayırarda, meşe ve çam ormanlarında, tarlalarda, 150-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-209: *S. verticillata* subsp. *amasiaca* ISTE 85652

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Uğurca köyü, 1763 m, 12.06.2008, ISTE 85652. Tuzluca; Rabet köyü, 22.07.2008, 1836 m, EA 1030.

İsmi: Karabaş otu (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan infüzyonu kabızlıkta ve soğuk algınlığında dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Bal bitkisi; bu bitkinin çiçeklerinden elde edilen bala kara bal denilmektedir. Bu bal bir çok hastalığa deva olarak tavsiye edilir (İğdır; genel).

Şekil 4-210: Yörede methedilen “karabal”.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Flavonoidler, triterpenoidler içerir (41).

Türkiye’deki Yöresel İsimleri: Ada çayı (155, 66, 98), Dadırak, Kara ot (17, 155) Elmacık yaprağı (155).

Türkiye’deki Kullanımları: Yaprakları; kalp hastalıklarında (98), çay olarak (66) kullanılır.

4.23.16. *Salvia verticillata* L. subsp. *verticillata*

Bitkinin tüy örtüsünün yumuşak tüylerle kaplı olması ve daha uzun boylu olması ile yörede kullanılan diğer alt türden ayrılır. Çam, meşe, fındık, kayın ağaçlık alanlarında, çayırlarda, yol kenarlarında, deniz seviyesinden 2300 m yüksekliğe kadar yetişirler. Marmara, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Avrupa-Sibirya elementidir (31).

Şekil 4-211: *S. verticillata* subsp. *verticillata* ISTE 85579

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 11.06.2008, ISTE 85579.

İsmi: Karabaş otu (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan infüzyonu kabızlıkta ve soğuk algınlığında dahilen kullanılır (İğdır; genel)

Bal bitkisi; bu bitkinin çiçeklerinden elde edilen bala kara bal denilmektedir. Bu bal bir çok hastalığa deva olarak tavsiye edilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Flavonoitler, triterpenoitler içerir (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Dadırak, Elmacık yaprağı, Kara ot (155), Ada çayı (112, 155), Dadirek (111).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; kabızlıkta, soğuk algınlığında (112), gövde; gıda olarak (111), çiçekli dalları; çay olarak (66) kullanılır.

4.23.17. *Scutellaria orientalis* L. subsp. *sosnowskyi* (Takht.) Fed.

Korolla tüpünün uzun ve ince olması *Scutellaria* cinsini Lamiaceae familyasının diğ r cinslerinden ayırır. Çiçekler eksenin 4 tarafına dizilidir. Yapraklar taraksı bir şekilde dar loplara ayrılmıştır. Kayalık yerlerde, kayalık yamaçlarda, 1950-2290 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterirler. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-212: *S. orientalis* subsp. *sosnowskyi* ISTE 85543

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen  rnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1226 m, 28.05.2007, ISTE 84511. Tuzluca; Kelekli köyü, 1818 m, 10.06.2008, ISTE 85543.

İsmi: Sancı otu (A; 3, T; 2).

Kullanılan Kısım: Toprak  st  kısımları.

Kullanım amacı ve Şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu karın ağrısında, gaz giderici olarak ve böbrek sancısında dahilen kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kaside (119,18), Ca'de, Ververk(11).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; sancı dindirici olarak (107, 119), gaz giderici olarak, baş ve eklem ağrılarında (11), kabız olarak, kan durdurucu olarak, yara iyileştirici olarak, kuvvet verici olarak (18) kullanılır.

4.23.18. *Stachys annua* (L.) L. subsp. *annua* var. *lycaonica* Bhattacharjee

Alt gövde yapraklarının tabanları kalpsiden tepesi düze doğrudur ve yuvarlaklaşmış tabanlıdır. Kireç taşlı boğazlarda ve yamaçlarda, çıplaklaşmış ormanlarda, deniz kenarındaki kayalıklarda, 50-2050 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kayaören köyü, 2014 m, 29.05.2007, ISTE 84512.

İsmi: Dağ çayı (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Şekil 4-213: *S. annua* subsp. *annua* var. *lycaonica* ISTE 84512

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan dekoksyonu dahilen soğuk algınlığında, ateş düşürücü olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Şahtere (63).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.23.19. *Stachys iberica* Bieb. subsp. *georgica* Rech.

Bitki dik ve zayıftır. Alt gövde yapraklarının taban kısımları daralmıştır. Korollası mordan pembeye doğrudur. Kireç taşlı yamaçlarda, çayırarda, 1400-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Rabet köyü, 1816 m, 22.07.2008, ISTE 85786.

İsmi: Dağ çayı (T; 3).

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli: Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan dekoksyonu soğuk algınlığında ve ateş düşürücü olarak dahilen kullanılır (T; 3).

Şekil 4-214: *S. iberica* subsp. *georgica* ISTE 85786

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: Çiçekli dalları; çay olarak (119) kullanılır.

4.23.20. *Stachys iberica* Bieb. subsp. *stenostacya* (Boiss.) Rech. Fil.

Çiçek rengi kremsi sarıdan beyaza doğrudur. Çiçeklerinin üzerinde pembe noktalar vardır. Bu özellikleri ile *S. iberica* subsp. *georgica*'dan ayrılır. Volkanik kayalık yamaçlarda, serpantin toprak yığınlarında, tarla kenarlarında, 450-1900 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Eğrekdere köyü, 28.05.2007, ISTE 84510. Tuzluca; Gaziler kasabası, 1083 m, 01.06.2007, ISTE 84520. Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 02.06.2007, ISTE 84526.

Şekil 4-215: *S. iberica* subsp. *stenostacya* ISTE 84520

İsmi: Dağ çayı (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan dekoksasyonu soğuk algınlığında, ateş düşürücü olarak ve mide ağrısında dahilen kullanılır (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Karaçekme (11).

Türkiye'deki Kullanımları: Çiçekli dalları; çay olarak (11, 119) kullanılır.

4.23.21. *Stachys lavandulifolia* Vahl. var. *lavandulifolia*

Yaprak ve gövdesinin ipeksi görünümlü tüylü olması ve tabanda verimsiz rozet sürgünler taşıması ile yöredeki diğer *Stachys* taksonlarından ayrılır. Kireç taşlı yerlerde, volkanik kayalık yamaçlarda, 1000-3660 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Sutaşları köyü, 1333 m, 30.05.2007, ISTE 84517. Tuzluca; Sariabdal köyü, 1398 m, 10.06.2008, ISTE 85529.

Şekil 4-216: *S. lavandulifolia* var. *lavandulifolia* ISTE 85529

İsmi: Dağ çayı (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçekli dallarından hazırlanan infüzyonu ateş düşürücü ve öksürük kesici olarak dahilen kullanılır (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Uçucu yağ içerir (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Dağ çayı (66, 118, 155, 107, 18), Tüylü çay, (17, 109, 171, 161), Eşek otu (107, 17, 161), Tokalı çay (17, 161, 171), Tilkikuyruğu (155, 89), Devegülü (109).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; çay olarak (yaygın), gaz söktürücü olarak, mide ağrılarında, iştahsızlıkta, safra arttırıcı, kurt düşürücü, mide yatıştırıcı, antiseptik olarak, solunum ve dolaşım sistemi hastalıklarında (161), sakinleştirici olarak, kuvvet verici olarak (118), çiçekleri; çay olarak, baş ağrısında, boğaz ağrısında (109), mide ağrısında, kuvvet verici olarak (171) kullanılır.

4.23.22. *Teucrium polium* L.

Çiçeklerinin küremsi bir kafada olması, çiçek renginin beyaz oluşu ve yapraklarının oymalı dişli olması türün karakteristik özelliğidir. Meşe çalılıklarında, steplerde, tarla kenarlarında, kumullarda, deniz seviyesinden 2050 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

Şekil 4-217: *T. polium* ISTE 85751

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85751. Tuzluca; Rabet köyü, 22.07.2008, 1836 m, EA 998.

İsmi: Daşkekiği (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi: toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu mide ağrılarını kesici, hazmettirici, iştah açıcı, gaz söktürücü olarak ve hemoroitte dahilen kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Toprak üstü kısımlarında; uçucu yağ (55, 18, 82, 67), saponin, flavon (82), lignan, fenilpropanoit (67) vardır.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Acı yavşan, Mayasıl otu, Oğlan otu, Per yavşanı, Yavşan (yaygın), Par yavşanı (154, 99, 89, 170, 155), Oğul otu (8, 155, 22, 89), Acı ot (38, 155, 17), Kekik (118, 155, 98), Meryemhort (77, 119, 107), Meryem otu, Yayla yavşanı (17, 154, 155), Pay yavşanı (155, 77, 121), Ak kekik, Haptutan otu (8, 155), Aksedefotu, Anababa kekiği, Cadı, Sancıotu (17, 18), Anambabamkoku, Koyun otu (155, 89), Beyaz ot (112, 155), Bodurmahmutotu, İperiyavşağı, Piryavşağı, Tepe otu (154, 155), Kuşkinası (66, 155), Merven (141, 69), Mervent (107, 119), Peri yavşanı (77, 165), Pire yavşanı (50, 155), Yavşan otu (38, 139), Anababa kekiği, Anababa

kokusu, Kepir yavşanı, Sıraca otu (17), Bijdo, Caye mabasire, Caye röe, Fatmacık otu, Parihavşan, Vijdo (169), Biber yavşanı, Hava otu, Meryemğort, Payavşan (77), Boz yavşan (109), Ceitik (107), Cıgde (4), Davar otu (105), Gürpüntü (120), Melven, Mereyemhort, Meyre ot, Payaşan, Sıcak otu, Tiskinik otu, Yakı otu, (155), Pir yavşanı, Pire yavşağı, Paryavağı (50), Taş kekiği, Topkekik (119), Tehlik, Ververik (92), Tiksinik (118), Tüylü kısamahmut otu (161), Yağmur (83), Yavşancık (81).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; iştah açıcı, uyarıcı ve kuvvet verici olarak, mide hastalıklarında, mide ağrısında, şeker hastalığında, hemoroitte, karın ağrısında (yaygın), soğuk algınlığında (38, 98, 89, 154), egzamada (43, 55, 92, 21), astımda (89, 165, 10), sıtmada (89, 153, 22), kurt düşürücü olarak (50, 92, 154), ishalde (22, 141, 170), romatizmada (171, 170, 38), kadın hastalıklarında, böbrek taşı düşürmede, kalp hastalıklarında (8, 89), veremde (50, 196), baş ağrısında, ağrı kesici olarak (154, 47), diş ağrısında (171, 38), güneş çarpmasında, (169, 118), böbrek rahatsızlıklarında (55, 43), gaz söktürücü olarak, yara tedavisinde (164), hayvan yemi olarak (49), anne sütünü temizlemede (92), doğum sancısında (169), altını ıslatan çocuklarda (99), bebekleri memeden kesmek için (139), hazımsızlıkta (121), boğaz ağrılarında, bel ve bacak ağrılarında, baş ağrısında (38), uyarıcı olarak (137), solunum ve sindirim rahatsızlığında (120), ağrı kesici olarak, iltihap kurutucu olarak, kemik incimelerinde (107), dalak büyümesinde, iştah açıcı olarak, adet sancısında (89), kan durdurucu olarak, iç hastalıklarda (141), ateş düşürücü olarak, ödemde (170), sancı giderici olarak (66), gaz sancısında, yağmur yağdırıcı olarak (83), yaprakları; mide ağrısında (47, 82), kısırlıkta (81, 82), soğuk algınlığında, gaz söktürücü olarak, kalp damarı rahatsızlığında, şeker hastalığında (47), mide üşütmesinde (81) kullanılır.

4.23.23. *Thymus fallax* Fisch. Mey.

Yapraklarının boyu eninin 3 katından fazladır. Nokta şeklindeki guddeleri kırmızı renkte ve çok sayıdadır. Kayalık yamaçlarda, meralarda, 1400-2500 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-218: *T. fallax* ISTE 84513

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1393 m, 29.05.2007, ISTE 84513.

İsmi: Kekik, Kekotu, Keklik otu (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımları kaynatılarak, posası bel fitiğinde haricen bele yakı olarak uygulanır (T; 2, 3). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu tansiyon düşürücü olarak, barsak gazı giderici olarak, iltihap sökücü olarak, kanser hastalarında, bebeklerin barsak sancılarında, kurt düşürücü olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Gıda; çiçekli dalları yemeklerde baharat olarak, çay olarak kullanılır (İğdır; genel).

Diğer; hayvan kursağı ve kekik bir kap içerisinde karıştırılır birkaç gün bekletilir ve oluşan yapı peynir mayalamak için kullanılır (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Toprak üstü kısımları; acı madde, tanen, uçucu yağ, uçucu yağı; timol ve karvakrol içerir (16, 75).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kekik (yaygın), Catır, Catri (95), Kekik otu (122), Zahter (71).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; baharat olarak (95, 16), antiseptik, kurt düşürücü, mide yatıştırıcı olarak (16, 138), kan dolaşımını uyarıcı olarak (16), soğuk algınlığında, karın ağrısında, şeker hastalığında (95), safra arttırıcı olarak, solunum sistemi ve dolaşım sistemi hastalıklarında (138) kullanılır.

4.23.24. *Thymus kotschyanus* Boiss. & Hohen. subsp. *glabrescens* Boiss.

Yaprak yan damarlarının kenarda kalınlaşmış bir yapı oluşturması ile yakın türler olan *T. migricus* ve *T. transcausicus* türlerinden ayrılır. Kayalık dağ yamaçlarında, 800-2250 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu Anadolu'da yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kıznefer köyü, 1836 m, 22.07.2008, ISTE 85794.

Şekil 4-219: *T. kotschyanus* subsp. *glabrescens* ISTE 85794

İsmi: Kekik, Kekotu, Keklik otu (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımları kaynatılarak, posası bel fitiğinde haricen bele yakı olarak kullanılır (T; 2, 3). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu tansiyon düşürücü olarak, barsak gazı giderici olarak, iltihap sökücü olarak, kanser hastalarında, bebeklerin barsak sancılarında, kurt düşürücü olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Gıda; çiçekli dalları yemeklerde baharat olarak, çay olarak kullanılır (İğdır; genel).

Diğer; hayvan kursağı ve kekik bir kap içerisinde karıştırılır birkaç gün bekletilir ve oluşan yapı peynir mayalamak için kullanılır (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Toprak üstü kısımları; acı madde, tanen, uçucu yağ (18), uçucu yağı; timol ve karvakrol içerir (18, 131).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kekik (yaygın), Gül kekiği (99), Catır, Catri (169), Zahter (119).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; baharat olarak (119, 18, 169, 99), midevi, yatıştırıcı, antiseptik, kurt düşürücü, kan dolaşımı uyarıcısı olarak (18), haki boya elde etmek için (113), şeker hastalığında, karın ağrısında, soğuk algınlığında (169) kullanılır.

4.23.25. *Thymus migricus* Klokov & Des.-Shost.

Yapraklarının boyu eninin 3 katından azdır. Nokta şeklindeki güddeleri kırmızı renktedir. Kuru dağ yamaçlarında, 800-2500 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-220: *T. migricus* ISTE 84516

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Sariabdal köyü, 1279 m, 23.05.2007, ISTE 84516. Tuzluca; Bahçelimeydan köyü, 1449 m, 01.06.2007, ISTE 84521. Tuzluca; Aşağı Civanlı köyü, 1394 m, 01.06.2007, ISTE 84523. Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 02.06.2007, ISTE 84525.

İsmi: Kekik, Kekotu, Keklik otu (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımları kaynatılarak, posası bel fitiğinde haricen bele yakı olarak kullanılır (T; 2, 3). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu tansiyon düşürücü olarak, barsak gazı giderici olarak, iltihap sökücü olarak, kanser hastalarında, bebeklerin barsak sancılarında, kurt düşürücü olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Gıda; çiçekli dalları yemeklerde baharat olarak, çay olarak kullanılır (İğdır; genel).

Diğer; hayvan kursağı ve kekik bir kap içerisinde karıştırılır birkaç gün bekletilir ve oluşan yapı peynir mayalamak için kullanılır (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: **Bitki;** acı madde, tanen (18), linalol (131), **uçucu yağı;** timol ve karvakrol içerir (18, 131).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kekik (yaygın), Kek otu (155), Zahter (119).

Türkiye'deki Kullanımları: **Toprak üstü kısımları;** gıda, midevi, yatıştırıcı, antiseptik, kurt düşürücü, kan dolaşımını uyarıcı olarak (18) kullanılır.

4.23.26. *Thymus praecox* Opiz. subsp. *grossheimii* (Ronniger) Jalas var. *grossheimii*

Çiçekli dallarının sürünücü dallardan çıkması ve brakte ve kaliksinin mor ile renklenmiş olması ile yörede kullanılan diğer *Thymus* taksonlarından ayrılır. Dağ yamaçlarında, 1000-3600 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-221: *T. praecox* subsp. *grossheimii* var. *grossheimii* ISTE 85486

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yenidoğan köyü, 1769 m, 06.06.2008, ISTE 85486. Tuzluca; Çiçekli köyü, 10.06.2007, 1887 m, EA 595.

İsmi: Kekik, Kekotu, Keklik otu (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu tansiyon düşürücü olarak, barsak gazı giderici olarak, iltihap sökücü olarak, kanser hastalarında, bebeklerin barsak sancılarında, kurt düşürücü olarak, karışım f ve j'nin terkbine girerek hazırlanan infüzyonu soğuk algınlığında dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Gıda; çiçekli dalları yemeklerde baharat olarak, çay olarak kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Bitki; acı madde, tanen (18), linalol (131), uçucu yağ; timol ve karvakrol içerir (18, 131).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kekik (yaygın), Kekük (139, 56, 9), Anzer çayı, Biberhot (155), Dağ kekiği (9), Kekik otu (56).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; baharat olarak (yaygın), midevi olarak (9, 18), mide rahatsızlıklarında (139, 9), şeker hastalığında (56, 9), yatıştırıcı, antiseptik, kurt düşürücü, kan dolaşımını uyarıcı olarak (18), nefes darlığında, öksürük kesici olarak (139), kangren yaralarda (56), soğuk algınlığında, kabızlıkta, astımda, idrar söktürücü olarak, kuvvet verici olarak (9) kullanılır.

4.23.27. *Thymus transcaucasicus* Ronniger

Nokta şeklindeki guddelerinin soluk renkte ve seyrek olması türün ayırıcı karakteridir. Kayalık yamaçlarda, 1650-1900 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Yalnızca Kars ilinden bilinen bir türdür (31). Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'nda VU tehlike kategorisindedir (40). Yörede yaygın olarak kullanıldığı gözlemlendiği için hala tehlike altındadır.

Şekil 4-222: *T. transcaucasicus* ISTE 85492

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yenidoğan köyü, 1769 m, 06.06.2008, ISTE 85492. Tuzluca; Akoluk köyü, 2304 m, 13.06.2008, ISTE 85662.

İsmi: Kekik, Kekotu, Keklik otu (A; 3, T; 2).

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımları kaynatılarak, posası bel fitiğinde haricen bele yakı olarak kullanılır (T; 2, 3). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu tansiyon düşürücü olarak, barsak gazı giderici olarak, iltihap sökücü olarak, kanser hastalarında, bebeklerin barsak sancılarında, kurt düşürücü olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Gıda; çiçekli dalları yemeklerde baharat olarak, çay olarak kullanılır (İğdır; genel).

Diğer; hayvan kursağı ve kekik bir kap içerisinde karıştırılır birkaç gün bekletilir ve oluşan yapı peynir mayalamak için kullanılır (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Uçucu yağ (131) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kekik (yaygın), Catır (113).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; haki renkli boya elde etmek için kullanılır (113).

4.23.28. *Ziziphora clinopodioides* Lam.

Çok yıllıktır. Verimli stamen *Salvia* cinsinde olduğu gibi 2 tanedir, fakat *Ziziphora*'da stamendeki konektif çok kısadır. Çiçek durumu baş şeklindedir. Kuru ve açık yerlerde, kayalık yamaçlarda, steplerde, deniz seviyesinden 2200 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85747. Tuzluca; Akoluk köyü, 24.07.1008, 2187 m, EA 1046.

İsmi: Reyhan, Merze (İğdır; genel).

Şekil 4-223: *Z. clinopodioides* ISTE 85747

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu gaz söktürücü olarak, iştah açıcı olarak, mide ağrısında dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Gıda; yemeklere lezzet vermesi için çiçekli dalları kurutularak baharat olarak kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Uçucu yağ (18, 67) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Dağ kekiği, Kır nanesi (155, 18), Nane ruhu (17, 161), Anığ, Catır, Catri (169), Kekik, Zater (119).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; baharat olarak (119, 169), iştah açıcı olarak, gaz söktürücü olarak, antiseptik olarak (18, 161), soğuk algınlığında (1169), çay olarak (17) kullanılır.

4.23.29. *Ziziphora taurica* Bieb. subsp. *taurica*

Yörede kullanılan *Z. clinopodioides* türünden farklı olarak tek yıllıktır ve çiçek durumu spikadır. Kayalık yamaçlarda, steplerde, ekilmemiş alanlarda, 100-1500 (-2060) m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır. İran-Turan elementidir (?) (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Uğurca köyü, 1659 m, 12.06.2008, ISTE 85655.

Şekil 4-224: *Z. taurica* subsp. *taurica* ISTE 85655

İsmi: Çöl reyhanı, Merze (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu gaz söktürücü olarak, iştah açıcı olarak, mide ağrısında, yüksek tansiyonda dahilen kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Uçucu yağ içerir (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Nane ruhu (17, 18), Karaçay (8, 155), Çay kekiği, Sivri kekik (32).

Türkiye'deki Kullanımları: Çiçekli dalları; çay olarak (17, 18), soğuk algınlığında (8), tansiyonda, kolesterolde, hazımsızlıkta (50), karın ağrısında (18) kullanılır.

4.24. Liliaceae

4.24.1. *Allium akaka* S. G. Gmelin

Gövde boyunun yapraklardan genellikle daha kısa olması ile yörede kullanımı olan diğer *Allium* taksonlarından ayrılır. Volkanik kayalıklarda, tabakalı yamaçlarda, volkanik toprak yığınlarında, steplerde, 1650-3400 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesinde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-225: *A. akaka* ISTE 84598

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Bahçelimeydan köyü, 1449 m, 01.06.2007, ISTE 84598.

İsmi: Dana soğanı (T; 1, 2, 3, A; 3).

Kullanılan Kısım: Soğanları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; soğanları ağrı kesici olarak çiğ yenilir (T; 1 ,2, 3).

Gıda; soğanları çiğ olarak veya yemeklere katılarak yenilir (T; 1, 2, 3, A; 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: İt soğanı, Soğan sarımsağı (17, 155), Kuzukulağı (155, 119).

Türkiye'deki Kullanımları: Soğanları; gıda olarak (119, 17) kullanılır.

4.24.2. *Allium armenum* Boiss.& Kotschy.

Spatasının umbelden kısa veya eşit olması ve çiçeklerinin pembe renkli olması ile *A. flavum* türünden ayrılır. Alpin alanlarda, karın eridiği yerlerde, çayır açıklıklarında, kuru kireç taşsız yamaçlarda ve kayalıklarda, güneşli kireç taşlı kayalıklarda, meşe çalılıklarında, 900-2440 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösteren bir **endemik** türdür (31). LC tehlike kategorisindedir (40).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karacaören köyü, 1850 m, 11.06.2008, ISTE 85600.

İsmi: Silim soğanı (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Taze yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; taze yaprakları çiğ olarak yenilir (Iğdır; genel).

Şekil 4-226: *A. armenum* ISTE 85600 (Foto: Mine Koçyiğit)

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.24.3. *Allium atrovioleaceum* Boiss.

İç filamentleri 3 parçalı kuspitatlar taşır. Anterlerinin tepallerden dışarı çıkmış olması ile aynı gruptaki türlerden olan *A. scorodoprassum* türünden ayrılır. Umbel küremsidir, soğancık taşımaz. Kültüre alınmış tarlalarda, üzüm bağlarında, taşlık yamaçlarda, tarla ve orman kenarlarında, çayırlarda, steplerde, 5-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

Şekil 4-227: *A. atrovioleaceum* ISTE 85867

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Koçkırın köyü, 836 m, 08.06.2008, ISTE 85517.

İsmi: Yabani sarımsak, Silim soğanı (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Taze yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; taze yaprakları iştah açıcı özelliktedir (İğdır; genel).

Gıda; taze yaprakları çiğ olarak yenilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: İt soğanı, Soğanak (155), Kaya sarımsağı (18), Sirmo (17), Yabani sarmısak (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; gıda olarak (17, 18, 49) kullanılır.

4.24.4. *Allium cardiostemon* Fisch. & Mey.

Yapraklarının tabana yakın kısımda çoğunlukla kümeleşmiş olması ve gövdesinin yapraklarından uzun olması ile yöredeki diğer *Allium* taksonlarından ayrılır. Meşe ormanlarında, alpin bodur çalılıklarda, volkanik kayalık veya tuzcul yamaçlarda, çayırlarda, dağ steplerinde, nadasa bırakılmış ve buğday tarlalarında, 900-2800 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesinde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Sariabdal köyü, 1398 m, 10.06.2008, ISTE 85530.

İsmi: Silim soğanı (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Taze yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; taze yaprakları çiğ olarak yenilir (Iğdır; genel).

Şekil 4-228: *A. cardiostemon* ISTE 85530

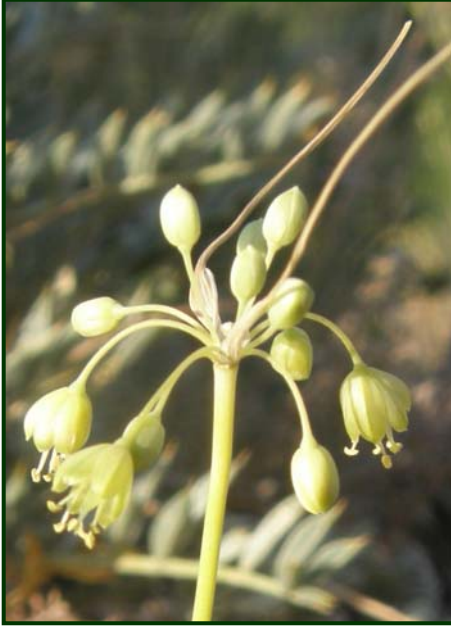
LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Sirmo (17).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; gıda olarak (17) kullanılır.

4.24.5. *Allium flavum* L. subsp. *flavum* var. *flavum*

Spatasının umbelden uzun olması ile yöredeki kullanımı olan diğer *Allium* taksonlarından ayrılır. Kayalık yamaçlarda, taşlık yerlerde, 600 m yüksekliğe kadar yetişir. Marmara Bölgesi'nde yayılış gösterir. Akdeniz elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85733.

İsmi: Silim soğanı (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Taze yaprakları.

Şekil 4-229: *A. flavum* subsp. *flavum* var. *flavum* ISTE 85733

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; taze yaprakları çiğ olarak yenilir (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Sarı soğan (17).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.24.6. *Allium scorodoprassum* L. subsp. *rotundum* (L.) Stearn

Filamentlerinin tepallerden daha kısa olması ile *A. atrovioloaceum* türünden ayrılır. Dıştaki çiçek örtüsü parçaları koyu, içtekiler ise daha soluk renklidir. Türkiye genelinde geniş bir yayılış gösterir. Akdeniz elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Aşağı Civanlı köyü, 1394 m, 01.06.2007, ISTE 84421. Tuzluca; Akoluk köyü, 13.06.2008, 2216 m, EA 788.

İsmi: İt soğanı, Silim soğanı (İğdir; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları, tohumları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; tohumlarından hazırlanan dekoksyonu guatr hastalığında dahilen kullanılır (İğdir; genel).

Gıda; genç yaprakları çiğ olarak yenilir (İğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi:

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Karga soğanı (60, 155, 154), Yabani sarımsak (155, 94, 96), Koronoprasso, Yabani soğan (155, 154), Silim soğanı (66, 155), Sirmo (17, 119), Ayı sarımsağı (96), Çatlanguş (119), Deli pırasa, Karga pırasası (90), Deli sarımsak, Sarımsak, Yılan soğanı (155), İt dirseği, Kaya sarmısağı (49), İt sarımsağı (109), Kır soğanı (79), Taş sarımsağı (18).

Şekil 4-230: *A. scorodoprassum* subsp. *rotundum* ISTE 84421.

Türkiye'deki Kullanımları: Tamamı gıda olarak (79, 94, 119) otlu peynir yapımında (119), çiçekleri; dekoratif amaçlı (90), soğanı; gıda olarak (109, 66, 154), iştah açıcı, tansiyon düşürücü, kurt düşürücü, idrar arttırıcı ve antiseptik olarak kullanılır (66), sarılıkta, kuvvet verici olarak (154), yaprakları; gıda olarak (16, 18) kullanılır.

4.24.7. *Asparagus persicus* Baker

Yapraksız gövdeler her demette 2-5 tanedir ve birbirine eşit değildir. Çiçekler demetlerde veya dalların koltuklarında, 1-2 tanedir. Çalılık kenarlarında, nemli meralarda, volkanik toprak yığınlarında, tuzlu steplerde, 800-1700 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu'da yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-231: *A. persicus* ISTE 85292

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakyonlu, Koçkıran köyü, 866 m, 25.04.2008, ISTE 85271. Aralık; Tarlabası köyü 1650 m, 29.04.2008, ISTE 85292. Tuzluca; Hadımlı köyü, 1279 m, 30.05.2008, ISTE 84407.

İsmi: Mereçöyüt, Meleşöyüt (M; genel, A; 1, 2), Mereço (T; genel).

Kullanılan Kısım: Taze sürgünleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç sürgünleri kaynatılır ve daha sonra yumurta ile kavrulurken yenilir, çorbalara, ayran aşına katılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: İt üzümü (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Tamamı; hayvan yemi (49) olarak kullanılır.

Şekil 4-232: *A. persicus* genç sürgünlerini toplayan, yemek yapan yöre insanları ve genç sürgünlerinden yapılmış yemeği.

4.24.8. *Bellevalia forniculata* (Fomin) Deloney

Parlak mavi, gösterişli çiçekleri ve çiçek eksenini ile yöredeki diğer *Bellevalia* türlerinden ayrılır. Bataklık yerlerde, alpin çayırlarda, bazen kar yakınında, 1800-2400 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılım gösteren **endemik** bir türdür. İran-Turan elementidir (31). **LC** tehlike kategorisindedir (40). Yörede gıda olarak soğanları ile beraber kullanıldığı için bitki hala tehlike altındadır.

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Canderviş köyü, 2158 m, 30.05.2007, ISTE 84405.

İsmi: Yağlıca (T; 2)

Kullanılan Kısım: Yaprakları, soğanları.

Şekil 4-233: *B. forniculata* ISTE 84405

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç yaprakları süt ve pirinçle pişirilerek süt aşı yapılır. Kurutulmuş yaprakları, bulgur pilavına katılır. Bu yemek çok makbul sayılır. Soğanları çocuklar tarafından çiğ olarak yenilir (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.24.9. *Bellevalia pycnantha* (C. Koch) A. Los.-Los.

Çiçek örtüsü çok koyu mavi-menekşe rengindedir. Anterleri sarı renklidir. Nemli çayırlarda, nadiren tarlalarda, (500-) 1350-2900 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akoluk köyü, 2304 m, 01.05.2008, ISTE 85316. Tuzluca; Merkez; Korhan Yaylası, 1885 m, 26.05.2007, ISTE 84409.

İsmi: Aşpenceri (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları.

Şekil 4-234: *B. pycnantha* ISTE 84409

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; yaprakları sabah aşı dedikleri yemeğe katılır (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.24.10. *Bellevalia sarmatica* (Pallas ex Georgi) Woronow

Çiçek saplarının çok uzun olması ile yöredeki diğer *Bellevalia* türlerinden ayrılır. Nadasa bırakılmış tarlalarda, steplerde, 800-1900 m arasındaki yüksekliklerde yetişir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Gedikli köyü, 1882 m, 31.05.2007, ISTE 84404.

İsmi: Yağlıca (T; 2).

Kullanılan Kısım: Yaprakları

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç yaprakları süt ve pirinçe pişirilerek süt aşı yapılır. Kurutulmuş yaprakları, bulgur pilavına katılır. Bu yemek çok makbul sayılır. Soğanları çocuklar tarafından çiğ olarak yenilir (T; 2).

Şekil 4-235: *B. sarmatica* ISTE 84404

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.24.11. *Colchicum szovitsii* Fisch. & Mey. subsp. *szovitsii*

Kormunun dıştaki tunikası siyahımsı-kahverengi, içteki ise kırmızımsı-kahverengidir. Yaprakları 2-3 tanedir. İlkbaharda çiçeklenir. Islak çayırlarda, nemli alpin yamaçlarda, steplerde, çam ormanları kenarında, 200-3250 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-236: *C. szovitsii* subsp. *szovitsii* ISTE 85328

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2400 m, 04.05.2008, ISTE 85328.

İsmi: Danagıran (T; 2).

Kullanılan Kısım: Çiçekleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Dekoratif; çiçekleri evlere süs olsun diye toplanarak vazolara konulur (T; 2).

*Bitkinin henüz çiçeklenmediği dönemde çocukların *Colchicum* kormlarını *Bellevalia* soğanları sanıp yiyerek zehirlendikleri yörede söylenir.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kar çiçeği, Katır çiğdemi (17, 155).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.24.12. *Eremurus spectabilis* Bieb.

Gövdesi 70-150 (-200) cm uzunluğundadır, ve çıplaktır. Çiçek örtüsü parçaları sarımsı-yeşilimsi renktedir. Steplerde, çalılık açıklıklarında, kireç taşlı yerlerde veya toprak yığınlarında, 1000-2750 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1279 m, 30.05.2007, ISTE 84401.

İsmi: Çiriş, Kiriş (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Genç sürgünleri.

Şekil 4-237: *E. spectabilis* ISTE 84401

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç sürgünleri kaynatıldıktan sonra yağ ile kavruarak yemeği yapılır, böreklerin içine konulur (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kökü; müsilaj, glikoz, fruktoz (18) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Çiriş, Çiriş otu (yaygın), Gulik (18, 62), Güllük, Sarı çiriş (18, 17), Kiriş (155, 22), Çireş, Dağ pırasası, Sarı zambak, Yabani pırasa (17), Güllük, Sarı çiriş (155), Kiriş otu (10).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları ve sürgünleri; gıda olarak (18, 22, 62, 10, 119), otlu peynir yapımında (119), egzamada (154), kökü; yapıştırıcı olarak (17, 17), yatıştırıcı olarak (109), frengide, çocuk düşürmek için (18), kumaşa sertlik vermesi için (17) kullanılır.

4.24.13. *Muscari armeniacum* Leichtlin ex Baker

Verimli çiçekler parlak mavimsi renktedir. Kireç taşlı yamaçlarda, kayalıklarda, ardiç çalılıklarında, kızılçam ormanlarında meşelerle birlikte, sarıçam ağaçlık yerlerinde, meralarda, tuzcul alanlarda, deniz seviyesinden 2750 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Merkez; Korhan Yaylası, 1885 m, 26.05.2007, ISTE 84403. Tuzluca; Akoluk köyü, 2304 m, 01.05.2008, EA 475.

İsmi: Camışgıran (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları

Şekil 4-238: *M. armeniacum* ISTE 84403

Kullanım amacı ve şekli:

Dekoratif; çiçekleri toplanarak süs olsun diye evlerde vazolara konulur. Bitkinin çiçekleri baharı müjdelere ve Doğu Anadolu'daki camışkırın soğuklarının bitişinin habercisidir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.24.14. *Ornithogalum narbonense* L.

Çiçek durumunun silindirik olması ve alttaki çiçek saplarının genellikle üsttekilerden çok uzun olmaması ile yörede kullanılan diğer *Ornithogalum* türlerinden ayrılır. Yamaçlarda, tarlalarda, yol kenarlarında, boş ekilmemiş yerlerde, deniz kenarından 3000 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır. Akdeniz elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Aşağı Civanlı köyü, 1394 m, 01.06.2007, ISTE 84415.

Şekil 4-239: *O. narbonense* ISTE 84415

İsmi: Gurtsoğanı, Kurtsoğanı (İğdir; genel).

Kullanılan Kısım: Soğanları, yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; soğanları ve genç yaprakları çiğ olarak salata halinde yenilir. Yaprakları bulgur pilavına katılır (İğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Akyıldız (17, 119), Kurt soğanı (17, 107), Ağ baldır, Ak baldır, Ak pandur, Salep otu (17), Karga soğanı (94).

Türkiye'deki Kullanımları: Soğanları; salep yapımında (97, 107, 119), yaprakları; gıda olarak (17, 97, 107) kullanılır.

4.24.15. *Ornithogalum oligophyllum* E.D. Clarke

Çiçek durumu korimbozdur. Alttaki çiçek sapları genellikle üsttekilerden çok uzundur. Yaprakları yukarıda genişler ve uçta aniden inceler. Kar kümeleri yakınında, 700-3000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

Şekil 4-240: *O. oligophyllum* ISTE 84408

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Bahçelimeydan köyü, 1449 m, 01.06.2007, ISTE 84408.

İsmi: Gurtsoğanı, Kurtsoğanı (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Soğanları, yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; soğanları ve genç yaprakları çiğ olarak salata halinde yenilir. Yaprakları bulgur pilavına katılır (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kurt soğanı (107, 17), Akyıldız, Salep otu (119), Yoğurt otu (90).

Türkiye'deki Kullanımları: Soğanları; salep yapımında (107, 119), gıda olarak (90) yaprakları; gıda olarak (17, 107) kullanılır.

4.24.16. *Ornithogalum platyphyllum* Boiss.

Yapraklarının alt kısmında en geniş kısma sahip olması ve uç kısmının dereceli olarak incilmesi ile *O. oligophyllum* türünden ayrılır. Bataklıklarda, nemli tarlalarda sulak çayırlarda, 1200-2270 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Soğukbulak köyü, 2261 m, 10.06.2008, ISTE 85559.

Şekil 4-241: *O. platyphyllum* ISTE 85599

İsmi: Gurtsoğanı, Kurtsoğanı (T; genel).

Kullanılan Kısmı: Soğanları, yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; soğanları ve genç yaprakları çiğ olarak salata halinde yenilir. Yaprakları bulgur pilavına katılır (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Akyıldız, Salep otu (119).

Türkiye'deki Kullanımları: Soğanları; salep yapımında kullanılır (119).

4.24.17. *Puschkinia scilloides* Adams

Tepal parçaları alt kısmın 3'te birinde birleşiktir. Çiçek örtüsü boğazda, 6 lopluk koronalıdır. Nemli otluk yerlerde, karın eridiği yerlerde, 1700-3500 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesinde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (?) (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Merkez; Korhan Yaylası, 1885 m, 26.05.2007, ISTE 84412. Tuzluca; Candeviş köyü, 2158 m, 30.05.2007, ISTE 84417.

Şekil 4-242: *P. scilloides* ISTE 84417

İsmi: Kardelen (T; 2, 3, M; 3).

Kullanılan Kısım: Yaprakları, çiçekleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç yaprakları salatalara doğranarak çiğ olarak yenilir (T; 2, 3, M; 3).

Dekoratif; çiçekleri baharı müjdelediği için toplanır ve evlere süs ve uğur amaçlı getirilir (T; 2, 3, M; 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Serhişing (17, 155, 119).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; gıda olarak (17, 119) kullanılır.

4.24.18. *Scilla siberica* Haw. subsp. *armena* (Grossh.) Mordak

Yapraklar skapusu hemen hemen geçerler. Çiçek örtüsü parçaları koyu mavimsidir, tabanda içe katlıdır. Braktesi çiçek sapını sarıdır. Otlı yamaç açıklıklarında, eriyen karların kenarında, 1000-2500 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-243: *S. siberica* subsp. *armena* ISTE 85330

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2267 m, 04.06.2007, ISTE 84600. Tuzluca; Laleli köyü, 2311 m, 04.05.2008, ISTE 85330.

İsmi: Camışgıran (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Dekoratif; çiçekleri toplanarak süs olsun diye evlerde vazolara konulur. Bitkinin çiçekleri baharı müjdelere ve Doğu Anadolu'daki camışgıran soğuklarının bitişinin habercisidir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Nergiz (173).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.25. Malvaceae

4.25.1. *Alcea striata* (DC.) Alef. subsp. *rufescens* (Boiss.) Cullen

Dış kaliksi 6-9 parçalıdır. Yaprakları bariz olarak 3-5 lopludur. Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Sarıabdal köyü, 1398 m, 10.06.2008, ISTE 85534.

İsmi: Gülçiçek (T; genel), Gülhatmi (M, K; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları, çiçekleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçekleri süt ile kaynatılarak kansızlığa karşı içilir (M, K; genel). Çiçeklerinden hazırlanan infüzyonu öksürük kesici ve iltihap sökücü olarak dahilen kullanılır. Yapraklarından hazırlanan dekoksasyonun içine un katılarak hamur yapılır, bu hamur iltihaplı yaralarda haricen uygulanır (T; genel).

Şekil 4-244: *A. striata* subsp. *rufescens* ISTE 85534

Gıda; genç meyveleri çiğ olarak yenilir, meyvelerinden çay yapılır. (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Hiro (4, 92), Hıtmiye (4), Kömeç çiçeği (99).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; öksürük ve bronşitte (99), çiçekleri; solunum hastalıklarında (4, 92), kökü; yara tedavisinde (4) kullanılır.

4.25.2. *Malva neglecta* Wallr.

Şekil 4-245: *M. neglecta* ISTE 84599

Alcea cinsinden farklı olarak dış kaliksi 3 parçalıdır. Steplerde, tarlalarda, yol kenarlarında, boş alanlarda, deniz seviyesinden 2000 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılım gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1393 m, 30.05.2007, ISTE 84599.

İsmi: Ebemkömeci, Ebemekmeği, Ememkömeci (İğdır; genel)

Kullanılan Kısım: Kökü, yaprakları, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kökü kaynatılarak ezilir ve yaraların tedavisinden haricen uygulanır. Yaprakları kaynatılarak kesiklerde yara iyileştirici ve ağrı dindirici olarak haricen uygulanır. Yaprakları dövülerek un ve sütle karıştırılıp hamur yapılır ve haricen adet sancısında uygulanır. Yapraklarından hazırlanan dekoksiyonu iltihap giderici olarak dahilen kullanılır. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksiyonu ishalde dahilen kullanılır, vücuttaki iltihapları giderici olarak haricen kullanılır (İğdır; genel). Toprak üstü kısımları karışım a'nın ter kibine girerek adet sancısında dahilen kullanılır (T; 2), Karışım ç'nin ter kibine girerek infüzyonu iltihap sökücü olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel). Karışım d'nin ter kibine girerek iltihaplı yaraları deşmek için haricen uygulanır (İğdır; genel). Karışım g'nin ter kibine girerek yaraların tedavisinde haricen uygulanır (M, K; genel). Karışım k'nin ter kibine girerek kadınlarda kısırlık tedavisinde dahilen kullanılır. Karışım n'nin ter kibine girerek kadın hastalıklarında haricen uygulanır (T; 2). Meyvelerine düğme denilir ve hazırlanan dekoksiyonu astım hastalarına içirilir (İğdır; genel).

Gıda; genç toprak üstü kısımları haşlanıp yağda kavrularak yemek yapılır. Meyvelerine düğme denilir ve düğmeler kaynatılarak çay yapılır (İğdır; genel).

Hayvan yemi; yaprakları ufalanır, kepekli unla karıştırılarak civicivlere sağlıklı olmaları için yedirilir (M; 1, 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Yaprakları; müsilaj (30, 18, 166), glikoz (18, 166), pektin (18), arabinoz, ramnoz, galaktoz, galakturonik asit (166), tanen, flavonoidler (30, 166), çiçekleri; müsilaj, malvidin, delfinidin, malvin gibi antosiyanidin bileşikler ve tanen (30) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Ebegümece, Ebekömece, Ebemgümece, Kömeç (yaygın), Toluk (169, 62, 11, 77), Develik (17, 89, 170), Toluk (17, 107, 77), Çoban yatağı (155, 118), Ebegömece (79, 17), Ebemkömece (17, 56), Ebemkömeyi (111, 155), Toluk (77, 4), Ale gümece, Develangır, Ebem ekmeği, Ebomeç, Ebumeci, İlmik, Kazankarası, Paçık, Saracak, Tebük (17), Berberu, Dolik, Emeçkümece, Emekömece, Ebemkövenci, Ebemkümece, Korkut (141), Devetabanı, Katırtırnağı (94), Ebegümece, Ebemgömece, Gömeç (77), Ebe gümenç (155), Ebelik (109), Ebemekmeği, Habbazi (107), Epenek, Kuşekmeği (111), Hibbes, Tabaknunu, Tıbbayka, (4), Yastıman (89).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; ağız yaralarında (119, 107), çocuk düşürmek için (169), ödemde, yara tedavisinde, iltihap kurutucu olarak, ağız kokusunu giderici olarak, böcek zehirlenmelerinde, midevi olarak (107), mide ağrısında (89), toprak üstü kısımları; gıda olarak, çıbanlarda, mide rahatsızlıklarında (yaygın), hemoroitte (94, 146, 147, 169), iltihaplı yaralarda (105, 169, 11, 89), kısırlıkta (141, 147, 169), yara tedavisinde (22, 169, 66), göğüs yumuşatıcı olarak (89, 105, 62), soğuk algınlığında (154, 9, 141), romatizma tedavisinde (79, 89), yatıştırıcı olarak (78, 89), bronşitte (146, 141), kanserde (41, 146), karın ağrısında (147, 141), kabızlıkta (9, 154), çıbanlarda (170, 118), kuvvet verici olarak, böbrek taşı düşürmek için (4), öksürük kesici olarak (10), böbrek sancısında (147), kalp hastalıklarında, vajinal akıntıda, barsak hastalıklarında, kırık-çıkık tedavisinde, boğaz ağrısında (77), prostat tedavisinde (94), tansiyon düşürücü olarak, adet sancısında (22), idrar söktürücü olarak (11), astımda, gaz söktürücü olarak (89), arıcılıkta (109), ülserde (141), bademcik iltihabında (105), çocuk düşürmek için (66), ödemde (118), yaprakları; gıda olarak (yaygın), çıban olgunlaştırıcı olarak (112, 120, 47), soğuk algınlığında (77, 47, 9, 154), iltihap giderici olarak (18, 171, 62), yara iyileştirici olarak (141, 109, 77), ödemde (119, 9), deri hastalıklarında (18, 49), solunum ve sindirim sistemi tahrişlerinde, çocuk düşürmek için (18, 109),

romatizmada (49, 77), idrar yolu hastalıklarında (77, 89), hemoroitte, adet sancısında (77, 139), mide ağrılarında (56, 47), hayvan yemi olarak, kısırlık tedavisinde (49), kanserde, veremde, idrar sökücü olarak, böbrek iltihabında, barsak rahatsızlığında, egzamada, tansiyon düşürücü olarak (77), gebelerde sancı dindirici olarak (4), kas ağrılarında, şişkinlik giderici olarak, öksürükte, şeker hastalığında, doğum sonrası iltihaplanmalarda, bebeklerin göbek bağının düşürülmesinde (139), adet düzenleyici olarak, karın ağrısında (56), eklem iltihabında (41), çiçekleri; öksürük kesici olarak, nezlede, bademcik iltihabında (94), meyveleri; gıda olarak (62, 10), oyuncak olarak (4) kullanılır.

4.26. Papaveraceae

4.26.1. *Papaver lacerum* Popov

Tek yıllıktır. Petalinin tabanında siyah bir leke bulunur. Taşlık terlerde, 50-2100 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 11.06.2008, ISTE 85580. Tuzluca; Akoluk köyü, 2187 m, 01.05.2008, EA 457.

Şekil 4-246: *P. lacerum* ISTE 85580

İsmi: Haşhaş (İğdir; genel)

Kullanılan Kısım: Çiçek tomurcukları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; açmamış çiçek tomurcukları guatr tedavisinde ve iç hastalıklarda çiğ olarak yenilir (İğdir; genel).

Gıda; açmamış çiçek tomurcukları çiğ olarak çocuklar tarafından yenilir (İğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Alkoloit taşır (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Gelincik (146), Kara gelincik (17).

Türkiye'deki Kullanımları: Tamamı; gıda olarak (146, 17) kullanılır.

4.26.2. *Papaver orientale* L. var. *parviflora* Busch

Yörede kullanımı olan *P. lacerum* türünden farklı olarak çok yıllıktır ve petalinde herhangi bir leke bulunmaz. Çayırarda ve volkanik yamaçlarda, 1860-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-247: *P. orientale* var. *parviflora* ISTE 85679

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2300 m, 14.06.2008, ISTE 85679. Tuzluca; Akdeğirmen köyü, 1711 m, 21.07.2008, ISTE 85764.

İsmi: Haşhaş, Lale (T; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçek tomurcukları, stamenleri, kapsulası.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; genç yapraklarından hazırlanan infüzyon astım tedavisinde dahilen kullanılır (T; 2).

Gıda; stamenleri kaymağa eklenerek yenilir. Çiçek tomurcukları ve genç kapsulası çiğ olarak yenilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Alkoloitlerden; aporfin, izotebain, orientalin içerir (34).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Doğu haşhaşı (119, 18, 17), Haşhaş (155).

Türkiye'deki Kullanımları: Tohumları; gıda olarak (107, 119, 66), ishalde (107), çiçekleri; gıda olarak (119), kapsulası; gıda olarak (18, 17) kullanılır.

4.27. Plantaginaceae

4.27.1. *Plantago atrata* Hoppe

Ön sepallerinin boyunun yarısından fazlası serbesttir. Braktelerinin 4 mm'den fazla olması sebebiyle yakın türlerden ayrılır. Alpin taşlık yamaçlarda, karın eridiği yerlerde, steplerde, meralarda, 2100-3500 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2267 m, 30.05.2008, ISTE 84608.

Şekil 4-248: *P. atrata* ISTE 84608

İsmi: Gılıçotu, Dartul otu (T; 2).

Kullanılan Kısım: Yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; yaprakları kesiklerde kan durdurucu olarak, iltihaplı yaralarda iltihap kurutucu olarak haricen uygulanır (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Sınır otu (112).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; yara iyileştirici olarak (112) kullanılır.

4.27.2. *Plantago lanceolata* L.

Öni sepallerinin boyunun yarısından fazlasının birleşik olması ile yöredeki diğer *Plantago* taksonlarından ayrılır. Korollası beyazımsı renktedir. Deniz kenarlarında tuzlu yerlerde, çayırlarda, bataklıklarda, makiliklerde, nehir kenarlarında, çam ormanlarında, yol kenarlarında, deniz seviyesinden 3050 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

Şekil 4-249: *P. lanceolata* ISTE 84609

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Eğrekdere köyü, 1289 m, 28.05.2007, ISTE 84609.
Tuzluca; Gaziler kasabası, 1083 m, 01.06.2007, ISTE 84610.

İsmi: Gılıçotu, Kılıçotu (İğdır; genel), Dartul otu (T; 2).

Kullanılan Kısım: Yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; yaprakları kesiklerde kan durdurucu olarak, iltihaplı yaralarda iltihap kurutucu olarak haricen uygulanır (İğdır; genel). Karışım ğ'nin terkibine girerek iltihap sökücü olarak karın bölgesine haricen uygulanır (İğdır; genel). Karışım n'nin (T; genel) ve karışım o'nun (T; 2) terkibine girerek kadın hastalıklarında haricen uygulanır.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Yapraklar, toprak üstü kısımları; iridoit glikozitleri, müsilaj, tanenler, karboksilik asitler, kumarinler, flavonitler, feniletanoit glikozitleri, saponinler, alkaloidler, uçucu bileşikler, silisik ait, potasyum, çinko içeren iyonik bileşikler (19, 33, 166, 30), yaprakları; kateşik tanen, müsilaj (100, 82), saponin, flavonoit, alkaloid (100) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Damar otu, Sinirli ot, Sinir otu (yaygın), Damarlı ot (98, 104, 81, 96), Kesik otu (154, 155, 96, 22), Yara otu (109, 82, 155, 154), Yılandili (119, 155, 107, 17), Yılanotu (17, 107, 119), Bağ yaprağı (155, 77), Belgibrin (107,

119), Beşparmak otu, İtdili (155, 118), Bobvitsa (96, 98), Kırksinir (77, 155), Sığırdili, Şimşekyaprağı (130, 155), Siğil otu (139, 77), Yedidamar otu (155, 154), Altıparmak otu, Damarlıca, Kara ot, Kırkdamar otu, Mayayaprağı, Sinirli yaprak, Taç çiçeği, Uzundamar otu (155), Bağa yaprağı (66), Bağcı yaprağı (105), Boduk kulağı (49), Dar yapraklı sinir otu (137), Gelin parmağı (22), Kırkdilim otu (109), Sinirbağ yaprağı (150), Şimşek otu (130).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; yara iyileştirici olarak, çıban tedavisinde, mide ağrılarında, ülser tedavisinde (yaygın), kan durdurucu olarak (9, 98, 100, 154), astımda (118, 98, 105, 154), boğaz hastalıklarında, damar açıcı olarak, prostat tedavisinde, karaciğer hastalıklarında, mide kanamasına karşı (154, 9, 98), hemoroitte (118, 94, 61), idrar yolları hastalıklarında (9, 77, 154, arı sokmasında, mide ağrılarında (98, 118), tüberkülozda (98, 109), yatıştırıcı olarak (22,61), siğil tedavisinde (94, 139), gıda olarak (96, 37), solunum yolları rahatsızlığında, öksürük kesici olarak (50, 150), hafıza kaybında (3), ağrı kesici olarak (81), hayvanlarda idrar yolları hastalıklarında (9), idrar söktürücü olarak (137), böbrek hastalıklarında, gıda olarak (77), boğmacada (50), bronşitte (139), romatizmada (94), kuvvet verici olarak (22), ayak mantarında, kaşıntılarda (81), ishalde (61), egzamada (154), şeker hastlığında (118), çiçekleri; mide ağrılarında (104), romatizma tedavisinde, ateş düşürücü olarak (49), toprak üstü kısımları; soğuk algınlığında, bronşitte, balgam söktürücü olarak (98) kullanılır.

4.27.3. *Plantago major* L. subsp. *intermedia* (Gilib.) Lange

Korolla loplarının üçgenimsi olması ve 1 mm'den kısa olması ile *P. media* türünden ayrılır. Yaprakları 3-5 damarlıdır. Çam ağaçlıklarında, tarhrip edilmiş tarlalarda, bataklıklarda, kayalık dağ yamaçlarında, tuzcul alanlarda, deniz seviyesinden 2200 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kalaça köyü, 2018 m, 21.07.2008, ISTE 85778.

Şekil 4-250: *P. major* subsp. *intermedia* ISTE 85778

İsmi: Bağa yarpağı, Belhavıs (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları, tohumları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; tohumundan hazırlanan dekoksiyonu mide rahatsızlıklarında dahilen kullanılır. Taze yaprakları kadınların göğsünde oluşan kistlerde kist üzerine haricen uygulanır. Taze yaprakları çiğ olarak ülser tedavisinde sabahları aç karına yenilir. Yaprakları iltihaplı yaralarda iltihap sökücü olarak haricen kullanılır. Yapraklarından hazırlanan infüzyonun buharına hemoroit hastası oturtulur. Yapağından hazırlanan çorbalar hemoroit hastalarına içirilir (Iğdır; genel). Karışım g'nin terkiğine girerek iltihap sökücü olarak karın bölgesine haricen uygulanır (M, K; genel). Karışım ç'nin terkiğine girerek iltihap sökücü olarak dahilen kullanılır (Iğdır; genel). Karışım d'nin terkiğine girerek iltihaplı yarayı deşmek için haricen uygulanır (Iğdır; genel). Karışım ı'nın terkiğine girerek yapraklarından hazırlanan infüzyon iltihap sökücü olarak dahilen kullanılır (A; genel). Karışım k'nin terkiğine girerek kadınlarda kısırlık tedavisinde kullanılır (Iğdır; genel). Karışım n'nin (T; genel) ve karışım o'nun (T; 2) terkiğine girerek kadın hastalıklarında haricen uygulanır.

Gıda; genç yaprakları peynirle beraber çiğ olarak yenilir, etli dolma yapmak için kullanılır (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Toprak üstü kısımları; müsilaj, tanen (55, 12, 30), yaprakları; müsilaj, kateşik tanen (30, 100), saponin, alkaloit, flavonoit (30, 12, 100), asitler, aminoaitler, karbohidratlar, iridoitler, kolin, allantoin, invertin, emulzin, sabit yağ, rezin, steroidler (12, 19) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Damar otu, Damarlı ot, Sinir otu, Sinirli ot (yaygın), Bağıyaprağı (107, 119, 17, 155), Babadeşen (100, 9, 155), Kırkdamar otu (129, 155, 154), Kırksinir otu (155, 89, 118), Siğil otu (146, 47, 139), Belgibrin, Belhaves, Bağ yaprağı (107, 119), Kesik otu (22, 96), Nasırlıyaprak, Sinirli yaprak (118, 155), Balazağva, (86), Belhavis (66), Belhavz, Katırtırnağı (141), Beş damar otu (17), Beyaz bıçak otu (164), Boğa yaprağı (112), Boduk kulağı (49), Büyük sinirli ot (120), Ca havez (169), Çığarca (56), Gelin parmağı (22), Kara kabarcık (61), Keskin otu (96), Kırkdamar otu (129), Köpek dili (90), Sığırdili, Şimşek otu (130), Sıtma otu (171), Siğlek otu (79), Sihir otu (8), Silsilik otu, Sivrisiğil otu (9), Sinirlik otu (38), Sinirli yaprak (3), Turşun (107), Yedidamar otu (170).

Türkiye'deki Kullanımları: Bitki; gırtlak kanserinde (86), midevi olarak (169), kökleri; akciğer hastalıklarında (3), toprak üstü kısımları; çıban tedavisinde (129), kalp-damar hastalıklarında (105), yaprakları; haricen çıban tedavisinde, yara iyi edici olarak, gıda olarak (yaygın), astım tedavisinde (164, 154, 55, 129, 86), yatıştırıcı olarak (22, 44, 61), hemoroitte (90, 150, 69), mide hastalıklarında (139, 120, 150), romatizma tedavisinde (3, 47, 49), damar açıcı olarak, mide ağrısında (3, 86), prostat tedavisinde, idrar yolu rahatsızlıklarında (8, 9, 56), mantar tedavisinde (86, 81), eklem ağrılarını gidermek amacıyla (129, 154), şeker hastalığında (9, 90), idrar söktürücü olarak, balgam söktürücü olarak, göğüs yumuşatıcı olarak, kozmetik amaçlı krem olarak, ağrı kesici olarak (38), kanserde (41), vücut kaşıntısında, barsak yumuşatıcı olarak, bronşitte, öksürükte, ishal kesici olarak (86), solunum rahatsızlıklarında (120), kuvvet verici olarak (22), tüberkülozda, ülserde (98), yanık tedavisinde (169), böbrek rahatsızlıklarında, sarılıkta, dişeti iltihabında, kırık çıkıklarda, ağrı kesici olarak, yatıştırıcı olarak, soğuk algınlığında, asabiyette (55), kan temizleyici olarak (9), diş ağrısında (118), böbrek iltihabında (8), çiçekleri; ishalde (61), meyveleri; boğaz ağrılarında, balgam söktürücü olarak (150), böcek sokmasında (43), tohumları; yatıştırıcı olarak (44, 154), kanserde (58), sıtmada (171) kullanılır.

4.27.4. *Plantago media* L.

Korolla lopları mızraksıdan ovale doğrudur, 2 mm kadardır. Dağ yamaçlarında, kuru otlaklarda, 1600-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Akdeniz, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterirler (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yenidoğan köyü, 1769 m, 06.06.2008, ISTE 85484.

İsmi: Gılıçotu, Kılıçotu (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; yaprakları kesiklerde kan durdurucu olarak, iltihaplı yaralarda iltihap kurutucu olarak haricen uygulanır (İğdır; genel). Karışım ı'nın terkbine girerek hazırlanan infüzyonu dahilen iltihap sökücü olarak kullanılır (A; genel).

Şekil 4-251: *P. media* ISTE 85484

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Yaprakları; müsilaj, tanen, pektin, organik asitlerden sitrik asit içerir (18).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Sığırdili, Şimşekyaprağı (155, 130), Sinirli ot (158), Yılandili, Yılan otu (119).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; çay halinde karaciğer rahatsızlıklarında, idrar yolu rahatsızlıklarında, çiban tedavisinde (158), kabız olarak, göğüs yumuşatıcı olarak, balgam söktürücü olarak, idrar arttırıcı olarak (18) kullanılır.

4.28. Plumbaginaceae

4.28.1. *Acantholimon calvertii* Boiss.

Taban kısmında bir önceki yıla ait yaprak kalıntıları vardır. Skapus yaprakları geçer. Başak uçta hemen hemen bir baş oluşturur. Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösteren **endemik** bir türdür. İran-Turan elementidir (31). LC tehlike kategorisindedir (40).

Şekil 4-252: *A. calvertii* ISTE 85741

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85741.

İsmi: At geveni (T; 2).

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Yakacak; tamamı yakacak olarak kullanılır (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: At geveni, Çobanyastığı, Gelin çiçeği, Kar diken (155).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.28.2. *Acantholimon caryophyllaceum* Boiss. subsp. *caryophyllaceum*

Başaklar gevşek olarak iki sıralıdır. İçteki brakteler damarlar üzerinde tüylüdür. Volkanik kayalıklı ve kireç taşlı yamaçlarda, steplerde, 1600-2745 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-253: *A. caryophyllaceum* subsp. *caryophyllaceum* ISTE 85813

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akoluk köyü, 24.07.2008, 2300 m, 85813.

İsmi: At geveni (M; 3, A; 3, T; 2,3).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Yakacak; tamamı yakacak olarak kullanılır (M; 3, A; 3, T; 2,3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: At geveni, Çobanyastığı, Gelin çiçeği, Kar diken (155)

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.29. Poaceae (Graminae)

4.29.1. *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steudel

Başakçıkları 2-6 çiçekçiklidir. Göllerde, nehirlerde, bataklıklarda, kanallarda deniz kenarlarında, deniz seviyesinden 2400 m yüksekliklere kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır. Avrupa-Sibirya elementidir (31).

Şekil 4-254: *P. australis* ISTE 85882

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yukarı Çiftlik köyü, 820 m, 09.10.2008, ISTE 85882.

İsmi: Kamuş, Gemiş Kamuş (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Gövdesi

Kullanım amacı ve şekli:

Diğer; gövdeleri toplanıp kurutulur ve evlere, ahırlara çatı yapmak için kullanılır (İğdır; genel).

Şekil 4-255: Evlerin damına konulmak üzere toplanmış kamuşlar.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Rizomu; karbonhidratlar içerir (18).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kamuş, Kamuş otu, Saz (yaygın), Süpürge kamuşu (17, 18), Beyaz kamuş (17), Çik, Çittik, Korçin (62), Deli kargı, Kargı, Kel çığ (155), Hayma (10), Süpürge otu (119).

Türkiye'deki Kullanımları: Bitki; süs olarak (119), rizomu idrar arttırıcı, terletici, kan temizleyici olarak (109, 18), romatizmada (137), gövdesi; eşya yapımında (27, 10, 51, 62) kullanılır.

4.29.2. *Stipa pulcherrima* C.Koch subsp. *crassiculmis* (P.Smirnov) Tzvelev

Başakçıklarının 1 çiçekçikli olması ile *Phragmites* cinsinden ayrılır. Taşlık yerlerde, 500-3000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yenidoğan köyü, 769 m, 06.06.2008, ISTE 85482.

İsmi: Davşan otu, Tavşanotu (İğdır; genel)

Kullanılan Kısmı: Toprak üstü kısımları.

Şekil 4-256: *S. pulcherrima* subsp. *crassiculmis* ISTE 85482

Kullanım amacı ve şekli:

Dekoratif; meyveye geçmiş toprak üstü kısımları vazolara konular (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

Şekil 4-257: Vazoya süs olarak konulmuş "tavşanotu".

4.30. Polygonaceae

4.30.1. *Atraphaxis spinosa* L.

Şekil 4-258: *A. spinosa* ISTE 85799

Odunsu dallı çalılardır. Meyvesi setalarla kaplı değildir. Çiçek örtüsü 4 parçalıdır. Meyvesi mercimeğimsidir. Kuru yamaçlarda yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kıznefer köyü, 1836 m, 22.07.2008, ISTE 85799.

İsmi: Kazandele (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Yakacak; toprak üstü kısımları yakacak olarak kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.30.2. *Calligonum polygonoides* L.

Şekil 4-259: *C. polygonoides* ISTE 85711

Meyvesinin setalarla kaplı olması ile *Atraphaxis* cinsinden ayrılır. Tuzlu topraklarda yetişir. Ülkemizde sadece Ağrı Dağı dolaylarında yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Büyük Ağrı Dağı etekleri, 1400 m, 18.07.2008, ISTE 85711.

İsmi: Ebuçehilotu (A; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Yakacak; toprak üstü kısımları yakacak olarak kullanılır (A; genel).

*Erozyonu önleyen bir bitki olduğu için genellikle bitkinin kullanımı yaygın değildir.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.30.3. *Polygonum alpinum* All.

Çiçek durumu dallanmış bir panikuladır. Çiçekleri kremi beyazdan sarıya doğrudur. Yamaçlarda ve tabakalı toprak yığınlarında, 1900-3000 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Marmara, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-260: *P. alpinum* ISTE 84577

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kayaören köyü, 2012 m, 29.04.2007, ISTE 84577. Tuzluca; Laleli köyü, 2267 m, 30.05.2007, ISTE 84578. Tuzluca; Taşucan köyü, 2150 m, 23.07.2008, ISTE 85809.

İsmi: Elayaz, Elayız (T; genel), Guştubeh (T; 2).

Kullanılan Kısım: Gövdesi.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; gövdesi soyularak yenilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Keçimemesi (155).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.30.4. *Polygonum aviculare* L.

Tek yıllıktır. Brakteler gövde yapraklarına benzer ve hemen hemen aynı boyuttadır. Boş alanlarda, deniz seviyesinden 700 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde yayılışı geniştir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 02.06.2007, ISTE 84594. Tuzluca; Gaziler kasabası, 1083 m, 01.06.2007, ISTE 84884. Aralık; Bulakbaşı köyü, 866 m, 07.06.2008, EA 525.

Şekil 4-261: *P. aviculare* ISTE 84594

İsmi: Atgötü (T; genel), Kuşdili (M, A, K; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu öksürükte, romatizmada, kansızlıkta dahilen kullanılır Karışım c'nin terkbine girerek mide rahatsızlıklarında dahilen kullanılır (M, A, K; genel).

Gıda; toprak üstü kısımları ayran aşına katılır, yağda kavrulur ve yenilir (İğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Yaprakları; tanen, flavon (18, 55), toprak üstü kısımları; flavonoidler (kamferol, kersetin, mirsetin, avikularin), müsilaj, glukoz, galaktoz, arabinoz, ramnoz, silisik asit, kumarinler ve tanen içerir (166).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kuşekmeği (yaygın), Madımak (66, 119, 155, 9), Kadımalak (18, 17), Köyotu (155, 171), Kurtpençesi (17, 55), Madımağınoyaş, (155, 17), Ciyancık (55), Çobandeğneği, Eşek madımağı, Keçimemesi (17), Kayışkıran (99).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; gıda olarak (9, 66, 11, 119), böbrek taşı düşürmek için (99, 55, 171), hemoroitte, kusma önleyici olarak, obezitede, romatizmada, kan durdurucu olarak (55, 18), ishalde (9, 18), terletici olarak, tansiyonda, midevi olarak, karaciğer hastalıklarında, kellikte (55), hazımsızlıkta (9) kullanılır.

4.30.5. *Polygonum bistorta* L. subsp. *bistorta*

Çiçekleri pembe renklidir, hemen hemen sapsızdır. Alt yaprakların sapları kanatlıdır. Nemli yerlerde, 1200-3500 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi hariç ülkemizde geniş bir yayılımı vardır. Avrupa-Sibirya elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2158 m, 15.06.2008, ISTE 85693.

İsmi: Pencer, Bozpencer, Çimen eveliği (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Şekil 4-262: *P. bistorta* subsp. *bistorta* ISTE 85693

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; Yaprakları sütle pişirilerek boğaz ağrılarında yenilir (T; 2, 3). Kurutulmuş yapraklarından hazırlanan infüzyonu boğaz ağrısında ve balgam söktürücü olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Gıda; genç toprak üstü kısımları pişirilerek yemek yapılır (A; 3, T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kökleri; nişasta, antrasen türevleri, tanen (18), yaprakları; tanen, flavon (55) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Çıyancık, Çıyanotu, Kurtpençesi, Yıllankökü (17, 18, 55), Küçüktene (9, 154, 155), Encubar, Madımak, Kuşekmeği, Potuk, Yeşil su biberi (55).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; romatizmada (154, 9), kabız olarak (17, 18), antiseptik olarak, idrar sökücü olarak (18), kan dindirici olarak (17), toprak üstü kısımları; hemoroitte, kabızlıkta, mide hastalıklarında (9, 154), yaprakları; hemoroitte, kusmada, obezitede, romatizmada, kan durdurucu olarak, terletici olarak, tansiyonda, midevi olarak, karaciğer hastalıklarında, kellikte, böbrek taşı düşürmede (55) kullanılır.

4.30.6. *Polygonum cognatum* Meissn.

Çok yıllık olması ile *P. aviculare* türünden ayrılır. Yol kenarlarında, yamaçlarda, kültüre alınmış yerlerde, 720-3000 m yükseklikler arasında yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Tarlabası köyü, 1750 m, 05.06.2008, ISTE 85476.

İsmi: Atgötü (T; genel), Kuşdili (M, A, K; genel), Kuşeppeği (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Şekil 4-263: *P. cognatum* ISTE 85476

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu öksürükte, romatizmada, kansızlıkta dahilen kullanılır (M; 1, 2). Karışım c'nin terkibine girerek mide rahatsızlıklarında dahilen kullanılır (M, A, K; genel).

Gıda; toprak üstü kısımları ayran aşına katılır, haşlandıktan sonra yağda kavrulup yenilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Madımak (yaygın), Kuşekmeği (155, 111, 22, 119), Madımalak (146, 77, 17), Canotu, Gıbışgan (17, 155), Ebemekmeği (155, 111), Badıma, Badımak, Badıma, Badımah, Madık, Madımalağı, Kuşeppeği, Kuşeymeyi (17), Bezmece otu, Casurık (169), Çobanekmeği, Epenek (111), Ebemkümece (141), Kadımalak, Kadımelek (77), Kuşbarık (94), Kuşmemesi, (155) Mercimelek (49), Nane cücke (62), Solucanotu (170), Urgancık (79).

Türkiye'deki Kullanımları: **Toprak üstü kısımları;** gıda olarak (yaygın), hayvan yemi olarak (49), eklemlerde kireçlemeye karşı (147), çıban olgunlaştırıcısı olarak (141), kurt düşürücü olarak, iç hastalıklarda (170), **yaprakları;** şeker hastalığında (22, 18), guatrda (22), gıda olarak (77), sarı boya vermek için (36), idrar sökücü olarak (18) kullanılır.

4.30.7. *Polygonum pulchellum* Lois.

Braktelerinin gövde yapraklarından çok daha küçük ve dar olması sebebiyle yörede kullanılan diğer *Polygonum* türlerinden ayılırlar. İnce gövdeli tek yıllıklardır. Kültüre alınan yerlerde, açık ve nemli yerlerde, deniz seviyesinden 1600 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye’de geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Koçkiran köyü, 832 m, 08.06.2008, ISTE 85506. Aralık; Bulakbaşı köyü, 866 m, 07.06.2008, EA 536.

İsmi: Bağotu (M, K, A; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Diğer; sebze bağlarını bağlamak için kullanılır (M, K, A; genel).

Şekil 4-264: *P. pulchellum* ISTE 85506

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye’deki Yöresel İsimleri: Mine otu, Soğanbağı (155).

Türkiye’deki Kullanımları: -

4.30.8. *Rheum ribes* L.

Yapraklarının elsi damarlanması ile *Polygonum* ve *Rumex* cinslerinden ayrılır. Kayalık yamaçlarda 2300-2700 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akoluk köyü, 2320 m, 13.06.2008, EA 582.

İsmi: Işgın (İğdır; genel), Gavalak, Gavalat (Karakoyunlu; genel).

Kullanılan Kısım: Gövdesi, kökü.

Şekil 4-265: *R. ribes* EA 582

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kökünden hazırlanan dekoksyonu hemoroit tedavisinde (M, K; genel), tansiyon düşürücü olarak (T; 2) dahilen kullanılır.

Gıda; kökünden çay yapılır (Karakoyunlu; genel), gövdesi soyularak yenilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Antrakinon içerir (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Işgın (17, 69, 111, 119, 154), Uçkun (154, 155, 113, 18, 69), Eşgin (119, 155, 111, 17), Işkın (17, 155, 66), Ribes (119, 112, 113), Aşkın (17, 155), Revam, Rimbez, Uçgun, Uskun (17, 155), Aşgın, Eskin, Eşgın, Tatlı ravent (17), Işkin (112), Okçun, Uşgun (119), Revas (62), Şingi (155).

Türkiye'deki Kullanımları: **Kökleri;** mavi renk vermek için (119, 113, 36), şeker hastalığında (112, 62, 154), kurt düşürücü olarak, ishalde (112, 17), hemoroitte (154), tansiyonda (62), hayvan hastalığında (154), **gövde;** gıda olarak (yaygın), mide rahatsızlıklarında (66, 112), kusmada, kabızlıkta, hemoroitte kızamık hastalığında, kan ve safra temizlemede (66) ishalde, hemoroitte, lezzet verici olarak (112) kullanılır.

4.30.9. *Rumex acetosella* L.

Yaprakları hastat veya oksudur. İçteki çiçek örtüsü parçaları meyvede büyümez. Bu özelliği ile *R. scutatus* ve *R. tuberosus* türlerinden ayrılır. Tarlalarda, boş alanlarda, deniz seviyesinden 2300 m yüksekliğe kadar yetişirler. Ülkemizde yayılışı geniştir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yenidoğan köyü, 1769 m, 06.06.2008, ISTE 85485. Tuzluca; Laleli köyü, 2311 m, 27.07.2008, EA 837.

Şekil 4-266: *R. acetosella* ISTE 85485

İsmi: Kuşturşusu (T; 2), Çimenturşusu, Kırturşusu (İğdir; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; genç toprak üstü kısımları çiğ olarak yenilir (İğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Bitki; antosiyanin, antrakinon, kumarin, flavonoit, hidrokarbon (67), yaprakları; oksalik asit, kökleri; tanen (18) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kuzukulağı, Ekşikulak (yaygın), Ebenekşisi (155, 18, 17, Ekşi ot (17 77, 38) Dırşo (66, 155), Ezeltire (155, 9), Ekşice, Ekşilik, Ekşimik (17, 38), Eğşikulak, Eğşimene, Oğlak kulağı, Şeytan kulağı, Turşu otu (17) Ekşicek, Ekşime, Tırsıka tırse (77), Ekşileme, Kuzum oğlağı (49), Ekşimcik (150), Ekşimenek (99), Ekşiotu (86), Evelik, Trışov (119), Katırcı kuzukulağı (41), Keçi sakalı, Keçe otu (96), Kemekulağı (170), Kızlaryemişi (84), Labada, Olabada (94), Turşu otu (107).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökleri; idrar arttırıcı, safra söktürücü ve ateş düşürücü olarak (18, 150), şeker hastalığında (150), toprak üstü kısımları; gıda olarak (yaygın), hazmettirici olarak (9, 154), şeker hastalığında (84, 77), hayvan yemi olarak (49), baş ağrısında, kansızlıkta (170), yaprakları; gıda olarak (yaygın), balgam söktürücü olarak, mide bulantısı kesici olarak (27), barsak kurtlarını düşürücü olarak, kabızlıkta, gaz giderici olarak (38), hemoroitte (78), çibanlarda (66) kullanılır.

4.30.10. *Rumex crispus* L.

Taban yapraklarının uzunluğu genişliğinin 3 katından fazladır. Yaprak sapı üstte olukludur. Bataklıklarda, nemli yerlerde, deniz seviyesinden 2300 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2300 m, 14.06.2008, ISTE 85680. Aralık; Yenidoğan köyü, 1760 m, 18.07.2008, EA 864.

İsmi: Adam eveliği (T; genel), Evelik (İğdır; genel).

Şekil 4-267: *R. crispus* ISTE 85680

Kullanılan Kısım: Yaprakları, meyveleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; meyvelerinin dekoksiyonundan elde edilen suyundan hamur yapılır ve bu hamur haricen çıban tedavisinde merhem olarak kullanılır (K; genel). Meyvelerinden hazırlanan dekoksiyonu guatr tedavisinde dahilen kullanılır. Yaprakları suda haşlanarak

öksürük ve soğuk algınlığına karşı haricen boğaza uygulanır. Yaprakları iltihap sökücü olarak haricen kullanılır. Yapraklarından hazırlanan infüzyonu astım ve hemoroitte dahilen kullanılır. Yapraklarından hazırlanan çorbalar kışın soğuk algınlığında içilir (İğdır; genel). Yaprakları karışım n'nin terkebine girerek kadın hastalıklarında haricen uygulanır (T; 2).

Şekil 4-268: Saç örgüsü şeklinde hazırlanıp kışa saklanmak üzere kurutulmuş evelik yaprakları, Tuzluca; Bahçelimeydan köyü.

Tohumları karışım m'nin terkiğine girerek yara iyileştirici olarak haricen uygulanır (M, K; genel). Yaprakları karışım o'nun terkiğine girerek kadın hastalıklarında haricen uygulanır (T; 2).

Gıda; kurutulmuş yaprakları küçük doğranarak evelik aşu dedikleri çeşitli bakliyatlarla pişirilen yemeğe katılır, yapraklarından etli sarma yapılır (Iğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Yapraklar; A, B, C, D, E vitaminleri, hidroksilik asit (55), antrakinon, flavonoit, hidrokarbon, saponin, tanen (67), kökü; antrakinonlar, tanen, okzalik asit, okzalat, emodin, uçucu yağ (12) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Evelik, Evelik otu, Labada (yaygın), Efelek (155, 147, 139), İlabada (170, 79, 43, 21), Kuzukulağı (119, 112, 55), Acı labada, Konştrak, Tatlı labada, Yabani labada (98, 96), Dırşo (66, 155), İlabada (89, 155), Kökükızı mancar (155, 130), Sığırkuyruğu (17, 155), Alabada, (155), Dağ yaprağı (79), Evelek, Kazan kulpu (49), İlemondoru, İlimondoru, Kara labada, Öferik (155), Kıvırcık labada (18) Öfelek (139), Ravent (55), Trışov (119), Tırşık, Tırşo (62).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; gıda olarak (79, 119), kökleri; müşhil olarak (18, 105), kuvvet verici, kan temizleyici, hazmettirici olarak (18), yaprakları; gıda olarak (yaygın), hemoroitte (69, 49, 112), iltihap sökücü olarak, romatizmada (55, 49, 112), iltihaplı yaralarda (170, 49, 98), çıban olgunlaştırıcısı olarak (61, 18, 170), ishalde (55, 105), hayvan yemi olarak (49), boğaz ağrısında, ülserde (147), midevi olarak, ateş düşürücü olarak, alerjide, diş eti iltihabında, sıtmada (55), guatrda (43), kan durdurucu olarak (89), kadın hastalıklarında (170) kullanılır.

4.30.11. *Rumex patientia* L.

Taban yapraklarının uzunluğu genişliğinin 3 katından azdır ve yaprak sapının üst tarafta düzdür bu özellikleri ile *R. crispus* türünden ayrılır. Yamaçlarda, tarlalarda, yol kenarlarında, 650-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Ülkemizde yayılışı geniştir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karacaören köyü, 1850 m, 11.06.2008, ISTE 85606. Aralık; Tazeköy, 822 m, 07.06.2008, ISTE 85497.

Şekil 4-269: *R. patientia* ISTE 85606

İsmi: At eveliği (T; genel), Evelik (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; örülmeden kurutulan yapraklarından hazırlanan infüzyonu iç hastalıklarda dahilen kullanılır (M; genel).

Gıda; yaprakları genelde örülerek kurutulur ve kışın pişirilerek yenilir (İğdır; genel).

Şekil 4-270: *R. patientia* türünün örülmeden kurutulan yaprakları.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kökü; antrasen türevleri, tanen (18), antrakininon, flavonoit, hidrokarbon, saponin, tanen (67) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Develik, Evelik (17, 155), Ebelik, Kalmuk çayı (155, 118), Efelek (77, 146), Labada (77, 81), İlabada (22, 81), Akıllı labada, At kulağı, Göbede, Mancar, Pancar, Pazı, Yabani pancar (77), Büyük labada (18), Efelik (22), Enikmancar, Güylek, (146), Tışıka karan (169), Yılıkukulak (155).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; ishalde, karın ağrısında (169), yaprakları; gıda olarak (yaygın), barsak düzenleyici olarak, kabızlıkta (81, 118), çıban olgunlaştırıcısı olarak (18), sarı, yeşil renk vermek için (36), ellerdeki çatlaklarda (118) kullanılır.

4.30.12. *Rumex scutatus* L.

Yapraklarının kemansı olması türün karakteristik özelliğidir. Yamaçlarda, tarlalarda, 300-2200 m arasındaki yükseklerde yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2158 m, 15.06.2008, ISTE 85688. Tuzluca; Kelekli köyü, 1818 m, 10.06.2008, ISTE 85553.

Şekil 4-271: *R. scutatus* ISTE 85553

İsmi: Taş turşusu (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları ve toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; genç yaprakları iştah açıcı olarak yenilir (Iğdır; genel).

Gıda; genç yaprakları ve toprak üstü kısımları çiğ olarak yenilir (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Antrakinin, flavonoit, hidrokarbon, saponin, tanen (67) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kuzukulağı (yaygın), Ekşikulak (17, 89, 155, 79), Dırşo (155, 66), Trişoğ (107, 17), Acımca (155), Ekşileme (49), Ekşili, Ekşimen, Eşkili (155), Oğlak kulağı (109), Şeker otu, Trişok (17), Tırşika kavan (169), Tırşov (119).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; gıda olarak (yaygın), iştah açıcı olarak (79), şeker hastalığında (109), yaprakları; çıban tedavisinde (18), hayvan yemi olarak (49), gıda olarak (111, 169, 89), kökleri; safra söktürücü olarak (18, 107, 66), idrar söktürücü, ateş düşürücü olarak (18, 66) kullanılır.

4.30.13. *Rumex tuberosus* L. subsp. *horizontalis* (Koch) Rech.

İçteki çiçek örtüsü parçaları meyvede büyür. Köklerinin bazılarının tuberli olması türün özelliğidir. Yamaçlarda tarlalarda, ormanlarda, deniz seviyesinden 2200 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

Şekil 4-272: *R. tuberosus* subsp. *horizontalis* ISTE 85691

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2158 m, 15.06.2008, ISTE 85691. Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 11.06.2008, EA 800.

İsmi: Köme turşusu (T; genel), Turşu (İğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Yaprakları, gövdesi.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; yaprakları iştah açıcı olarak yenilir (İğdır; genel).

Gıda; genç yaprakları çiğ olarak, gövdesi soyularak yenilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kuzukulağı (yaygın), Trişoğ, Evelik (113), Tırşika marıyan (169), Dırşo (66), Ekşimen (154).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökleri; infüzyon halinde idrar arttırıcı, safra söktürücü ve ateş düşürücü olarak (18, 66), bej renk vermek için (113), toprak üstü kısımları; gıda olarak (yaygın), nefes darlığında (154), yaprakları; çıban tedavisinde (18), şeker hastalığında (41), gıda olarak (111, 66), temrede (105) tohumları; bej renk vermek için (113) kullanılır.

4.31. Primulaceae

4.31.1. *Primula auriculata* Lam.

Çiçekleri soluk mordan koyu morumsu kırmızıya doğrudur. Bu özelliği ile yörede kullanılan *P. veris* türünden ayrılır. Islak yerler, kar yakınında, nemli çimenlerde, nehir ve göl kenarlarında, 1250-3150 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır. İran Turan elementidir (?) (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2267, 29.05.2007, ISTE 84461. Tuzluca; Akoluk köyü, 2300 m, 01.05.2008, EA 446.

İsmi: Mustafa çiçeği (T; genel), Yeyiliçiçek (M, A; 3).

Şekil 4-273: *P. elatior* ISTE 84461

Kullanılan Kısım: Çiçek sapı, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu mide rahatsızlıklarında dahilen kullanılır (T; genel).

Gıda; çiçek sapsarı çiğ olarak yenilir (T; genel, M, A; 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi:

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Gıl, Tutça (155).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; balgam söktürücü olarak, idrar sökücü olarak, yatıştırıcı olarak, göğüs yumuşatıcı olarak (18), çiçekleri; terletici, yatıştırıcı, balgam söktürücü olarak ve göz hastalıklarında (18) kullanılır.

4.31.2. *Primula veris* L. subsp. *macrocalyx* (Bunge) Lüdi

Çiçekleri altın sarısı renktedir. Kaliks lopları sivridir. Kayalar arasında, otluk yamaçlarda, 1800-2500 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Avrupa-Sibirya elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Merkez; Korhan Yaylası, 1885 m, 26.05.2007, ISTE 84463. Tuzluca; Kayaören köyü, 2012 m, 29.05.2007, ISTE 84462.

İsmi: Ayran çiçeği (M, A; 3, T; 2, 3).

Kullanılan Kısım: Çiçek sapı.

Şekil 4-274: *P. veris* subsp. *macrocalyx* ISTE 84463

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; çiçek sapları çiğ olarak yenilir (M, A; 3, T; 2, 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kökü; uçucu yağ, saponin glikozitleri (primulik asit), flavon türevleri (30, 18), çiçekleri; saponinler, flavonoidler (gossipetin, kamferol diramnozid, 3-gentiotriozid, kersetin), uçucu yağ (12, 166), kondense tanenler, fenolik glikozitler (30), karbohidratlar, kinon, fenol, tanen, silisik asit (12, 30), karotenoitler içerir (166).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Sarı çiçek, Tutya (17, 155), Ayıkulağı, Tutya çiçeği (18), Çoban çiçeği (17), Nevruz çiçeği, Soskunotu (119).

Türkiye'deki Kullanımları: Süs bitkisi olarak (119), kökü; balgam söktürücü olarak (17, 18), idrar sökücü olarak, yatıştırıcı olarak, göğüs yumuşatıcı olarak (18), çiçekleri; terletici, yatıştırıcı, balgam söktürücü olarak, göz hastalıklarında (18), yaprakları; çıban tedavisinde (18) kullanılır.

4.32. Ranunculaceae

4.32.1. *Anemone albana* Stev. subsp. *armena* (Boiss.) Smirn.

Stilus, meyvede çok uzun, kuş tüyü bir arista şeklinde kalır. Volkanik yamaçlarda, 2200-4200 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2311 m, 04.06.2007, ISTE 84475. Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, EA 933.

İsmi: Nezle otu, Dağ lalesi (T; genel)

Kullanılan Kısım: Yaprakları.

Şekil 4-275: *A. albana* subsp. *armena* ISTE 84475

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; yaprakları elde ovuşturularak burun tıkanıklarında ve baş ağrısında koklanır. Yaprakları kurutularak kışa saklanır ve kışın hazırlanan infüzyonun buharına sinüzit hastaları tutulur. Yaprakları iyice kaynatılarak acı suyu atılır ve balla karıştırılarak balgam söktürücü olarak, kuvvet verici olarak, idrar arttırıcı olarak dahilen kullanılır (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Dağ lalesi (119), Rüzgar gülü (18).

Türkiye'deki Kullanımları: Bitki; idrar söktürücü olarak, süs olarak (119), çiçekli dalları; balgam söktürücü, idrar arttırıcı olarak (18) kullanılır.

4.32.2. *Caltha polypetala* Hochst. ex Lorent

Meyvesinin folikül olması ile *Ranunculus* cinsinden ayrılır. Nemli yerlerde, 1700-3600 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kayaören köyü, 2021 m, 29.05.2007, ISTE 84471.

Şekil 4-276: *C. polypetala* ISTE 84471

İsmi: Lulpar, Lulupar, Bizbizik (T; 2, 3).

Kullanılan Kısım: Çiçek sapları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; çiçek saplarından hazırlanan yemeğin iç hastalıklara iyi geldiği söylenir (T; 2, 3).

Gıda; çiçek sapları bol suda haşlanır,

Şekil 4-277: *C. polypetala* çiçek saplarından hazırlanan yemek.

haşlandıktan sonra elle sıkılarak acı suyu atılır ve mutlaka yoğurtla karıştırılarak yenilir (T; 2, 3)

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Toprak üstü kısımları; triterpen glikozitler, hederagenin, arabinoz, glukoz, ramnitol, arabitol, sorbitol asetatlar (163), triterpen saponinler (162) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Bataklıknergisi (17, 18), Kıral fincanı (113, 119), Lilpar (17, 155), Atayağı (155), Su nergisi (17).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; sarı boya elde etmek için (36, 113, 119, 18), yaprakları; gıda olarak (17) kullanılır.

4.32.3. *Clematis orientalis* L.

Turmanıcıdır. Yaprakları parçalıdır. Filamentleri pilozdur. Çalılıklarda, deniz seviyesinden 2000 m yüksekliğe kadar yetişirler. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1280 m, 02.10.2008, ISTE 85833.

Şekil 4-278: *C. orientalis* ISTE 85833

İsmi: Pamukotu (T; 2), Mantarotu (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımları kaynar suda haşlandıktan sonra yoğurtla karıştırılarak iyice ezilir ayaklarda meydana gelen mantarlı kısımlara haricen uygulanır ve birkaç saat bekletilir. Ayaklar temiz bir bezle temizlendikten sonra ayağın en az bir gün suya sokulmaması gerektiği, aksi halde yara olacağı söylenir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kökleri; triterpen glikozitler içerir (149).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Köpektutağı (155, 17), Muşurbazotu (141).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; romatizma tedavisinde (141) kullanılır.

4.32.4. *Ranunculus arvensis* L.

Sepaller ve petalleri 5 tanedir. Çiçek durumu sapı daima silindirikdir. Meyve veren başın boyu eninden uzundur. Aken genellikle dikenlidir. Tarla ortamında, deniz seviyesinden 1850 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Hadımlı köyü, 1279 m, 30.05.2007, ISTE 84472. Tuzluca; Aşağı Sutaşları köyü, 1300, 02.05.2008, ISTE 85296.

İsmi: Mustafa çiçeği (T; 2), Yara otu (T; genel), Sarı çiçek (M; 3).

Şekil 4-279: *R. arvensis* ISTE 85296

Kullanılan Kısım: Kökü, toprak üstü kısımları, çiçekleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kökü ezilerek deşilmeyen yaraların üzerine konulur. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksiyonu romatizma tedavisinde haricen uygulanır (T; 2).

Gıda; çiçekleri kurutularak pilavlara katılır (M; 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Mayıs çiçeği, Su pıtrağı (155), Sarıpıtrak (170)

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; romatizmada (170) kullanılır.

4.32.5. *Ranunculus caucasicus* Bieb. subsp. *subleiocarpus* (Som. & Lev.) Davis

R. arvensis'ten farklı olarak çiçek durumu sapı olukludur. Meyve veren baş hemen hemen küremsidir. Yaprakları üçe parçalıdır. Akeni zembereksidir. Dağ ağaçlık bölgelerinde, meralarda, 1800-2740 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Karadeniz ve Orta Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-280: *R. caucasicus* subsp. *subleiocarpus* ISTE 85319

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akoluk köyü, 2300 m, 01.05.2008, ISTE 85319. Merkez; Korhan Yaylası, 1885 m, 29.05.2008, ISTE 85435.

İsmi: Mustafa çiçeği (T; 2), Yaraotu (T; 2, M; 3).

Kullanılan Kısmı: Kökü, toprak üstü kısımları, çiçekleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kökü ezilerek deşilmeyen yaraların üzerine konulur. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksyonu romatizmada haricen kullanılır (T; 2).

Gıda; çiçekleri kurutularak pilavlara katılır (M; 3).

Diğer; kök kısmı ezilerek el ve ayakları yara edici olarak haricen uzuvlara uygulanır, gençlerin tarladaki işten kaçmak için yaptıkları bir yöntemdir (T; 2).

Şekil 4-281: Pilava katılmak üzere toplanan *Ranunculus* petalleri.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Dimdana (155).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.32.6. *Ranunculus kochii* Ledeb.

Yörede kullanılan diğer *Ranunculus* taksonlarından farklı olarak sepalleri 3, petalleri 7-13 tanedir. Kayalık yamaçlarda, eriyen karların yakınında, 3000 m yüksekliklere kadar yetişirler. Ege ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Laleli köyü, 2207 m, 04.05.2008, ISTE 85323.

Şekil 4-282: *R. kochii* ISTE 85323

İsmi: Kar çiçeği (T; 2, 3), Mayıs çiçeği (A; 3).

Kullanılan Kısım: Yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda: yaprakları haşlanır, acı suyu atılır ve yoğurtla yenilir. Taze yaprakları ayran aşına katılır (T, 2; A, 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.32.7. *Ranunculus orephilus* Bieb.

Şekil 4-283: *R. orephilus* ISTE 85558

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Soğukbulak köyü, 2261 m, 10.06.2008, ISTE 85558.

İsmi: Mustafa çiçeği (T; 2), Sarı çiçek (M; 3).

Kullanılan Kısım: Kökü, toprak üstü kısımları, çiçekleri.

Tıbbi; kökü ezilerek deşilmeyen yaraların üzerine konulur. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksiyonu romatizmada haricen kullanılır (T; 2).

Gıda; çiçekleri kurutularak pilavlara katılır (M; 3).

Şekil 4-284: *R. orephilus* popülasyonu, Tuzluca; Soğukbulak Yaylası.

Yörede kullanımı olan *R. caucasicus* türünden farkı, yapraklarının derin olarak 3'e parçalanmış olmasıdır, akeni çengelsidir. Taşlık volkanik yamaçlarda, 2000-2740 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Marmara ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Avrupa-Sibirya elementidir (31).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri:

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.32.8. *Thalictrum minus* L. var. *microphyllum* Boiss.

Çıplak, hafif donuk mavimsi yeşil otlardır. Çiçekleri çabuk düşer, genellikle stamenlerden kısadır. Akeni iğ şeklindedir. Çayırlarda, 1400-2300 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Gaziler kasabası, 1083 m, 01.06.2007, ISTE 84473. Tuzluca; Akoluk köyü, 2187 m, 01.05.2008, EA 452. Aralık; Yenidoğan köyü, 1744 m, 05.06.2008, EA 488. Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 11.06.2008, EA 706.

İsmi: Kahramakaytaran (T; 2), Gaytaran, Kaytaran (T; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Şekil 4-285: *T. minus* subsp. *microphyllum* ISTE 84473

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan yemek kalp ağrısında, baş ağrısında yenilir. Toprak üstü kısımları kaynatılarak buharına astım hastaları tutulur (T; genel, A; 3).

Gıda; genç toprak üstü kısımları kaynatılır acı suyu sıkılarak yoğurtla beraber yenilir. Genç toprak üstü kısımları ayran aşına katılır (T; genel, A; 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kökü; palmatin, jathorhizin, berberin, magnoflorin (18), bitki; alkaloit içerir (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kara kantron otu (155), Karakatranotu (141).

Türkiye'deki Kullanımları: Zehirli olarak bilinir, toprak üstü kısımları; göz ağrısında, idrar söktürücü olarak, çıiban olgunlaştırıcı olarak kullanılır (119).

4.33. Resedaceae

4.33.1. *Reseda lutea* L. var. *lutea*

Sepaller meyvede kalıcıdır. Tohum yüzeyleri pürüzsüzdür. Kapsül meyvesi daima diktir. Yol kenarlarında, taşlık yamaç açıklıklarında, deniz seviyesinden 2000 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kamışlı köyü, 1305 m, 31.05.2007, ISTE 84582. Tuzluca; Üçkaya köyü, 1300 m, 02.05.2008, ISTE 85310.

İsmi: Sarı ot (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Tamamı.

Şekil 4-286: *R. lutea* var. *lutea* ISTE 85310

Kullanım amacı ve şekli:

Boya; bitki kaynatılarak yün ve ipliklerin sarı renge boyanması sağlanır (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Bitki; vitamin A, reçine içerir (34), antimikrobiyal aktivitesi, böcek öldürücü etkisi vardır (145).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Muhabbet çiçeği (yaygın), Eşekgerdemesi (49, 170), Eşek turpu (155, 169), Gerdanlık (17, 155), Eşek gerdebene, Gerdeme (89), Eşek gerdanası (109), Sarı muhabbet çiçeği (18), Şahdere (55), Turp otu, Zencefil (171).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; mide ağrılarında (112, 120, 171, 170), hazımsızlıkta, ishalde (89, 18), idrar arttırıcı olarak (18), mide ağrısında (170), bitki; arıları kovana çekmek amacıyla (169, 146), toprak üstü kısımları; sarı boya olarak (yaygın), idrar sökücü olarak (164, 55), eşya yapımında (27), temizleyici olarak, damar tıkanıklığında, sakinleştirici olarak, safra kesesi rahatsızlıklarında, kusmada, egzamada, karaciğer koruyucusu olarak, alerjide, kaşıntıda (55), sedef ve deri hastalıklarında (121), terletici olarak (164), hemoroitte, tiroit rahatsızlığında (109), yaprakları; hayvan yemi olarak (49) kullanılır.

4.34. Rhamnaceae

4.34.1. *Rhamnus pallasii* Fisch. & Mey.

Dikenli çalılardır. Yaprak kenarları alta doğru kıvrıktır. Kayalık yamaçlarda, 450-1600 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 11.06.2008, ISTE 85575. Tuzluca; Bahçelimeydan köyü, 1449 m, 01.06.2007, EA 284.

Şekil 4-287: *R. pallasii* ISTE 85575

İsmi: Garaçalı, Karaçalı (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Yakacak; toprak üstü kısımları yakacak olarak kullanılır (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Çobançirası (155, 17)

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.35. Rosaceae

4.35.1. *Amygdalus communis* L.

Ovaryumunun üst durumlu olması ve meyvesinin eriksi olması ile yörede kullanılan diğer Rosaceae familyasına ait taksonlardan ayrılır. Stamenler 20'den fazladır. Yaprak sapları 2 cm uzunluğundadır. Kuru yamaçlarda, kalkerli yerlerde, çalılık ve meşe ormanlarında, 150-1800 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Marmara ve Ege Bölgesi hariç ülkemizde geniş yayılımı vardır (31).

Şekil 4-288: *A. communis* ISTE 84618

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: ISTE 84618.

İsmi: Badem (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Tohumları.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; tohumları yenilir (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Tohumları sabit yağ içerir (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Badem (yaygın), Payam (62, 50, 83), Acı badem (47, 6), Acı badem ağacı, Acı payam ağacı, Ak badem, Badem ağacı, Çağla ağacı, Diş bademi, Hacıelli bademi, Haşmet bademi, Kababağ bademi, Kızılkisle bademi, Mahmut payamı, Nurlu badem, Payam ağacı (155), Bayi (62).

Türkiye'deki Kullanımları: Tohumları; şeker hastalığında (yaygın), gıda olarak (43, 49, 62, 17, 21), kabızlıkta, yumuşatıcı ve yara iyi edici olarak, (18, 50), böbrek yetmezliğinde (121, 129), ses kısıklığında (129), böbrek hastalıklarında, idrar yolları hastalıklarında, kalp hastalığında (47), karın ağrısında (98), sürme olarak (21), kozmetik amaçlı (43), meyve kabukları; yakacak olarak (43), yaprakları; sarı renk vermek amacıyla (36, 113), gövde ve dalları; eşya yapımında (62) kullanılır.

4.35.2. *Cotoneaster integerrimus* Medik.

Ovaryumu yarı alt durumludur, çiçekleri tektir, 1 cm'den küçüktür. Petaller pembemsi, meyve kırmızı renklidir. Kuru kayalık yamaçlarda, ağaçlık alan açıklıklarında (600-) 1600-3400 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Marmara, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85731.

İsmi: Dağ muşmulası, Dağ gilası, Garagat, Karakat (T; 1, 2, 3).

Şekil 4-289: *C. integerrimus* ISTE 85731

Kullanılan Kısım: Gövde kabukları, meyvesi.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; gövde kabuklarından hazırlanan dekoksiyonu sarılıkta ve öksürükte dahilen kullanılır (T; 1, 2, 3).

Gıda; meyveleri çiğ olarak yenilir (T; 1, 2, 3).

Boya; meyveleri kaynatılarak, yün boyamada kırmızı renk verici olarak kullanılır (T; 1, 2, 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Dağ muşmulası (66), Tavşan elması, Tavşantopuğu (155).

Türkiye'deki Kullanımları: Meyveleri gıda olarak (66), gövdesi; eşya yapımında (66) kullanılır.

4.35.3. *Crataegus aronia* (L.) Bosc. ex DC. var. *aronia*

Meyveleri sarı veya turuncu renktedir. Yaprakları 3-5 loba ayrılmıştır. Meşe çalılıklarında, kireç taşı yamaçlarda, deniz seviyesinden 1600 m yüksekliğe kadar yetişirler. Akdeniz, Orta, Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Bahçelimeydan köyü, 1449 m, 01.06.2007, ISTE 84573.

İsmi: Gurmut, Hurmut (İğdır; genel)

Kullanılan Kısmı: Meyveleri, odunu.

Şekil 4-290: *C. aronia* var. *aronia* ISTE 84573

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; meyvelerinden hazırlanan dekoksyonu dolaşım sistemi bozukluklarında, şeker hastalığında dahilen kullanılır. Kurutulmuş meyvelerinden yapılan hoşaf kabızlıkta dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Gıda; olgun meyveleri taze veya kurutulmuş olarak yenilir. Kurutulmuş meyvelerinden hoşaf yapılır (İğdır; genel).

Eşya; odunundan yün eğirmek için kullanılan teşi adlı alet ve yün tarağı yapılır (İğdır; genel).

Yakacak; odunu yakacak olarak kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Alıç (105, 4, 99, 155), Sarı alıç (155, 121, 17), Kuşburnu (146), Gızran (130), Gülhüj (62).

Türkiye'deki Kullanımları: Çiçekleri; şeker hastalığında (105), meyveleri; bronşit tedavisinde, astım tedavisinde, karın ağrısında, böbrek taşı düşürücü olarak, hemoroit tedavisinde (146), gıda olarak (yaygın), tansiyon düşürmek için (62), şeker hastalığında (105), gövde ve dalları; yakacak olarak (62) kullanılır.

4.35.4. *Crataegus meyeri* Pojark.

Meyvesi kırmızımsıdan mora doğrudur. Çayırılık yamaçlarda, kayalık yamaçlarda, 1300-2500 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Akdeniz, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-291: *C. meyeri* ISTE 85732

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85732.

İsmi: Gurmut, Hurmut (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Meyveleri, odunu.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; meyvelerinden hazırlanan dekoksyonu dolaşım sistemi bozukluklarında, şeker hastalığında dahilen kullanılır. Kurutulmuş meyvelerinden yapılan hoşaf kabızlıkta kullanılır (İğdır; genel).

Gıda; olgun meyveleri taze veya kurutulmuş olarak yenilir. Kurutulmuş meyvelerinden hoşaf yapılır (İğdır; genel).

Eşya; odunundan yün eğirmek için kullanılan teşi adlı alet ve yün tarağı yapılır (İğdır; genel).

Yakacak; odunu yakacak olarak kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Alıç (49, 155, 118), Rığok, Roğık (169).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökleri; şeker hastalığında (169), meyveleri; gıda olarak (49, 169), hayvan yemi olarak (49), kabızlıkta (169), gövdesi; eşya yapımında, yakacak olarak (169), çiçekli dalları; kalp rahatsızlıklarında (118), dalları; romatizmada (118) kullanılır.

4.35.5. *Malus sylvestris* Miller subsp. *orientalis* (A. Uglitzkich) Browicz var. *orientalis*

Çiçek durumu korimbozdur. Meyvesi 2-3 cm çapındadır, yaprak tabanı baltamsıdan aşağı doğru kayıcıya doğrudur. Ormanlarda, karışık çalılıklarda, kayalık yamaçlarda, nehir kenarlarında, tarla kenarlarında, 150-2000 m arasındaki yüksekliklerde yetişir (31).

Şekil 4-292: *M. sylvestris* subsp. *orientalis* var. *orientalis* ISTE 85737

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85737

İsmi: Elma, Alma, Çöl alması (T; 2).

Kullanılan Kısım: Meyveleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kurutulmuş meyvelerinden hazırlanan dekoksiyonu soğuk algınlığında, şeker hastalığında dahilen kullanılır (T; 2).

Gıda; meyveleri olgunlaşmadan toplanarak kışın yemek üzere saman arasında saklanır. Meyveleri ikiye bölünerek ipe dizilerek kışın çay yapmak üzere saklanır (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Elma (yaygın), Yabani elma (66, 119, 98, 96, 17), Ekşi elma, Domuz elması, Yabani ekşi elma (96, 98), Acalma, Acamuk, Acı elma, Acuk, Ekşi elma, Küvil, Kratuna, Sengeç, Senkeç, Yaban elması (17), Elma ağacı (51), Kır elması, Seb (62), Yoz elma (79).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; kan temizleyici olarak, şeker hastalığında (98), meyveleri gıda olarak (yaygın), şeker hastalığında (79, 98), yanık tedavisinde (9, 154), kahverengi boya vermek amacıyla (51), soğuk algınlığında (118), gövde kabuğu; kahverengi boya vermek amacıyla (51, 96) kullanılır.

4.35.6. *Rosa canina* L.

Yöredeki *Rosa* taksonları arasında yaprakları salgı tüyü içermeyen tek türdür. Petalleri soluk pembeden beyaza doğrudur. Kayalık yamaçlarda, ormanlık alan açıklıklarında, özellikle kireç taşı yerlerde, 30-1700 (-2500) m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

Şekil 4-293: *R. canina* ISTE 84574

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 02.06.2007, ISTE 84574. Aralık; Yenidoğan köyü, 1769 m, 18.07.2008, EA 900.

İsmi: Kuşburnu, İtburnu (İğdir; genel).

Kullanılan Kısım: Petalleri, meyveleri, kökü.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kök ve meyvelerinden hazırlanan dekoksionu soğuk algınlığında, kuvvet verici olarak, astımda ve böbrek taşı düşürücü olarak dahilen kullanılır (İğdir; genel). Meyveleri ve kökü karışım b'nin terkibine girerek soğuk algınlığında dahilen kullanılır (T; 1, 2, 3).

Gıda; taze meyveleri yenilir, meyvelerinden marmelat, çay, hoşaf, petallerinden reçel yapılır (İğdir; genel).

Diğer; bitkinin kökleri çaydanlıklara konularak kaynatılır ve çaydanlıkta oluşan kireci söker (İğdir; genel).

Şekil 4-294: Ayıklanan *R. canina* meyveleri ve *R. canina* meyvelerinden yapılmış marmelat

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Tohumları; geraniol, sitronellol, esterler (55), meyvesi; şekerler, tanen, flavonoidler, organik asitler (97, 166), vitaminler (A, B, C), kateşik ve gallik tanen, saponin (97), askorbik asit, pektin (18, 30), karotenoitler ve antosiyanlar (18), tanen, meyve asitleri (30) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: İtburnu, İt gülü, Kuşburnu, Köpek gülü, Şilan, Yaban gülü, Yabani gül, (yaygın), Gülbubusu (85, 98, 96), Deli gül (44, 155, 43), Köpek dikenini (69, 155, 164), Öküz götü (61, 86, 77), Gözkıvıştıran, Gültikeni, Gül buğucuğu (98, 96), Gül (165, 112), Gül burnu (150, 18), Gülbüzük, Öküz gülü, Sıtma gülü, Şeytan gülü (155, 154), Gülezer (119, 07), Karadiken (69, 141), Şıpka (155, 6), Asker gülü (17), Dikenbaşı (86), Gülpüntü (49), Karakuşburnu (141), Kür (69), Öküz gözü (61), Purç (41), Sıtma gülü (69), Şilanik (62).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; gırtlak kanserinde (150), şeker hastalığında (41, 119, 107), hemoroitte (69, 141), kısırlıkta (89, 47), kuvvet verici olarak (107, 119), eşya yapımında (94), böbrek taşı düşürmek için (47), çeşitli hayvan hastalıklarında, yün boyamasında açık kahverengi tonları vermek için (169), astımda (8), soğuk algınlığında (141), dalları; kanserde, zatürede, bronşitte, hemoroitte (41), süpürge olarak (169), dikenleri; iltihap akıtıcı olarak (91, 90), yaprakları; kabızlıkta, sıtmada (107, 119), kum düşürücü olarak (3), yanıklarda (150), şeker hastalığında (137), soğuk algınlığında, gripte, kaşıntıda, egzamada, böbrek iltihabında (98), meyveleri; gıda olarak, çay olarak, soğuk algınlığında, şeker hastalığında, hemoroitte, astımda, böbrek taşı düşürücü olarak, mide ağrılarında, öksürükte, bronşit tedavisinde, kalp hastalıklarında (yaygın), romatizmada (61, 89, 77, 22), ülser tedavisinde (47, 146, 154), kabızlıkta (9, 38, 66), kuvvet verici olarak (18, 119, 137), ishalde (154, 56, 150), hipertansiyonda (77, 154, 47), sistit tedavisinde (18, 154), kadın hastalıklarında (86, 154), kanserde gaz söktürücü olarak, göğüs ağrısında (47, 154), idrar söktürücü olarak (38, 66), karın ağrısında (89, 56), kalın barsak kanamalarında (44,154), böbrek iltihabında (77), kemik erimesinde (22), midevi olarak, veremde (89), hayvan yemi olarak (49), uyarıcı olarak (55), damar sertliğinde (6), kaşıntıda, boğaz ağrısında (104), kısırlıkta (154), ince barsak rahatsızlığında, balgam söktürücü olarak, egzamada (61), tohumları; şeker hastalığında, astımda (8, 55), ishalde, kalp kuvvetlendirici olarak, idrar söktürücü olarak, kan durdurucu olarak, obezitede (55), damar sertliğinde (6), yatıştırıcı olarak (150), böbrek iltihabında (98) kullanılır.

4.35.7. *Rosa hemisphaerica* J. Herrm.

Petallerinin sarı renkli olması ile yörede kullanılan diğer *Rosa* taksonlarından ayrılır. Yamaçlarda, kireç taşı ve volkanik kayalıklar kenarında, 800-1800 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Ege, Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

Şekil 4-295: *R. hemisphaerica* ISTE 85526

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Sarıabdal köyü, 1398 m, 10.06.2008, ISTE 85526

İsmi: Yemişen (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Meyveleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kurutulmuş meyvelerinden soğuk algınlığında çay yapılır (Iğdır; genel).

Gıda; meyveleri yenilir. Meyveleri kurutularak kışın çay yapmak üzere kullanılır (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Kadıngöbeği (17, 155), Şilan (119, 107), Gül, Kuşburnu (10), Gürüz, Öküzgözü (146), Sarı gül (119), Yabani sarı gül (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Meyveleri; gıda olarak (10, 165), çay olarak (165), bronşit tedavisinde (146), çiçekleri; süs olarak (49, 165, 107) kullanılır.

4.35.8. *Rosa pimpinellifolia* L.

Petallerinin beyazımsı veya kremsi renkte olması ve sepalleri tam olması ile yörede kullanılan diğer *Rosa* türlerinden ayrılır. Hipantiyumu hemen hemen küresidir. Kuru taşlık yamaç açıklıklarında, kireç taşı veya volkanik kayalarda, 1200-2750 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

Şekil 4-296: *R. pimpinellifolia* ISTE 85730

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Çiçekli köyü, 1887 m, 20.07.2008, ISTE 85730. Tuzluca; Akdeğirmen köyü, 1711 m, 21.07.2008, EA 972.

İsmi: Koyungözü, Atgötü (T; genel, A; 3).

Kullanılan Kısım: Meyveleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; meyvelerinden hazırlanan dekoksiyonu soğuk algınlığında, mide sancısında, hemoroitte, kalp kuvvetlendirici olarak dahilen kullanılır (T; genel, A; 3). Meyveleri karışım b'nin terkibine girerek soğuk algınlığında dahilen kullanılır (T; 1, 2, 3).

Gıda; meyveleri yenilir, kurutularak kışın çay olarak kullanılır. Meyvelerinden marmelat yapılır (T; genel, A; 3).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Koyungözü (69, 155, 111), Gulik, Kuşburnu (155, 66), Karakuşburnu (111), Sarı gül (155).

Türkiye'deki Kullanımları: Meyveleri; gıda olarak (111, 66), hemoroitte (69), kökü; antiseptik olarak (66) kullanılır.

4.35.9. *Rosa pulverulanta* Bieb.

Meyvesinde bulunan sert tüylerden dolayı yörede kullanılan diğer *Rosa* türlerinden ayrılır. Pelinotu steplerinde, taşlık ve kayalık yamaçlarda, alpin çayır altlarında, volkanik zeminlerde, 700-2550 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Kırçiçeği köyü, 850 m, 19.07.2008, ISTE 85727.

Şekil 4-297: *R. pulverulanta* ISTE 85727

İsmi: Gıllıca (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Meyveleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; kurutulmuş meyvelerinden dekoksasyon halinde hazırlanan çay soğuk algınlığında ve öksürük kesici olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Meyveleri; flavon, kateşik ve gallik tanen, saponin (97), organik asit (67) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Deli gül, İç gülü, İt gülü, Şeytan gülü (155, 43), Çeti, (155), Yaban gülü (94).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; eşya yapımında (94), meyveleri; çay olarak (43) kullanılır.

4.36. Rubiaceae

4.36.1. *Galium humifusum* Bieb.

Sürünücü çok yıllıklardır. Kuruyunca siyahımsı renk alırlar. Humuslu topraklarda, otluk yerlerde, 600-2050 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Tazeköy, 820 m, 19.07.2008, ISTE 85718. Tuzluca; Taşucan köyü, 1836 m, 23.07.2008, EA 1037.

Şekil 4-298: *G. humifusum* ISTE 85718

İsmi: Koşacı (M, K; genel, A; 1, 2).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; karışım e'nin terkbine girer ve toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu kadın hastalıkları iltihabında içilir (M, K; genel, A; 1, 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Alkaloid içerirler (69).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Yapışkan otu (62).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; şifa olarak (62) kullanılır.

4.36.2. *Galium tricornutum* Dandy

Şekil 4-299: *G. tricornutum* ISTE 85267

Tek yıllık sürünücü bitkilerdir. Yaprak kenarları geriye kıvrık dikenciklidir. Kültüre alınmış ve boş alanlarda, kuru açık habitatlarda, 10-1800 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır. Akdeniz elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Koçkiran köyü, 830 m, 25.04.2008, ISTE 85267. Aralık; Yenidoğan köyü, 1750 m, 18.07.2008, ISTE 85709.

İsmi: Koşacı, Havotu (M, K; genel, A; 1, 2).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; karışım e'nin terkiğine girer ve toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu kadın hastalıkları iltihabında dahilen kullanılır (M, K; genel, A; 1, 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Yapışkan otu (62).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; şifa olarak (62) kullanılır.

4.36.3. *Galium verum* L. subsp. *verum*

Sarı çiçekli olması ile yörede kullanılan diğer *Galium* türlerinden ayrılır. Gövdesi ve çiçek durumu tüylüdür. Kayalık yamaçlarda, taşlık meralarda, nadasa bırakılmış tarlalarda, kurumuş bataklıklarda, nehir yataklarında, (30-) 100-2400 m arasındaki yüksekliklerde yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır. Avrupa-Sibirya elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akdeğirmen köyü, 1711 m, 21.07.2008, ISTE 85767. Tuzluca; Akoluk köyü, 2300 m., 24.07.2008, ISTE 85817.

İsmi: Havot (T; 2).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Şekil 4-300: *G. verum* subsp. *verum* ISTE 85767

Kullanım amacı ve şekli:

Boya; toprak üstü kısımları kaynatılarak yün veya ipliğin kırmızı renge boyanmasını sağlar (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Toprak üstü kısımları; flavonoidler, iridoit glikozitler, asperolozit, monotropein, skandosit, geniposidik asit, alkaloid içerir (67, 166).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Yoğurt otu (105, 113, 112, 164), Beyaz sedef otu (109), Sarı yoğurt otu (18).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; kırmızı boya vermek için (113), yaraların tedavisinde (110), boğaz ağrısında, guatrda (164), ineklerin buzağılaması için, sedef hastalığında (109), çiçekleri; kanserde (112), yaprakları; prostat tedavisinde (105) kullanılır.

4.37. Scrophulariaceae

4.37.1. *Pedicularis comosa* L. var. *sibthorpii* (Boiss.) Boiss.

Çiçeklerinin kremsi sarı renkli olması ve yapraklarının bipinnatisekt olması ile yörede kullanılan diğer Scrophulariaceae taksonlarından ayrılırlar. Kireç taşı ve volkanik yamaçlarda, alpin yerlerde, orman kenarlarında, nemli çayırlarda, nadasa bırakılmış tarlalarda, 1000-3600 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi hariç ülkemizde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Sutaşları köyü, 1333 m, 30.05.2007, ISTE 84478. Tuzluca; Kamışlı köyü, 1305 m, 31.05.2007, ISTE 84481. Tuzluca; Akoluk köyü, 2300 m, 01.05.2008, ISTE 85315.

İsmi: Sormuk, Sorma (T; genel)

Şekil 4-301: *P. comosa* var. *sibthorpii* ISTE 85315

Kullanılan Kısım: Çiçekleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Gıda; çiçeklerindeki balözü emilir (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Somruk otu (155).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.37.2. *Verbascum agrimoniifolium* (C. Koch) Hub.-Mor. subsp. *agrimoniifolium*

Verimli stamenleri 4 tanedir. Bitkinin dallanmış tüyü yoktur. Nehir kenarlarında, nemli yerlerde, 550-1700 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterirler. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 02.06.2007, ISTE 84487.

İsmi: İsmi: Sığırguyruğu, Sığırguyruğu (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları, taban yaprakları, çiçekleri.

Şekil 4-302: *V. agrimoniifolium* subsp. *agrimoniifolium* ISTE 84487

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; taze taban yaprakları ayaklardaki mantarlı bölgeye haricen uygulanır (K; 1).

Boya; çiçekli dalları kaynatılarak iplik veya yünün sarı renge boyanması sağlanır (İğdır; genel).

Balık zehiri; çiçekleri balık olan akarsulara dökülerek balık avlamada kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: -

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; hayvanlar için zararlıdır, yakacak olarak (11) kullanılır.

4.37.3. *Verbascum orephilum* C.Koch var. *joannis* (Bordz.) Hub.-Mor.

Dallanmış tüyünün olması ile yörede kullanımı olan *V. agrimonifolium* türünden ayrılır. Steplerde, merlarda, çayırlarda, yaprak döken omanlarda, 900-2700 m arasındaki çayırlarda yetişirler. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Taşucan köyü, 2150 m, 23.07.2008, ISTE 85807.

Şekil 4-303: *V. orephilum* var. *joannis* ISTE 85807

İsmi: İsmi: Majak (T; 3), Sığırguyruğu, Sığırguyruğu (İğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları, taban yaprakları, çiçekleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; taze taban yaprakları ayaklardaki mantarlı bölgeye haricen uygulanır (K; 1).

Hayvan tedavisi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekokisyonu hayvanların kurt düşürmeleri için içirilir (İğdır; genel).

Boya; bitkinin çiçekli dalları kaynatılarak iplik veya yünün sarı renge boyanması sağlanır (İğdır; genel).

Balık zehiri; çiçekleri balık olan akarsulara dökülerek balık avlamada kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Mavcark, Sığırkuyruğu (107).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; böcekleri kovucu olarak (107), yaprakları; kısırlıkta (107) kullanılır.

4.37.4. *Verbascum speciosum* Schrader

Verimli stamen sayısının 5 tane olması ile yörede kullanılan diğer *Verbascum* taksonlarından ayrılır. Çam ormanlarında, mısır tarlalarında, kuru yerlerde, steplerde, deniz seviyesinden 2500 m yüksekliğe kadar yetişirler. Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi hariç geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Kıznefer köyü, 1836 m, 22.07.2008, ISTE 85793. Tuzluca; Laleli köyü, 2267 m, 26.07.2008, EA 1050.

İsmi: Sığırguyruğu, Sığırguyruğu, Majak (İğdır; genel).

Şekil 4-304: *V. speciosum* ISTE 85793

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları, taban yaprakları, çiçekleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; Taze taban yaprakları ayaklardaki mantarlı bölgeye haricen uygulanır (K; 1).

Hayvan tedavisi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekokisyonu hayvanların kurt düşürmeleri için içirilir (İğdır; genel).

Boya; bitkinin çiçekli dalları kaynatılarak iplik veya yünün sarı renge boyanması sağlanır (İğdır; genel).

Balık zehiri; çiçekleri balık olan akarsulara dökülerek balık avlamada kullanılır (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Saponin içerir (67).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Sığırkuyruğu (yaygın), Ayıkulağı (17, 155), Ayılahanası, Kabalak (86), Zelve (155).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; hemoroitte (86), çiçekleri; hemoroitte, öksürük kesici olarak (86), yaprakları; hayvan yemi olarak (86), tamamı; yakacak, oyuncak olarak (86), sarı boya elde etmek için (17), çiçek durumu; sebze olarak (17) kullanılır.

4.37.5. *Veronica orientalis* Miller subsp. *orientalis*

Çok yıllık, tabanı odunsu, 7-45 cm boyunda yarıçalımsı bitkilerdir. Gövde ve yaprak tüyleri öne kıvrıktır. Ormanlarda, steplerde, meralarda, çayırlarda, kalkerli ve volkanik yamaçlarda, nadasa bırakılmış tarlalarda, nemli yerlerde, 8-3050 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yayılış gösterir (31).

Şekil 4-305: *V. orientalis* subsp. *orientalis* ISTE 85297

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Aliköse köye, 1702 m, 31.05.2007, ISTE 84480. Tuzluca; Aşağı Sutaşları köyü, 1310 m, 02.05.2008, ISTE 85297. Merkez; Enginalan köyü, 830 m, 25.04.2008, EA 397.

İsmi: Gözmuncuğu çiçeği (İğdir; genel), Benevşe (Merkez; genel).

Kullanılan Kısım: Çiçekli dalları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; Toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu böbrek taşı düşürmek için ve akciğer hastalıklarında dahilen kullanılır (Merkez; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Maviş ot (155).

Türkiye'deki Kullanımları: -

4.38. Solanaceae

4.38.1. *Datura stramonium* L.

Meyvesi septisit kapsuladır. Kapsulası dikenlidir ve ovalimsidir. Tarlalarda, boş alanlarda, harabe yerlerde, deniz seviyesinden 950 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Karakoyunlu; Koçkiran köyü, 832 m, 08.06.2008, ISTE 85512.

Şekil 4-306: *D. stramonium* ISTE 85512

İsmi: Deli patpat (M, K; genel).

Kullanılan Kısım: Tohumları, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli: Tıbbi; tohumları ateşte yakılır ve dumanı diş kurtlarını düşürür. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksyonu sakinleştirici olarak dahilen kullanılır (M,K, genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Alkaloitlerden; hiyosiyamin, hiyosin (34) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Tatula (yaygın), Abuzambak (17, 18, 155), Boru çiçeği (17, 155, 150), Bostan karanfili, Yeleşik (17, 155), Tatul (155, 61), Mandalak (6, 155), Şeytan elması, Tatala (17, 18), Abızambak, Boru çiçeği, Büyüotu, Cevzi masil, Sehharotu, Sihirbaz otu (18), Afyonotu, Eşekdikeni, Eşekotu (86), Ağı otu, Ağu otu, Bengildek, Borazan çiçeği, Büyü otu, Cin otu, Deli bamyas, Kokar ot, Mang otu, Tahtala, Tatüle (49), Dhatura (119), Dişotu, Patlangıç, Süzgeçotu, Taraklı ot (98), Kakule, Tatule (150), Tatala (6).

Türkiye'deki Kullanımları: Yaprakları; astımda (yaygın), iltihaplı yaralarda (98, 91), cilt hastalıklarında, romatizmada (119), krampta (18), mide ekşimesinde (150), çıban tedavisinde (129), yanıklarda (90), çiçekleri; astımda (17, 61, 154), yaralarda (61), tohumları; astımda (6, 18, 154), diş ağrısında (98, 6, 154), hemoroitte, egzamada, sigara olarak (86, 17), öksürükte, krampta (18), meyveleri; tarak olarak (86) kullanılır.

4.38.2. *Hyoscyamus niger* L.

Meyvesi septisit kapsuladır. Üst gövde yaprakları sapsızdır ve gövdeyi sarıdır. Olgun korolla soluk sarı renkli, mor damarlıdır. Kayalık ve taşlık yerlerde, tahıl tarlalarında, yol kenarlarında, ekilmemiş yerlerde, deniz seviyesinden 2300 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Eğrekdere köyü, 1297 m, 29.05.2007, ISTE 84452. Aralık; Yukarı Çiftlik köyü, 830 m 29.05.2008, ISTE 85305.

Şekil 4-307: *H. niger* ISTE 85305

İsmi: Patpat (İğdir; genel).

Kullanılan Kısmı: Yaprakları, tohumları, toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; yaprakları haşlanarak deşilmeyen iltihaplı yaralarda haricen uygulanır. Tohumları kaynatılarak buharına dişi ağrıyan kişi 10 dk süre ile tutulur. Toprak üstü kısımları kaynatılarak buharına çocuğu olmayan kadınlar tutulur (İğdir; genel).

*Küçük çocuklara bitkinin zehirli olduğu söylenir ve toplanmaması, yenmemesi öğretilir.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Yaprağı; alkaloidlerden; hiyosiyamin, skopolamin (152, 18, 34), hiyosin (34, 152), atropin (34) içerir

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Diş otu, Ban otu (yaygın), Göz otu (155, 9, 146, 154), Batbat (141, 155, 17), Dağdağan (17, 119, 107), Bengildek, Çanak çömlek otu (38, 17), Gavur haşhaşı (155, 38), Kumacık otu (118, 155), Kurt otu (89, 155), Vandibi (155, 8), Batbata, Batbatı (141), Batbat otu, Bengilik otu, Deli bardağın, Deli batbat, Gavur

haşhaşı (17), Beng (92), Caye kumacığe (169), Çömlek otu, Diken otu (155), Mak (109), Sıçakotu, Kumacıkotu (170), Tatala, Tatula, Tülüzlemeotu (98), Yılan otu (49).

Türkiye'deki Kullanımları: Tamamı; zehirli olarak bilinir (150, 49), toprak üstü kısımları; göz ve ağızdaki kurtları düşürmek için (118), yaprakları; nefes darlığında sigara şeklinde (18, 158), ağrı kesici olarak, kulak ve burun iltihabında (38), kulak ağrısında, romatizmada (158), iltihaplı yaralarda, yara tedavisinde (98), yatıştırıcı olarak, ağrı kesici olarak (18), çiçekleri; zehirli olarak bilinir (158), meyveleri; kurt düşürücü olarak (98), tohumları; diş ağrılarında (yaygın), diş hastalıklarında (141, 107, 139, 119), gözdeki kurtları düşürmek amacıyla (170, 141, 89, 146), göz kaşıntısında (9, 154), göz ağrılarını dindirmek için, baş ağrılarında (170, 150), romatizmada (150, 119), yatıştırıcı olarak, uyutucu olarak (109, 18), ağrı kesici olarak, kulak ve burun iltihabında, kahve yapımında (38), diş çürümelerine karşı (8), sarhoş olmak amacıyla (92), kurt düşürücü olarak (169), solunum yolları rahatsızlığında, kulak ağrısında (154) kullanılır.

4.39. Tamaricaceae

4.39.1. *Tamarix smyrnensis* Bunge

Çiçekleri 5 parçalıdır. Nehir kenarlarında deniz seviyesinden 1000 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Gaziler kasabası, 1083 m, 01.06.2007, ISTE 84585. Tuzluca; Bahçelimeydan köyü, 1449 m, 01.06.2007, ISTE 84586.

İsmi: Ilgın (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Gövdesi, dalları.

Şekil 4-308: *T. smyrnensis* ISTE 84586

Kullanım amacı ve şekli:

Yakacak; gövdesi yakacak olarak kullanılır (Iğdır; genel).

Eşya; dalları ızgarada şiş olarak kullanılır ve özellikle tercih edilir (T; 1).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Ilgın (yaygın), Gezde, Tafra (11).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; süs amacıyla (11) kullanılır.

4.39.2. *Tamarix tetrandra* Pallas ex Bieb.

Çiçekleri 4 parçalıdır. Nehir yataklarında, deniz seviyesinden 1300 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılış gösterir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 02.06.2007, ISTE 84591. Tuzluca; Üçkaya köyü, 1300 m, 02.05.2008, ISTE 85306.

İsmi: Ilgın (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısmı: Gövdesi.

Şekil 4-309: *T. tetrandra* ISTE 85306

Kullanım amacı ve şekli:

Yakacak; gövdesi yakacak olarak kullanılır (Iğdır; genel).

Eşya; dalları ızgarada şiş olarak kullanılır ve özellikle tercih edilir (T; 1).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Ilgın, Ilgın ağacı (yaygın), Gezik (155).

Türkiye'deki Kullanımları: Dalları; hayvanlarda delilik belirtilerinde (154) kullanılır.

4.40. Thymeleaceae

4.40.1. *Daphne oleoides* Schrabere subsp. *kurdica* (Bornm.) Bornm.

Çiçekli dallarında yapraklar bulunur. Çiçekler uçta küme halinde sapsız olarak yer alırlar. Çiçek örtüsü lopları (2-)3-5x1.5x3.5 mm boyutundadır. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Akoluk köyü, 2304 m, 13.06.2008, ISTE 85669.

Şekil 4-310: *D. oleoides* subsp. *kurdica* ISTE 85669

İsmi: Mundarça (T; 2)

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımları kaynatılarak elde edilen dekoksyonu dahilen istenmeyen gebeliklerde çocuk düşürmek amacıyla kullanılır. Bu yöntem yörede eskiden yaygın olarak kullanılan, fakat günümüzde hemen hemen terk edilmiş bir yöntemdir (T; 2).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kumarinler, fenolik asitler içerir (159). Böcek öldürücü etsisi vardır (145).

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Develik (155, 118), Ezeltere (109, 153), Havaza (119, 155), Boyunduruk otu, Göğçe, İtse, Yayla havazası, Yergök çiçeği (155), Dağ çalbası (154), Develek otu (105), Develik otu (119), Ezentere (153), Ezenteri (170), Gökçe, Yaygıç, Yaygıç gökçesi, Yazkış gökçek (17, 155).

Türkiye'deki Kullanımları: Kök ve yaprakları büyü bozucu olarak (49), yaprakları; yara iyileştirici olarak (153, 109), romatizmada (170, 153), ülserde (154), meyvesi; zehirlenmelerde (22), gövde kabukları; küçük ve büyükbaş hayvanlarda kırık çıkık tedavisinde (119), toprak üstü kısımları; romatizmada (105), bel ağrısında (170), kadın hastalıklarında, kadınları kısırlandırmak için (118) kullanılır.

4.41. Typhaceae

4.41.1. *Typha angustifolia* L.

Kuvvetli, gür bitkilerdir. Dişi çiçek başağı pulludur, koyu kahve rengindedir. Bataklık ve göllerde, nemli yerlerde, deniz seviyesinden 1930 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Turabı köyü, 1100 m, 30.09.2008, ISTE 85832.

İsmi: Cil (İğdır; genel).

Şekil 4-311: *T. angustifolia* ISTE 85832

Kullanılan Kısım: Tamamı, yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Yakacak; tamamı kuruduktan sonra tutuşturucu olarak kullanılır (İğdır; genel).

Eşya; bitkinin yapraklarından hasır, sepet gibi eşyalar örülür (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Cil, Saz, Şemerci sazi (155), Sazlık, Papur (98).

Türkiye'deki Kullanımları: Spika tüyleri; kesiklerde, yara tedavisinde, yanıklarda (98) kullanılır.

4.41.2. *Typha latifolia* L.

Dişi çiçek başağı pulsuzdur. Yaprak ayası 6-16 mm genişliğindedir. Su kenarlarında, göllerde, kanallarda, deniz seviyesinden 1850 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Aralık; Yukarı Çiftlikköyü, 09.10.2008, 820 m, ISTE 85881.

İsmi: Cil (İğdır; genel)

Kullanılan Kısım: Yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Yakacak; tamamı kuruduktan sonra tutuşturucu olarak kullanılır. Çiçek durumu kuruduktan sonra bezir yağı dökülerek meşale olarak kullanılır (İğdır; genel).

Şekil 4-312: *T. latifolia* ISTE 85881

Eşya; bitkinin yapraklarından hasır, sepet gibi eşyalar örülür (İğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Saz (6, 86, 155, 119), Kamış (119, 155, 66), Cil, Semerci sazi (155), Kargı (119).

Türkiye'deki Kullanımları: Toprak üstü kısımları; süs olarak (43, 86), çatı yapmak amacıyla (119), eşya yapmak amacıyla (43), dişi çiçekleri; yanık tedavisinde (6), kan durdurucu olarak (141), meyve topuzu; aydınlatıcı olarak (66) kullanılır.

4.41.3. *Typha laxmannii* Lepechin

Yaprak ayasının 2-4 mm genişliğinde olması ile *T. latifolia* türünden ayrılır. Göllerde, nehirlerde, nemli yerlerde, deniz seviyesinden 2000 m yüksekliğe kadar yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır. Avrupa-Sibirya elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Zavot düzü; 1100 m, ISTE 85294.

İsmi: Cil (İğdir; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli:

Eşya; bitkinin yapraklarından hasır, sepet gibi eşyalar örülür (İğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Cil, Saz, (155), Hasır otu (49, 51) Semerci sazı (18, 155), Sukamışı, Zembilotu (18).

Şekil 4-313: *T. laxmannii* ISTE 85294

Türkiye'deki Kullanımları: Tamamı; hasır yapımında (18, 49, 51), hayvan yemi olarak (49), kökü; idrar sökücü olarak, idrar yolları antiseptiği olarak, çiçek durumu; yanık ve fitik tedavisinde (18) kullanılır.

4.41.4. *Typha minima* Fuck var. *minima*

Zayıf bitkiler olmaları sebebiyle diğer *Typha* taksonlarında ayrılırlar. Gövde yaprakları kınlara indirgenmiştir. Nehir kenarlarında yetişirler. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. Avrupa-Sibirya elementidir (31). Bern türüdür (114).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ağabey köyü, 1018 m, 07.06.2007, ISTE 85461.

İsmi: Cil (Iğdır; genel).

Kullanılan Kısım: Yaprakları.

Şekil 4-314: *T. minima* var. *minima* ISTE 85461

Kullanım amacı ve şekli:

Eşya: bitkinin yapraklarından hasır, sepet gibi eşyalar örülür (Iğdır; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Cil, Saz, Semerci sazi (155).

Türkiye'deki Kullanımları: -

Şekil 4-315: *Typha* ile örülmüş vazo.

4.42. Ulmaceae

4.42.1. *Ulmus minor* Miller subsp. *minor*

Kanatlı meyvesi silli değildir ve hemen hemen sapsızdır. Yapraklar hemen hemen tüsüzdür. Karışık ormanlarda, nehir kenarlarında, yamaçlarda, deniz seviyesinden 1300 m yüksekliğe kadar yetişirler. Marmara, Karadeniz ve Doğu Anadolu'da yayılış gösterir (31).

Şekil 4-316: *U. minor* subsp. *minor* EA 386

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Merkez; Enginalan köyü, 850 m, 25.04.2008, EA 386.

İsmi: Karaağaç, Garaağaç (İğdır; genel)

Kullanılan Kısmı: Gövdesi, gövde kabuğu, dalları, kökü, yaprakları.

Kullanım amacı ve şekli: Tıbbi; gövde kabuklarından hazırlanan dekoksiyonu öksürük kesici olarak, astımda dahilen kullanılır. Kökü dövülerek sütle kaynatılır un eklenerek

merhem yapılır ve iltihap sökücü, yara iyileştirici olarak haricen uygulanır. Yaprakları karışım h'nin terkebine girerek hazırlanan infüzyon atlara kuvvet verici olarak içirilir. Eşya; bitkinin gövdesinden yün eğirmek için teşi, yün tarağı gibi eşyalar yapılır (İğdır; genel).

Şekil 4-317: *U. minor*'dan yapılmış yün tarağı ve teşiler.

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Karaağaç (yaygın).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökü; kas gevşetici olarak, kırık çıkık tedavisinde, adet sancısında (139), yara tedavisinde (61), gövdesi; eşya yapımında (49, 96), gövde kabuğu; yara tedavisinde (98, 61), kemik yumuşatıcısı olarak (41), iltihaplı yaralarda (98), ekin demetini bağlamak için (90), mazısı; kesiklerde (98), çiçekleri; kesiklerde (98) kullanılır.

4.43. Urticaceae

4.43.1. *Urtica dioica* L.

İki evcikli, çok yıllık bitkilerdir. Meyveli dişi çiçek örtüsü parçalarının yüzeyi tamamen kısa tüylüdür. Ormanlar, yol kenarları, nemli alanlarda, 500-2700 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Türkiye genelinde geniş bir yayılımı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Karacaören köyü, 2021 m, 11.06.2008, ISTE 85582. Merkez; Korhan Yaylası, 1964 m, 26.05.2007, ISTE 84576.

İsmi: Isırgan (İğdir; genel), Gizirkan (T; 2)

Şekil 4-318: *U. dioica* ISTE 85582

Kullanılan Kısım: Toprak üstü kısımları, yaprakları, tohumları

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu kanserde, astımda, hemoroitte, şeker hastalığında, tansiyonda dahilen kullanılır. Yapraklarından hazırlanan infüzyonu barsak yumuşatıcısı olarak, iltihap sökücü olarak dahilen kullanılır (İğdir; genel). Yaprakları; karışım a'nın terkbine girerek adet sancısında içilir (T; 2), karışım f'nin,

j'nin terkbine girerek infüzyonu soğuk algınlığında kullanılır (İğdir; genel). Tohumlarından hazırlanan infüzyonu sıkıntı giderici olarak, mide rahatsızlıklarında dahilen kullanılır (T; 1, 2, 3). Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksyonu saçlara parlaklık vermesi için haricen uygulanır (İğdir; genel).

Şekil 4-319: *Urtica* toplayan kadın.

Gıda; toprak üstü kısımları elde tuzla ovuşturulup çiğ olarak, yaprakları bulgurla pişirilerek, ayran aşına katılarak yenilir (İğdir; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Kökü; β -siteroller (166, 30), tanenler (166), gövdesi; asetil kolin (55), yaprakları; flavon, kateşik tanen (82, 100), saponin (82), müsilaj (100), histamin, potasyum tuzları (30, 18), organik asitler, asetil kolin, vitamin C (18), toprak üstü kısımları; flavonoidler, mineral tuzlar (12, 166), asitler, aminler, lignanlar (12), karotenoidler (β -karoten ve ksantofiller), vitaminler (C, B), triterpenler, siteroller (166), kalsiyum, silisik asit tuzları (30), tohumları; kateşik tanen, flavonoid, müsilaj (100) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Isırgan otu, Isırgan (yaygın), Gerçek (66, 62, 155, 113), Sırgan (86, 77, 9, 155), Büyük ısırgan (18, 96, 98), Dalağan, (77, 155, 150), Deli ısırgan (43, 155, 44), Birkı (173, 155), Cızlağan (41, 69), Dalan (50, 155), Dalayan (38, 77), Gezgez, Gıcıkta (107, 11), Geznik (119, 107), Isırğa, Iskırdan, Istırgan, (89, 155), Koprıga (96, 98), Koprıva, Kuprıva (6, 155), Acı ısırgan (17), Cızlağan (49), Cicirgen, Gicirgen (94), Dağlayan, Isıran (38), Daladiken, Gicirgen, Izgın, Izgan (77), Dalağaz otu, Dılan, (155), Dikenli ısırgan (78), Gazgazok (4), Gazık (169), Gezik (11), Sırgan (86).

Türkiye'deki Kullanımları: Kökleri; şeker hastalığında (9), yün boyamada (77), mesane taşı düşürmek için (150), kas gevşetici olarak (139), kanser tedavisinde, idrar yolları iltihaplarında (94), egzamada (47), böbrek iltihabında, mide ağrısına, prostatta, kellikte (98), toprak üstü kısımları; şeker hastalığında, gıda olarak, romatizmada, kansere karşı, mide hastalıklarında, mide rahatsızlıklarında, hemoroitte, kan temizleyici olarak (yaygın), iltihap giderici olarak (89, 6, 11, 10), saç dökülmesinde (56, 77, 104, 146), ülserde, guatrda (86, 55, 56, 33), siyatikte (164, 47, 38), barsak hastalıklarında (22, 56, 104), astımda (89, 146, 139), kalp hastalığında (61, 77, 99), egzamada (77, 98, 43), sarı boya elde etmek için (113, 36), tüberkülozda (4, 55), solunum yolları hastalıklarında, felçte, hipertansiyonda (77, 98), süt arttırıcı olarak (55, 50), soğuk algınlığında (141, 89), kol bacak ağrılarında (41), kemik erimesinde, mantar hastalıklarında (77), sedef hastalığında (62), güneşten yanmamak için (86), yara iyileştirici olarak, karaciğer hastalıklarında, alerji tedavisinde, gençleştirici olarak (55), böbrek sancısında (22), böbrek taşı düşürmek amacıyla, kolesterolü düşürmek amacıyla (146), kabızlıkta, kas gevşetici olarak (139), idrar yolları, kadın hastalıklarında (104), kadın hastalıklarında (77), kanama durdurucu, idrar söktürücü olarak (150), prostatta,

damar tıkanıklığında, böbrek iltihabında, kuvvet verici olarak, yumuşatıcı olarak, variste (98), karın ağrısında, adet sancısında, iştah açıcı olarak (118), yaprakları; kanserde, romatizmada, idrar söktürücü olarak (yaygın), böbrek hastalıklarında (6, 9, 11, 38, 47), saç dökülmesinde (61, 99, 9, 11, 38), şeker hastalığında (81, 6, 9, 129), kısırlıkta (89, 139, 49), cilt bakımında (84, 77, 50), kuvvet verici olarak (11, 100, 38), tansiyon düşürücü olarak (38, 81), hemoroitte (6, 9), vücut yaralarında (9, 100), astımda (6, 38), burun kanamalarında, ülserde (109, 82), kalp rahatsızlıklarında (56, 82), egzamada (50, 100), karın ağrısında (81, 139), ağrı kesici olarak (98, 38), prostatta (6, 81), bronşitte (6, 91), demir eksikliğinde (120), barsak hastalıklarında, damar sertliğinde (6), hormon dengeleyici, adet düzenleyici, zehir temizleyici, zayıflatıcı olarak (11), kırık-çıkık tedavisinde (44), prostatta (9), kansızlıkta, mide rahatsızlıklarında (129), karaciğer hastalıklarında (77), ödemde (98), ateş düşürücü, kabızlıkta (38), tohumları; kanserde (yaygın), balgam söktürücü olarak (90, 98, 8, 86, 61), hemoroitte (69, 129, 139), akciğer hastalıklarında (78, 98) şeker hastalığında (77, 92), böbrek hastalıklarında (77, 86), solunum yolları rahatsızlıklarında (8, 94), ödemde (8, 107) idrar sökücü olarak, kalp yetmezliğinde, toplar damar yetmezliğinde, kurt düşürücü olarak, kansızlıkta, E vitamini eksikliğinde (8), nefes darlığında (77), karaciğer hastalıklarında (92), guatrda, öksürük kesici olarak (86), romatizmada (56), soğuk algınlığında, yatıştırıcı olarak (94), prostat kanserinde (84), afrodisyak olarak (8, 109), mide ağrısında (118) kullanılır.

4.44. Zygophyllaceae

4.44.1. *Peganum harmala* L.

Şekil 4-320: *P. harmala* ISTE 85827

Kullanım amacı ve şekli:

Süs; meyveleri ipe dizilip farklı şekiller verilerek duvarlara süs olarak asılır (İğdir; genel).

Diğer; nazardan korunmak amacıyla meyveli dalları özel manisi söylenerek yakılır ve kişi bu dumana tutulur (İğdir; genel).

Şekil 4-321: Bebeklerin nazardan korunmaları amacıyla üzerlik yakılması.

Yaprakları alternat dizlişlidir. Boş alanlarda, stepte, deniz seviyesinden 1500 m yüksekliğe kadar yetişir. Türkiye genelinde geniş bir yayılışı vardır (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Abbasgöl köyü, 1930 m, 25.07.2008, ISTE 85827. Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 02.06.2007, ISTE 84590.

İsmi: Üzerlik (İğdir; genel).

Kullanılan Kısım: Meyveli dalları, meyveleri.

*Üzerlik yakıldığında yörede şu mani söylenir;

“Üzerlik yan, üzerliksen hevasan,

Hezeran derde dermansan, devasan,

Üzerlik yan, tütün ver, gan govuşsun,

Gada ondan, bela bundan sovuşsun.”

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: Tohumları; İndol alkaloidleri (152, 55), harman ve harmin (34) içerir.

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Üzerlik, Üzerlik otu (yaygın), Süzerlik, Yüvezlik (155, 89), Boğir, Bohal meleç (11), Bogır (92), Harmal (11, 4), Yabani sedefotu (17, 120), Yüzerlik (165, 56), İlezik, Nazarotu, Üzellik, Üzerrik, Üzeriyh (17).

Türkiye'deki Kullanımları: Bitki; çamaşır sodası olarak (89), kökü; hemoroitte (128, 112), diş ağrısında (11), kurt düşürücü olarak (18), adet söktürücü olarak, uyuşturucu olarak, terletici olarak, yatıştırıcı olarak (18), meyveleri; romatizmada ağrı dindirici olarak (79), süs eşyası yapımında, nazar için evlere asılır, yakılır (yaygın), deri hastalıklarında, mayasıda (165), kırmızı renk verici olarak (113, 119), hemoroitte, barsak temizleyicisi olarak (11), mide ağrılarında (11, 89), tohumları; hemoroitte (yaygın), mide rahatsızlıklarında (22, 49, 141, 18), adet sancısında (55, 89, 109), kurt düşürücü olarak (55, 164, 109), baş ağrısında (105, 55), uyuşturucu olarak (55, 109), sakinleştirici olarak, terletici olarak (55, 164), prostatta, idrar yolları hastalıklarında (112), tütsü olarak (21), romatizmada (56), sinir sistemi uyarıcısı olarak, balgam söktürücü olarak (22), kısırlıkta (3), idrar sökücü olarak, gıda olarak, hissizlikte, sırt ağrısında, göz rahatsızlıklarında, omuz ağrısında, el titremesinde (55), astımda (89), bebek gazlarında, tansiyonda, karın ağrısında (105) kullanılır.

4.44.2. *Zygophyllum fabago* L.

Yaprakları karşılıklı dizilişlidir. Boş alanlarda, steplerde, 50-1000 m arasındaki yüksekliklerde yetişirler. Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yayılış gösterir. İran-Turan elementidir (31).

YÖRESEL BİLGİLER

İncelenen Örnek: Tuzluca; Ağabey köyü, 1305 m, 02.06.2007, ISTE 84595.

İsmi: İt üzerliği (İğdır; genel).

Şekil 4-322: *Z. fabago* ISTE 84595

Kullanılan Kısım: Toprak üstü sürgünleri.

Kullanım amacı ve şekli:

Tıbbi; toprak üstü kısımları kaynatılarak buharına çocuğu olmayan kadınlar oturtulur. Toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksyonu romatizma ağrısında ağrıyan bölgeye haricen uygulanır (T; genel).

LİTERATÜR BİLGİLERİ

Kimyasal bileşimi: -

Türkiye'deki Yöresel İsimleri: Balduz, Karaman kimyonu, Yabani kimyon (17, 18), Helmel (17), Suriye kimyonu, Yalancı kebere (18).

Türkiye'deki Kullanımları: Bitki ve tohumlar; kurt düşürücü olarak, müşhil olarak, romatizmada, astımda (18) kullanılır.

4.45. Tıbbi Karışımlar

Karışım a: *Salvia hydrangea* çiçekli dalları, *Urtica dioica* yaprakları ve *Malva neglecta* toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu adet sancısında dahilen kullanılır (T; 2).

Karışım b: *Rosa canina* meyveleri ve kökü ile *Rosa pimpinellifolia* meyvelerinden hazırlanan dekoksiyon soğuk algınlığında dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Şekil 4-323: Soğuk algınlığında kullanılan karışım b

Karışım c: *Convolvulus arvensis* veya *Convolvulus scammonia* yaprakları ile *Polygonum aviculare* veya *Polygonum cognatum* toprak üstü kısımları karıştırılıp kaynatılır, suyu süzülerek atılır ve tuzlanarak mide rahatsızlıklarında yenilir (M, K, A; genel).

Karışım ç: *Malva neglecta* toprak üstü kısımları ve *Plantago major* subsp. *intermedia* yaprağı geceden tuzlanır acı suyu sıkılarak atılır, bitkiler yıkanır ve kaynatılarak iltihap sökücü olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Karışım d: *Malva neglecta* toprak üstü kısımları, *Arctium platylepis* yaprakları ve *Plantago major* subsp. *intermedia* yaprakları dövülür daha sonra sütte kaynatılır ve elde edilen karışım iltihaplı yarayı deşmek için haricen uygulanır (İğdır; genel).

Karışım e: *Achillea biebersteinii* kapitulümları ve *Galium humifosum* veya *Galium tricornutum* toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyon kadın hastalıklarında dahilen kullanılır (M, K; 1).

Karışım f: *Anthemis cotula* veya *Anthemis tinctoria* var. *pallida* kapitulumu, *Urtica dioica* yaprakları ve *Thymus praeceox* subsp. *grossheimii* var. *grossheimii* toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu soğuk algınlığında dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Karışım g: *Glycyrrhiza glabra* var. *glabra* ve *Malva neglecta* toprak üstü kısımları kaynatılarak suyu süzülür ve bu suya un katılarak hamur yapılır, yaraların tedavisinde haricen uygulanır (M, K; genel).

Karışım ğ: *Plantago lanceolata* ve *Plantago major* subsp. *intermedia* yapraklarından hazırlanan infüzyon unla karıştırılarak bir hamur yapılır ve bu hamur iltihap sökücü olarak karın bölgesine haricen uygulanır (İğdır genel).

Karışım h: *Ulmus minor* subsp. *minor* yaprakları ve *Arctium platylepis* kökünden hazırlanan dekoksiyon atlara kuvvet verici olarak içirilir (İğdır; genel).

Karışım ı: *Plantago media* ve *Plantago major* subsp. *intermedia* yapraklarından hazırlanan infüzyonu iltihap sökücü olarak dahilen kullanılır (A; genel).

Karışım i: *Salvia hydrangea*, *Origanum vulgare* subsp. *gracile* çiçekli dalları ile *Chenopodium album* subsp. *album* var. *album* veya *Chenopodium murale* toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksiyon iç hastalıklara karşı dahilen kullanılır (T, A; genel).

Karışım j: *Urtica dioica*, *Mentha longifolia* subsp. *longifolia* yaprakları ve *Thymus praeceox* subsp. *grossheimii* var. *grossheimii* toprak üstü kısımlarından hazırlanan infüzyonu soğuk algınlığında dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Karışım k: *Malva neglecta* toprak üstü kısımları ve *Plantago major* subsp. *intermedia* yaprakları doğranarak gecedan tuzlanır ve sabah bu bitkiler kaynatılarak pişirilir ve çocuğu olmayan kadınlara yedilir (İğdır; genel).

Karışım l: *Senecio vernalis* ve *Diplotaxis tenuifolia* toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksiyon iltihap sökücü olarak dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Karışım m: *Rumex crispus* tohumları ve *Plantago major* subsp. *intermedia* yapraklarından hazırlanan infüzyona un katılır ve elde edilen merhem yara iyileştirici olarak haricen uygulanır. (M, K; genel).

Karışım n: *Cardamine uliginosa* ve *Malva neglecta* toprak üstü kısımları kaynatılarak buharına çocuğu olmayan kadınlar tutulur (T; genel).

Karışım o: *Rumex crispus*, *Plantago major* subsp. *intermedia* ve *Plantago lanceolata* yaprakları dövülerek sütle beraber kaynatılır kaşımın içine un eklenir ve kadın hastalıklarından haricen uygulanır (T; 2).

Karışım ö: *Salvia hydrangea* çiçekli dalları, *Achillea biebersteinii* ve *Anthemis cotula* kapitulumlarından hazırlanan infüzyon soğuk algınlığında dahilen kullanılır (İğdır; genel).

Şekil 4-324: Soğuk algınlığında kullanılan karışım ö.

5. TARTIŞMA

Bu bölümde sonuç, tartışma ve öneriler yer almaktadır.

Iğdır ilinin Merkez ilçesi ile beraber 4 ilçesinin 78 köyünde yapılan bu çalışmada toplanan bitkiler arasında kullanılışı olan 44 familyaya ait 292 doğal bitki taksonu saptanmıştır. Bunlardan 16 takson endemik (Tablo 5-10), 24 takson Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'nda LC (13 takson) ve VU (11 takson) tehlike kategorisindedir (Tablo 5-11). 2 takson ise (*Typha minima* var. *minima* ve *Ferula orientalis* subsp. *orientalis*) Bern sözleşmesi ek II'de yer almaktadır.

Araştırma bölgesinde halk arasında kullanılan 162 takson halk ilacı olarak (Tablo 5-1), 143 takson gıda olarak (Tablo 5-4), 25 takson baharat veya çay olarak (Tablo 5-6), 82 takson hayvan yemi olarak, 9 takson hayvan hastalıklarında (Tablo 5-7), 22 takson yakacak olarak (Tablo 5-8) ve 70 takson ise farklı amaçlarla (Tablo 5-9) kullanılmaktadır.

5.1. Tıbbi Amaçla Kullanılan Bitkilerin Değerlendirilmesi

Yörede tıbbi amaçla kullanılan 162 bitki taksonu saptanmıştır. Bu bitkiler Tablo 5-1’de bilimsel adlarına göre alfabetik sıralanarak verilmiştir, altı çizili olarak belirtilen kullanılışlar literatürden farklı kullanılışlar, koyu renkle belirtilenler ise literatürde kullanılışlarına rastlanmayan bitkilerdir.

Tablo 5-1: Tedavi Amacıyla Kullanılan Bitkiler

Bilimsel İsmi	Kullanılan Kısım	Kullanılışı
<i>Achillea biebersteinii</i>	Kapitulumlari	<u>İdrar arttırıcı</u> , <u>astım</u> , <u>kalp çarpıntısı</u> , mide rahatsızlığı, gaz giderici, karın ağrısı, iştah açıcı, kuvvet verici, soğuk algınlığı, böbrek sancısı, kadın hastalıkları
	Yaprakları	<u>Cilt lekeleri</u> , kan durdurucu, yara tedavisi
<i>Achillea millefolium</i> subsp. <i>millefolium</i>	Kapitulumlari	<u>Kuvvet verici</u> , <u>bebeklerde sancı giderici</u> , mide rahatsızlığı, idrar arttırıcı, soğuk algınlığı,
	Yaprakları	<u>Kan durdurucu</u> , yara tedavisi
<i>Achillea tenuifolia</i>	Yaprakları	Kolesterol, şeker hastalığı, astım, bronşit, nezle
<i>Achillea wilhelmsii</i>	Kapitulumlari	<u>İdrar söktürücü</u> , karın ağrısı
<i>Ajuga chamaepitys</i> subsp. <i>chia</i> var. <i>chia</i>	Toprak üstü kısmı	Kuvvet verici, ateş düşürücü, adet söktürücü, hemoroit
<i>Alcea striata</i> subsp. <i>rufescens</i>	Çiçekleri	<u>İltihap sökücü</u> , <u>kansızlık</u> , öksürük kesici
	Yaprakları	<u>İltihaplı yara tedavisi</u> , <u>kısırlık</u>
<i>Alhagi pseudalhagi</i>	Toprak üstü kısmı	Kuvvet verici
<i>Allium akaka</i>	Soğanları	Ağrı kesici
<i>Allium atroviolaceum</i>	Taze yaprakları	İştah açıcı
<i>Allium scorodoprassum</i> subsp. <i>rotundum</i>	Tohumları	<u>Guatr</u>
<i>Anchusa azurea</i> var. <i>kurdica</i>	Kökü	<u>Kısırlık</u> , <u>iltihap sökücü</u>
<i>Anemone albana</i> subsp. <i>armena</i>	Yaprakları	<u>Üst solunum yolu enfeksiyonu</u> , <u>baş ağrısı</u> , <u>sinüzit</u> , <u>kuvvet verici</u> , idrar arttırıcı, balgam söktürücü
<i>Anthemis cotula</i>	Kapitulumlari	<u>Dizanteri</u> , <u>barsak rahatsızlıkları</u> , <u>saç bakımı</u> , öksürük, mide ağrısı, mide sancısı, soğuk algınlığı,
<i>Anthemis tinctoria</i> var. <i>pallida</i>	Kapitulumlari	Mide ağrısı, mide sancısı, soğuk algınlığı, öksürük, barsak rahatsızlıkları, saç bakımı
<i>Anthemis tinctoria</i> var. <i>tinctoria</i>	Kapitulumlari	Mide ağrısı, soğuk algınlığı
<i>Anthriscus nemorosa</i>	Meyve	Gaz söktürücü
<i>Anthriscus sylvestris</i>	Meyve	Gaz söktürücü
<i>Arctium platylepis</i>	Kökü	Ödem , altını ıslatan çocuklar , iltihaplı

		yara tedavisi
	Taban yaprakları	Dizlerdeki kireçleme, sırt ağrısı, yılan sokması
<i>Artemisia absinthium</i>	Toprak üstü kısım	<u>Hazmettirici</u> , baş ağrısı, sancı giderici
	Yeni çıkan yaprakları	Astım, ateş düşürücü, şeker hastalığı, iştah açıcı, kuvvet verici
<i>Artemisia austriaca</i>	Yaprakları	<u>İştahsızlık</u> , <u>sindirim rahatsızlıkları</u>
<i>Artemisia chamaemellifolia</i>	Toprak üstü kısım	Şeker hastalığı, iştah açıcı, ateş düşürücü, idrar arttırıcı
	Kapitulum	İştah açıcı
<i>Astragalus aureus</i>	Kök	<u>Sarılık</u>
	Zamk	<u>Mide ağrısı</u> , boğaz ağrısı
<i>Berberis crataegina</i>	Meyve	<u>Soğuk algınlığı</u> , şeker hastalığı
<i>Berberis vulgaris</i>	Meyve	<u>Soğuk algınlığı</u> , şeker hastalığı
<i>Beta corolliflora</i>	Kökü	Hemoroit
<i>Bunias orientalis</i>	Gövdesi	İştah açıcı
<i>Caltha polypetala</i>	Çiçek sapları	İç hastalıklar
<i>Capparis ovata</i> var. <i>herbacea</i>	Meyve	<u>Romatizma</u>
<i>Capsella bursa-pastoris</i>	Toprak üstü kısım	<u>Öksürük</u> , kan durdurucu
<i>Cardamine uliginosa</i>	Toprak üstü kısmı	İştah açıcı, kalp ağrısı, kadın hastalıkları
<i>Centaurea cheiranthifolia</i> var. <i>cheiranthifolia</i>	Yaprakları	<u>Mantar tedavisi</u>
<i>Centaurea cheiranthifolia</i> var. <i>purpurescens</i>	Yaprakları	Mantar tedavisi
<i>Centaurea depressa</i>	Toprak üstü kısım	<u>Kalp kuvvetlendirici</u> , <u>astım</u> , <u>balgam söktürücü</u> , iştah açıcı
<i>Centaurea glastifolia</i>	Yaprakları	<u>Kan durdurucu</u>
<i>Centaurea saligna</i>	Yaprakları	Kan durdurucu
<i>Cephalaria procera</i>	Kapitulum	Soğuk algınlığı, öksürük, akciğer rahatsızlığı, kalp kuvvetlendirici
<i>Chenopodium album</i> subsp. <i>album</i> var. <i>album</i>	Toprak üstü kısım	<u>Kadınlarda kısırlık tedavisi</u> , <u>iç hastalıklar</u>
<i>Chenopodium murale</i>	Toprak üstü kısım	<u>Kadınlarda kısırlık tedavisi</u> , <u>iç hastalıklar</u>
<i>Chondrilla juncea</i> var. <i>acantholepis</i>	Lateksi	Mide rahatsızlıkları
<i>Cichorium intybus</i>	Tamamı	<u>Dudak uçuklaması</u> , <u>saç dökülmesi</u>
<i>Cirsium arvense</i> subsp. <i>vestitum</i>	Gövdesi	İştah açıcı, kuvvet verici
<i>Clematis orientalis</i>	Toprak üstü kısım	<u>Mantar tedavisi</u>
<i>Convolvulus arvensis</i>	Yaprakları	<u>Mide rahatsızlığı</u>
<i>Convolvulus scammonia</i>	Yaprakları	<u>Mide rahatsızlığı</u>
<i>Coronilla orientalis</i> subsp. <i>orientalis</i>	Genç yaprakları	Böbrek sancısı
<i>Cotoneaster integerrimus</i>	Gövde kabukları	Sarılık, öksürük
<i>Crataegus aronia</i> var. <i>aronia</i>	Olgun meyve	<u>Damar tıkanıklığı</u> , <u>kabızlık</u> , şeker hastalığı
<i>Crataegus meyeri</i>	Olgun meyve	<u>Damar tıkanıklığı</u> , <u>kabızlık</u> , şeker hastalığı
<i>Daphne oleoides</i> subsp. <i>kurdica</i>	Toprak üstü kısım	<u>Çocuk düşürmek için</u>

<i>Datura stramonium</i>	Tohum	Diş kurtları tedavisi
	Toprak üstü kısmı	<u>Sakinleştirici</u>
<i>Diplotaxis tenuifolia</i>	Gövdesi	<u>İltihap sökücü, iştah açıcı</u>
<i>Elaeagnus angustifolia</i>	Çiçekleri	<u>Kabızlık</u>
	Tohumları	<u>Kabız olarak</u>
<i>Euphorbia armena</i>	Lateksi	Derideki iltihaplı yara tedavisi, kabızlık
<i>Euphorbia macroclada</i>	Lateksi	<u>Derideki iltihaplı yara tedavisi, kabızlık</u>
<i>Euphorbia seguieriana</i> subsp. <i>seguieriana</i>	Lateksi	<u>Derideki iltihaplı yara tedavisi, kabızlıkta</u>
<i>Ferula caspica</i>	Toprak üstü kısmı	Mide ağrısı, iç hastalıklar, kadın hastalıkları, şeker hastalığı
<i>Ferula rigidula</i> subsp. <i>rigidula</i>	Toprak üstü kısmı	Şeker hastalığı, kolesterol
<i>Fumaria asepsala</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Baş ağrısı</u> , kaşıntı giderici
<i>Fumaria microcarpa</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Baş ağrısı</u> , kaşıntı giderici
<i>Galium humifusum</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Kadın hastalıkları</u>
<i>Galium tricorntum</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Kadın hastalıkları</u>
<i>Glycyrrhiza glabra</i> var. <i>glabra</i>	Kökü	<u>Sara hastalığı, kanser</u> , öksürük, böbrek taşı düşürücü
	Yaprakları	<u>Güneş çarpması, kısırlık</u>
	Toprak üstü kısmı	<u>Yara tedavisi</u>
<i>Helichrysum arenarium</i> subsp. <i>rubicundum</i>	Çiçekli dalları	<u>İdrar arttırıcı</u> , böbrek sancısı, böbrek taşı düşürücü
<i>Helichrysum pallasii</i>	Çiçekli dalları	<u>İdrar arttırıcı, öksürük kesici, böbrek taşı düşürücü</u> , böbrek sancısı
<i>Helichrysum plicatum</i> subsp. <i>plicatum</i>	Çiçekli dalları	<u>Öksürük kesici</u> , ishal, böbrek taşı düşürücü, idrar arttırıcı
<i>Heracleum trachyloma</i>	Gövde	Mide ağrısı, kanser
	Yaprak	Süt arttırıcı
<i>Hyoscyamus niger</i>	Tohum	Diş ağrısı
	Yaprak	Deşilmeyen iltihaplı yaralar
	Toprak üstü kısmı	<u>Kadınlarda kısırlık tedavisi</u>
<i>Hypericum montbretii</i>	Çiçekli dalları	<u>Böbrek rahatsızlıkları, mide rahatsızlıkları, ülser</u> , hemoroit
<i>Hypericum perforatum</i>	Çiçekli dalları	Hemoroit, böbrek rahatsızlıkları, mide rahatsızlıkları, ülser
<i>Hypericum scabrum</i>	Çiçekli dalları	<u>Böbrek rahatsızlıkları, sarılık</u> , hemoroit, mide rahatsızlıkları, ülser
<i>Jurinella moschus</i> subsp. <i>pinnatisecta</i>	Tamamı	Şeker hastalığı, ishal
<i>Lathyrus cicera</i>	Toprak üstü kısmı	Ödem
<i>Lathyrus rotundifolius</i> subsp. <i>miniatus</i>	Yaprakları	Guatr, romatizma
<i>Leonurus glaucescens</i>	Kökü	İltihaplı yara tedavisi
	Çiçekli dalları	Kalp kuvvetlendirici
<i>Lepidium sativum</i> subsp. <i>sativum</i>	Meyveleri	Guatr
<i>Lotus corniculatus</i> subsp.	Toprak üstü kısmı	<u>Böbrek sancısı, hemoroit, karın ağrısı, idrar</u>

<i>corniculatus</i>		<u>söktürücü</u> , <u>mide sancısı</u>
<i>Malus sylvestris</i> subsp. <i>orientalis</i> var. <i>orientalis</i>	Meyve	Soğuk algınlığı, şeker hastalığı
<i>Malva neglecta</i>	Kökü Yaprakları Toprak üstü kısmı	Yara tedavisi Yara tedavisi, ağrı dindirici, adet sancısı, iltihap giderici İshal, iltihap giderici, adet sancısı, iltihaplı yara tedavisi, yara tedavisi, kadın hastalıkları, kadınlarda kısırlık tedavisi, astım
<i>Marrubium astracanicum</i> subsp. <i>astracanicum</i>	Çiçekli dalları	Soğuk algınlığı, ateş düşürücü
<i>Marrubium parviflorum</i> subsp. <i>oligodon</i>	Çiçekli dalları	Soğuk algınlığı, ateş düşürücü
<i>Medicago sativa</i> subsp. <i>sativa</i>	Yaprakları	<u>Yara iyileştirici</u> , <u>kan durdurucu</u>
<i>Melilotus officinalis</i>	Yaprakları	<u>Kansızlık</u>
<i>Mentha longifolia</i> subsp. <i>longifolia</i>	Yaprakları	<u>Ağız yaraları</u> , <u>pamukçuk</u> , <u>astım</u> , <u>akciğer rahatsızlıkları</u> , ishal, mide bulantısı, soğuk algınlığı
<i>Nonea macrosperma</i>	Kökü	İltihaplı yara tedavisi
<i>Onobrychis stenostachya</i> subsp. <i>sosnowskyi</i>	Toprak üstü kısmı	İdrar söktürücü
<i>Onobrychis transcaucasica</i>	Toprak üstü kısmı	İdrar söktürücü
<i>Origanum vulgare</i> subsp. <i>gracile</i>	Çiçekli dalları	<u>Yüksek tansiyon</u> , <u>baş ağrısı</u> , iç hastalıklar, astım, mide yanması, diş ağrısı
<i>Papaver lacerum</i>	Açmamış çiçek tomurcukları	Guatr, iç hastalıklar
<i>Papaver orientale</i> var. <i>parviflora</i>	Yaprakları	<u>Astım</u>
<i>Peucedanum longifolium</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Şeker hastalığı</u> , <u>kolesterol</u>
<i>Phlomis armeniaca</i>	Çiçekli dalları	<u>Ateş düşürücü</u> , <u>soğuk algınlığı</u> , nefes darlığı, bronşit
<i>Plantago atrata</i>	Yaprakları	<u>Kan durdurucu</u> , iltihaplı yara tedavisi
<i>Plantago lanceolata</i>	Yaprakları	<u>Kadın hastalıkları</u> , kan durdurucu, iltihap sökücü
<i>Plantago major</i> subsp. <i>intermedia</i>	Tohumu Yaprakları	Mide rahatsızlığı <u>Göğüsteki kist oluşumu</u> , ülser, iltihap sökücü, hemoroit, kadın hastalıkları
<i>Plantago media</i>	Yaprakları	<u>Kan durdurucu</u> , iltihap sökücü
<i>Polygonum aviculare</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Öksürük</u> , <u>romatizma</u> , <u>kansızlık</u> , mide rahatsızlıkları
<i>Polygonum bistorta</i> subsp. <i>bistorta</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Boğaz ağrısı</u> , <u>balgam söktürücü</u>
<i>Polygonum cognatum</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Öksürük</u> , <u>romatizma</u> , <u>kansızlık</u> , <u>mide rahatsızlıkları</u>
<i>Primula auriculata</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Mide rahatsızlığı</u>
<i>Ranunculus arvensis</i>	Kökü Toprak üstü kısmı	<u>Deşilmeyen yara tedavisi</u> Romatizma

<i>Ranunculus caucasicus</i> subsp. <i>subleiocarpus</i>	Kökü Toprak üstü kısmı	Deşilmeyen yara tedavisi Romatizma
<i>Ranunculus orephilus</i>	Kökü Toprak üstü kısmı	Deşilmeyen yara tedavisi Romatizma
<i>Rapistrum rugosum</i>	Toprak üstü kısmı	İştah açıcı
<i>Reichardia glauca</i>	Lateksi	Mide rahatsızlıkları
<i>Rheum ribes</i>	Kökü	Hemoroit, tansiyon düşürücü
<i>Rosa canina</i>	Kök	Soğuk algınlığı, kuvvet verici, astım, böbrek taşı düşürücü
	Meyve	Soğuk algınlığı, kuvvet verici, astım, böbrek taşı düşürücü
<i>Rosa hemisphaerica</i>	Meyve	<u>Soğuk algınlığı</u>
<i>Rosa pimpinellefolia</i>	Meyve	<u>Soğuk algınlığı</u> , <u>mide sancısı</u> , <u>kalp kuvvetlendirici</u> , hemoroit
<i>Rosa pulverulanta</i>	Meyve	Soğuk algınlığı, öksürük kesici
<i>Rumex crispus</i>	Tohum	Çıban tedavisi, guatr
	Yaprak	<u>Öksürük</u> , <u>soğuk algınlığı</u> , <u>astım</u> , iltihap sökücü, hemoroit, kadın hastalığı
<i>Rumex patientia</i>	Yaprak	<u>İç hastalıklar</u>
<i>Rumex scutatus</i>	Yaprakları	İştah açıcı
<i>Rumex tuberosus</i> subsp. <i>horizantalis</i>	Yaprakları	<u>İştah açıcı</u>
<i>Salvia hydrangea</i>	Çiçekli dalları	Soğuk algınlığı, şeker hastalığı, mide rahatsızlıkları, ateş düşürücü, adet sancısı, iç hastalıklar
<i>Salvia nemorosa</i>	Çiçekli dalları	<u>Soğuk algınlığı</u>
<i>Salvia verticillata</i> subsp. <i>amasiaca</i>	Çiçekli dalları	<u>Kabızlıkta</u> , <u>soğuk algınlığı</u>
<i>Salvia verticillata</i> subsp. <i>verticillata</i>	Çiçekli dalları	<u>Kabızlıkta</u> , <u>soğuk algınlığı</u>
<i>Scorzonera cana</i> var. <i>jacquiniana</i>	Genç yaprakları	<u>İştah açıcı</u> , <u>süt arttırıcı</u>
<i>Scorzonera laciniata</i> subsp. <i>laciniata</i>	Genç yaprakları	İştah açıcı, süt arttırıcı
<i>Scorzonera suberosa</i> subsp. <i>suberosa</i>	Genç yaprakları ve kökleri	İştah açıcı, hazmettirici, süt arttırıcı
<i>Scutellaria orientalis</i> subsp. <i>sosnowskyi</i>	Çiçekli dalları	<u>Karın ağrısı</u> , <u>böbrek sancısı</u> , gaz giderici
<i>Sedum telephium</i> subsp. <i>maximum</i>	Yaprakları	Yara iyileştirici
<i>Senecio vernalis</i>	Toprak üstü kısmı	<u>İltihap sökücü</u>
<i>Silene alba</i> subsp. <i>divaricata</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Kaşıntı önleyici</u> , <u>egzama</u>
<i>Silene compacta</i>	Yaprakları	Yara iyileştirici
<i>Sobolewskia clavata</i>	Toprak üstü kısmı	Romatizma
<i>Sophora alopecuroides</i> var. <i>alopecuroides</i>	Kökü	Uyuz tedavisi
<i>Stachys annua</i> subsp. <i>annua</i> var. <i>lycaonica</i>	Çiçekli dalları	Soğuk algınlığı, ateş düşürücü

<i>Stachys iberica</i> subsp. <i>georgica</i>	Çiçekli dalları	Soğuk algınlığı, ateş düşürücü
<i>Stachys iberica</i> subsp. <i>stenostacya</i>	Çiçekli dalları	Soğuk algınlığı, ateş düşürücü, mide ağrısı
<i>Stachys lavandulifolia</i> var. <i>lavandulifolia</i>	Çiçekli dalları	Ateş düşürücü, öksürük kesici
<i>Tanacetum argyrophyllum</i> var. <i>argyrophyllum</i>	Kapitulum	<u>Akciğer rahatsızlığı</u> , <u>soğuk algınlığı</u> , <u>ateş düşürücü</u> , iltihap sökücü
<i>Tanacetum chiliophyllum</i> var. <i>chiliophyllum</i>	Kapitulum	Akciğer rahatsızlığı, soğuk algınlığı, böbrek taşı düşürücü, ateş düşürücü
<i>Tanacetum punctatum</i>	Genç sürgünleri	Adet sancısı, adet söktürücü, iltihap sökücü
<i>Taraxacum androssovii</i>	Yaprakları	Romatizma, yara tedavisi, mide rahatsızlıkları, iç hastalıklar, böbrek taşı düşürücü, iltihap sökücü
<i>Taraxacum fedtschenkoii</i>	Yaprakları	Romatizma, yara tedavisi, mide rahatsızlıkları, iç hastalıklar, böbrek taşı düşürücü, iltihap sökücü
<i>Taraxacum macrolepium</i>	Yaprakları	Romatizma, yara tedavisi, mide rahatsızlıkları, iç hastalıklar, böbrek taşı düşürücü, iltihap sökücü
<i>Teucrium polium</i>	Toprak üstü kısmı	Mide ağrısı, hazmettirici, iştah açıcı, gaz söktürücü, hemoroit
<i>Thalictrum minus</i> var. <i>microphyllum</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Kalp ağrısı</u> , <u>baş ağrısı</u> , <u>astım</u>
<i>Thymus fallax</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Bel ağrısı</u> , <u>tansiyon düşürücü</u> , <u>barsak gazı giderici</u> , <u>iltihap sökücü</u> , <u>kanser</u> , barsak sancısı, kurt düşürücü
<i>Thymus kotschyanus</i> subsp. <i>glabrescens</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Bel ağrısı</u> , <u>tansiyon düşürücü</u> , <u>barsak gazı giderici</u> , <u>barsak sancısı</u> , <u>iltihap sökücü</u> , <u>kanser</u> , kurt düşürücü
<i>Thymus migricus</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Bel ağrısı</u> , <u>tansiyon düşürücü</u> , <u>barsak gazı giderici</u> , <u>barsak sancısı</u> iltihap sökücü, <u>kanser</u> , kurt düşürücü
<i>Thymus praecox</i> subsp. <i>grossheimii</i> var. <i>grossheimii</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Tansiyon düşürücü</u> , <u>barsak gazı giderici</u> , <u>barsak sancısı</u> , <u>iltihap sökücü</u> , <u>kanser</u> , kurt düşürücü, soğuk algınlığı
<i>Thymus transcaucasicus</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Bel fıtığı</u> , <u>tansiyon düşürücü</u> , <u>barsak gazı giderici</u> , <u>barsak sancısı</u> , <u>iltihap sökücü</u> , <u>kanser</u> , kurt düşürücü
<i>Tragopogon coloratus</i>	Toprak üstü kısmı	Mide ağrısı
<i>Tragopogon dubius</i>	Toprak üstü kısmı	Mide ağrısı
<i>Tragopogon pratensis</i> subsp. <i>orientalis</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Mide ağrısı</u>
<i>Tragopogon reticulatus</i>	Toprak üstü kısmı	Mide ağrısı
<i>Trifolium ambiguum</i>	Toprak üstü kısmı	Süt arttırıcı, hemoroit
	Yaprakları	Kuvvet verici, barsak iltihabı
<i>Tripleurospermum monticolum</i>	Kapitulumları	<u>Soğuk algınlığı</u> , <u>öksürük</u> , <u>ateş düşürücü</u> , <u>saç bakımı</u> , mide ağrısı
<i>Tripleurospermum parviflorum</i>	Kapitulumları	<u>Mide ağrısı</u> , <u>öksürük</u> , <u>saç bakımı</u> , soğuk algınlığı

<i>Ulmus minor</i> subsp. <i>minor</i>	Gövde kabukları	<u>Öksürtük kesici</u> , <u>astım</u>
	Kökü	<u>İltihap sökücü</u> , <u>yara iyileştirici</u>
<i>Urtica dioica</i>	Tohumları	Sıkıntı giderici, mide rahatsızlıkları
	Yaprakları	Barsak yumuşatıcı, iltihap sökücü, adet sancısı, soğuk algınlığı
	Toprak üstü kısmı	Saç bakımı, kanser, astım, hemoroit, şeker hastalığı, tansiyon
<i>Verbascum agrimoniifolium</i> subsp. <i>agrimoniifolium</i>	Taban yaprakları	Mantar tedavisi
<i>Verbascum orephilum</i> subsp. <i>joannis</i>	Taban yaprakları	<u>Mantar tedavisi</u>
<i>Verbascum speciosum</i>	Taban yaprakları	<u>Mantar tedavisi</u>
<i>Veronica orientalis</i>	Toprak üstü kısmı	Böbrek taşı düşürücü, akciğer hastalıkları
<i>Viburnum lantana</i>	Meyve	<u>Şeker hastalığı</u> , <u>ishal</u>
<i>Vicia cracca</i> subsp. <i>cracca</i>	Tohumları	<u>Mide ağrısı</u> , <u>baş ağrısı</u>
<i>Ziziphora clinopodioides</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Mide ağrısı</u> , gaz söktürücü, iştah açıcı
<i>Ziziphora taurica</i> subsp. <i>taurica</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Gaz söktürücü</u> , <u>iştah açıcı</u> , <u>mide ağrısı</u> , yüksek tansiyon
<i>Zosima absinthifolia</i>	Yaprakları	Şeker hastalığı, iç hastalıklar
<i>Zygophyllum fabago</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Çocuğu olmayan kadınlarda</u> , romatizmada

5.1.1. Tıbbi amaçla kullanılan zehirli bitkiler

Yörede tedavi amacıyla kullanılan ancak zehirli oldukları için kullanımlarına dikkat edilmesi gereken 31 takson vardır. Bunlar; *Anemone albana* subsp. *armena*, *Caltha polypetala*, *Clematis orientalis*, *Coronilla orientalis* subsp. *orientalis*, *Daphne oleoides* subsp. *kurdica*, *Datura stramonium*, *Euphorbia armena*, *Euphorbia macroclada*, *Euphorbia seguieriana* subsp. *seguieriana*, *Ferula caspica*, *Ferula rigidula* subsp. *rigidula*, *Heracleum trachyloma*, *Hyoscyamus niger*, *Hypericum montbretii*, *Hypericum perforatum*, *Hypericum scabrum*, *Lotus corniculatus* subsp. *corniculatus*, *Melilotus officinalis*, *Papaver lacerum*, *Papaver orientale* var. *parviflora*, *Primula auriculata*, *Ranunculus arvensis*, *Ranunculus caucasicus* subsp. *subleiocarpus*, *Ranunculus orephilus*, *Senecio vernalis*, *Sophora alopecuroides* var. *alopecuroides*, *Tanacetum argyrophyllum* var. *argyrophyllum*, *Tanacetum chiliophyllum* var. *chiliophyllum*, *Tanacetum punctatum*, *Thalictrum minus* var. *microphyllum*, *Urtica dioica* (16). Bu bitkiler çoğunlukla dahilen kullanıldığı için kullanımlarında dikkatli olmaları konusunda yöre insanı bilgilendirilmelidir. Bu bitkiler arasından yalnızca *Daphne oleoides* subsp. *kurdica*, *Datura stramonium*, *Hyoscyamus niger* taksonları yörede zehirli olarak bilinmekte ve kullanımları oldukça dikkatli olarak yapılmaktadır.

Heracleum trachyloma türünün ise gövdesinin soyulması esnasında bazı kişilerin ellerinin yara olduğu fakat dahili kullanımlarda herhangi bir sorun yaşamadıkları söylenmektedir.

5.1.2. Tıbbi amaçla kullanılan endemik ve tehdit altındaki bitkiler

Yörede tedavi amacıyla kullanılan taksonlardan 6 takson endemik, 5 takson ise Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'na göre farklı tehlike kategorilerindedirler. Bunlardan; *Centaurea saligna*, *Marrubium parviflorum* subsp. *oligodon*, *Nonea macrosperma*, *Onobrychis stenostachya* subp. *sosnowskyi*, *Phlomis armeniaca*, *Tripleurospermum monticolum* taksonları endemik olduğu için ve *Centaurea cheiranthifolia* var. *purpurescens*, *Ferula caspica*, *Heracleum trachyloma*, *Taraxacum fedtschenkoi*, *Thymus transcaucasicus* taksonları Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'nda tehlike altındaki taksonlar olduğu için ve bu bitkiler yörede yaygın olarak kullanıldığından bu konuda halkın bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

5.1.3. Farklı tıbbi kullanılışı olan bitkiler

Yörede tıbbi amaçla kullanımları literatürden farklı olan 93 takson saptanmıştır. Bu taksonlar Tablo 5-1'de altı çizili olarak belirtilmiştir. Taranan literatürler Bulgular bölümünde ilgili bitkinin literatür bilgileri kısmında ayrıntılı olarak verilmiştir.

5.1.4. Tıbbi amaçla ilk kez kullanılan bitkiler

Yörede tıbbi amaçla kullanımları literatürde yer almayan 52 takson saptanmıştır. Bu taksonlar Tablo 5-1'de koyu renkli olarak belirtilmiştir.

5.1.5. Tıbbi amaçla kullanılan bitkilerin farklı yörelerle karşılaştırması

Yörede tıbbi amaçla kullanılan bitkiler ve kullanılışları Türkiye'nin farklı yörelerinde yapılmış 8 çalışma ile karşılaştırılmıştır (141, 169, 118, 86, 43, 55, 56, 62). Tablo 5-2'de; Iğdır, Doğu Anadolu (Erzurum, Erzincan, Ağrı, Kars, Iğdır), Kürecik (Malatya), Pınarbaşı (Kayseri), İzmit (Kocaeli), Bayramiç (Çanakkale), Adana-Mersin, Merzifon (Amasya) ve Cizre (Şırnak) yörelerinde geleneksel halk ilacı olarak kullanılan ortak bitkiler ve kullanılışlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Bu çalışmaların 2 tanesi (141, 169) araştırma yapılan yöre ile aynı coğrafik bölgededir, diğer çalışmalar ise Türkiye'nin diğer coğrafik bölgelerinden (118, 86, 43, 55, 56, 62) seçilmiştir. Tabloda fazla yer kaplamaması amacıyla çalışmalara yöre isimlerine göre kısaltma verilmiştir. Bunların açıklaması şu şekildedir; **DA:** Doğu Anadolu (Erzurum, Erzincan, Ağrı, Kars,

İğdır) (141), **KÜR:** Kürecik (Malatya) (169), **PIN:** Pınarbaşı (Kayseri) (118), **İZT:** İzmit (Kocaeli) (86), **BAY:** Bayramiç (Çanakkale) (43), **ADME:** Adana-Mersin (55), **MER:** Merzifon (Amasya) (56), **CİZ:** Cizre (Şırnak) (62).

Tablo 5-2’de yer alan işaretlerin açıklaması ise şu şekildedir. "+" işareti bitkilerin kullanımlarının ortak olduğunu, "-" işareti bitkilerin kullanımlarının farklı olduğunu, boş kısımlar ilgili literatürde bulunmayan bitkileri, "+; -" işareti ortak kullanımların dışında kullanımın bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 5-2: Yakın ve Farklı Yörelere Yapılan Çalışmalar ile Tedavi Amacıyla Kullanılan Bitkilerin Karşılaştırılması

Kullanılışı ortak olan bitkiler	DA (141)	KÜR (169)	PIN (118)	İZT (86)	BAY (43)	ADME (55)	MER (56)	CİZ (62)
<i>Achillea biebersteinii</i>	+; -	+; -	+; -				-	
<i>Achillea millefolium</i> subsp. <i>millefolium</i>	+; -							
<i>Achillea wilhelmsii</i>		+; -	-					
<i>Ajuga chamaepitys</i> subsp. <i>chia</i> var. <i>chia</i>						+; -		
<i>Alhagi pseudalhagi</i>								-
<i>Anchusa azurea</i> var. <i>kurdica</i>								-
<i>Artemisia absinthium</i>						+; -		
<i>Artemisia austriaca</i>	-							
<i>Berberis crataegina</i>	-	+; -	-			+; -		
<i>Beta corolliflora</i>	+							
<i>Capparis ovata</i> var. <i>herbacea</i>								-
<i>Capsella bursa-pastoris</i>						+; -		-
<i>Cichorium intybus</i>				+; -		+; -	+; -	
<i>Clematis orientalis</i>	-							
<i>Crataegus aronia</i> var. <i>aronia</i>								-
<i>Crataegus meyeri</i>		+; -	+; -					
<i>Daphne oleoides</i> subsp. <i>kurdica</i>			-					
<i>Datura stamonium</i>				-				
<i>Elaeagnus angustifolia</i>	-				-			
<i>Euphorbia seguieriana</i> subsp. <i>seguieriana</i>					-			
<i>Euphorbia macroclada</i>		-						
<i>Fumaria microcarpa</i>	-							
<i>Galium tricornerutum</i>								-
<i>Glycyrrhiza glabra</i> var. <i>glabra</i>	-					+; -		-
<i>Helichrysum arenarium</i> subsp. <i>rubicundum</i>			+; -					
<i>Helichrysum plicatum</i> subsp. <i>plicatum</i>	+; -	+; -						
<i>Hyoscyamus niger</i>	+; -	+; -	+; -					
<i>Hypericum montbretii</i>				+; -				

<i>Hypericum perforatum</i>				+	-	+	-	+	-	+	-
<i>Hypericum scabrum</i>		+	-	+	-						
<i>Malus sylvestris</i> subsp. <i>orientalis</i> var. <i>orientalis</i>				+	-						
<i>Malva neglecta</i>	+	-	+	-	+	-				+	-
<i>Mentha longifolia</i> subsp. <i>longifolia</i>	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+
<i>Origanum vulgare</i> subsp. <i>gracile</i>				+	-	+	-	+	-		
<i>Phlomis armeniaca</i>											+
<i>Plantago lanceolata</i>				-							
<i>Plantago major</i> subsp. <i>intermedia</i>	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+
<i>Polygonum aviculare</i>											-
<i>Polygonum bistorta</i> subsp. <i>bistorta</i>											-
<i>Polygonum cognatum</i>				-							
<i>Rheum ribes</i>											+
<i>Rosa canina</i>	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+
<i>Rumex crispus</i>							+	-	-		
<i>Rumex patientia</i>											-
<i>Salvia nemorosa</i>				-							
<i>Senecio vernalis</i>											-
<i>Stachys lavandulifolia</i> var. <i>lavandulifolia</i>											-
<i>Tanacetum argyrophyllum</i> var. <i>argyrophyllum</i>											-
<i>Teucrium polium</i>	+	-	+		+		+		+		
<i>Thalictrum minus</i> var. <i>microphyllum</i>				-							
<i>Thymus fallax</i>											-
<i>Thymus kotschyanus</i> subsp. <i>glabrescens</i>											-
<i>Thymus praecox</i> subsp. <i>grossheimii</i> var. <i>grossheimii</i>											-
<i>Tripleurospermum monticolum</i>				+							
<i>Tripleurospermum parviflorum</i>											+
<i>Urtica dioica</i>	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+
<i>Ziziphora clinopodioides</i>											-

Yapılan karşılaştırmalar sonucu Iğdır ilinde tıbbi amaçla kullanılan *Urtica dioica* türü ortak olarak diğer 8 çalışmada yer almaktadır. Iğdır ilinin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan çalışma ile 22 ortak bitkisi bulunmakla beraber bu bitkilerden 12 taksonun kullanımı, Kürecik (Malatya) yöresinde yapılan çalışma ile 17 ortak taksonu bulunmakla beraber, bunlardan 13 taksonun kullanımı, Pınarbaşı (Kayseri) yöresinde yapılan çalışma ile 18 ortak bitkisi bulunmakla beraber, bunlardan 12 taksonun kullanımı, İzmit (Kocaeli) ve Çanakkale (Bayramiç) yörelerinde yapılan çalışmalar ile 10 ortak bitkisi bulunmakla beraber, bunlardan 8 taksonun kullanımı, Adana-Mersin,

yöresinde yapılan çalışma ile 16 ortak bitkisi bulunmakla beraber, bunlardan 13 taksonun kullanımı, Merzifon (Amasya) yöresinde yapılan çalışma ile 8 ortak bitkisi bulunmakla beraber, bunlardan 6 taksonun kullanımı, ve Cizre (Şırnak) yöresinde yapılan çalışma ile 14 ortak bitkisi bulunmakla beraber, bunlardan 6 taksonun kullanımı benzer şekildedir.

Bu verilere göre araştırma yapılan yörenin bitkilerinin benzerliği açısından yöreye en yakın olan Doğu Anadolu Bölgesi'nde (141) yapılan çalışmadır. Çalışma yapılan yöreler coğrafik olarak uzaklaştıkça bitkilerin ve kullanımlarının benzerliği de giderek azalmaktadır.

5.1.6. Bitkilerin Farmakolojik Sınıflandırması

Adet sancısı: *Malva neglecta*, *Salvia hydrangea*, *Tanacetum punctatum*, *Urtica dioica*.

Adet söktürücü: *Ajuga chamaepitys* subsp. *chia* var. *chia*, *Tanacetum punctatum*.

Ağız yarası: *Mentha longifolia* subsp. *longifolia*.

Ağrı giderici: *Allium akaka*, *Malva neglecta*.

Akciğer rahatsızlığı: *Cephalaria procera*, *Mentha longifolia* subsp. *longifolia*, *Tanacetum argyrophyllum* var. *argyrophyllum*, *Tanacetum chiliophyllum* var. *chiliophyllum*, *Veronica orientalis*.

Altını ıslatan çocuklar için: *Arctium platylepis*.

Astım, nefes darlığı: *Achillea biebersteinii*, *Achillea tenuifolia*, *Artemisia absinthium*, *Centaurea depressa*, *Malva neglecta*, *Mentha longifolia* subsp. *longifolia*, *Papaver orientale* var. *parviflora*, *Phlomis armeniaca*, *Rosa canina*, *Rumex crispus*, *Thalictrum minus* var. *microphyllum*, *Ulmus minor* subsp. *minor*, *Urtica dioica*.

Ateş düşürücü: *Ajuga chamaepitys* subsp. *chia* var. *chia*, *Artemisia absinthium*, *Artemisia chamaemellifolia*, *Marrubium astracanicum* subsp. *astracanicum*, *Marrubium parviflorum* subsp. *oligodon*, *Phlomis armeniaca*, *Salvia hydrangea*, *Stachys annua* subsp. *annua* var. *lycaonica*, *Stachys iberica* subsp. *stenostacya*, *Stachys iberica* subsp. *georgica*, *Tanacetum argyrophyllum* var. *argyrophyllum*, *Tanacetum chiliophyllum* var. *chiliophyllum*, *Tripleurospermum monticolum*.

Balgam söktürücü: *Centaurea depressa*, *Anemone albana* subsp. *armena*, *Polygonum bistorta* subsp. *bistorta*.

Barsak rahatsızlıkları: *Anthemis cotula*, *Anthemis tinctoria* var. *pallida*, *Thymus fallax*, *Thymus kotschyanus* subsp. *glabrescens*, *Thymus migricus*, *Thymus praecox* subsp. *grossheimii* var. *grossheimii*, *Thymus transcaucasicus*, *Trifolium ambiguum*, *Urtica dioica*.

Baş ağrısı: *Artemisia absinthium*, *Anemone albana* subsp. *armena*, *Thalictrum minus* var. *microphyllum*, *Vicia cracca* subsp. *cracca*.

Bel ağrısı: *Thymus fallax*, *Thymus kotschyanus* subsp. *glabrescens*, *Thymus migricus*, *Thymus transcaucasicus*.

Boğaz iltihabı (Bademcik iltihabı): *Astragalus aureus*, *Coronilla orientalis* subsp. *orientalis*, *Polygonum bistorta* subsp. *bistorta*.

Böbrek sancısı: *Achillea biebersteinii*, *Coronilla orientalis* subsp. *orientalis*, *Helichrysum arenarium* subsp. *rubicundum*, *Helichrysum pallasii*, *Hypericum montbretii*, *Hypericum perforatum*, *Hypericum scabrum*, *Lotus corniculatus* subsp. *corniculatus*, *Scutellaria orientalis* subsp. *sosnowskyi*.

Böbrek taşı ve kum düşürücü: *Helichrysum arenarium* subsp. *rubicundum*, *Helichrysum pallasii*, *Helichrysum plicatum* subsp. *plicatum*, *Glycyrrhiza glabra* var. *glabra*, *Rosa canina*, *Tanacetum chiliophyllum* var. *chiliophyllum*, *Taraxacum androssovii*, *Taraxacum fedtschenkoi*, *Taraxacum macrolepium*, *Veronica orientalis*.

Bronşit: *Achillea tenuifolia*, *Glycyrrhiza glabra* var. *glabra*, *Phlomis armeniaca*.

Cilt hastalıkları (saçkıran, çıban, kızarıklıklar, lekeler vs.): *Achillea biebersteinii*, *Cichorium intybus*.

Çıban tedavisi: *Hyoscyamus niger*, *Plantago major* subsp. *intermedia*, *Ranunculus arvensis*, *Ranunculus caucasicus* subsp. *subleiocarpus*, *Ranunculus orephilus*, *Rumex crispus*.

Çocuk düşürücü: *Daphne oleoides* subsp. *kurdica*.

Damar tıkanıklığı: *Crataegus aronia* var. *aronia*, *Crataegus meyeri*.

Diş ağrısı: *Datura stramonium*.

Dizanteri: *Anthemis cotula*.

Dudak uçuklaması: *Cichorium intybus*.

Egzama: *Silene alba* subsp. *divaricata*.

Gaz söktürücü: *Achillea biebersteinii*, *Anthriscus nemorosa*, *Anthriscus sylvestris*, *Scutellaria orientalis* subsp. *sosnowskyi*, *Teucrium polium*, *Thymus fallax*, *Thymus kotschyanus* subsp. *glabrescens*, *Thymus migricus*, *Thymus praecox* subsp. *grossheimii* var. *grossheimii*, *Thymus transcaucasicus*, *Ziziphora clinopodioides*, *Ziziphora taurica* subsp. *taurica*.

Guatr: *Allium scorodoprassum* subsp. *rotundum*, *Lathyrus rotundifolius* subsp. *miniatus*, *Lepidium sativum* subsp. *sativum*, *Papaver lacerum*, *Rumex crispus*.

Güneş çarpması: *Glycyrrhiza glabra* var. *glabra*.

Hayvan hastalıkları: *Arctium platylepis*, *Cardaria draba* subsp. *draba*, *Cirsium simplex* subsp. *armenum*, *Malva neglecta*, *Trifolium pratense* var. *pratense*, *Trifolium repens* var. *repens*, *Trifolium trichocephalum*, *Verbascum agrimoniifolium* subsp. *agrimoniifolium*, *Verbascum orephilum* subsp. *joannis*, *Verbascum speciosum*, *Ulmus minor* subsp. *minor*.

Hazmettirici: *Artemisia absinthium*, *Artemisia austriaca*, *Scorzonera suberosa* subsp. *suberosa*, *Teucrium polium*.

Hemoroit: *Ajuga chamaepitys* subsp. *chia* var. *chia*, *Beta corolliflora*, *Hypericum montbretii*, *Hypericum perforatum*, *Hypericum scabrum*, *Lotus corniculatus* subsp. *corniculatus*, *Plantago major* subsp. *intermedia*, *Rheum ribes*, *Rosa pimpinellefolia*, *Rumex crispus*, *Teucrium polium*, *Trifolium ambiguum*, *Urtica dioica*.

İç hastalıklar: *Caltha polypetala*, *Chenopodium album* subsp. *album* var. *album*, *Chenopodium murale*, *Ferula caspica*, *Origanum vulgare* subsp. *gracile*, *Papaver lacerum*, *Rumex patientia*, *Salvia hydrangea*, *Taraxacum androssovii*, *Taraxacum fedtschenkoi*, *Taraxacum macrolepium*, *Zosima absinthifolia*.

İdrar söktürücü: *Achillea biebersteinii*, *Achillea wilhelmsii*, *Anemone albana* subsp. *armena*, *Artemisia chamaemellifolia*, *Helichrysum pallasii*, *Helichrysum plicatum* subsp. *plicatum*, *Lotus corniculatus* subsp. *corniculatus*, *Onobrychis stenostachya* subsp. *sosnowskyi*, *Onobrychis transcaucasica*.

İltihap sökücü: *Alcea striata* subsp. *rufescens*, *Anchusa azurea* var. *kurdica*, *Diplotaxis tenuifolia*, *Malva neglecta*, *Plantago atrata*, *Plantago lanceolata*, *Plantago major* subsp. *intermedia*, *Plantago media*, *Rumex crispus*, *Senecio vernalis*, *Tanacetum argyrophyllum* var. *argyrophyllum*, *Tanacetum punctatum*, *Taraxacum androssovii*, *Taraxacum fedtschenkoi*, *Taraxacum macrolepium*, *Thymus fallax*, *Thymus kotschyanus* subsp. *glabrescens*, *Thymus migricus*, *Thymus praecox* subsp. *grossheimii* var. *grossheimii*, *Thymus transcaucasicus*, *Ulmus minor* subsp. *minor*, *Urtica dioica*.

İltihaplı yara iyileştirici: *Alcea striata* subsp. *rufescens*, *Arctium platylepis*, *Euphorbia armena*, *Euphorbia macroclada*, *Euphorbia seguieriana* subsp. *seguieriana*, *Leonurus glaucescens*, *Nonea macrosperma*, *Malva neglecta*.

İshal kesici: *Helichrysum plicatum* subsp. *plicatum*, *Jurinella moschus* subsp. *pinnatisecta*, *Elaeagnus angustifolia*, *Viburnum lantana*, *Mentha longifolia* subsp. *longifolia*,

İştah açıcı: *Achillea biebersteinii*, *Allium atroviolaceum*, *Artemisia absinthium*, *Artemisia austriaca*, *Artemisia chamaemellifolia*, *Bunias orientalis*, *Capsella bursa-pastoris*, *Cardamine uliginosa*, *Centaurea depressa*, *Centaurea glastifolia*, *Cirsium arvense* subsp. *vestitum*, *Diplotaxis tenuifolia*, *Rapistrum rugosum*, *Rumex scutatus*, *Rumex tuberosus* subsp. *horizontalis*, *Scorzonera cana* var. *jacquiniana*, *Scorzonera laciniata* subsp. *laciniata*, *Scorzonera suberosa* subsp. *suberosa*, *Teucrium polium*, *Ziziphora clinopodioides*, *Ziziphora taurica* subsp. *taurica*.

Kabızlık: *Crataegus aronia* var. *aronia*, *Crataegus meyeri*, *Elaeagnus angustifolia*, *Euphorbia armena*, *Euphorbia macroclada*, *Euphorbia seguieriana* subsp. *seguieriana*, *Salvia verticillata* subsp. *amasiaca*, *Salvia verticillata* subsp. *verticillata*.

Kadın hastalıkları: *Achillea biebersteinii*, *Cardamine uliginosa*, *Chenopodium album* subsp. *album* var. *album*, *Chenopodium murale*, *Ferula caspica*, *Galium humifusum*, *Galium tricornutum*, *Malva neglecta*, *Plantago lanceolata*, *Plantago major* subsp. *intermedia*, *Rumex crispus*.

Kadınlarda kısırlık: *Alcea striata* subsp. *rufescens*, *Anchusa azurea* var. *kurdica*, *Chenopodium album* subsp. *album* var. *album*, *Glycyrrhiza glabra* var. *glabra*, *Hyoscyamus niger*, *Zygophyllum fabago*.

Kalp kuvvetlendirici: *Centaurea depressa*, *Cephalaria procera*, *Leonurus glaucescens*, *Rosa pimpinellefolia*.

Kalp-damar rahatsızlıkları: *Achillea biebersteinii*, *Cardamine uliginosa*, *Thalictrum minus* var. *microphyllum*.

Kan yapıcı: *Alcea striata* subsp. *rufescens*, *Medicago sativa* subsp. *sativa*, *Melilotus officinalis*, *Polygonum aviculare*, *Polygonum cognatum*.

Kan durdurucu: *Achillea biebersteinii*, *Achillea biebersteinii*, *Capsella bursa-pastoris*, *Centaurea glastifolia*, *Centaurea saligna*, *Plantago atrata*, *Plantago lanceolata*, *Plantago media*.

Kanser: *Glycyrrhiza glabra* var. *glabra*, *Thymus fallax*, *Thymus kotschyanus* subsp. *glabrescens*, *Thymus migricus*, *Thymus praecox* subsp. *grossheimii* var. *grossheimii*, *Thymus transcaucasicus*.

Karın ağrısı: *Achillea biebersteinii*, *Achillea wilhelmsii*, *Lotus corniculatus* subsp. *corniculatus*, *Scutellaria orientalis* subsp. *sosnowskyi*.

Kaşıntı giderici: *Silene alba* subsp. *divaricata*, *Fumaria asepala*, *Fumaria microcarpa*.

Kireçleme: *Arctium platylepis*.

Kolesterol düşürücü: *Achillea tenuifolia*, *Ferula rigidula* subsp. *rigidula*, *Peucedanum longifolium*.

Kurt düşürücü: *Thymus fallax*, *Thymus kotschyanus* subsp. *glabrescens*, *Thymus migricus*, *Thymus praecox* subsp. *grossheimii* var. *grossheimii*, *Thymus transcaucasicus*.

Kuvvet verici: *Achillea biebersteinii*, *Ajuga chamaepitys* subsp. *chia* var. *chia*, *Alhagi pseudalhagi*, *Anemone albana* subsp. *armena*, *Artemisia absinthium*, *Cirsium arvense* subsp. *vestitum*, *Rosa canina*, *Trifolium ambiguum*.

Mantar: *Centaurea cheiranthifolia* var. *cheiranthifolia*, *Centaurea cheiranthifolia* var. *purpurescens*, *Clematis orientalis*, *Verbascum agrimoniifolium* subsp. *agrimoniifolium*, *Verbascum orephilum* subsp. *joannis*, *Verbascum speciosum*.

Mide ağrısı: *Anthemis cotula*, *Anthemis tinctoria* var. *pallida*, *Anthemis tinctoria* var. *tinctoria*, *Astragalus aureus*, *Ferula caspica*, *Heracleum trachyloma*, *Stachys iberica*

subsp. *stenostacya*, *Teucrium polium*, *Tragopogon coloratus*, *Tragopogon dubius*, *Tragopogon pratensis* subsp. *orientalis*, *Tragopogon reticulatus*, *Tripleurospermum monticolum*, *Tripleurospermum parviflorum*, *Vicia cracca* subsp. *cracca*, *Ziziphora clinopodioides*, *Ziziphora taurica* subsp. *taurica*.

Mide rahatsızlıkları (Ülser, sancı, bulantı vs.): *Achillea biebersteinii*, *Anthemis cotula*, *Anthemis tinctoria* var. *pallida*, *Artemisia absinthium*, *Chondrilla juncea* var. *acantholepis*, *Convolvulus arvensis*, *Convolvulus scammonia*, *Hypericum montbretii*, *Hypericum perforatum*, *Hypericum scabrum*, *Lotus corniculatus* subsp. *corniculatus*, *Mentha longifolia* subsp. *longifolia*, *Plantago major* subsp. *intermedia*, *Polygonum aviculare*, *Polygonum cognatum*, *Primula auriculata*, *Rosa pimpinellefolia*, *Salvia hydrangea*, *Taraxacum androssovii*, *Taraxacum fedtschenkoi*, *Taraxacum macrolepium*, *Urtica dioica*.

Nezle: *Achillea tenuifolia*.

Ödem: *Arctium platylepis*, *Lathyrus cicera*.

Öksürük kesici: *Alcea striata* subsp. *rufescens*, *Anthemis cotula*, *Anthemis tinctoria* var. *pallida*, *Capsella bursa-pastoris*, *Cephalaria procera*, *Cotoneaster integerrimus*, *Helichrysum pallasii*, *Helichrysum plicatum* subsp. *plicatum*, *Glycyrrhiza glabra* var. *glabra*, *Polygonum aviculare*, *Polygonum cognatum*, *Rosa pulverulanta*, *Rumex crispus*, *Stachys lavandulifolia* var. *lavandulifolia*, *Tripleurospermum monticolum*, *Tripleurospermum parviflorum*, *Ulmus minor* subsp. *minor*.

Romatizma: *Taraxacum androssovii*, *Taraxacum fedtschenkoi*, *Taraxacum macrolepium*, *Sobolewsia clavata*, *Capparis ovata* var. *herbacea*, *Lathyrus rotundifolius* subsp. *miniatus*, *Polygonum aviculare*, *Polygonum cognatum*, *Ranunculus arvensis*, *Ranunculus caucasicus* subsp. *subleiocarpus*, *Ranunculus orephilus*, *Zygophyllum fabago*.

Saç bakımı: *Anthemis cotula*, *Anthemis tinctoria* var. *pallida*, *Tripleurospermum monticolum*, *Tripleurospermum parviflorum*, *Urtica dioica*.

Sakinleştirici: *Datura stramonium*.

Sara tedavisinde: *Glycyrrhiza glabra* var. *glabra*.

Sarılık: *Astragalus aureus*, *Cotoneaster integerrimus*, *Hypericum scabrum*.

Sıkıntı giderici: *Urtica dioica*.

Sırt ağrısı: *Arctium platylepis*.

Sinüzit: *Anemone albana* subsp. *armena*.

Soğuk algınlığı: *Achillea biebersteinii*, *Anthemis cotula*, *Anthemis tinctoria* var. *pallida*, *Anthemis tinctoria* var. *tinctoria*, *Berberis crataegina*, *Berberis vulgaris*, *Cephalaria procera*, *Malus sylvestris* subsp. *orientalis* var. *orientalis*, *Marrubium astracanicum* subsp. *astracanicum*, *Marrubium parviflorum* subsp. *oligodon*, *Mentha longifolia* subsp. *longifolia*, *Phlomis armeniaca*, *Rosa canina*, *Rosa hemisphaerica*, *Rosa pimpinellefolia*, *Rosa pulverulanta*, *Rumex crispus*, *Salvia hydrangea*, *Salvia nemorosa*, *Salvia verticillata* subsp. *amasiaca*, *Salvia verticillata* subsp. *verticillata*, *Stachys annua* subsp. *annua* var. *lycaonica*, *Stachys iberica* subsp. *stenostacya*, *Stachys iberica* subsp. *georgica*, *Tanacetum argyrophyllum* var. *argyrophyllum*, *Tanacetum chiliophyllum* var. *chiliophyllum*, *Thymus praecox* subsp. *grossheimii* var. *grossheimii*, *Tripleurospermum monticolum*, *Tripleurospermum parviflorum*, *Urtica dioica*.

Süt arttırıcı: *Heracleum trachyloma*, *Scorzonera cana* var. *jacquiniana*, *Scorzonera laciniata* subsp. *laciniata*, *Scorzonera suberosa* subsp. *suberosa*, *Trifolium ambiguum*.

Şeker hastalığına karşı: *Achillea tenuifolia*, *Artemisia absinthium*, *Artemisia chamaemellifolia*, *Berberis crataegina*, *Berberis vulgaris*, *Crataegus aronia* var. *aronia*, *Crataegus meyeri*, *Ferula caspica*, *Ferula rigidula* subsp. *rigidula*, *Fumaria asepala*, *Fumaria microcarpa*, *Jurinella moschus* subsp. *pinnatisecta*, *Malus sylvestris* subsp. *orientalis* var. *orientalis*, *Peucedanum longifolium*, *Salvia hydrangea*, *Viburnum lantana*, *Zosima absinthifolia*, *Urtica dioica*.

Tansiyon düşürücü: *Origanum vulgare* subsp. *gracile*, *Rheum ribes*, *Thymus fallax*, *Thymus kotschyanus* subsp. *glabrescens*, *Thymus migricus*, *Thymus praecox* subsp. *grossheimii* var. *grossheimii*, *Thymus transcaucasicus*, *Urtica dioica*, *Ziziphora taurica* subsp. *taurica*.

Uyuz tedavisi: *Sophora alopecuroides* var. *alopecuroides*.

Üst solunum yolu enfeksiyonları: *Anemone albana* subsp. *armena*.

Yara iyi edici: *Achillea biebersteinii*, *Glycyrrhiza glabra* var. *glabra*, *Malva neglecta*, *Medicago sativa* subsp. *sativa*, *Sedum telephium* subsp. *maximum*, *Silene compacta*,

Taraxacum androssovii, *Taraxacum fedtschenkoi*, *Taraxacum macrolepium*, *Ulmus minor* subsp. *minor*.

Yılan sokmasında: *Arctium platylepis*.

5.1.7. Tıbbi amaçla kullanılan bitkilerin kullanım amaçlarının farklı yörelerdeki çalışmalarla karşılaştırması

Iğdır yöresinde 4 ve 4'ten fazla bitki taksonu içeren kullanım amaçlarının Türkiye'deki diğer yörelerde yapılmış çalışmalarla karşılaştırılması Tablo 5-3'te verilmiştir.

Karşılaştırma yapılan literatürler; Doğu Anadolu (Erzurum, Erzincan, Ağrı, Kars, Iğdır) (141), Kürecik (Malatya) (169), Pınarbaşı (Kayseri) (118), İzmit (Kocaeli) (86), Bayramiç (Çanakkale) (43), Adana-Mersin (55), Merzifon (Amasya) (56), Cizre (Şırnak) (62).

Bu çalışmaların 2 tanesi (141, 169) araştırma yapılan yöre ile aynı coğrafik bölgededir, diğer çalışmalar ise Türkiye'nin diğer coğrafik bölgelerinden (118, 86, 43, 55, 56, 62) seçilmiştir. Tabloda fazla yer kaplamaması amacıyla çalışmalara yöre isimlerine göre kısaltma verilmiştir. Bunların açıklaması şu şekildedir; **DA:** Doğu Anadolu (Erzurum, Erzincan, Ağrı, Kars, Iğdır), **KÜR:** Kürecik (Malatya), **PIN:** Pınarbaşı (Kayseri), **İZM:** İzmit (Kocaeli), **BAY:** Bayramiç (Çanakkale), **ADME:** Adana-Mersin, **MER:** Merzifon (Amasya), **CİZ:** Cizre (Şırnak).

Tablo 5-3: Tıbbi amaçla kullanılan bitkilerin en sık kullanım amaçlarının Türkiye'deki diğer yörelerde yapılmış çalışmalarla karşılaştırılması

Tedavide Kullanım Amacı	Takson Sayısı								
	IĞDIR	DA (141)	KÜR (169)	PIN (118)	İZT (86)	BAY (43)	ADME (55)	MER (56)	CİZ (62)
Soğuk algınlığında	30	10	8	8	11	10	12	1	4
İltihap sökücü olarak	23	2	-	-	3	-	23	-	1
Mide rahatsızlıklarında	22	2	1	-	6	14	31	2	4
İştah açıcı olarak	21	-	-	2	1	-	24	-	5
Şeker hastalığı tedavisinde	18	1	-	4	12	6	9	2	7
Mide ağrısında	17	10	1	13	6	8	-	-	-
Öksürük tedavisinde	17	-	3	-	12	-	21	-	-
Astım ve nefes darlığında	13	-	3	4	9	5	12	-	1
Ateş düşürücü olarak	13	3	-	-	-	3	1	-	2
Hemoroit tedavisinde	13	9	5	10	9	9	7	1	-
Gaz söktürücü	12	1	1	-	-	2	27	-	-
İç hastalıklarda	12	3	-	-	-	-	1	-	-
Romatizma tedavisinde	12	10	4	4	3	10	22	-	3
Kadın hastalıklarında	11	1	1	-	5	-	18	-	-
Yara iyi edici olarak	11	21	1	8	16	7	15	-	3
Böbrek taşı ve kum düşürücü	10	1	1	3	4	5	5	1	-
Hayvan hastalıklarında	10	2	3	-	5	4	-	-	-
Barsak rahatsızlıklarında	9	-	2	-	5	2	-	-	-
Böbrek sancısında	9	-	-	-	9	-	1	-	-
İdrar söktürücü olarak	9	1	1	-	4	-	41	2	-
Tansiyon rahatsızlığında	9	-	2	-	2	4	12	-	4
İltihaplı yara tedavisinde	8	2	6	-	-	-	4	-	-
Kabızlık tedavisinde	8	1	-	1	1	-	11	-	-
Kanamayı durdurucu olarak	8	4	-	-	2	3	11	-	1
Kısırlık tedavisinde	8	4	4	3	1	-	-	-	-
Kuvvet verici olarak	8	-	-	2	1	-	-	-	5
Çıban tedavisinde	6	14	-	-	-	1	2	1	-
Kanser tedavisinde	6	-	-	-	8	3	6	-	2
Kurt düşürücü olarak	6	1	-	-	1	-	5	-	1
Mantar tedavisinde	6	-	-	-	-	-	-	-	-
Akciğer rahatsızlıklarında	5	-	-	-	-	-	1	-	-
Guatr tedavisinde	5	-	-	-	1	3	3	-	-
İshal kesici olarak	5	7	2	1	3	2	22	1	3
Kan yapıcı olarak	5	-	-	-	2	-	7	-	1
Adet sancısı	4	1	6	-	2	2	2	1	-
Baş ağrısı	4	3	2	1	-	3	5	-	3
Bel ağrısı	4	-	-	-	-	-	-	-	-
Hazmettirici	4	-	4	-	1	1	33	-	-
Kalp kuvvetlendirici	4	-	-	4	-	5	17	1	-
Karın ağrısı	4	3	6	5	7	7	-	2	1

5.2. Gıda Olarak Kullanılan Bitkilerin Değerlendirilmesi

Yörede gıda olarak kullanılan 143 bitki taksonu saptanmıştır. Bu bitkiler Tablo 5-4'de alfabetik sıralanarak verilmiştir, koyu renkle belirtilenler literatürde rastlanmayan bitkilere ait kullanılışlardır.

Tablo 5-4: Gıda Olarak Kullanılan Bitkiler

Bilimsel İsmi	Kullanılışı
<i>Achillea tenuifolia</i>	Genç yaprakları salata olarak yenilir, turşusu yapılır, ayran çorbasına katılır, haşlanarak yenilir, kurutularak çorbalara katılır
<i>Alcea striata</i> subsp. <i>rufescens</i>	Genç meyveleri çiğ olarak yenilir
<i>Alkanna orientalis</i> var. <i>orientalis</i>	Çiçeklerinin balözü emilir
<i>Allium akaka</i>	Soğanları çiğ olarak veya yemeklere katılarak yenilir
<i>Allium armenum</i>	Taze yaprakları çiğ olarak yenilir
<i>Allium atroviolaceum</i>	Taze yaprakları çiğ olarak yenilir
<i>Allium cardiostemon</i>	Taze yaprakları çiğ olarak yenilir
<i>Allium flavum</i> subsp. <i>flavum</i> var. <i>flavum</i>	Taze yaprakları çiğ olarak yenilir
<i>Allium scorodoprassum</i> subsp. <i>rotundum</i>	Taze yaprakları çiğ olarak yenilir
<i>Amaranthus retroflexus</i>	Genç sürgünleri ve yaprakları yoğurt aşına katılır, yumurta ve soğan pişirilir, börek içine konulur.
<i>Amygdalus communis</i>	Tohumları çiğ yenilir
<i>Anchusa azurea</i> var. <i>kurdica</i>	Çiçeklerinin balözü emilir
<i>Anthriscus nemorosa</i>	Genç sürgünleri ve yaprakları çiğ olarak yenir veya yoğurt aşına katılır, gövdesi soyularak yenir, turşulara tat verir.
<i>Anthriscus sylvestris</i>	Genç sürgünleri ve yaprakları çiğ olarak yenir veya yoğurt aşına katılır, gövdesi soyularak yenir
<i>Arctium platylepis</i>	Kökü, gövdesi soyularak yenilir, yapraklarından sarma yapılır
<i>Asparagus persicus</i>	Taze sürgünleri yumurta ile kavrulur, ayran aşı ve çorbalara katılarak yenir
<i>Bellevalia forniculata</i>	Genç yapraklarından süt aşı yapılır, kurutulmuş yaprakları bulgur pilavına katılır, soğanları yenilir
<i>Bellevalia pycnantha</i>	Yaprakları sabah aşına katılır
<i>Bellevalia sarmatica</i>	Genç yapraklarından süt aşı yapılır, kurutulmuş yaprakları bulgur pilavına katılır, soğanları yenilir
<i>Berberis crataegina</i>	Yaprakları ve olgun meyvesi yenilir
<i>Berberis vulgaris</i>	Yaprakları ve olgun meyvesi yenilir
<i>Beta corolliflora</i>	Genç toprak üstü kısımları haşlanıp yumurta ile kavrulur
<i>Bunias orientalis</i>	Gövdesi soyularak çiğ yenilir

<i>Caltha polypetala</i>	Çiçek sapsları haşlanıp yoğurtla yenilir
<i>Cannabis sativa</i>	Tohumları kavrularak yenilir
<i>Capsella bursa-pastoris</i>	Genç toprak üstü kısımları ayran aşına katılır, salata yapılır
<i>Cardamine uliginosa</i>	Genç toprak üstü kısımları ayran aşına katılır, salata yapılır
<i>Carduus nutans</i> subsp. <i>nutans</i>	Gövdesi soyularak yenilir.
<i>Centaurea cheiranthifolia</i> var. <i>cheiranthifolia</i>	Genç toprak üstü kısımları haşlanıp kavrularak yenilir.
<i>Centaurea cheiranthifolia</i> var. <i>purpurescens</i>	Genç toprak üstü kısımları haşlanıp kavrularak yenilir.
<i>Centaurea iberica</i>	Gövdesi soyularak yenilir
<i>Cerintho minor</i> subsp. <i>minor</i>	Genç toprak üstü kısımları kavrularak, ayran aşına katılarak yenilir
<i>Cerintho minor</i> subsp. <i>auriculata</i>	Genç toprak üstü kısımları kavrularak, ayran aşına katılarak yenilir
<i>Chaerophyllum angelicifolium</i>	Genç toprak üstü kısımları otlu peynire, yoğurt aşına katılır, yağda kavrulur, gövdesi soyularak yenir
<i>Chaerophyllum aureum</i>	Gövdesi soyularak yenilir
<i>Chenopodium album</i> subsp. <i>album</i> var. <i>album</i>	Genç toprak üstü kısımları yumurta ile kavrulur, yoğurt çorbasına katılır, börek içine konulur, bulgur pilavına eklenir
<i>Chenopodium foliosum</i>	Meyveler, çiğ olarak, yaprakları pişirilerek yenir
<i>Chenopodium murale</i>	Genç toprak üstü kısımları yumurta ile kavrulur, yoğurt çorbasına katılır, börek içine konulur, bulgur pilavına eklenir
<i>Cichorium intybus</i>	Genç toprak üstü kısımları pişirilir
<i>Cirsium arvense</i> subsp. <i>vestitum</i>	Gövdesi soyularak yenilir
<i>Cirsium rhizocephalum</i> subsp. <i>sinuatum</i>	Şişkinleşmiş kökleri soyularak yenir
<i>Conringia orientalis</i>	Genç toprak üstü kısımları haşlanıp yağda kavrularak, gövdesi soyularak yenilir
<i>Convolvulus arvensis</i>	Toprak üstü kısımları ayran aşına katılır
<i>Convolvulus scammonia</i>	Toprak üstü kısımları ayran aşına katılır
<i>Cotoneaster integerrimus</i>	Meyveleri çiğ yenilir
<i>Crataegus aronia</i> var. <i>aronia</i>	Meyveleri taze veya kurutulularak yenir, meyvelerinden hoşaf yapılır
<i>Crataegus meyeri</i>	Meyveleri taze veya kurutulularak yenir, meyvelerinden hoşaf yapılır
<i>Diploaxis tenuifolia</i>	Genç toprak üstü kısımları ve gövdeleri çiğ olarak yenilir
<i>Echinops pungens</i> var. <i>pungens</i>	Gövdesi soyularak, çiçek tablası kırılarak içi yenilir
<i>Echium italicum</i>	Çiçeklerinin balözü emilir
<i>Echium vulgare</i>	Çiçeklerinin balözü emilir
<i>Elaeagnus angustifolia</i>	Olgun meyveleri yenilir
<i>Eremurus spectabilis</i>	Genç sürgünleri yağda kavrularak yemek yapılır, börek içine katılır
<i>Eryngium billardieri</i>	Gövdesi soyularak yenilir

<i>Eryngium campestre</i> var. <i>virens</i>	Gövdesi soyularak yenilir
<i>Falcaria vulgaris</i>	Genç sürgünleri ile süt aşı pişirilir, turşusu hazırlanır, kavrulur veya çiğ olarak yenir
<i>Ferula caspica</i>	Toprak üstü sürgünleri haşlanarak yenilir, turşu yapılır, gövdesi soyularak yenilir
<i>Ferula rigidula</i> subsp. <i>rigidula</i>	Genç sürgünlerinden turşu yapılır, gövdesi soyularak yenir, yaprakları yağda kavrulur olarak yenir
<i>Geranium stepporum</i>	Tuberleri soyularak yenir
<i>Geranium tuberosum</i> subsp. <i>tuberosum</i>	Tuberleri soyularak yenir
<i>Gladiolus atrovioleaceus</i>	Kormu soyularak yenilir
<i>Gladiolus kotschyanus</i>	Kormu soyularak yenilir
<i>Glycyrrhiza glabra</i> var. <i>glabra</i>	Kökü soyularak emilir, suda kaynatılıp şurup yapılır
<i>Heracleum trachyloma</i>	Gövde soyularak yenilir, yapraklarından etli sarma yapılır
<i>Iris caucasica</i> subsp. <i>caucasica</i>	Tamamı yenilir
<i>Iris iberica</i> subsp. <i>elegantissima</i>	Tepalleri yenilir
<i>Jurinella moschus</i> subsp. <i>pinnatisecta</i>	Kökü soyularak yenir
<i>Lathyrus rotundifolius</i> subsp. <i>miniatus</i>	İlk çıkan yaprakları ve tohumları çiğ olarak yenilir
<i>Lathyrus tuberosus</i>	Yumru kökü ve çiçekleri çiğ olarak yenir
<i>Leontodon asperimus</i>	Genç yaprakları haşlanarak yemeklere katılır
<i>Lepidium sativum</i> subsp. <i>sativum</i>	Genç toprak üstü kısımları çiğ olarak yenilir
<i>Lepidium vesicarium</i>	Genç yaprakları ayran aşına katılır
<i>Malabaila dasyantha</i>	Genç toprak üstü kısımları ayran aşına katılır, kavrulur, gövdesi ve şişkinleşmiş kökleri soyularak yenilir.
<i>Malabaila secacul</i>	Gövdesi ve şişkinleşmiş kökleri soyularak yenilir.
<i>Malus sylvestris</i> subsp. <i>orientalis</i> var. <i>orientalis</i>	Meyvesi yenir
<i>Malva neglecta</i>	Genç toprak üstü kısımları kavrulur olarak yemek yapılır
<i>Mentha longifolia</i> subsp. <i>longifolia</i>	Genç yaprakları çiğ olarak, ayran aşına katılarak yenir
<i>Nonea macrosperma</i>	Çiçeklerinin balözü emilir
<i>Nonea pulla</i> subsp. <i>scabrisquamata</i>	Çiçeklerinin balözü emilir
<i>Nonea stenosen</i>	Çiçeklerinin balözü emilir
<i>Onopordum acanthium</i>	Kökü ve gövdesi soyularak yenilir
<i>Onosma argentatum</i>	Çiçeklerinin balözü emilir
<i>Onosma bornmuelleri</i>	Çiçeklerinin balözü emilir
<i>Onosma nigricaulis</i>	Çiçeklerinin balözü emilir
<i>Ornithogalum narbonense</i>	Soğanları ve yaprakları çiğ olarak, yaprakları bulgur pilavına katılarak yenilir
<i>Ornithogalum oligophyllum</i>	Soğanları ve yaprakları çiğ olarak, yaprakları bulgur pilavına katılarak yenilir
<i>Ornithogalum platyphyllum</i>	Soğanları ve yaprakları çiğ olarak, yaprakları bulgur pilavına katılarak yenilir
<i>Papaver lacerum</i>	Açmamış çiçek tomurcukları yenilir

<i>Papaver orientale</i> var. <i>parviflora</i>	Stamenleri kaymakla, çiçek tomurcukları ve genç kapsulası çiğ olarak yenilir
<i>Pastinaca armena</i> subsp. <i>armena</i>	Gövdesi soyularak yenilir.
<i>Pedicularis comosa</i> var. <i>sibthorpii</i>	Çiçeklerindeki balözü emilir
<i>Peucedanum longifolium</i>	Genç toprak üstü kısımlarından turşu yapılır
<i>Plantago major</i> subsp. <i>intermedia</i>	Yaprakları çiğ olarak veya etli dolma yapılarak yenilir
<i>Polygonum alpinum</i>	Genç gövdesi soyularak yenilir
<i>Polygonum aviculare</i>	Toprak üstü kısmı ayran aşına katılır, kavrulurak yenilir
<i>Polygonum bistorta</i> subsp. <i>bistorta</i>	Genç toprak üstü kısmından kavrulurak yemek yapılır
<i>Polygonum cognatum</i>	Toprak üstü kısmı ayran aşına katılır, kavrulurak yenilir
<i>Prangos ferulacea</i>	Genç yapraklarından salata yapılır
<i>Primula auriculata</i>	Çiçek sapı çiğ olarak yenilir
<i>Primula veris</i> subsp. <i>macrocalyx</i>	Çiçek sapı çiğ olarak yenilir
<i>Puschkinia scilloides</i>	Genç yaprakları salatalara doğranarak yenilir
<i>Ranunculus arvensis</i>	Çiçekleri pilava katılır
<i>Ranunculus caucasicus</i> subsp. <i>subleiocarpus</i>	Çiçekleri pilava katılır
<i>Ranunculus kochii</i>	Genç yaprakları haşlanıp yoğurtla yenilir, ayran aşına katılır
<i>Ranunculus orephilus</i>	Çiçekleri pilava katılır
<i>Rapistrum rugosum</i>	Gövdesi soyularak yenilir
<i>Rheum ribes</i>	Gövdesi soyularak yenir
<i>Rosa canina</i>	Meyvesi yenir, hoşaf, marmelat yapılır, petallerinden reçel yapılır
<i>Rosa hemisphaerica</i>	Meyvesi yenir
<i>Rosa pimpinellefolia</i>	Meyvesi yenir, marmelat yapılır
<i>Rumex acetosella</i>	Genç toprak üstü kısımları çiğ olarak yenir
<i>Rumex crispus</i>	Kurutulmuş yapraklarından yemek yapılır, taze yapraklarından etli sarma yapılır
<i>Rumex patientia</i>	Kurutulmuş yapraklarından yemek yapılır
<i>Rumex scutatus</i>	Genç toprak üstü kısımları çiğ olarak yenir
<i>Salvia aethiopis</i>	Yaprakları ayran aşına katılır, gövdesi soyularak yenilir
<i>Salvia brachyantha</i>	Genç yapraklarından etli sarma yapılır
<i>Salvia limbata</i>	Gövdesi soyularak yenilir
<i>Salvia staminea</i>	Genç yapraklarından etli sarma yapılır
<i>Scorzonera cana</i> var. <i>jacquiniana</i>	Genç yaprak ve çiçek sapları çiğ olarak yenir
<i>Scorzonera laciniata</i> subsp. <i>laciniata</i>	Genç yaprak ve çiçek sapları çiğ olarak yenir
<i>Scorzonera mollis</i> subsp. <i>szowitzii</i>	Genç toprak üstü ve toprakaltı kısımları yenilir
<i>Scorzonera suberosa</i> subsp. <i>suberosa</i>	Genç yaprakları ve kökleri yenilir
<i>Sedum sempervivoides</i>	Genç yaprakları çiğ olarak yenilir
<i>Sedum telephium</i> subsp. <i>maximum</i>	Genç yaprakları çiğ olarak yenilir
<i>Sempervivum armenum</i> var. <i>armenum</i>	Genç yaprakları çiğ olarak yenilir
<i>Silene compacta</i>	Genç yaprakları bulgura katılır, yumurta ile

<i>Silene vulgaris</i> var. <i>vulgaris</i>	kavrulurak yenilir
<i>Taraxacum fedtschenkoi</i>	Genç toprak üstü kısımları pişirilerek yenilir
<i>Taraxacum macrolepium</i>	Genç yapraklarından <i>Falcaria vulgaris</i> ile beraber yemeği yapılır
<i>Thalictrum minus</i> var. <i>microphyllum</i>	Genç yapraklarından <i>Falcaria vulgaris</i> ile beraber yemeği yapılır
<i>Tragopogon coloratus</i>	Genç toprak üstü kısımları haşlanıp yoğurtla yenilir, ayran aşına katılır
<i>Tragopogon dubius</i>	Toprak üstü kısımları çiğ olarak yenilir
<i>Tragopogon pratensis</i> subsp. <i>orientalis</i>	Toprak üstü kısımları çiğ olarak yenilir
<i>Tragopogon reticulatus</i>	Toprak üstü kısımları çiğ olarak yenilir
<i>Trifolium ambiguum</i>	Çiçek durumları çiğ yenilir
<i>Trifolium campestre</i>	Çiçek durumları çiğ yenilir
<i>Trifolium pratense</i> var. <i>pretense</i>	Çiçek durumları çiğ yenilir
<i>Trifolium repens</i> var. <i>repens</i>	Çiçek durumları çiğ yenilir
<i>Trifolium spadicum</i>	Çiçek durumları çiğ yenilir
<i>Urtica dioica</i>	Toprak üstü kısımları çiğ olarak, bulgura, ayran aşına katılarak yenilir
<i>Viburnum lantana</i>	Meyveleri yenir
<i>Vicia cracca</i> subsp. <i>cracca</i>	Tohumları çiğ olarak yenilir
<i>Zosima absinthifolia</i>	Genç yaprakları haşlanıp tuzlanıp saklanır, gövdesi soyularak yenilir

5.2.1. Gıda olarak kullanılan zehirli bitkiler

Yörede gıda olarak kullanılan 20 zehirli bitki taksonu saptanmıştır. Bunlar; *Amygdalus communis*, *Diploaxis tenuifolia*, *Echium italicum*, *Echium vulgare*, *Ferula caspica*, *Ferula rigidula* subsp. *rigidula*, *Heracleum trachyloma*, *Ornithogalum narbonense*, *Ornithogalum oligophyllum*, *Ornithogalum platyphyllum*, *Papaver lacerum*, *Papaver orientale* var. *parviflora*, *Primula auriculata*, *Primula veris* subsp. *macrocalyx*, *Ranunculus arvensis*, *Ranunculus caucasicus* subsp. *subleiocarpus*, *Ranunculus kochii*, *Ranunculus orephilus*, *Thalictrum minus* var. *microphyllum*, *Urtica dioica* (16). Bu bitkilerin kullanımları konusunda yöre halkı bilgilendirilmelidir.

5.2.2. Gıda olarak kullanılan endemik ve tehdit altındaki bitkiler

Yörede gıda olarak kullanılan 8 takson endemiktir. Bunlar; *Allium armenum*, *Bellevalia forniculata*, *Nonea macrosperma*, *Nonea stenosolen*, *Onosma argentatum*, *Onosma bornmuelleri*, *Onosma nigricaule*, *Sempervivum armenum* var. *armenum*. Ayrıca yörede gıda olarak kullanımı olan 7 takson farklı tehlike kategorilerindeki bitkilere aittir. Bunlar; *Centaurea cheiranthifolia* var. *purpurescens*, *Ferula caspica*, *Ferula*

orientalis subsp. *orientalis*, *Ferula rigidula* subsp. *rigidula*, *Heracleum trachyloma*, *Iris caucasica* subsp. *caucasica*, *Taraxacum fedtschenkoi* taksonlarıdır. Bu bitkilerin kullanımına dikkat edilmesi ve bu konuda halkın bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

5.2.3. Gıda amacıyla kullanımı Türkiye’de ilk kez saptanan bitkiler

Tez çalışmasında taranan literatürlere göre yörede gıda olarak kullanımı Türkiye’de ilk kez saptanan 54 takson tespit edilmiştir. Bu taksonlar Tablo 5-4’de koyu renkle belirtilmiştir.

5.3. Baharat ve Çay Olarak Kullanılan Bitkilerin Değerlendirilmesi

Yörede baharat olarak 17 takson, çay olarak 12 takson kullanılmaktadır. Bu bitkiler Tablo 5-5'de alfabetik sıralanarak verilmiştir, koyu renkle belirtilenler literatürde rastlanmayanlardır.

Tablo 5-5: Baharat veya Çay Olarak Kullanılan Bitkiler

Bilimsel İsmi	Kullanılışı
<i>Alcea striata</i> subsp. <i>rufescens</i>	Meyvelerinden çay yapılır
<i>Artemisia austriaca</i>	Yaprakları baharat olarak
<i>Berberis crataegina</i>	Yaprakları lezzet verici
<i>Berberis vulgaris</i>	Yaprakları lezzet verici
<i>Capsella bursa-pastoris</i>	Toprak üstü kısımları çay olarak
<i>Cymbocarpum anethoides</i>	Genç toprak üstü kısımları çorbalara baharat olarak katılır
<i>Ferula orientalis</i> subsp. <i>orientalis</i>	Yaprakları çorbalara baharat olarak katılır
<i>Heracleum trachyloma</i>	Gövdesi küçük parçalara ayrılıp kurutularak baharat olarak kullanılır.
<i>Malabaila dasyantha</i>	Gövdesi küçük parçalara ayrılıp kurutularak baharat olarak kullanılır.
<i>Malabaila secacul</i>	Gövdesi küçük parçalara ayrılıp kurutularak baharat olarak kullanılır.
<i>Malus sylvestris</i> subsp. <i>orientalis</i> var. <i>orientalis</i>	Meyvesinden çay yapılır
<i>Mentha longifolia</i> subsp. <i>longifolia</i>	Kurutulmuş yaprakları yemeklerde kullanılır
<i>Origanum vulgare</i> subsp. <i>gracile</i>	Kurutulmuş çiçekli dallar baharat olarak kullanılır
<i>Pastinaca armena</i> subsp. <i>armena</i>	Yaprakları baharat olarak kullanılır.
<i>Rheum ribes</i>	Kökünden çay yapılır
<i>Rosa canina</i>	Meyvesinden çay yapılır
<i>Rosa hemisphaerica</i>	Meyvesinden çay yapılır
<i>Rosa pimpinellefolia</i>	Meyvesinden çay yapılır
<i>Thymus fallax</i>	Kurutulmuş çiçekli dallar baharat ve çay olarak kullanılır
<i>Thymus kotschyanus</i> subsp. <i>glabrescens</i>	Kurutulmuş çiçekli dallar baharat ve çay olarak kullanılır
<i>Thymus migricus</i>	Kurutulmuş çiçekli dallar baharat ve çay olarak kullanılır
<i>Thymus praecox</i> subsp. <i>grossheimii</i> var. <i>grossheimii</i>	Kurutulmuş çiçekli dallar baharat ve çay olarak kullanılır
<i>Thymus transcaucasicus</i>	Kurutulmuş çiçekli dallar baharat ve çay olarak kullanılır
<i>Viburnum lantana</i>	Meyveleri kurutulup çay yapılır
<i>Ziziphora clinopodioides</i>	Kurutulmuş çiçekli dallar baharat olarak kullanılır

5.3.1. Baharat ve çay olarak kullanılan zehirli bitkiler

Yörede baharat olarak kullanılan *Heracleum trachyloma* türü zehirli olduğu için bu bitkinin kullanımına dikkat edilmesi gerekmektedir (16).

5.3.2. Baharat ve çay olarak kullanılan endemik ve tehdit altındaki bitkiler

Baharat olarak kullanılan *Cymbocarpum anethoides*, *Ferula orientalis* subsp. *orientalis*, *Thymus transcaucasicus* ve *Heracleum trachyloma* taksonları Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'nda tehlike altında olarak gösterildiği için kullanımına dikkat edilmesi ve bu konuda halkın bilinçlendirilmesi gerekmektedir (40).

5.3.3. Baharat ve çay olarak kullanımı Türkiye'de ilk kez saptanan bitkiler

Taranan literatürler arasında yörede 3 takson çay olarak, 5 takson ise baharat olarak Türkiye'de ilk kez saptanmıştır. Bunlar Tablo 5-5'de koyu renkle belirtilmiştir.

5.4. Hayvanlarda Tedavi Amacıyla ve Yem Olarak Kullanılan Bitkilerin Değerlendirilmesi

Yörede hayvanlarda tedavi amacıyla kullanılan 9 takson ve yem olarak kullanılan 82 takson saptanmıştır. Bu bitkiler Tablo 5-6'da alfabetik sıralanarak verilmiştir, koyu renkle belirtilenler literatürde rastlanmayanlardır.

Tablo 5-6: Hayvanlarda Tedavi Amacıyla ve Yem Olarak Kullanılan Bitkiler

Bilimsel İsmi	Kullanılan kısmı	Kullanılışı
<i>Alhagi pseudalhagi</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Arctium platylepis</i>	Kökü	Hayvanların bacaklarındaki şişliklerde, hayvan hastalıklarında
<i>Astragalus aureus</i>	Tamamı	Yem olarak
<i>Astragalus declinatus</i>	Tamamı	Yem olarak
<i>Astragalus galegiformis</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Astragalus halicacabus</i>	Tamamı	Yem olarak
<i>Astragalus hyalolepis</i>	Tamamı	Yem olarak
<i>Astragalus jodostachys</i>	Tamamı	Yem olarak
<i>Astragalus latifolius</i>	Tamamı	Yem olarak
<i>Astragalus mollis</i>	Tamamı	Yem olarak
<i>Astragalus ornithopodioides</i>	Tamamı	Yem olarak
<i>Astragalus stevenianus</i> var. <i>stevenianus</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Astragalus tigridis</i>	Tamamı	Yem olarak
<i>Astragalus viciifolius</i>	Tamamı	Yem olarak
<i>Bunias orientalis</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Cardaria draba</i> subsp. <i>draba</i>	Yaprakları	Şarbonlu hayvanlarda yara iyileştirici
	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Carduus nutans</i> subsp. <i>nutans</i>	Tamamı	Yem olarak
<i>Centaurea cheiranthifolia</i> var. <i>cheiranthifolia</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Centaurea glastifolia</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Centaurea iberica</i>	Tamamı	Yem olarak
<i>Cephalaria procera</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Cerintho minor</i> subsp. <i>auriculata</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Cerintho minor</i> subsp. <i>minor</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Chaerophyllum angelicifolium</i>	Toprak üstü kısım	Yem olarak
<i>Chaerophyllum aureum</i>	Toprak üstü kısım	Yem olarak
<i>Chondrilla juncea</i> var. <i>acantholepis</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Cichorium intybus</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Cirsium arvense</i> subsp. <i>vestitum</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Cirsium simplex</i> subsp. <i>armenum</i>	Toprak üstü kısmı	Uyuz tedavisinde
<i>Coronilla orientalis</i> var. <i>orientalis</i>	Tamamı	Yem olarak

<i>Coronilla varia</i> subsp. <i>varia</i>	Tamamı	Yem olarak
<i>Descurainia sophia</i>	Tamamı	Yem olarak
<i>Echinops pungens</i> var. <i>pungens</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Echium italicum</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Echium vulgare</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Eryngium billardieri</i>	Toprak üstü kısım	Yem olarak
<i>Eryngium campestre</i> var. <i>virens</i>	Toprak üstü kısım	Yem olarak
<i>Ferula orientalis</i> subsp. <i>orientalis</i>	Toprak üstü kısım	Yem olarak
<i>Glycyrrhiza glabra</i> var. <i>glabra</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Halostachys belangeriana</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Hedysarum elegans</i>	Tamamı	Yem olarak
<i>Lathyrus cicera</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Lathyrus pallescens</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Lathyrus pratensis</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Lathyrus rotundifolius</i> subsp. <i>miniatus</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Lathyrus tuberosus</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Leontodon asperrimus</i>	Tamamı	Yem olarak
<i>Leonurus glaucescens</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Lotus corniculatus</i> var. <i>corniculatus</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Malva neglecta</i>	Toprak üstü kısmı	Kepekli unla karıştırılarak civcivlerin sağlık olması için yedirilir
<i>Marrubium astracanicum</i> subsp. <i>astracanicum</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Medicago lupulina</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Medicago minima</i> var. <i>Minima</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Medicago papillosa</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Melilotus officinalis</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Nonea macrosperma</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Nonea pulla</i> subsp. <i>scabrisquamata</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Nonea stenosolen</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Onobrychis atropatana</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Onobrychis radiata</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Onobrychis stenostachya</i> subsp. <i>sosnowskyi</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Onobrychis transcaucasica</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Onobrychis viciifolia</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Onosma argentatum</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Onosma bornmuelleri</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Onosma nigricaula</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Prangos ferulacea</i>	Toprak üstü kısım	Yem olarak
<i>Salsola dendroides</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Salvia aethiopsis</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Salvia limbata</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Serratula coriacea</i>	Tamamı	Yem olarak

<i>Taraxacum androssovii</i>	Kapitulumları	Kanlı ishalde
<i>Taraxacum fedtschenkoi</i>	Kapitulumları	Kanlı ishalde
<i>Taraxacum macrolepium</i>	Kapitulumları	Kanlı ishalde
<i>Trifolium ambiguum</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Trifolium campestre</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Trifolium pratense</i> var. <i>pratense</i>	Toprak üstü kısmı	Hayvanlarda süt arttırıcı
<i>Trifolium repens</i> var. <i>repens</i>	Toprak üstü kısmı	Hayvanlarda süt arttırıcı
<i>Trifolium spadiceum</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Trifolium trichocephalum</i>	Toprak üstü kısmı	Hayvanlarda süt arttırıcı
<i>Turgenia latifolia</i>	Toprak üstü kısım	Yem olarak
<i>Verbascum agrimoniifolium</i> subsp. <i>agrimoniifolium</i>	Toprak üstü kısmı	Hayvanlarda kurt düşürücü
<i>Verbascum orephilum</i> subsp. <i>joannis</i>	Toprak üstü kısmı	Hayvanlarda kurt düşürücü
<i>Verbascum speciosum</i>	Toprak üstü kısmı	Hayvanlarda kurt düşürücü
<i>Vicia cracca</i> subsp. <i>cracca</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak
<i>Vicia sativa</i> subsp. <i>nigra</i> var. <i>nigra</i>	Toprak üstü kısmı	Yem olarak

5.4.1. Hayvanlarda tedavi amacıyla ve yem olarak kullanılan zehirli bitkiler

Yörede hayvan yemi olarak kullanılan ancak hayvanlarda zehirlenmeye neden olabilen bazı bitkilerin dikkatli kullanılması gerekmektedir; *Coronilla orientalis* var. *orientalis*, *Coronilla varia* subsp. *varia*, *Echium italicum*, *Echium vulgare*, *Ferula orientalis* subsp. *orientalis*, *Lotus corniculatus* var. *corniculatus*, *Melilotus officinalis* (16).

5.4.2. Hayvanlarda tedavi amacıyla ve yem olarak kullanılan endemik ve tehdit altındaki bitkiler

Hayvan yemi olarak kullanılan *Astragalus halicacabus*, *Nonea macrosperma*, *Nonea stenosolen*, *Onobrychis stenostachya* subsp. *sosnowskyi*, *Onosma argentatum*, *Onosma bornmuelleri*, *Onosma nigricaula* taksonları endemik olduğu için, *Ferula orientalis* subsp. *orientalis* *Taraxacum fedtschenkoi* taksonları Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'nda tehlike altında olarak gösterildiği için kullanımına dikkat edilmesi ve bu konuda halkın bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

5.4.3. Hayvanlarda tedavi amacıyla ve yem olarak kullanımı Türkiye'de ilk kez saptanan bitkiler

Yörede hayvanlarda tedavi amacıyla ve yem olarak kullanılan ve taranan literatürlerde rastlanılmayan 56 adet bitki taksonu saptanmıştır. Bunlar Tablo 5-6'da koyu renkle belirtilmiştir.

5.5. Yakacak Olarak Kullanılan Bitkilerin Değerlendirilmesi

Yörede yakacak olarak kullanılan 22 takson saptanmıştır. Bu bitkiler Tablo 5-7’de verilmiştir, koyu renkle belirtilenler literatürde rastlanmayanlardır.

Tablo 5-7: Yakacak Olarak Kullanılan Bitkiler

Bilimsel İsmi	Kullanılan kısmı
<i>Acantholimon calvertii</i>	Tamamı
<i>Acantholimon caryophyllaceum</i> subsp. <i>caryophyllaceum</i>	Tamamı
<i>Artemisia absinthium</i>	Toprak üstü kısmı
<i>Artemisia chamaemelifolia</i>	Toprak üstü kısmı
<i>Astragalus aureus</i>	Tamamı
<i>Astragalus lagurus</i>	Tamamı
<i>Atraphaxis spinosa</i>	Toprak üstü kısmı
<i>Calligonum polygonoides</i>	Toprak üstü kısmı
<i>Centaurea iberica</i>	Tamamı
<i>Cirsium arvense</i> subsp. <i>vestitum</i>	Toprak üstü kısmı
<i>Crataegus aronia</i> var. <i>aronia</i>	Odunu
<i>Crataegus meyeri</i>	Odunu
<i>Ferula orientalis</i> subsp. <i>orientalis</i>	Tamamı
<i>Halostachys belangeriana</i>	Tamamı
<i>Rhamnus pallasii</i>	Toprak üstü kısmı
<i>Salsola dendroides</i>	Tamamı
<i>Serratula coriacea</i>	Tamamı
<i>Tamarix smyrnensis</i>	Odunu
<i>Tamarix tetrandra</i>	Odunu
<i>Turgenia latifolia</i>	Tamamı
<i>Typha angustifolia</i>	Tamamı
<i>Typha latifolia</i>	Tamamı

5.5.1. Yakacak olarak kullanılan endemik ve tehdit altındaki bitkiler

Yakacak olarak kullanılan *Acantholimon calvertii* türü endemik olduğu için, *Acantholimon caryophyllaceum* subsp. *caryophyllaceum* taksonu ise Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı’nda tehlike altında olarak gösterildiği için kullanımına dikkat edilmesi ve bu konuda halkın bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

5.5.2. Yakacak olarak kullanımı Türkiye’de ilk kez saptanan bitkiler

Taranan literatürler arasında rastlanılmayan 19 takson ilk kez bu çalışmada saptanmıştır. Bunlar Tablo 5-7’de koyu renkle belirtilmiştir.

5.6. Farklı Amaçlarla Kullanılan Bitkilerin Değerlendirilmesi

Yörede farklı amaçlarla kullanılan 70 bitki taksonu saptanmıştır. Bu bitkiler Tablo 5-8’de verilmiştir, altı çizili olarak belirtilenler literatürden farklı şekilde kullanılanlar, koyu olarak belirtilenler ise literatürde rastlanmayanlardır. Tablo 5-8’e göre 14 takson boya olarak, 7 takson çocuk oyunlarında, 7 takson dekoratif amaçlı, 6 takson süpürge yapımında, 4 takson hasır ve sepet örülmesinde, 4 takson peynir mayalanmasında, 4 takson nazar koruyucu olarak, 3 takson bal bitkisi olarak, 3 takson yün eğirme aleti yapımında, 2 takson dezenfektan olarak, 2 takson kozmetik amaçla, 2 takson şapka yapımında, 2 takson ızgara şişi yapımında, 1 takson süs eşyası yapımında, 1 takson yün çırpma çubuğu yapımında, 1 takson çatı yapımında, 1 takson sebze bağı yapımında, 1 takson kireç sökücü olarak, 1 takson sevgi ve hasret simgesi olarak kullanılmaktadır.

Tablo 5-8: Yörede Farklı Amaçlarla Kullanılan Bitkiler

Bilimsel İsmi	Kullanılan kısmı	Kullanılışı
<i>Achillea biebersteinii</i>	<u>Toprak üstü kısmı</u>	<u>Sivri sinek kovucu olarak</u>
<i>Alkanna orientalis</i> var. <i>orientalis</i>	Kökü	Boya (Kırmızı renk)
<i>Anthemis tinctoria</i> var. <i>tinctoria</i>	Kapitulum	Boya (Sarı renk)
<i>Artemisia absinthium</i>	<u>Toprak üstü kısım</u>	<u>Haşera kovucu olarak</u>
<i>Artemisia santonicum</i>	<u>Toprak üstü kısım</u>	<u>Süpürge</u>
<i>Astragalus galegiformis</i>	Çiçekleri	Dezenfektan
<i>Asyneuma rigidum</i> subsp. <i>rigidum</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Süpürge</u>
<i>Asyneuma virgatum</i> subsp. <i>virgatum</i>	Toprak üstü kısmı	<u>Süpürge</u>
<i>Berberis crataegina</i>	Dalları, kökü	Boya (Sarı renk)
<i>Berberis vulgaris</i>	Dalları, kökü	Boya (Sarı renk)
<i>Capparis ovata</i> var. <i>herbacea</i>	<u>Meyve</u>	<u>Kına rengini daha güzel yapar</u>
<i>Centaurea saligna</i>	<u>Açmamış kapitulumu</u>	<u>Oyuncak olarak</u>
<i>Colchicum szovitsii</i> subsp. <i>szovitsii</i>	Çiçekleri	Dekoratif
<i>Cotoneaster integerrimus</i>	<u>Meyve</u>	<u>Boya (Kırmızı)</u>
<i>Crataegus aronia</i> var. <i>aronia</i>	<u>Odunu</u>	<u>Yün eğirme aletleri</u>
<i>Crataegus meyeri</i>	Odunu	Yün eğirme aletleri
<i>Descurainia sophia</i>	<u>Tamamı</u>	<u>Süpürge</u>
<i>Elaeagnus angustifolia</i>	<u>Çiçekli dalları</u>	<u>Sevgi ve özlem simgesi olarak mektuplara konulur</u>
<i>Eryngium billardieri</i>	<u>Toprak üstü kısmı</u>	<u>Nazardan korunmak amacıyla evlerin damına konulur.</u>
<i>Eryngium campestre</i> var. <i>virens</i>	<u>Toprak üstü kısmı</u>	<u>Nazardan korunmak amacıyla evlerin damına konulur.</u>
<i>Euphorbia armena</i>	Toprak üstü kısmı	Boya (Sarı renk)

<i>Euphorbia macroclada</i>	Toprak üstü kısmı	Boya (Sarı renk)
<i>Euphorbia seguieriana</i> subsp. <i>seguieriana</i>	Toprak üstü kısmı	Boya (Sarı renk)
<i>Galium verum</i> subsp. <i>verum</i>	Toprak üstü kısmı	Boya (Kırmızı renk)
<i>Gladiolus atroviolaceus</i>	<u>Çiçekli sapsarı</u>	<u>Şapka</u>
<i>Gladiolus kotschyanus</i>	Çiçekli sapsarı	Şapka
<i>Halanthium roseum</i>	Toprak üstü kısmı	Dezenfektan ve çamaşır yumuşatıcısı
<i>Helichrysum pallasii</i>	Çiçekli dalları	Dekoratif amaçlı
<i>Helichrysum plicatum</i> subsp. <i>plicatum</i>	Çiçekli dalları	Dekoratif amaçlı
<i>Iris spuria</i> subsp. <i>musulmanica</i>	Çiçekli sapsarı	Dekoratif
<i>Isatis candolleana</i>	Tamamı	Boya (Mavimsi-yeşilimsi renk)
<i>Muscari armeniacum</i>	Çiçekleri	Dekoratif
<i>Nepeta fissa</i>	Çiçekli dalları	Güzel koku verici
<i>Onopordum acanthium</i>	Toprak üstü kısmı	Nazar koruyucu olarak
<i>Peganum harmala</i>	Meyve	Süs olarak, nazar koruyucusu olarak
<i>Phragmites australis</i>	Gövde	Çatı yapımı
<i>Polygonum pulchellum</i>	Gövde	Sebze bağı
<i>Puschkinia scilloides</i>	<u>Çiçek</u>	<u>Dekoratif</u>
<i>Reseda lutea</i> var. <i>lutea</i>	Tamamı	Boya (Sarı renk)
<i>Rosa canina</i>	<u>Kökü</u>	<u>Çaydanlıklarda kireç sökücü olarak</u>
<i>Salvia nemorosa</i>	<u>Çiçekleri</u>	<u>Bal bitkisi</u>
<i>Salvia verticillata</i> subsp. <i>amasiaca</i>	<u>Çiçekleri</u>	<u>Bal bitkisi</u>
<i>Salvia verticillata</i> subsp. <i>verticillata</i>	<u>Çiçekleri</u>	<u>Bal bitkisi</u>
<i>Scabiosa argentea</i>	Toprak üstü kısmı	Süpürge
<i>Scilla siberica</i> subsp. <i>armena</i>	Çiçek	Dekoratif
<i>Sophora alopecuroides alopecuroides</i>	Kökü	Boya (yeşilimsi-kahverengi), haşere kovucu
<i>Stipa pulcherrima crassiculmis</i>	Toprak üstü kısmı	Dekoratif
<i>Tamarix smyrnensis</i>	<u>Dalları</u>	<u>Izgara şişi</u>
<i>Tamarix tetrandra</i>	<u>Dalları</u>	<u>Izgara şişi</u>
<i>Tanacetum argyrophyllum</i> var. <i>argyrophyllum</i>	<u>Toprak üstü kısmı</u>	<u>Boya olarak (Sarı renk)</u>
<i>Taraxacum androssovii</i>	Çiçek sapsarı	Oyuncak, düdük
<i>Taraxacum fedtschenkoi</i>	Çiçek sapsarı	Oyuncak, düdük
	Akenleri	Oyuncak
<i>Taraxacum macrolepium</i>	Çiçek sapsarı	Oyuncak, düdük
	Akenleri	Oyuncak
<i>Thlaspi arvense</i>	Toprak üstü kısmı	Süpürge
<i>Thymus fallax</i>	<u>Toprak üstü kısmı</u>	<u>Peynir mayası</u>
<i>Thymus kotschyanus</i> subsp. <i>glabrescens</i>	<u>Toprak üstü kısmı</u>	<u>Peynir mayası</u>
<i>Thymus migricus</i>	<u>Toprak üstü kısmı</u>	<u>Peynir mayası</u>
<i>Thymus transcaucasicus</i>	<u>Toprak üstü kısmı</u>	<u>Peynir mayası</u>
<i>Turgenia latifolia</i>	<u>Meyve</u>	<u>Oyuncak</u>
<i>Typha angustifolia</i>	Yaprakları	Hasır, sepet dokuma

<i>Typha latifolia</i>	Yaprakları	Hasır, sepet dokuma
<i>Typha laxmannii</i>	Yaprakları	Hasır, sepet dokuma
<i>Typha minima var. minima</i>	Tamamı	Hasır, sepet dokuma
<i>Ulmus minor subsp. minor</i>	Gövde ve dalları	Yün eğirme eşyaları
<i>Verbascum agrimoniifolium subsp. agrimoniifolium</i>	Çiçekli dalları	Boya (Sarı renk), Balık zehiri
<i>Verbascum orepilum subsp. joannis</i>	Çiçekli dalları	Boya (Sarı renk), Balık zehiri
<i>Verbascum speciosum</i>	Çiçekli dalları	Boya (Sarı renk), Balık zehiri
<i>Viburnum lantana</i>	Dalları	Yün çırpıcı çubuk olarak kullanılır

5.6.1. Farklı amaçlarla kullanılan endemik ve tehdit altındaki bitkiler

Yörede oyuncak olarak kullanılan *Centaurea saligna* türü endemik olduğu için ve boya olarak kullanılan *Isatis candolleana* ile dezenfektan olarak kullanılan *Halanthium roseum* Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'na göre tehlike altında olduğu için kullanımları hakkında yöre halkı bilinçlendirilmelidir.

5.6.2. Farklı amaçlarla kullanımı literatürden farklı olan bitkiler

Yörede 25 takson literatürden farklı kullanıma sahiptir, bunlar tabloda altı çizili olarak belirtilmiştir. Bu taksonlar ve kullanım amaçları Tablo 5-8'de altı çizili olarak verilmiştir.

5.6.3. Farklı amaçlarla kullanımı literatürde rastlanmayan bitkiler

Yörede 21 taksonun kullanımına literatürde rastlanmamıştır. Bu taksonlar ve kullanım amaçları Tablo 5-8'de koyu olarak belirtilmiştir.

5.7. Bitkilerin Yöresel İsimlerinin Değerlendirilmesi

Yörede 289 bitki taksonuna ait 324 yöresel isim saptanmıştır. Bu isimler Tablo 5-9'da verilmiştir, altı çizili olarak belirtilenler literatürden farklı olanlar, koyu renke belirtilenler ise literatürde rastlamayan bitkilere ait yöresel isimlerdir. Yörede kullanılan bazı bitkilere birden fazla isim verilirken, bazı tür, cins bazen de familya farkı gözetmeksizin aynı yöresel isimle bilinmekte olduğu Tablo 5-9' da gösterilmektedir.

Tablo 5-9: Yöresel İsimler

Yöresel İsmi	Bilimsel İsmi
<u>Acı papatya</u>	<i>Senecio vernalis</i>
<u>Acıbiyan</u>	<i>Sophora alopecuroides</i> var. <i>alopecuroides</i>
<u>Acıgavuk</u>	<i>Cardaria draba</i> subsp. <i>draba</i>
Acıgıcı	<i>Achillea tenuifolia</i>
Acıgıcı	<i>Taraxacum androssovii</i>
Acıgıcı	<i>Taraxacum fedtschenkoi</i>
Acıgıcı	<i>Taraxacum macrolepium</i>
<u>Acıgıcı</u>	<i>Ajuga chamaepitys</i> subsp. <i>chia</i> var. <i>chia</i>
<u>Adam eveliği</u>	<i>Rumex crispus</i>
<u>Adam yemliği</u>	<i>Scorzonera mollis</i> subsp. <i>szowitzii</i>
<u>Ağ sakkız</u>	<i>Chondrilla juncea</i> var. <i>acantholepis</i>
<u>Alma</u>	<i>Malus sylvestris</i> subsp. <i>orientalis</i> var. <i>orientalis</i>
<u>Alma otu</u>	<i>Trifolium ambiguum</i>
<u>Alma otu</u>	<i>Trifolium pratense</i> var. <i>pretense</i>
<u>Alma otu</u>	<i>Trifolium repens</i> var. <i>repens</i>
<u>Altunbaşotu</u>	<i>Helichrysum pallasii</i>
Arikgaldıran	<i>Astragalus stevenianus</i> var. <i>stevenianus</i>
Aş otu	<i>Cymbocarpum anethoides</i>
<u>Aş penceri</u>	<i>Lepidium vesicarium</i>
Aş penceri	<i>Bellevalia pycnantha</i>
Aş yemliği	<i>Leontodon asperrimus</i>
<u>At eveleği</u>	<i>Rumex patientia</i>
At geveni	<i>Acantholimon calvertii</i>
At geveni	<i>Acantholimon caryophyllaceum</i> subsp. <i>caryophyllaceum</i>
<u>At yelmiği</u>	<i>Tragopogon coloratus</i>
<u>At yelmiği</u>	<i>Tragopogon dubius</i>
<u>At yelmiği</u>	<i>Tragopogon pratensis</i> subsp. <i>orientalis</i>
<u>At yelmiği</u>	<i>Tragopogon reticulatus</i>
<u>At yemliği</u>	<i>Tragopogon coloratus</i>
<u>At yemliği</u>	<i>Tragopogon dubius</i>
<u>At yemliği</u>	<i>Tragopogon pratensis</i> subsp. <i>orientalis</i>
<u>At yemliği</u>	<i>Tragopogon reticulatus</i>
<u>Atgötü</u>	<i>Polygonum aviculare</i>

<u>Atgötü</u>	<i>Polygonum cognatum</i>
<u>Atgötü</u>	<i>Rosa pimpinellefolia</i>
<u>Ayran çiçeği</u>	<i>Primula veris</i> subsp. <i>macrocalyx</i>
Badem	<i>Amygdalus communis</i>
Bağayarpağı	<i>Plantago major</i> subsp. <i>intermedia</i>
<u>Bağotu</u>	<i>Polygonum pulchellum</i>
Baldırgan	<i>Heracleum trachyloma</i>
<u>Baldırğan</u>	<i>Heracleum trachyloma</i>
Bayırekırde	<i>Arctium platylepis</i>
Belhavis	<i>Plantago major</i> subsp. <i>intermedia</i>
<u>Beneşe</u>	<i>Veronica orientalis</i>
<u>Beyaz ormadere</u>	<i>Achillea millefolium</i> subsp. <i>millefolium</i>
<u>Bire otu</u>	<i>Artemisia absinthium</i>
<u>Bizbizik</u>	<i>Caltha polypetala</i>
Boğa dikeni	<i>Eryngium billardieri</i>
Boğa dikeni	<i>Eryngium campestre</i> var. <i>virens</i>
<u>Bolu</u>	<i>Zosima absinthifolia</i>
Boya otu	<i>Isatis candolleana</i>
<u>Bozoğlan</u>	<i>Amaranthus retroflexus</i>
<u>Bozpencer</u>	<i>Polygonum bistorta</i> subsp. <i>bistorta</i>
Böbrek otu	<i>Lotus corniculatus</i> var. <i>corniculatus</i>
<u>Buğa tikanı</u>	<i>Eryngium billardieri</i>
<u>Buğa tikanı</u>	<i>Eryngium campestre</i> var. <i>virens</i>
Cacık	<i>Chaerophyllum angelicifolium</i>
Camışgıran	<i>Muscari armeniacum</i>
Camışgıran	<i>Scilla siberica</i> subsp. <i>armena</i>
Camışgulağı	<i>Sedum telephium</i> subsp. <i>maximum</i>
<u>Cırtlankuş</u>	<i>Cichorium intybus</i>
<u>Cızdankuş</u>	<i>Cichorium intybus</i>
Cil	<i>Typha angustifolia</i>
Cil	<i>Typha latifolia</i>
Cil	<i>Typha laxmannii</i>
Cil	<i>Typha minima</i> var. <i>minima</i>
<u>Cücegözü</u>	<i>Cerinth minor</i> subsp. <i>auriculata</i>
<u>Cücegözü</u>	<i>Cerinth minor</i> subsp. <i>minor</i>
Çakıldikeni	<i>Centaurea iberica</i>
Çakırdikeni	<i>Centaurea iberica</i>
<u>Çakşur</u>	<i>Ferula rigidula</i> subsp. <i>rigidula</i>
Çaşır	<i>Ferula rigidula</i> subsp. <i>rigidula</i>
<u>Çaşır</u>	<i>Peucedanum longifolium</i>
<u>Çaşur</u>	<i>Ferula rigidula</i> subsp. <i>rigidula</i>
<u>Çaşur</u>	<i>Peucedanum longifolium</i>
<u>Çay çiçeği</u>	<i>Hypericum montbretii</i>
Çay çiçeği	<i>Hypericum perforatum</i>
<u>Çay çiçeği</u>	<i>Hypericum scabrum</i>
<u>Çay otu</u>	<i>Hypericum montbretii</i>

Çay otu	<i>Hypericum perforatum</i>
<u>Çay otu</u>	<i>Hypericum scabrum</i>
Çayotu	<i>Marrubium astracanicum</i> subsp. <i>astracanicum</i>
<u>Çayotu</u>	<i>Marrubium parviflorum</i> subsp. <i>oligodon</i>
<u>Çayotu</u>	<i>Phlomis armeniaca</i>
Çedene	<i>Cannabis sativa</i>
<u>Çeren</u>	<i>Achillea millefolium</i> subsp. <i>millefolium</i>
<u>Çeren</u>	<i>Achillea wilhelmsii</i>
<u>Çeren</u>	<i>Tanacetum argyrophyllum</i> var. <i>argyrophyllum</i>
Çeren	<i>Tanacetum chiliophyllum</i> var. <i>chiliophyllum</i>
<u>Çırtlanguş</u>	<i>Cichorium intybus</i>
Çıt otu	<i>Serratula coriacea</i>
<u>Çıtdayı</u>	<i>Anchusa azurea</i> var. <i>kurdica</i>
Çiledağ	<i>Arctium platylepis</i>
<u>Çimen eveliği</u>	<i>Polygonum bistorta</i> subsp. <i>bistorta</i>
<u>Çimen turşusu</u>	<i>Rumex acetosella</i>
Çiriş	<i>Eremurus spectabilis</i>
<u>Çobançöreği</u>	<i>Sedum sempervivoides</i>
<u>Çobançöreği</u>	<i>Sempervivum armenum</i> var. <i>armenum</i>
<u>Çobandürmeği</u>	<i>Sedum sempervivoides</i>
<u>Çobandürmeği</u>	<i>Sempervivum armenum</i> var. <i>armenum</i>
Çobankirpiği	<i>Achillea tenuifolia</i>
Çoğan	<i>Halanthium roseum</i>
<u>Çöl alması</u>	<i>Malus sylvestris</i> subsp. <i>orientalis</i> var. <i>orientalis</i>
<u>Çöl çayı</u>	<i>Marrubium parviflorum</i> subsp. <i>oligodon</i>
<u>Çöl çayı</u>	<i>Phlomis armeniaca</i>
Çöl çayı	<i>Salvia hydrangea</i>
Çöl çayı	<i>Salvia nemorosa</i>
<u>Çöl garpuzu</u>	<i>Capparis ovata</i> var. <i>herbacea</i>
<u>Çöl reyhanı</u>	<i>Ziziphora taurica</i> subsp. <i>taurica</i>
Dağ çayı	<i>Marrubium astracanicum</i> subsp. <i>astracanicum</i>
Dağ çayı	<i>Marrubium parviflorum</i> subsp. <i>oligodon</i>
<u>Dağ çayı</u>	<i>Stachys annua</i> subsp. <i>annua</i> var. <i>lycaonica</i>
Dağ çayı	<i>Stachys iberica</i> subsp. <i>georgica</i>
<u>Dağ çayı</u>	<i>Stachys iberica</i> subsp. <i>stenostacya</i>
Dağ çayı	<i>Stachys lavandulifolia</i> var. <i>lavandulifolia</i>
Dağ lalesi	<i>Anemone albana</i> subsp. <i>armena</i>
Dağ muşmulası	<i>Cotoneaster integerrimus</i>
<u>Dana soğanı</u>	<i>Allium akaka</i>
<u>Danagıran</u>	<i>Colchicum szovitsii</i> subsp. <i>szovitsii</i>
<u>Darhun</u>	<i>Artemisia austriaca</i>
<u>Dartul otu</u>	<i>Plantago atrata</i>
<u>Dartul otu</u>	<i>Plantago lanceolata</i>
<u>Daş gilası</u>	<i>Cotoneaster integerrimus</i>
<u>Daşkekiği</u>	<i>Teucrium polium</i>
Davşanotu	<i>Stipa pulcherrima</i> subsp. <i>crassiculmis</i>

Deli manda	<i>Chaerophyllum aureum</i>
<u>Deli patpat</u>	<i>Datura stramonium</i>
<u>Demir tikanı</u>	<i>Eryngium billardieri</i>
Devedabanı	<i>Arctium platylepis</i>
<u>Devedışı</u>	<i>Alhagi pseudalhagi</i>
<u>Dolaşgan</u>	<i>Convolvulus arvensis</i>
<u>Dolaşgan</u>	<i>Convolvulus scammonia</i>
Dombalan	<i>Scorzonera mollis</i> subsp. <i>szowitzii</i>
Ebemekmeği	<i>Malva neglecta</i>
Ebemkömeci	<i>Malva neglecta</i>
Ebucehilotu	<i>Calligonum polygonoides</i>
Elayaz	<i>Polygonum alpinum</i>
Elayız	<i>Polygonum alpinum</i>
Elma	<i>Malus sylvestris</i> subsp. <i>orientalis</i> var. <i>orientalis</i>
Ememkömeci	<i>Malva neglecta</i>
<u>Eşek çası</u>	<i>Prangos ferulacea</i>
<u>Eşek dikenı</u>	<i>Eryngium campestre</i> var. <i>virens</i>
Eşek dikenı	<i>Carduus nutans</i> subsp. <i>nutans</i>
<u>Eşek gürlü</u>	<i>Vicia sativa</i> subsp. <i>nigra</i> var. <i>nigra</i>
<u>Eşek kekiği</u>	<i>Origanum vulgare</i> subsp. <i>gracile</i>
<u>Eşek türpenği</u>	<i>Rapistrum rugosum</i>
Eşek yarpuzu	<i>Nepeta fissa</i>
Eşek yoncası	<i>Melilotus officinalis</i>
Eşek yoncası	<i>Trifolium ambiguum</i>
Eşek yoncası	<i>Trifolium pratense</i> var. <i>pratense</i>
Eşek yoncası	<i>Trifolium repens</i> var. <i>repens</i>
Eşek çası	<i>Ferula orientalis</i> subsp. <i>orientalis</i>
<u>Eşek kürlü</u>	<i>Lathyrus cicera</i>
Evelik	<i>Rumex crispus</i>
Evelik	<i>Rumex patientia</i>
Galatürpenk	<i>Bunias orientalis</i>
Galeme çiçeği	<i>Onobrychis atropatana</i>
Galeme çiçeği	<i>Onobrychis radiata</i>
<u>Gamış</u>	<i>Phragmites australis</i>
<u>Gangal</u>	<i>Onopordum acanthium</i>
<u>Ganteper</u>	<i>Cephalaria procera</i>
<u>Gara sakgız</u>	<i>Reichardia glauca</i>
<u>Garaağaç</u>	<i>Ulmus minor</i> subsp. <i>minor</i>
<u>Garaçalı</u>	<i>Rhamnus pallasii</i>
<u>Garagat</u>	<i>Cotoneaster integerrimus</i>
<u>Garagile</u>	<i>Silene alba</i> subsp. <i>divaricata</i>
Garağan	<i>Halostachys belangeriana</i>
Garahort	<i>Arctium platylepis</i>
Garayonca	<i>Medicago sativa</i> subsp. <i>sativa</i>
<u>Gavalak</u>	<i>Rheum ribes</i>
<u>Gavalat</u>	<i>Rheum ribes</i>

<u>Gaytaran</u>	<i>Thalictrum minus</i> var. <i>microphyllum</i>
<u>Gazangulpu</u>	<i>Jurinea moschus</i> subsp. <i>pinnatisecta</i>
Gazangulpu	<i>Salvia brachyantha</i>
Gazankulpu	<i>Salvia staminea</i>
Gazayağı	<i>Falcaria vulgaris</i>
<u>Gemiş</u>	<i>Phragmites australis</i>
<u>Gemeşo</u>	<i>Viburnum lantana</i>
Gemişek	<i>Viburnum lantana</i>
<u>Geven</u>	<i>Astragalus aureus</i>
<u>Geven</u>	<i>Astragalus lagurus</i>
Geven yoncası	<i>Astragalus latifolius</i>
<u>Gılıçotu</u>	<i>Plantago atrata</i>
<u>Gılıçotu</u>	<i>Plantago lanceolata</i>
<u>Gılıçotu</u>	<i>Plantago media</i>
<u>Gılıca</u>	<i>Rosa pulverulenta</i>
<u>Gımı</u>	<i>Anthriscus nemorosa</i>
<u>Gımı</u>	<i>Anthriscus sylvestris</i>
<u>Gımgımı</u>	<i>Anthriscus nemorosa</i>
<u>Gımgımı</u>	<i>Anthriscus sylvestris</i>
Gındırğa	<i>Iris spuria</i> subsp. <i>musulmanica</i>
Gırmızı bolu	<i>Ferula caspica</i>
Gırmızı pölük	<i>Ferula caspica</i>
<u>Gızbaldırı</u>	<i>Scorzonera suberosa</i> subsp. <i>suberosa</i>
<u>Gızmemesi</u>	<i>Iris caucasica</i> subsp. <i>caucasica</i>
<u>Gizirkan</u>	<i>Urtica dioica</i>
<u>Gohulu yavşan</u>	<i>Artemisia austriaca</i>
Gorulgan	<i>Onobrychis atropatana</i>
Gorulgan	<i>Onobrychis radiata</i>
<u>Gorulgan</u>	<i>Onobrychis vicifolia</i>
Gorunga	<i>Onobrychis stenostachya</i> subsp. <i>sosnowskyi</i>
Gorunga	<i>Onobrychis transcaucasica</i>
<u>Göybaş</u>	<i>Centaurea depressa</i>
<u>Gözmuncuğu çiçeği</u>	<i>Veronica orientalis</i>
<u>Gurmut</u>	<i>Crataegus aronia</i> var. <i>aronia</i>
<u>Gurmut</u>	<i>Crataegus meyeri</i>
<u>Gurtgulağı</u>	<i>Iris iberica</i> subsp. <i>elegantissima</i>
<u>Gurtsoğanı</u>	<i>Ornithogalum narbonense</i>
<u>Gurtsoğanı</u>	<i>Ornithogalum oligophyllum</i>
<u>Gurtsoğanı</u>	<i>Ornithogalum platyphyllum</i>
Guştubeh	<i>Polygonum alpinum</i>
<u>Gülçiçeği</u>	<i>Lathyrus rotundifolius</i> subsp. <i>miniatus</i>
<u>Gülçiçek</u>	<i>Alcea striata</i> subsp. <i>rufescens</i>
<u>Gülhatmi</u>	<i>Alcea striata</i> subsp. <i>rufescens</i>
<u>Gürül</u>	<i>Lathyrus cicera</i>
Gürül	<i>Lathyrus pallescens</i>
Gürül	<i>Lathyrus pratensis</i>

<u>Gürül</u>	<i>Lathyrus rotundifolius</i> subsp. <i>miniatus</i>
<u>Gürül</u>	<i>Lathyrus tuberosus</i>
<u>Gürül</u>	<i>Vicia cracca</i> subsp. <i>cracca</i>
<u>Gürül</u>	<i>Vicia sativa</i> subsp. <i>nigra</i> var. <i>nigra</i>
Hamurkesen dikenli	<i>Cirsium arvense</i> subsp. <i>vestitum</i>
Hapşuruk otu	<i>Taraxacum androssovii</i>
Hapşuruk otu	<i>Taraxacum fedtschenkoi</i>
Hapşuruk otu	<i>Taraxacum macrolepium</i>
<u>Haşhaş</u>	<i>Papaver lacerum</i>
Haşhaş	<i>Papaver orientale</i> var. <i>parviflora</i>
<u>Havot</u>	<i>Galium verum</i> subsp. <i>verum</i>
<u>Havotu</u>	<i>Galium tricornutum</i>
<u>Hemirkesen tikenli</u>	<i>Cirsium arvense</i> subsp. <i>vestitum</i>
<u>Hırıgürü</u>	<i>Lathyrus rotundifolius</i> subsp. <i>miniatus</i>
<u>Hırıgürü</u>	<i>Lathyrus tuberosus</i>
<u>Hol</u>	<i>Centaurea saligna</i>
<u>Horoztaşağı</u>	<i>Conringia orientalis</i>
Horuz pipiği	<i>Silene compacta</i>
<u>Hozan çiçeği</u>	<i>Anthemis cotula</i>
<u>Hurmut</u>	<i>Crataegus aronia</i> var. <i>aronia</i>
<u>Hurmut</u>	<i>Crataegus meyeri</i>
İlgin	<i>Tamarix smyrnensis</i>
İlgin	<i>Tamarix tetrandra</i>
Isırgan	<i>Urtica dioica</i>
İşgin	<i>Rheum ribes</i>
İğde	<i>Elaeagnus angustifolia</i>
İlan gürülü	<i>Lathyrus pratensis</i>
İlan tağı	<i>Lathyrus pratensis</i>
<u>İt soğanı</u>	<i>Allium scorodoprassum</i> subsp. <i>rotundum</i>
<u>İt üzerliği</u>	<i>Zygophyllum fabago</i>
İtburnu	<i>Rosa canina</i>
<u>Kahramankaytaran</u>	<i>Thalictrum minus</i> var. <i>microphyllum</i>
Kamış	<i>Phragmites australis</i>
Kar çiçeği	<i>Ranunculus kochii</i>
<u>Kara ot</u>	<i>Salvia nemorosa</i>
Karaağaç	<i>Ulmus minor</i> subsp. <i>minor</i>
<u>Karabaş otu</u>	<i>Salvia verticillata</i> subsp. <i>amasiaca</i>
<u>Karabaş otu</u>	<i>Salvia verticillata</i> subsp. <i>verticillata</i>
<u>Karaçalı</u>	<i>Rhamnus pallasii</i>
<u>Karakat</u>	<i>Cotoneaster integerrimus</i>
<u>Karayonca</u>	<i>Medicago sativa</i> subsp. <i>sativa</i>
<u>Kardelen</u>	<i>Puschkinia scilloides</i>
<u>Kaytaran</u>	<i>Thalictrum minus</i> var. <i>microphyllum</i>
Kazandele	<i>Atraphaxis spinosa</i>
<u>Kazankulpu</u>	<i>Jurinella moschus</i> subsp. <i>pinnatisecta</i>
Kazankulpu	<i>Salvia brachyantha</i>

Kazayağı	<i>Falcaria vulgaris</i>
<u>Keçi memesi</u>	<i>Cirsium rhizocephalum</i> subsp. <i>sinuatum</i>
Kekik	<i>Origanum vulgare</i> subsp. <i>gracile</i>
Kekik	<i>Thymus fallax</i>
Kekik	<i>Thymus kotschyanus</i> subsp. <i>glabrescens</i>
Kekik	<i>Thymus migricus</i>
Kekik	<i>Thymus praecox</i> subsp. <i>grossheimii</i> var. <i>grossheimii</i>
Kekik	<i>Thymus transcaucasicus</i>
<u>Kekire</u>	<i>Heracleum trachyloma</i>
<u>Keklikotu</u>	<i>Thymus fallax</i>
<u>Keklikotu</u>	<i>Thymus kotschyanus</i> subsp. <i>glabrescens</i>
<u>Keklikotu</u>	<i>Thymus migricus</i>
<u>Keklikotu</u>	<i>Thymus praecox</i> subsp. <i>grossheimii</i> var. <i>grossheimii</i>
<u>Keklikotu</u>	<i>Thymus transcaucasicus</i>
<u>Kekotu</u>	<i>Thymus fallax</i>
<u>Kekotu</u>	<i>Thymus kotschyanus</i> subsp. <i>glabrescens</i>
Kekotu	<i>Thymus migricus</i>
<u>Kekotu</u>	<i>Thymus praecox</i> subsp. <i>grossheimii</i> var. <i>grossheimii</i>
<u>Kekotu</u>	<i>Thymus transcaucasicus</i>
<u>Keküre</u>	<i>Heracleum trachyloma</i>
<u>Kelemekeşir</u>	<i>Malabaila dasyantha</i>
<u>Kelemekeşir</u>	<i>Malabaila secacul</i>
<u>Kelemekeşir</u>	<i>Pastinaca armena</i> subsp. <i>armena</i>
<u>Kelemenkeşir</u>	<i>Malabaila dasyantha</i>
<u>Kelemenkeşir</u>	<i>Malabaila secacul</i>
Kelemenkeşir	<i>Pastinaca armena</i> subsp. <i>armena</i>
<u>Kelemkeşir</u>	<i>Malabaila dasyantha</i>
<u>Kelemkeşir</u>	<i>Malabaila secacul</i>
<u>Kelemkeşir</u>	<i>Pastinaca armena</i> subsp. <i>armena</i>
<u>Kenger</u>	<i>Onopordum acanthium</i>
Kılıçotu	<i>Achillea biebersteinii</i>
<u>Kılıçotu</u>	<i>Plantago lanceolata</i>
<u>Kılıçotu</u>	<i>Plantago media</i>
<u>Kır kekiği</u>	<i>Origanum vulgare</i> subsp. <i>gracile</i>
<u>Kır papatyası</u>	<i>Tripleurospermum monticolum</i>
<u>Kır turşusu</u>	<i>Rumex acetosella</i>
Kır yoncası	<i>Hedysarum elegans</i>
Kırmızı bolu	<i>Ferula caspica</i>
Kızılca	<i>Beta corolliflora</i>
Kiriş	<i>Eremurus spectabilis</i>
<u>Kirit</u>	<i>Berberis crataegina</i>
<u>Kirit</u>	<i>Berberis vulgaris</i>
Kirpit	<i>Achillea tenuifolia</i>
<u>Koçkuzu</u>	<i>Geranium tuberosum</i> subsp. <i>tuberosum</i>
Koçotu	<i>Salvia hydrangea</i>
<u>Koşacı</u>	<i>Galium humifusum</i>

<u>Koşacı</u>	<i>Galium tricorutum</i>
Koyungözü	<i>Rosa pimpinellefolia</i>
<u>Köme turşusu</u>	<i>Rumex tuberosus</i> subsp. <i>horizontalis</i>
Köpürtgen	<i>Astragalus galegiformis</i>
Körülgen	<i>Onobrychis atropatana</i>
Körülgen	<i>Onobrychis radiata</i>
Körülgen	<i>Onobrychis stenostachya</i> subsp. <i>sosnowskyi</i>
Körülgen	<i>Onobrychis transcaucasica</i>
Körülgen	<i>Onobrychis viciifolia</i>
<u>Kötangoparan</u>	<i>Centaurea glastifolia</i>
Kurtkulağı	<i>Iris iberica</i> subsp. <i>elegantissima</i>
Kurtsoğanı	<i>Ornithogalum narbonense</i>
Kurtsoğanı	<i>Ornithogalum oligophyllum</i>
<u>Kurtsoğanı</u>	<i>Ornithogalum platyphyllum</i>
<u>Kuş eppeği</u>	<i>Capsella bursa-pastoris</i>
<u>Kuş turşusu</u>	<i>Rumex acetosella</i>
Kuş üzümü	<i>Chenopodium foliosum</i>
Kuşburnu	<i>Rosa canina</i>
<u>Kuşdili</u>	<i>Polygonum aviculare</i>
<u>Kuşdili</u>	<i>Polygonum cognatum</i>
<u>Kuşeppeği</u>	<i>Polygonum cognatum</i>
<u>Kürül</u>	<i>Lathyrus cicera</i>
Kürül	<i>Lathyrus pallescens</i>
<u>Lale</u>	<i>Papaver orientale</i> var. <i>parviflora</i>
<u>Lilipar</u>	<i>Caltha polypetala</i>
<u>Lulupar</u>	<i>Caltha polypetala</i>
<u>Lulpar</u>	<i>Caltha polypetala</i>
<u>Majak</u>	<i>Verbascum orephilum</i> var. <i>joannis</i>
<u>Majak</u>	<i>Verbascum speciosum</i>
<u>Maldili</u>	<i>Salvia aethiopsis</i>
<u>Maldili</u>	<i>Salvia limbata</i>
<u>Manda</u>	<i>Malabaila secacul</i>
<u>Mantarotu</u>	<i>Clematis orientalis</i>
Mayasılotu	<i>Ajuga chamaepitys</i> subsp. <i>chia</i> var. <i>chia</i>
Mayıs çiçeği	<i>Ranunculus kochii</i>
<u>Meleşöyüt</u>	<i>Asparagus persicus</i>
<u>Mereço</u>	<i>Asparagus persicus</i>
<u>Mereşöyüt</u>	<i>Asparagus persicus</i>
<u>Merze</u>	<i>Ziziphora clinopodioides</i>
<u>Merze</u>	<i>Ziziphora taurica</i> subsp. <i>taurica</i>
<u>Mide otu</u>	<i>Hypericum scabrum</i>
<u>Mundarça</u>	<i>Daphne oleoides</i> subsp. <i>kurdica</i>
<u>Mustafa çiçeği</u>	<i>Primula auriculata</i>
<u>Mustafa çiçeği</u>	<i>Ranunculus arvensis</i>
<u>Mustafa çiçeği</u>	<i>Ranunculus caucasicus</i> subsp. <i>subleiocarpus</i>
<u>Mustafa çiçeği</u>	<i>Ranunculus orephilus</i>

<u>Nezle otu</u>	<i>Anemone albana</i> subsp. <i>armena</i>
<u>Oğulotu</u>	<i>Centaurea depressa</i>
<u>Ormadere</u>	<i>Achillea biebersteinii</i>
<u>Ormadere</u>	<i>Tanacetum argyrophyllum</i> var. <i>argyrophyllum</i>
<u>Ormadere</u>	<i>Tanacetum chiliophyllum</i> var. <i>chiliophyllum</i>
<u>Ormaderen</u>	<i>Achillea biebersteinii</i>
<u>Oymadere</u>	<i>Achillea biebersteinii</i>
<u>Oymadere</u>	<i>Achillea millefolium</i> subsp. <i>millefolium</i>
<u>Öküzgulağı</u>	<i>Salvia aethiopsis</i>
<u>Öküzguyruğu</u>	<i>Leonurus glaucescens</i>
<u>Pamukotu</u>	<i>Clematis orientalis</i>
<u>Papakotu</u>	<i>Gladiolus atroviolaceus</i>
Papakotu	<i>Gladiolus kotschyamus</i>
Papatya	<i>Anthemis cotula</i>
Papatya	<i>Anthemis tinctoria</i> var. <i>pallida</i>
Papatya	<i>Anthemis tinctoria</i> var. <i>tinctoria</i>
Papatya	<i>Tripleurospermum monticolum</i>
Papatya	<i>Tripleurospermum parviflorum</i>
<u>Patpat</u>	<i>Hyoscyamus niger</i>
<u>Pencer</u>	<i>Polygonum bistorta</i> subsp. <i>bistorta</i>
<u>Perpatikanı</u>	<i>Centaurea cheiranthifolia</i> var. <i>cheiranthifolia</i>
Perpatikanı	<i>Centaurea cheiranthifolia</i> var. <i>purpurescens</i>
<u>Perpatyan</u>	<i>Centaurea cheiranthifolia</i> var. <i>cheiranthifolia</i>
Perpatyan	<i>Centaurea cheiranthifolia</i> var. <i>purpurescens</i>
<u>Pıçık</u>	<i>Cardamine uliginosa</i>
Pıtrak	<i>Turgenia latifolia</i>
<u>Pişik guyruğu</u>	<i>Echium vulgare</i>
<u>Pişik kulağı</u>	<i>Trifolium ambiguum</i>
<u>Pölük</u>	<i>Zosima absinthifolia</i>
Pung	<i>Mentha longifolia</i> subsp. <i>longifolia</i>
<u>Reyhan</u>	<i>Ziziphora clinopodioides</i>
Sakız	<i>Chondrilla juncea</i> var. <i>acantholepis</i>
<u>Salmanca</u>	<i>Chenopodium album</i> subsp. <i>album</i> var. <i>album</i>
<u>Salmanca</u>	<i>Chenopodium murale</i>
<u>Sancı otu</u>	<i>Scutellaria orientalis</i> subsp. <i>sosnowskyi</i>
Sancı otu	<i>Lotus corniculatus</i> var. <i>corniculatus</i>
<u>Sarı çadır</u>	<i>Prangos ferulacea</i>
Sarı çiçek	<i>Senecio vernalis</i>
<u>Sarı çiçek</u>	<i>Ranunculus arvensis</i>
Sarı çiçek	<i>Ranunculus oreophilus</i>
<u>Sarı ot</u>	<i>Reseda lutea</i> var. <i>lutea</i>
Sarı papatya	<i>Anthemis tinctoria</i> var. <i>tinctoria</i>
<u>Sarisormuk</u>	<i>Alkanna orientalis</i> var. <i>orientalis</i>
Sendel	<i>Tanacetum punctatum</i>
Sender	<i>Tanacetum punctatum</i>
<u>Sırk</u>	<i>Beta corolliflora</i>

Sığirguyruğu	<i>Verbascum agrimoniifolium</i> subsp. <i>agrimoniifolium</i>
Sığirguyruğu	<i>Verbascum orephilum</i> var. <i>joannis</i>
Sığirguyruğu	<i>Verbascum speciosum</i>
Sığirguyruğu	<i>Onosma argentatum</i>
Sığirguyruğu	<i>Verbascum agrimoniifolium</i> subsp. <i>agrimoniifolium</i>
<u>Sığirguyruğu</u>	<i>Verbascum orephilum</i> var. <i>joannis</i>
<u>Sığirguyruğu</u>	<i>Verbascum speciosum</i>
Silim soğanı	<i>Allium armenum</i>
<u>Silim soğanı</u>	<i>Allium atrovioleaceum</i>
<u>Silim soğanı</u>	<i>Allium cardiostemon</i>
<u>Silim soğanı</u>	<i>Allium flavum</i> subsp. <i>flavum</i> var. <i>flavum</i>
<u>Silim soğanı</u>	<i>Allium scorodoprassum</i> subsp. <i>rotundum</i>
<u>Sorma</u>	<i>Alkanna orientalis</i> var. <i>orientalis</i>
<u>Sorma</u>	<i>Echium italicum</i>
<u>Sorma</u>	<i>Echium vulgare</i>
Sorma	<i>Nonea macrosperma</i>
<u>Sorma</u>	<i>Nonea pulla</i> subsp. <i>scabrisquamata</i>
Sorma	<i>Nonea stenosen</i>
Sorma	<i>Onosma argentatum</i>
Sorma	<i>Onosma bornmuelleri</i>
Sorma	<i>Onosma nigricaulis</i>
<u>Sorma</u>	<i>Pedicularis comosa</i> var. <i>sibthorpii</i>
<u>Sormuk</u>	<i>Alkanna orientalis</i> var. <i>orientalis</i>
<u>Sormuk</u>	<i>Echium italicum</i>
<u>Sormuk</u>	<i>Echium vulgare</i>
Sormuk	<i>Nonea macrosperma</i>
<u>Sormuk</u>	<i>Nonea pulla</i> subsp. <i>scabrisquamata</i>
Sormuk	<i>Nonea stenosen</i>
Sormuk	<i>Onosma argentatum</i>
Sormuk	<i>Onosma bornmuelleri</i>
Sormuk	<i>Onosma nigricaulis</i>
<u>Sormuk</u>	<i>Pedicularis comosa</i> var. <i>sibthorpii</i>
<u>Su dikenli</u>	<i>Cirsium simplex</i> subsp. <i>armenum</i>
<u>Su teresi</u>	<i>Cardamine uliginosa</i>
<u>Süpürge otu</u>	<i>Descurainia sophia</i>
Süpürge otu	<i>Thlaspi arvense</i>
Süpürge otu	<i>Asyneuma rigidum</i> subsp. <i>rigidum</i>
Süpürge otu	<i>Asyneuma virgatum</i> subsp. <i>virgatum</i>
Süpürge otu	<i>Scabiosa argentea</i>
Süpürge yavşanı	<i>Artemisia santonicum</i>
Sütlü	<i>Euphorbia armena</i>
Sütlü ot	<i>Euphorbia armena</i>
Sütlü ot	<i>Euphorbia macroclada</i>
Sütlü ot	<i>Euphorbia seguieriana</i> subsp. <i>seguieriana</i>
Sütlübiyan	<i>Euphorbia armena</i>
<u>Sütlübiyan</u>	<i>Euphorbia macroclada</i>

<u>Sütlübiyan</u>	<i>Euphorbia seguieriana</i> subsp. <i>seguieriana</i>
Sütlüyen	<i>Euphorbia armena</i>
Sütlüyen	<i>Euphorbia macroclada</i>
Sütlüyen	<i>Euphorbia seguieriana</i> subsp. <i>seguieriana</i>
<u>Şeker tikanı</u>	<i>Carduus nutans</i> subsp. <i>nutans</i>
<u>Şetere</u>	<i>Fumaria asepala</i>
<u>Şetere</u>	<i>Fumaria microcarpa</i>
Şirinbiyan	<i>Glycyrrhiza glabra</i> var. <i>glabra</i>
Şoran	<i>Halanthium roseum</i>
<u>Taş turşusu</u>	<i>Rumex scutatus</i>
Tavşan topuğu	<i>Geranium stepporum</i>
Tavşantopu	<i>Geranium stepporum</i>
<u>Tavşantopu</u>	<i>Geranium tuberosum</i> subsp. <i>tuberosum</i>
<u>Teke sakalı</u>	<i>Prangos ferulacea</i>
<u>Tere</u>	<i>Cardamine uliginosa</i>
Tere	<i>Lepidium sativum</i> subsp. <i>sativum</i>
<u>Tere otu</u>	<i>Lepidium vesicarium</i>
Topuz	<i>Echinops pungens</i> var. <i>pungens</i>
Turşu	<i>Rumex tuberosus</i> subsp. <i>horizontalis</i>
<u>Tut</u>	<i>Trifolium spadiceum</i>
<u>Türpek</u>	<i>Rapistrum rugosum</i>
<u>Türpenk</u>	<i>Diplotaxis tenuifolia</i>
<u>Türpenk</u>	<i>Rapistrum rugosum</i>
Unluca	<i>Chenopodium album</i> subsp. <i>album</i> var. <i>album</i>
<u>Unluca</u>	<i>Chenopodium murale</i>
<u>Üçkulak otu</u>	<i>Trifolium ambiguum</i>
<u>Üçkulak otu</u>	<i>Trifolium pratense</i> var. <i>pretense</i>
<u>Üçkulak otu</u>	<i>Trifolium repens</i> var. <i>repens</i>
Üçkulak otu	<i>Trifolium trichocephalum</i>
Üzerlik	<i>Peganum harmala</i>
<u>Üzüm</u>	<i>Trifolium campestre</i>
<u>Üzüm</u>	<i>Trifolium spadiceum</i>
<u>Yaban kekiği</u>	<i>Origanum vulgare</i> subsp. <i>gracile</i>
Yabani gorunga	<i>Onobrychis stenostachya</i> subsp. <i>sosnowskyi</i>
Yabani gorunga	<i>Onobrychis transcaucasica</i>
<u>Yabani ıspanak</u>	<i>Beta corolliflora</i>
Yabani sarımsak	<i>Allium atroviolaceum</i>
Yağlıca	<i>Bellevalia forniculata</i>
Yağlıca	<i>Bellevalia sarmatica</i>
<u>Yara otu</u>	<i>Ranunculus arvensis</i>
<u>Yara otu</u>	<i>Ranunculus caucasicus</i> subsp. <i>subleiocarpus</i>
Yarpız	<i>Mentha longifolia</i> subsp. <i>longifolia</i>
Yarpuz	<i>Mentha longifolia</i> subsp. <i>longifolia</i>
<u>Yavşan</u>	<i>Achillea millefolium</i> subsp. <i>millefolium</i>
Yavşan	<i>Artemisia absinthium</i>
Yavşan	<i>Artemisia chamaemellifolia</i>

Yavşan	<i>Tanacetum chiliophyllum</i> var. <i>chiliophyllum</i>
Yayla çiçeği	<i>Helichrysum arenarium</i> subsp. <i>rubicundum</i>
<u>Yayla çiçeği</u>	<i>Helichrysum pallasii</i>
Yayla çiçeği	<i>Helichrysum plicatum</i> subsp. <i>plicatum</i>
<u>Yayla gülü</u>	<i>Helichrysum arenarium</i> subsp. <i>rubicundum</i>
Yazkiş otu	<i>Euphorbia armena</i>
Yel otu	<i>Sobolewsia clavata</i>
<u>Yelmik</u>	<i>Scorzonera cana</i> var. <i>jacquiniana</i>
<u>Yelmik</u>	<i>Scorzonera laciniata</i> subsp. <i>laciniata</i>
Yelmik	<i>Scorzonera suberosa</i> subsp. <i>suberosa</i>
<u>Yemişen</u>	<i>Rosa hemisphaerica</i>
<u>Yemlik</u>	<i>Scorzonera cana</i> var. <i>jacquiniana</i>
Yemlik	<i>Scorzonera laciniata</i> subsp. <i>laciniata</i>
Yemlik	<i>Scorzonera suberosa</i> subsp. <i>suberosa</i>
Yemlik	<i>Tragopogon dubius</i>
Yer elması	<i>Geranium stepporum</i>
Yeyili çiçek	<i>Primula auriculata</i>
Yılan hırığürüsü	<i>Lathyrus pratensis</i>
<u>Yılan kavunu</u>	<i>Capparis ovata</i> var. <i>herbacea</i>
<u>Yılan yemişi</u>	<i>Capparis ovata</i> var. <i>herbacea</i>
Yonca	<i>Astragalus declinatus</i>
Yonca	<i>Astragalus halicacabus</i>
Yonca	<i>Astragalus hyalolepis</i>
Yonca	<i>Astragalus jodostachys</i>
Yonca	<i>Astragalus mollis</i>
Yonca	<i>Astragalus ornithopodioides</i>
Yonca	<i>Astragalus stevenianus</i> var. <i>stevenianus</i>
Yonca	<i>Astragalus tigridis</i>
Yonca	<i>Astragalus viciifolius</i>
Yonca	<i>Coronilla orientalis</i> var. <i>orientalis</i>
<u>Yonca</u>	<i>Coronilla varia</i> subsp. <i>varia</i>
Yonca	<i>Hedysarum elegans</i>
Yonca	<i>Lotus corniculatus</i> var. <i>corniculatus</i>
Yonca	<i>Medicago lupulina</i>
Yonca	<i>Medicago minima</i> var. <i>minima</i>
Yonca	<i>Medicago papillosa</i>
Yonca	<i>Melilotus officinalis</i>
Yonca	<i>Trifolium trichocephalum</i>
Zeze	<i>Taraxacum androssovii</i>
Zeze	<i>Taraxacum fedtschenkoi</i>
Zeze	<i>Taraxacum macrolepium</i>
<u>Zire</u>	<i>Anthriscus nemorosa</i>
<u>Zire</u>	<i>Anthriscus sylvestris</i>
<u>Zirineç</u>	<i>Berberis crataegina</i>
<u>Zirineç</u>	<i>Berberis vulgaris</i>

5.8. Kullanılışı Olan Endemik ve Tehlike Altındaki Bitkiler

Yörede kullanılışı olan 16 takson endemik (Tablo 5-10), 24 takson Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'nda LC (13 takson) ve VU (11 takson) tehlike kategorisindedir (Tablo 5-11). 2 takson ise Bern sözleşmesi ek II'de yer almaktadır.

Tablo 5-10'da kullanılışı olan endemik bitki taksonları alfabetik olarak sıralanmıştır.

Tablo-5-10: Endemik Bitki Taksonları

<i>Acantholimon calvertii</i>	<i>Onobrychis stenostachya</i> subsp. <i>sosnowskyi</i>
<i>Allium armenum</i>	<i>Onosma argentatum</i>
<i>Astragalus halicacabus</i>	<i>Onosma bornmuelleri</i>
<i>Bellevalia forniculata</i>	<i>Onosma nigricaula</i>
<i>Centaurea saligna</i>	<i>Phlomis armeniaca</i>
<i>Isatis candolleana</i>	<i>Sempervivum armenum</i> var. <i>armenum</i>
<i>Marrubium parviflorum</i> subsp. <i>oligodon</i>	<i>Tripleurospermum monticolum</i>
<i>Nonea macrosperma</i>	
<i>Nonea stenosolen</i>	

Tablo 5-11'de kullanılışı olan farklı tehlike kategorilerindeki bitkiler alfabetik olarak sıralanmıştır. Tehlike kategorilerinin açıklaması şu şekildedir;

LC: Düşük tehdit altında.

VU: Zarar görebilir.

Tablo 5-11: Bitkilerin Tehlike Kategorileri

Bilimsel İsmi	Tehlike Kategorisi
<i>Acantholimon caryophyllaceum</i> subsp. <i>caryophyllaceum</i>	LC
<i>Allium armenum</i>	LC
<i>Bellevalia forniculata</i>	LC
<i>Centaurea cheiranthifolia</i> var. <i>purpurescens</i>	VU
<i>Centaurea saligna</i>	LC
<i>Cymbocarpum anethoides</i>	VU
<i>Ferula caspica</i>	VU
<i>Ferula orientalis</i> subsp. <i>orientalis</i>	LC
<i>Ferula rigidula</i> subsp. <i>rigidula</i>	LC
<i>Halanthium roseum</i>	VU
<i>Heracleum trachyloma</i>	VU
<i>Iris caucasica</i> subsp. <i>caucasica</i>	VU
<i>Isatis candolleana</i>	LC
<i>Marrubium parviflorum</i> subsp. <i>oligodon</i>	LC

<i>Nonea macrosperma</i>	LC
<i>Nonea stenolen</i>	LC
<i>Onobrychis stenostachya</i> subsp. <i>sosnowskyi</i>	VU
<i>Onosma argentatum</i>	VU
<i>Onosma bornmuelleri</i>	LC
<i>Onosma nigricaula</i>	VU
<i>Sempervivum armenum</i> var. <i>armenum</i>	LC
<i>Taraxacum fedtschenkoii</i>	VU
<i>Thymus transcaucasicus</i>	VU
<i>Tripleurospermum monticolum</i>	LC

Typha minima var. *minima* ve *Ferula orientalis* subsp. *orientalis* taksonları ise Bern sözleşmesi ek II’de yer almaktadır (114).

Yörede endemik ve tehlike kategorilerindeki bitkiler çok yaygın olarak kullanıldığı için ve bu bitkilerin genellikle otlatma meralarında yetiştikleri için kullanımlarında dikkat edilmesi ve halkın bu konuda bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

5.9. En Fazla Kullanılan Familya ve Cinslerin Değerlendirilmesi

Yörede kullanımı olan bitkilerden en çok takson ile temsil edilen ilk on familya Tablo 5-12'de gösterilmiştir. Yörede en fazla kullanımı olan familyalar Asteraceae, Fabaceae ve Lamiaceae'dir. Asteraceae daha çok gıda ve tıbbi amaçla, Fabaceae hayvan yemi ve tıbbi amaçla, Lamiaceae ise tıbbi ve gıda amacıyla kullanılmaktadır.

Tablo 5-12: Yörede en çok kullanılan ilk 10 familya

Sıra Nu.	Familya Adı	Takson Sayısı
1	Asteraceae	50
2	Fabaceae	43
3	Lamiaceae	29
4	Apiaceae	19
5	Liliaceae	18
6	Brassicaceae	13
7	Polygonaceae	13
8	Boraginaceae	12
9	Rosaceae	9
10	Ranunculaceae	8

Yörede kullanımı olan bitkilerden en çok takson ile temsil edilen ilk on cins ise Tablo 5-13'de gösterilmiştir. Yörede en çok kullanılan cinslerden *Astragalus* hayvan yemi, *Salvia* tıbbi, *Allium* gıda ve tıbbi, *Centaurea* gıda ve tıbbi, *Trifolium* hayvan yemi ve gıda olarak kullanılmaktadır.

Tablo 5-13: En çok taksonla temsil edilen ilk 10 cins

Sıra Nu.	Cins Adı	Takson Sayısı
1	<i>Astragalus</i>	13
2	<i>Salvia</i>	8
3	<i>Allium</i>	6
4	<i>Centaurea</i>	6
5	<i>Trifolium</i>	6
6	<i>Lathyrus</i>	5
7	<i>Onobrychis</i>	5
8	<i>Polygonum</i>	5
9	<i>Rumex</i>	5
10	<i>Thymus</i>	5

5.10. Kullanımı Olan Bitkiler Hakkında Öneriler

Araştırma yapılan yörede tarım arazilerinde bilinçsizce zirai ilaç kullanımı ve aşırı otlatma sebebiyle bir çok bitkinin yok olmakta olduğu gözlemlenmiştir. Hatta bir çok köylü 5-10 yıl önce köylerinde daha fazla doğal bitki bulunduğunu, yaptıkları zirai ilaçlama sebebiyle bu bitkilerin yayılışının ve çeşitliliğinin çok fazla azaldığı, bazı kullandıkları doğal bitkilerin ise yok olduğunu söylemektedirler.

Yörede hayvan otlatma sebebiyle de bitkiler çok fazla tehdit altındadır. Meralar bilinçsizce otlatıldığı için yöre insanı hem hayvanlarından istedikleri verimi alamamakta hem de yörenin doğal bitki zenginliğini yok etmektedir. Bu konuda ilde yeni kurulan ziraat fakültesine büyük görevler düşmektedir.

Iğdır ilinin büyük bir kısmı tuzcul topraklarla kaplıdır. Bu tuzcul bitkilerin bir çoğu hava kirliliğinde belirleyici rol oynamaktadır. Ayrıca yörede tuzcul bitkiler hayvan yemi ve yakacak da olarak kullanılmaktadır. Yöredeki tuzcul bitkilerin ekonomik değerleri konusunda çalışmalar yapılmalı ve giderek kuraklığa dönüşen dünyamızda bu bitkilerin kullanımlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Yörede bazı arazi sahiplerinin Aras vadisi'ndeki doğal tuzcul alanları ıslah ettiği gözlemlenmiştir ve bunların da önüne geçilmesi, bu alanların korunması gerekmektedir.

Yörede tedavi amacıyla çok fazla kullanılan *Achillea tenuifolia* türü ile ilgili bir bilimsel çalışmaya ülkemizde rastlanmamıştır, fakat yörede oldukça yaygın olarak kullanılmakta olan tür İran'dan toplanarak yapılmış kimyasal araştırmada bitkinin bir çok *Achillea* türünden çok zengin uçucu yağa sahip olduğu saptanmıştır (39). Bitkinin keskin ve hoş kokusundan uçucu yağ bakımından ne denli zengin olduğu anlaşılmaktadır. Bu bitki hakkında ülkemizde kimyasal ve farmakolojik araştırmalar yapılmalıdır. Bu bitkinin kültüre alınması ile ve ülkemize ve yöre insanına ekonomik açıdan katkı sağlanabilir. Ayrıca yörede tıbbi amaçla yaygın olarak kullanılan ve uçucu yağ bakımından oldukça zengin olan *Salvia hydrangea* türünün kültürü yapılarak kullanımı ülke çapında yaygınlaştırılabilir. Bu iki tür yörede doğadan çok fazla miktarda toplandığı ve semt pazarlarında da satıldığı için bu bitkilerin kültüre alınarak kullanılmaları önerilmektedir.

Yörede çok fazla gösterişli çiçekli geofitler bulunmaktadır. Bunlardan özellikle *Bellevalia forniculata* türü çok güzel bir endemik bitkidir. Bu bitki ve diğer gösterişli

çiçekli geofitlerden *Puschkinia scilloides*, *Scilla siberica* subsp. *armena* taksonları kültüre alınarak çiçekçilikte kullanılabilir ve yöre halkına bir gelir sağlanabilir.

Yörede temizleyici ve yumuşatıcı olarak kullanılan *Halanthium roseum* türü hakkında kimyasal araştırmalar yapılmalı ve bu bitkiden kültüre alınarak faydalanmamız sağlanmalıdır. Yörede bu bitkinin kullanımı günümüzde hemen hemen terk edilmiştir, sadece yaşlı kişiler bilmekte ve tanımaktadır.

Çalışma sonucunda ilin bitki örtüsünün halk tarafından tıbbi, gıda, hayvan yemi, yakacak, kültürel gibi amaçlarla kullanımının oldukça yaygın olduğu görülmüş ve doğal bitkilerin kullanımları ile ilgili etnobotanik alanına bir çok yeni bitki, yeni kullanımlar ve yöresel isimler kazandırılmıştır. Iğdır ilinde daha önce bu şekilde kapsamlı bir etnobotanik çalışma yapılmadığı için çalışmamız yörenin bitkilerinin ve kaybolmaya yüz tutmuş bitkilerle ilgili bilgilerinin kayıt altına alınmasını sağlamıştır, bu sayede bu bilgiler gelecek kuşaklara aktarılabilir.

KAYNAKLAR

- 1 Abay G, Kılıç A. Pürenbeleni ve Yanıktepe (Mersin) Yörelerindeki Bazı Bitkilerin Yöresel Adları ve Etnobotanik Özellikleri. *Ot Sistemik Botanik Dergisi* 2001; **8**(2): 97-104.
- 2 Aбышев AZ, Denisenko PP, Kostyuchenko NP, Anisimova OS, Ermakov EI, Sheinker YS. Pranferin-A new coumarin from roots of *Prangos ferulacea*. *Chemistry of Natural Compounds* 1970; **6**(6): 689-692
- 3 Akalın E. Tekirdağ İlinde İlaç ve Gıda Olarak Kullanılan Yabani Bitkiler. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 1993.
- 4 Akgül A. Midyat (Mardin) civarında Etnobotanik. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, İzmir. 2008.
- 5 Alexiades MN. Ethnobotany in the third millennium: Expectations and unresolved issues. *Delpinoa* 2003; **45**: 15-28.
- 6 Alparslan DF. Babaeski (Kırklareli) Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 2003.
- 7 Altundağ Z. *Yeni İl İğdır*. İğdır: Cumhuriyet Cad. Yıldız Ticaret; 1992.
- 8 Arslan A. Ege Bölgesi Bazı Halk İlaçları Üzerinde Etnofarmakognozik Bir Değerlendirme. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmakognozi Anabilim Dalı, İstanbul. 2002.
- 9 Arslan Ö. Dereli (Giresun) Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 2005.
- 10 Bağcı Y. Aladağlar (Yahyalı, Kayseri) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri. *Ot Sistemik Botanik Dergisi* 2000; **7**(1): 89-94.
- 11 Balos MM. Zeytinbahçe İle Akarçay Arasında Kalan (Birecik) Bölgenin Florası ve Etnobotanik Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Şanlıurfa. 2007.
- 12 Barnes J, Anderson LA, Phillipson D. *Herbal Medicines*. 2th ed. London: Pharmaceutical Press; 2002.

- 13 Başer KHC, Özek T, Demirci B, Kürkçüoğlu M, Aytaç Z, Duman H. Composition of the essential oils of *Zosima absinthifolia* (Vent.) Link and *Ferula elaeochyrtis* Korovin from Turkey. *Flavour and Fragrance Journal* 2000; **15**(6): 371-372.
- 14 Başer KHC, Ermin N, Adıgüzel N, Aytaç Z. Composition of the essential oil of *Prangos ferulacea* (L.) Lindl. *Journal of Essential Oil Research*. 1996; **8**(3): 297-298.
- 15 Baytop A. *Botanik Kılavuzu İngilizce-Türkçe*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yayınları, No: 70; 1998.
- 16 Baytop T, Baytop A, Mat A, Sun S. *Türkiye'de Zehirli Bitkiler, Bitki Zehirlenmeleri ve Tedavi Yöntemleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 3560; 1989.
- 17 Baytop T. *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Türk Dil Kurumu Yayınları; 1994.
- 18 Baytop T. *Türkiye'de Bitkiler İle Tedavi*. 2. baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri Ltd. Şti. Tayf Ofset Baskı; 1999.
- 19 Blumenthal M, Goldberg A, Brinckmann J editors. *Herbal Medicine*. Newton: Integrative Medicine Communications; 2000.
- 20 Bos R, Koulman A, Woerdenbag HJ, Quax WJ, Pras N. Volatile components from *Anthriscus sylvestris* (L.) Hoffm. *Journal of Chromatography A* 2002; **966**(1-2): 233-238
- 21 Bulut G, Tuzlacı E. *Bozcaada'nın Çiçekleri ve Yararlı Bitkileri*. İstanbul: Ebat Matbaası, Alibeyköy; 2009.
- 22 Bulut Y. Manavgat (Antalya) Yöresinin Faydalı Bitkileri. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Isparta. 2006
- 23 Buyruk H. *Tarihi ve Kültürel Varlıklarıyla Iğdır*. Iğdır: Iğdır Belediyesi Kültür Yayınları No:2, 2006.
- 24 Costea M, Weaver, S, Tardif FJ. The biology of Canadian weeds. 130. *Amaranthus retroflexus* L., *A. powellii* S.Watson and *A. hybridus* L. *Can. J. Plant Sci.* 2003; **84**: 631-668
- 25 Cotton CM. *Ethnobotany: Principles and Applications*. London: Wiley; 1996.
- 26 Çalış İ, Ersöz T, Taşdemir D, Rüedi P. Two phenylpropanoid glycosides from *Leonurus glaucescens*. *Phytochemistry* 1992; **31**(1): 357-359.

- 27 Çelik S., Karabacak E., Uysal İ. Plants have been Collected from Mythological Kazdağı (Mt. Ida) National Park, West Turkey by Turkmens and their Folk, Cultural and Social Uses. *European Journal of Scientific Research* 2008; **4**:835-843
- 28 Çolak AH, Sorger F. *Türkiye Çiçekleri*. 2. baskı. Ankara: Lazer Ofset Matbaa Tesisleri San. ve Tic. Ltd. Şti; 2004.
- 29 Çubukçu B, Atay M, Sarıyar G, Özhatay N. Aydın İli Halk İlaçları. *Geleneksel ve Folklorik Droglar Dergisi* 1994; 1(1): 1-58
- 30 Çubukçu B, Meriçli AH, Mat A, Sarıyar G, Sütlüpinar N, Meriçli F. *Fitoterapi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını; 2002.
- 31 Davis PH et al. *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*. Vol. 1-9, Edinburgh: University Press; 1965-1985.
- 32 Davis PH, Mill RR, Tan K. *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*. Vol. 10 (Suplement I), Edinburgh: University Press; 1988.
- 33 Demirezer LÖ, editör. *Tedavide Kullanılan Bitkiler "FFD Monografaları"*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2007.
- 34 Dewick PM. *Medicinal Natural Products*. UK: Wiley; 2002.
- 35 Dietz H, Winterhalter P. Phytotoxic constituents from *Bunias orientalis* leaves. *Phytochemistry* 1996; **42**(4): 1005-1010.
- 36 Doğan Y, Başlar S, Mert H.H., Ay G. Plants Used As Natural Dye Sources In Turkey. *Economic Botany* 2003; **57**(4): 442-453.
- 37 Doğan Y, Başlar S, Mert H.H., Ay G. The Use of Wild Edible Plants In Western and Central Anatolia (Turkey). *Economic Botany* 2004; **58**(4): 684-690.
- 38 Doğanoglu Ö. Yenisarbademli-Isparta Yöresindeki Doğal Faydalı Bitkiler Üzerine Araştırmalar. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Isparta. 2004.
- 39 Dokhani S, Cottrell T, Khajeddin J, Mazza G. Analysis of Aroma and Phenolic Components of Selected Achillea Species. *Plant Food for Human Nutrition* 2005; **60**:55-62
- 40 Ekim T, Koyuncu M, Vural M, Duman H, Adıgüzel N. *Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı (Eğrelti ve Tohumlu Bitkiler)*. Ankara: Barışcan Ofset; 2000.
- 41 Elçi B, Erik S. Güdül (Ankara) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri. *Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi* 2006; **26**(2): 57-64.

- 42 Elsohly HN, El-Feraly FS, Joshi AS, Walker LA. Antiviral flavonoids from *Alkanna orientalis*. *Planta Medica* 1997; **63**(4): 384.
- 43 Emre G. Bayramiç (Çanakkale) Yöresinde Etnobotanik Araştırmalar. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 2008.
- 44 Emre G. Ezine (Çanakkale) Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 2003.
- 45 Erik S, Tarıkahya B. Türkiye Florası Üzerine. *Kebikeç* 2004; **17**: 139-159
- 46 Erken S, Malyer H, Demirci F, Demirci B, Başer KHC. Chemical investigations on some *Hypericum* species growing in Turkey-I. *Chemistry of Natural Compounds* 2001; **37**(5): 434-438.
- 47 Erol MK, Tuzlacı E. Turkish Folk Medicinal Plants. Part II: Eğirdir (Isparta). *Fitoterapia* 1999; **70**: 593-610.
- 48 Erol MK. Eğirdir (Isparta) Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 1995
- 49 Ertuğ F. An Ethnobotanical Study In Central Anatolia (Turkey). *Economic Botany* 2000; **54**(2): 155-182.
- 50 Ertuğ F. Bodrum Yöresi Halk Tıbbında Yararlanılan Bitkiler. İçinde 14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı (29-31 Mayıs, 2002, Eskişehir) Bildiri Kitabı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi; 2004, 76-93.
- 51 Ertuğ F. Plants Used in Domestic Handicrafts in Central Turkey. *Ot Sistematik Botanik Dergisi* 1999; **6**(2): 57-68.
- 52 Ertuğ F. Wild Edible Plants of the Bodrum Area (Muğla, Turkey) *Tr. J. Bot.* 2004; **28**: 161-174.
- 53 Eryaşar P. Gönen (Balıkesir) Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 1998.
- 54 Esmaeili A, Rustaiyan A, Nadimi M, Masoudi S, Tadavon F, Sedaghat S, Ebrahimpur N, Haiyzadeh E. Volatile constituents of *Centaurea depressa* M.B. and *Carduus pycnocephalus* L. two *Compositae* herbs Wilg in Iran. *The Journal of Essential Research* 2005; **17**(5): 539-541.

- 55 Everest A, Öztürk E. Focusing On The ethnobotanical uses of plants in Mersin and Adana provinces (Turkey). *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 2005; **6**(1): 1-6.
- 56 Ezer N, Arısan ÖM. Folk Medicines In Merzifon (Amasya, Turkey). *Turkish Journal of Botany* 2006; **30**: 223-230.
- 57 Fenercioğlu E. Şile (İstanbul) Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 1997.
- 58 Formisano C, Mignola E, Rigano D, Senatore F, Arnold NA, Bruno M ve ark. Constituents of leaves and flowers of *Helichrysum pallasii* (Spreng.) Ledeb. Growing Wild in Lebanon. *J Med Food* 2009; **12**(1) 203-207.
- 59 Fujita T, Sezik E, Tabata M, Yeşilada E, Honda G et al. Traditional medicine in Turkey VII. folk medicine in Middle and West Black Sea Regions. *Economic Botany* 1995; **49**(4): 406-422.
- 60 Genç Ecevit G, Özhatay N. An Ethnobotanical Study from European Part of İstanbul (Çatalca) I. *Journal of Faculty of Pharmacy of Istanbul University* 2004; **37**:(1) 67-74.
- 61 Genç Ecevit G, Özhatay N. An Ethnobotanical Study in Çatalca (European Part of İstanbul) II. *Turkish Journal of Pharmaceutical Sciences* 2006; **3**:(2) 73-89.
- 62 Gençay A. Cizre (Şanlıurfa)'nin Etnobotanik Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Van. 2007.
- 63 Gonnet JF. Individual variation of flavonoid glycosides in *Chaerophyllum aureum* *Biochemical Systematics and Ecology* 1985; **13**:(3) 313-317.
- 64 Gören N, Jakupovic J, Topal S. Sesquiterpene lactones with antibacterial activity from *Tanacetum argyrophyllum* var. *argyrophyllum*. *Phytochemistry* 1990; **29**(5): 1467-1469.
- 65 Gören N, Tahtasakal E. Sesquiterpenes of *Tanacetum chiliophyllum* var. *heimerlei*. *Phytochemistry* 1993; **34**(4): 1071-1073.
- 66 Gümüş İ. Ağrı Yöresinde Yetişen Bazı Faydalı Bitkilerin Yerel Adları ve Kullanılışları. *Turkish Journal of Botany* 1994; **18**: 107-112.
- 67 Güner A, Özhatay N, Ekim T, Başer KHC. *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*. Vol 11 (Supplement II). Edinburg: University Press; 2000.

- 68 Güner İ. *İlimiz Iğdır*. Iğdır: Milli Eğitim Koruma ve Yaşatma Derneği Yayınları, Yayın No:1. 1992.
- 69 Gürhan G, Ezer N. Halk Arasında Hemoroit Tedavisinde Kullanılan Bitkiler-I. *Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi* 2004; **24**(1): 37-55.
- 70 Güvenalp Z., Çakır A., Harmandar M., Gleispach H. The essential oils of *Artemisia austriaca* Jacq. and *Artemisia spicigera* C.Koch. from Turkey. *Flavour and Fragrance Journal*. 1998; **13**(1): 26-28.
- 71 Heimler D, Isolani L, Vignolini P, Tombelli S, Romani A. Polyphenol content and antioxidative activity in some species of freshly consumed salads. *Journal of Agriculture and Food Chemistry* 2007; **55**(5): 1724-1729.
- 72 Honda G, Yeşilada E, Tabata M, Sezik E, Fujita T, Takeda Y ve ark. Traditional medicine in Turkey VI. folk medicine in West Anatolia: Afyon, Kütahya, Denizli, Muğla, Aydın Provinces. *Journal of Ethnopharmacology* 1996; **53**: 75-87.
- 73 Hosseinimehr SJ, Pourmorad F, Shahabimajd N, Shahrbandy K, and Hosseinzahed R., In vitro antioxidant activity of *Polygonium hyrcanicum*, *Centaurea depressa*, *Sambucus ebulus*, *Mentha spicata* and *Phytolacca americana*. *Pakistan Journal of Biological Sciences* 2007; **10**(4): 637-649
- 74 Iğdır Valiliği. <http://www.igdir.gov.tr> Ziyaret tarihi 12.05.2009
- 75 Iğdır Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. *Iğdır Kültür ve Turizm Envanteri*. 2008 Punto Tasarım; Ankara.
- 76 Işık S, Gönüz A, Arslan Ü, Öztürk M. Afyon (Türkiye) İlindeki Bazı Türlerin Etnobotanik Özellikleri. *Ot Sistemik Botanik Dergisi* 1995; **2**(1): 161-166.
- 77 Işık Ş, AYTEKİN F, YEŞİLADA E, YILDIRIMLI Ş. Anadolu'da Halk Arasında Bitkilerin Kullanılış Amaçları Üzerinde Etnobotanik Bir Çalışma. İçinde 14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı (29-31 Mayıs, 2002, Eskişehir) Bildiri Kitabı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi; 2004, 434-457.
- 78 Kahraman A, Tatlı A. Umurbaba Dağı (Eşme-Uşak) ve Çevresindeki Bazı Bitkilerin Mahalli Adları ve Etnobotanik Özellikleri. *Ot Sistemik Botanik Dergisi* 2004; **11**(2): 147-154.
- 79 Kargioğlu M. ve ark. An Ethnobotanical Survey of Inner-West Anatolia, Turkey. *Hum Ecol* 2008; **36**:763-777
- 80 Kattaev NSh, Nikonov GK. Flavonoids of *Ferula caspica*. *Chemistry of Natural Compounds* 1972; **8**(5): 614.

- 81 Kazan D. Ortaca (Muğla) İlçesinin Etnobotaniği. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Muğla. 2007.
- 82 Keklik T. Konya İli Halk İlaçları. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmakognozi Anabilim Dalı, İstanbul. 1990.
- 83 Keskin M., Alpınar K. Kışlak (Yayladağı-Hatay) Hakkında Etnobotanik Bir Araştırma. *Ot Sistematik Botanik Dergisi* 2002; **9**(2): 91-100.
- 84 Kıran Ö. Kozan Yöresi Florasında Tıbbi Bitkiler ve Bunların Halk Tıbbında Kullanılışı. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, Adana. 2006
- 85 Kırımca M. Aydın İli Halk İlaçları Üzerinde Farmakognozok Ön Araştırmalar. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniveristesesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmakognozi Anabilim Dalı, İstanbul. 1989.
- 86 Kızıllarlan Ç. İzmit Körfezi'nin Güney Kesiminde Etnobotanik Bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 2008.
- 87 Klajn E., Pavlov S., Bogavac M., Dilber S. Coumarins from roots and fruits of *Peucedanum longifolium* W. at K. *Plants Physiology and Biochemistry* 1988; **38**(4) 135-138.
- 88 Koca A. Akçakoca (Düzce) İlçesinin Florası ve Etnobotanik Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Ankara. 2003.
- 89 Koçak S. Karaman Yöresinde Etnobotanik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 1999.
- 90 Koçyiğit M. Yalova İlinde Etnobotanik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 2005.
- 91 Koçyiğit M, Özhatay N. Wild Plants Used as Medicinal Purpose in Yalova (Northwest Turkey) *Turkish Journal of Pharmaceutical Sciences* 2006; **3**:(2) 91-103.
- 92 Korkut MM. Arat Dağı (Şanlıurfa) Florası ve Etnobotanik Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Şanlıurfa. 2006.

- 93 Kotan R, Kordali S, Cakir A, Kesdek M, Kaya Y, Kilic H. Antimicrobial and insecticidal activities of essential oil isolated from Turkish *Salvia hydrangea* DC. ex Bent. *Biochemical Systematics and Ecology* 2008; **36**:360-368.
- 94 Koyuncu O. Geyve (Sakarya) ve Çevresinin Floristik ve Etnobotanik Açından İncelenmesi. Doktora Tezi, Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Eskişehir. 2005.
- 95 Kubeczka K.H., Germacrene-D from *Falcaria vulgaris* (essential oil) *Phytochemistry* (UK) 1979; **18**(6): 1066-1067.
- 96 Kültür Ş. An Ethnobotanical study of Kırklareli (Turkey). *Phytologia Balcanica* 2008; **14**(2): 279-289.
- 97 Kültür Ş. Kuzey-Batı Türkiye’de Yetişen Yabani *Rosa* Türleri Üzerinde Farmasötik Botanik Bir Araştırma. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 1998.
- 98 Kültür Ş. Medicinal Plants Used In Kırklareli Province (Turkey). *Journal of Ethnopharmacology* 2007; **111**: 341-364.
- 99 Mart S. Bahçe ve Hasanbeyli (Osmaniye) Halkının Kullandığı Doğal Bitkilerin Etnobotanik Yönden Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Adana. 2006.
- 100 Melikoğlu G. Giresun İli Halk İlaçları Üzerinde Farmakognozik Ön Araştırmalar. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmakognozi Anabilim Dalı, İstanbul. 1987.
- 101 Oksuz S, Topçu G. Guaianolides from *Centaurea glastifolia*. *Phytochemistry* 1994; **37**(2): 487-490.
- 102 Oktayoğlu EE. *Hypericum montbretti* Spach Türünün Hiperisin Miktarı ve Biyolojik Aktivitesi Yönünden İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmakognozi Anabilim Dalı, İstanbul. 2004.
- 103 Bandyukova VA, Sergeeva NV, Dzhumyrko SF. Luteolin glycosides in some plants of the family *Compositae*. *Chemistry of Natural Compounds*. 1970; **6**(4): 470-471.
- 104 Onar S. Bandırma (A1 (A), Balıkesir) ve Çevresinin Etnobotaniği. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Çanakkale. 2006.

- 105 Oral DÇ. Konya İlinde Kullanılan Halk İlaçları Üzerinde Etnobotanik Araştırmalar. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Fitoterapi Programı, Ankara. 2007.
- 106 Ospankulova E. Türkiye'nin Etnobotanik Veri Tabanı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 2005.
- 107 Özçelik H, Ay G, Öztürk M. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Ekonomik Yönden Önemli Bazı Bitkileri. İçinde X. Ulusal Biyoloji Kongresi (18-20 Temmuz, 1990, Erzurum) Bildiri Kitabı: Erzurum. Atatürk Üniversitesi Yayınevi; 1990: 1-10.
- 108 Özçelik H. Akseki Yöresinde Doğal Olarak Yetişen Bazı Faydalı Bitkilerin Yerel Adları ve Kullanılışları. *Doğa Türk Botanik Dergisi* 1987; **11**(3): 316-321.
- 109 Özdemir E. Niğde Aladağlar'ın Batısında Etnobotanik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 2005.
- 110 Özgen N., Aktaş E. Ilıca (Erzurum) İlçesine Bağlı Köylerde Tedavi Amacıyla Kullanılan Bazı Türlerde Antibakteriyel Aktivite Tayinleri. İçinde 14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı (29-31 Mayıs, 2002, Eskişehir) Bildiri Kitabı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi; 2004, 316-317.
- 111 Özgen U., Kaya Y., Coşkun M. Ethnobotanical Studies in the Villages of the District of Ilıca (Province Erzurum), Turkey. *Economic Botany* 2004; **58**(4): 691-696.
- 112 Özgökçe F., Özçelik H. Ethnobotanical Aspects of Some Taxa in East Anatolia, Turkey I. *Economic Botany* 2004; **58**(4): 697-704.
- 113 Özgökçe F., Yılmaz İ. Dye Plants of East Anatolia Region, Turkey. *Economic Botany* 2003; **57**(4): 454-460.
- 114 Özhatay N, Byfiled A, Atay S. *Türkiye'nin 122 Önemli Bitki Alanı*. İstanbul: Doğal Hayatı Koruma Vakfı Yayınları; 2005.
- 115 Özhatay N, Kültür Ş. Check List of Additional Taxa to the Supplement Flora of Turkey III. *Turkish Journal of Botany* 2006; **30**: 281-316.
- 116 Özhatay N, Kültür Ş. Check List of Additional Taxa to the Supplement Flora of Turkey IV. *Turkish Journal of Botany* 2009; **33**: 191-226.
- 117 Özhatay N, editör. *Türkiye'nin BTC Boru Hattı Boyunca Önemli Bitki Alanları*. 2006 Akademi Matbaacılık İstanbul

- 118 Özkan G.A.M., Koyuncu M. Traditional Plants Used in Pınarbaşı Area (Kayseri-Turkey). *Turkish Journal of Pharmaceutical Sciences* 2005; **2**(2): 63-82.
- 119 Öztürk M, Özçelik M. *Doğu Anadolu'nun Faydalı Bitkileri*. Ankara: Semih Ofset Basım Tesisleri; 1991.
- 120 Öztürk N., Dinç M. Nizip (Aksaray) Bölgesinin Etnobotanik Özellikleri. *Ot Sistematik Botanik Dergisi* 2005; **12**(1): 93-102.
- 121 Özuslu E. Sof Dağı (Gaziantep) Yöresindeki Bazı Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri ve Mahalli Adları. *Gaziantep Kırsal Çevre Yıllığı* 2005; 7-23.
- 122 Phillips R, Rix M. *Bulbs*. UK: Pan Books; 1989
- 123 Pills G. *Flowers of Turkey* Austria; Friedrich VDV; 2006.
- 124 Rechinger KH et all. *Flora Iranica*. Vol. 48-175, Graz, Austria: Akademische Druc-u. Verlagsanstalt; 1969-1998.
- 125 Ross-Craig S, 1951-1973, *Drawing of British Plants*, Vols 1-31, London.
- 126 Rustaiyan A, Ganji MT. Sesquiterpenes lactones from *Jurinella moschus*. *Phytochemistry* 1987; **26**(10):2857-2859.
- 127 Rustaiyan A, Masoudi S, Jassbi A. Essential Oil of *Salvia hydrangea* DC. ex Bent. *Journal of Essential Oil* 1997; **9**(5):599-600.
- 128 Saçlı S. Kazdağı ve Çevresinde Tıbbi Amaçla Kullanılan Bazı Bitkiler Üzerinde Morfolojik Araştırmalar. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 1996.
- 129 Sadıkoğlu E. Aydın (Koçarlı) Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 2003.
- 130 Sadıkoğlu N, Alpınar K. Etnobotanik Açından Bartın. İçinde XIII. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı (20-22 Eylül, 2000, İstanbul) Bildiri Kitabı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi; 2001: 87-100.
- 131 Sadıkoğlu N. Kekik Olarak Kullanılan Türler Üzerinde Farmasötik Botanik Araştırmalar. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 2002.
- 132 Sage RF, Percy RW. The Nitrogen Use Efficiency of C3 and C4 Plants. *Plant Physiology* 1987; **84**: 954-958
- 133 Sağıroğlu M. Türkiye *Ferula* L. (Umbelliferae) Cinsi'nin Revizyonu. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Ankara. 2005.

- 134 Sajjadi SE, Shahpiri Z. Chemical Composition of the Essential Oil of *Salvia limbata* C.A. Mey. *Daru* 2004; **12**(3):94-97.
- 135 Sakar MK, Ezer N, Engelshower R. Constituents of *Hypericum montbretii*. *Pharmaceutical Biology* 1991; **29**(3): 228-230.
- 136 Saraçoğlu İ, Inoue M, Çalış İ, Ogihara Y. Turkish Medicinal Plants *Phlomis armeniaca* and *Scutellaria salviifolia*. *Biol. Pharm. Bull.* 1995; **18**(10):1396-1400.
- 137 Sayar A, Güvensen A, Özdemir F, Öztürk M. Muğla (Türkiye) İlindeki Türlerin Etnobotanik Özellikleri. *Ot Sistematik Botanik Dergisi* 1995; **2**(1): 151-160.
- 138 Sefidkon F., Dabiri M., Alamshahi A. Analysis of the Essential Oil of *Nepeta fissa* C.A.Mey. From Iran. *Flavour and Fragrance Journal* 2002; **17**(2):89-90.
- 139 Sezer N, Avcı K. Çerkeş (Çankırı) Yöresinde Kullanılan Halk İlaçları. *Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi* 2004; **24**(2): 67-80.
- 140 Sezik E, Yeşilada E, Honda G, Takaishi Y, et al. Traditional Medicine in Turkey X. Folk Medicine in Central Anatolia. *Journal of Ethnopharmacology* 2001; **75**: 95-115.
- 141 Sezik E, Yeşilada E, Tabata M, Honda G, Takaishi Y, Fujita T et al. Traditional Medicine in Turkey VIII. Folk Medicine in East Anatolia; Erzurum, Erzincan, Ağrı, Kars, Iğdır Provinces. *Economic Botany* 1997; **51**(3): 195-211.
- 142 Sham'yanov ID, Akhmedov UA, Saidkhodzhaev AI. Sesquiterpene lactones and other components of *Centaurea iberica*. *Chemistry of Natural Compounds* 1998; **34**(3): 339-340.
- 143 Shishkin BK. *Flora of USSR* (Vol:1-30). Leningrad, Moskova; 1960.
- 144 Skaanild MT, Friis C, Brimer L. Interplant variation and *Senecio vernalis* toxicity in cattle. *Veterinary & Human Toxicology* 2001; **43**(3): 147-151.
- 145 Şener B, Bingöl F, Erdoğan İ, Bowers WS, Evans PH. Biological activities of some Turkish medicinal plants. 1998; *Pure & Applied Chemistry* **70**(2): 403-406.
- 146 Şimşek I, Aytekin F, Yeşilada E, Yıldırım Ş. An Ethnobotanical Survey of The Beypazarı, Ayaş and Güdül District Towns of Ankara Province (Turkey). *Economic Botany* 2004; **58**(4): 705-720.
- 147 Şimşek I, Aytekin F., Yeşilada E., Yıldırım Ş. Ankara, Gölbaşı'nda Yabani Bitkilerin Kullanılış Amaçları ve Şekilleri Üzerinde Bir Araştırma. *Ot Sistematik Botanik Dergisi* 2001; **8**(2): 105-120.

- 148 Şimşek, O. Tuzluca İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum. 2005
- 149 Tabatadze NA, Tabidze BV, Mshvildadze VD, Elias R, Dekanosidze GE, Balansard G. Triterpene glycosides of *Clematis orientalis*. *Chemistry of Natural Compounds* 2007; **43**(3): 300.
- 150 Tarakçı S. Beykoz Civarındaki Tıbbi Özellik Taşıyan Bitkiler Üzerine Araştırmalar. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, İstanbul. 2006.
- 151 Topaloğlu M. Antakya Bölgesinin Gıda ve İlaç Olarak Kullanılan Bitkileri Üzerinde Araştırmalar. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmakognozi Anabilim Dalı, İstanbul. 1987.
- 152 Trease GE, Evans WC. *Pharmacognosy*. 15th ed. Edinburg: WB Saunders Company Limited; 2002.
- 153 Tuzlacı E. Baba Dağı (Muğla) Florası ve Fethiye Yöresinde Halkın Yararlandığı Bitkiler Hakkında Bir Ön Araştırma. İçinde 14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı (29-31 Mayıs, 2002, Eskişehir) Bildiri Kitabı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi; 2004, 76-93.
- 154 Tuzlacı E. *Şifa Niyetine Türkiye'nin Bitkisel Halk İlaçları*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım; Temmuz 2006.
- 155 Tuzlacı E. *Türkiye Bitkileri Sözlüğü*. İstanbul: Alfa Yayınları; 2006.
- 156 Tübitak, Tübives (Türkiye Bitkileri Veri Bankası), <http://www.tubives.com.tr> ziyaret tarihi 21.05.2009
- 157 Tümen G, Sekendiz OA. Balıkesir ve Merkez Köylerinde Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkiler. İçinde VIII. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı (19-21 Mayıs, İstanbul, 1989) Bildiri Kitabı, Cilt II. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi; 1993: 1-10.
- 158 Türkan Ş, Malyer H, Özaydın S, Tümen G. Ordu İli ve Çevresinde Yetişen Bazı Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 2006; **10**(2): 162-166.
- 159 Ullah N, Ahmed S, Mohahmed P, Rabnamaz H, Malik A. Chemical constituents of *Daphne oleoides*. 1999, *Fitoterapia* **70**(2): 214-215.

- 160 Uzun E, Sariyar G, Adsersen A, Karakoç B, Ötük G, Oktayoğlu E ve ark. Traditional medicine in Sakarya Province (Turkey) and antimicrobial activities of selected species. *Journal of Ethnopharmacology* 2004; **95**: 287-296.
- 161 Ünal E. Türkiye Florasında Doğal Olarak Yetişen Bazı Bitki Türlerinin Antimikrobiyal ve Antioksidan Aktivitelerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Erzurum. 2006.
- 162 Vugalter MM, Dekanosidze GE, Dzhikiya OD, Shashkov AS, Kemertelidze EP. Triterpene glycosides of *Caltha polypetala* glycosides A, B, D, E and F. *Chemistry of Natural Compounds* 1986; **22**(6):712-716
- 163 Vugalter MM, Dekanosidze GE, Dzhikiya OD, Shashkov AS. ve Kemertelidze EP. Triterpene saponins of *Caltha polypetala*, glycosides G and I. *Chemistry of Natural Compounds* 1988; **24**(2):229-236.
- 164 Vural H. Bilecik İli Bazı Halk İlaçları Üzerine Farmakognozik Araştırmalar. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmakognozi Anabilim Dalı, İstanbul. 2004.
- 165 Vural M, Karavelioğulları FA, Polat H. Çiçekdağı (Kırşehir) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri. *Ot Sistemik Botanik Dergisi* 1997; **4**(1): 117-124.
- 166 Wichtl M. *Herbal Drugs*. Stuttgart: Medpharm; 1994.
- 167 Wollenweber E. ve ark. Flavonoid Aglycones in *Boraginaceae*. *Z. Naturforsch.* 2002; **57**: 445-448.
- 168 Yazıcıoğlu E. Trabzon İlinde İlaç ve Gıda Olarak Kullanılan Yabani Bitkiler. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 1993.
- 169 Yeşil Y. Kürecik (Akçadağ-Malatya) Yöresinde Etnobotanik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, İstanbul. 2007.
- 170 Yeşilada E, Honda G, Sezik E, Tabata M, Fujita T, Tanaka T ve ark. Traditional Medicine In Turkey V. Folk Medicine In The Inner Taurus Mountains. *Journal of Ethnopharmacology* 1995; **46**: 133-152.
- 171 Yeşilada E, Honda G, Sezik E, Tabata M, Goto K, Ikeshiro Y ve ark.. Traditional Medicine in Turkey IV. Folk Medicine in Mediterranean Subdivision. *Journal of Ethnopharmacology* 1993; **39**: 31-38.

- 172 Yeşilada E, Sezik E, Honda G, Takaishi Y, Takeda Y, Tanaka T. Traditional Medicine in Turkey IX. Folk Medicine in Northwest Anatolia. *Journal of Ethnopharmacology* 1999; **64**: 195-210.
- 173 Yıldırım Ş. Local names of some plants from Munzur Dağları (Erzincan-Tunceli) and the uses of a few of them. *Ot Sistemik Botanik Dergisi* 1992; **1**(2): 43-46.
- 174 Yücel E, Tülükoğlu A. Gediz (Kütahya) Çevresinde Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkiler. *Ekoloji (Çevre) Dergisi* 2000; **36**(9): 12-14.
- 175 Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Biyoloji Eğitimi anabilim Dalı Van Gölü Havzası Sanal Herbariumu, <http://www.vanherbarium.yyu.edu.tr> ziyaret tarihi 14.04.2009
- 176 Zhukov G.A. and Prokopenka A.P. Coumarins of *Ferula caspica*. *Chemistry of Natural Compounds* 1967; **3**(3): 177-176.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı	Ernaz	Soyadı	Altundağ
Doğ.Yeri	Bakırköy	Doğ.Tar.	02.05.1980
Uyruğu	Türkiye Cumhuriyeti	TC Kim No	10575164076
Email	ernaz_altundag@yahoo.com	Tel	0532 208 80 04

Eğitim Düzeyi

	Mezun Olduğu Kurumun Adı	Mez. Yılı
Doktora		
Yük.Lis.	İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Botanik Programı	2005
Lisans	İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü	2002
Lise	İstanbul Orhan Cemal Fersoy Lisesi	1998

İş Deneyimi (Sondan geçmişe doğru sıralayın)

	Görevi	Kurum	Süre (Yıl - Yıl)
1.	İngilizce Öğretmenliği	Milli Eğitim Bakanlığı	6 ay (2004-2005)

Yabancı Dilleri	Okuduğunu Anlama*	Konuşma*	Yazma*	KPDS/ÜDS Puanı	(Diğer) Puanı
İngilizce	İyi	İyi	İyi	67,5	

*Çok iyi, iyi, orta, zayıf olarak değerlendirin

	Sayısal	Eşit Ağırlık	Sözel
LES Puanı	73,738	71,56	68,953

Bilgisayar Bilgisi

Program	Kullanma becerisi
MS Office	Çok iyi
Photoshop	İyi

Yayınları/Tebliğleri Sertifikaları/Ödülleri

Genetik Tiplendirmede PCR Uygulamaları II, Uygulamalı Yaz Eğitimi, 13-15 Haziran 2007.

Özel İlgi Alanları (Hobileri):

Kitap okumak, internet, sinema, fotoğraf.